

भारत सरकार,
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता ।
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

वर्ग संख्या

Class No.

पुस्तक संख्या

Book No.

रा० पु०/ N. L. 38.

Te
378.54
N 511

MGIPC—S10—69/1842/11 LNL (PB)—25-5-70-- 150 000

శవయ్యగవాఙ్మయతరంగములు ౨.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు

గ్రంథకర్త

చిలుకూరి నారాయణరావు

పంతులుగారు, ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి.

ప్రకాశకులు :

జాతీయ సారస్వత నిలయము

రాజమహేంద్రవరము.

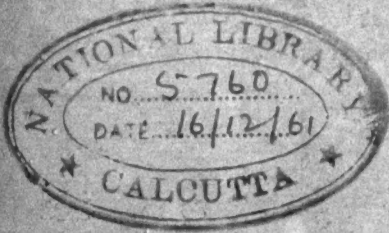
[వెల్లియూపాయి.]

Rs 2/-
K.V.V. - 4000
SHELF LISTED

Te
378.54
N 511

డి. వి. రమణారావుగారిచే

శ్రీ విద్యానిలయ మహాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడినది,
రాజమహేంద్రవరము : ౧౯౨౧.

B

ఉ పో ధ్వా త ము

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయముంగూర్చి చాలకాలమునుండి
యాలోచించుచు నట్టిదొకటి స్థాపితమైనచోఁ దెలుఁగువారు
విద్యావిషయమున శీఘ్రముగ ముందంజ వేయఁగలరని యనే
కులు తలంచుచుండిరి. ఆయాహ లిప్పుడిప్పుడు క్రియారూప
మునఁ బరిణమించునేమో యను సూచనలు కానవచ్చుచు
న్నవి. చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయమువారును, నిండియాప్రభు
త్వమువారును నట్టి సర్వకళాస్థాపనమునకుఁ దమ సమ్మతిని
దెలియఁజేసియున్నారు. కాని, డబ్బులోపమే తక్కినంతభివృద్ధి
కరములగు ప్రతిష్ఠాపనలకువలె దీనికిని నడ్డువచ్చుచున్నది.
ఈలోపున హిందూ విశ్వవిద్యాలయము స్థాపితమైనది. ఉస్మా
నియా విశ్వవిద్యాలయము తలయెత్తినది. పాట్నావిశ్వవిద్యా
లయము పొడసూపినది. మైసూరున విశ్వవిద్యాలయము నెల
కొల్పబడినది. తిరువాన్కూరునఁ దొకదానిని నెలకొల్పి
ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. కలకత్తావిశ్వవిద్యాలయములో
“స్లాడర్ కమిషను” వారి యుపదేశముపై ని గొప్పమార్పులు
జరిగినవి. ఈరీతిగా నాయాభావల మాటలాడువారికి విశ్వ
విద్యాలయములు లభించినవిగాని, మొదటినుండియుఁ బోరు
చున్న యాంధ్రుల యాందోళన మింకను గంఠశోషగనే మిగిలి
యున్నది.

కాని, యాయాలస్యమే యొకతీరున లాభకరముగా నున్నట్లు లోచించుచున్నది. తక్కినవారికి విశ్వవిద్యాలయములు లభించినవన్న గొప్పతప్ప వారు జాటుకొన్నదేమి? మనము జాటుకొననిదేమి? వారియం దట్టి స్థాపనలవలన జ్ఞానప్రవాహము పొంగిపొరలిపోలేదు. మునుపటివలెనే పుస్తకస్థవిద్యయు, టెస్టుట్యూబుల రసాయనశాస్త్రమును, ఐరోపాఖండ వాసులచరిత్రయు, ప్రభుత్వమువారి కచేరీలలో లెక్కలుకూడుట కుపయోగించు గణితమును, నానాటికడుగంటిపోవుచుండు దేశభాషలును, అన్నిటిని నింగ్లీషుభాషలోనే నేర్చికొనవలయునను నాయములునేగదా యెచ్చటచూచినను కానబడుచున్నవి. పరీక్షలవలనఁ గలుగు నన్యాయము తగ్గినదా? దేశభక్తిప్రబోధములగు విద్యలు వచ్చినవా? దేశీయుల బుద్ధివికాసమునకుఁ దోడ్పడు పరిస్థితు లేర్పడినవా? ఇండియా దేశస్థుల ప్రతిభను బైటికిఁ దెచ్చు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవా? విద్యార్థులసంఖ్య హెచ్చగుటచే నింతమందికిని నొక్క విశ్వవిద్యాలయము పరీక్షలు సలుపలేకపోవుటచే నిన్ని సర్వకళాశాలలు బయలుదేరినవిగాని, యుత్కృష్టవిద్యావిధానములనారసి భారతజాతీయతనుండియుభారతనాగరకతనుండియు నితరదేశములు పూర్వమువలె నేర్చికొనఁజేయుటకు గాదు. పై విశ్వవిద్యాలయములవంటిదే యాంధ్రులకు లభించినచో సేకార్యమును నుండదు. ధనవ్యయముచేసి యిప్పటికే హె

చ్చుగానున్న పన్నులను వృద్ధిచేసి పాపముకాదు. ఆర్యుల జాతీయతకు స్వరూపమునొసంగి వారినిగూడ ప్రపంచము నందలి ప్రజలతో సమానులగాఁ జేయఁగల విద్య లభింప నప్పుడు మన తమిళసోదరులతోడనే గలసియుండుట శ్రేయస్కరమైనట్లు తోచుచున్నది.

“విశ్వవిద్యాలయ మనునదొక యాశ్రాస్థలము. ఇచట కి నానాదేశములనుండియును నానావిధములగు జ్ఞానమును సంపాదించుటకు విద్యార్థులు జ్ఞానత్కృష్టచే జేరుచుందురు. అన్నివిధములగు జ్ఞానమునందును నుత్కృష్టమైనది ప్రతిస్థలమునందును నుండదు. కావున నట్టియుత్కృష్టవిజ్ఞానోత్తయు నొకచోఁ జేరియున్న కేంద్రస్థానమునకుఁ బోవలయును. ఇచట ప్రకృతియందును, గళలయందును నతిమనోహరములగు వస్తువులు చేర్పఁబడి తమ కుచితములగు స్థానములయందు కూర్పఁబడియుండును. ఆ దేశమునందలిదేశాక ప్రపంచమందలి ధనమంతయు నచట చేరియుండును. గొప్ప సంతలన్నియు నచటనే జరుగును. మంచిపనివాం డందరును నచటికి చేరుదురు. అది వర్తకమునకు మూలస్థానము, నాగరకతకు పరమనిధానము, వివిధనై పుణ్యములకు మధ్యవర్తి, అమూల్యములగుపదార్థముల నిర్ణయింపఁగల గీటురాయి. అతిమనోహరములగు చిత్రపటముల వరుసల జూచుటకును, నత్యద్భుతజ్ఞాన భరితములగు వాక్కులవినుటకును నది నెలవు. గొప్పమత

ప్రచారకులకును, మహావక్త్రకును, ధనసంపన్నులకును, రాజనీతివేత్తలకును నది యూటపట్టు. గొప్పతనమును నైకమత్యమును స్వాభావికముగాఁ గలసియే కాన్పించుచుండును; శ్రైష్ఠ్యమనునంతనే యొక కేంద్రస్థానము కావలసియుండును. ఇట్టిదియే “విశ్వవిద్యాలయ” మని మూడవసారి, నాల్గవ సారికూడఁ జెప్పినను శ్రోతలకు విసుగు జనింపదని తలంచెదను. ఈ కేంద్రస్థానమునకు వేనవేలు పాఠశాలలయందలి విజ్ఞానము చేరుచుండును. ఇచట బుద్ధి కెట్టిశృంఖలములును నుండవు; అది యధేచ్ఛముగా సంచరించుచు తనకు విరోధియగు దానితో వాదములు నల్పుచు సత్యమనుపరిషత్తు నాజ్ఞలకుమాత్రమే లొంగియుండును. ఇచట మనస్సునకు మనస్సుతోడను, జ్ఞానమునకు జ్ఞానముతోడను సంఘర్షణము ననుకూరుచుండ తత్త్వార్థవిచారము వడిగ జరుగుచుండును. క్రొత్తవిషయములు బయలుపెడలుచుండును; వాని సత్యాసత్యములు నిర్ణయింపఁబడుచుండును; తొందరపాటుతనమువలన నేయపాయమును సంభవింపకుండును; అసత్యము బయలుపెట్టబడుచుండును. ఇచట సభ్యాపకుఁడు తనకు తెలిసినదానిని గంటమ్రోగించునట్లు పలుకుచు, ధర్మబోధకుఁడు, ప్రచారకుఁడునై మనోహరవాగ్దంభనలతో వినువారియందును దానుప్రేమించుసత్యము పాదుకొనునట్లు చేయుచుండును. ఇచటి ప్రాశ్నికుఁడు దినదినమును క్రొత్తతత్త్వములను నేర్చికొనుచు,

వికసించుచుండు బుద్ధియందు వానిని లీనముచేయుచుండును. దానిప్రసిద్ధివలన చిన్నవారును, మనోహరత్వమువలన యువకులును, దానితోడి సాంగత్యమును దలంచికొనుచు వృద్ధులును సంఘోషమునొందుచు దానిని మఱువకుందురు. ఇది జ్ఞానమునకు నెలవు. ప్రపంచమున కొకజ్యోతి. విశ్వానమునకుతావు. మున్నందు పౌరత్వమును వహింపఁబోవువారికి మాతృగృహము. ఇంతయేగాక యిది యంతకంటె నెక్కువ. దానిని వర్ణించుటకు నాకంటె బ్రజ్ఞావంతుఁడు కావలెను.”

“న్యూమను” విశ్వవిద్యాలయము ఎట్టిదై యుండవలెనో పైవాక్యములందు చెప్పియున్నాడు. ఈతఁడు పూర్వమధ్యయుగములయందు దైరోపాయందలి ఏథెన్సు, ప్యారిసు, డబ్లిను, ఆక్సుఫోర్డు మొదలగు విద్యాపీఠములందు నెలకొని యుండిన విద్యావిధానములఁ బరిశీలించి వానికిని నేడు విశ్వవిద్యాలయములను పేరఁ బరఁగువానికిని నెంతయోవ్యత్యాసమున్నదనియు, నిప్పటివి కేవల వణిక్సంఘములుగాఁ బరిణమించినవనియు, బూర్వపుటాదర్శములఁ దిరిగి యిప్పటివానియందు నెలకొల్పవలయుననియుఁ జెప్పియున్నాడు.

మన విశ్వవిద్యాలయములన్నియు న్యూమనువ్రాసిన ట్లింగ్లీషువిద్యాపీఠములు హీనస్థితియందున్నప్పుడు వానిమాదిరిగనే స్థాపింపఁబడినవి. వీనిని నెలకొల్పువారు మనదేశమునందలి విద్యాసంప్రదాయములను దలంచియుండలేదు. మ

నదేశపు ప్రతిభను లక్ష్యపెట్టియుండలేదు. ఇండియాదేశస్థుల విజ్ఞానమంతయు వేతెయించబడినది. అంతకంతకు చిన్నచిన్న మార్పులు కలుగుచువచ్చెను. ఈవద్దతి బాగులేదని యాపద్ధతిని, అది బాగులేదని దీనిని తెచ్చిపెట్టుకొని క్రిందుమీదులు పడుటతోడనే కాలము గడచిపోవుచున్నది. ఈలోపున విద్యార్థుల బుద్ధులు మందగిల్లుచున్నవి. వేషభాషలు మాతిపోవుచున్నవి. అవగుణము మిగిలి గుణము లంతరించి పోవుచున్నవి.

పూర్వకాలమున విద్యావిధాన మెట్లుండెను? అచటివిద్యా విషయము తెవ్వి? ఎచ్చటెచ్చట నెట్టి విద్యావీథములుండెను? వానియందలి గుణము లేవి? ఆగుణములు మన ప్రస్తుతవిద్య యందున్నవా? లేకుండిన నేల లేవు? వానిని తిరిగి తెచ్చి పెట్టుటకు వలయుమార్గము లేవి? అను విషయములగూర్చి యితరదేశస్థు లాలోచించుకొనుచు సభివృద్ధిమార్గముల సవలంబించుచున్నట్లే, మనమును మనకు వలయు విద్యగూర్చి యాలోచించుకొనకయే ధనవ్యయముచేసి విశ్వవిద్యాలయ నామధారిణులై యితర దేశానుకారిణులగు పాఠశాలలను స్థాపించుట యసర్థదాయకము.

ఇట్టి యాలోచనలు మనస్సున నిండికొనియుండ, నీవిషయమై కొంత తెలిసికొనవలయునని బుద్ధిపుట్టి పూర్వకాలమున నుండిన విద్యనుగూర్చియు, సప్రటి విద్యావీథములగూర్చియు

జదువుచు వచ్చితిని. నాదృష్టివధమునఁబడిన కొలఁది విషయముల నీ చిన్ని పుస్తకమునఁ బొందుపఱచియున్నాను. ఆయావిద్యాపీఠములఁగూర్చి సంపూర్ణముగా వ్రాయుటకుఁ గాని, యందు సాగుచుండినవిద్యఁగూర్చి సంపూర్ణముగా వ్రాయుటకుగాని నాయందుబడిలోనున్న పరికరములు తక్కువ. అయినను నాకు తెలిసిన యీకొలఁదివిషయములనైన నితరులు వినఁగోరుదురను నుద్దేశముతో నీపుస్తకమును ప్రచురింపసీయఁ కొంటిని. ఇంక నెన్నియో విద్యాపీఠములఁగూర్చి వ్రాయవలసియే యున్నది. ఈగ్రంథము నాంధ్రలోక మెట్లాదరించునో చూచికొని పునర్ముద్రణమున మఱికొన్ని విద్యాపీఠములఁ గూర్చి వ్రాయఁదలంచియున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము }
18—9—21 }

గ్రంథకర్త.

విషయ సూచిక

	పుట.
౧. బ్రాహ్మణవిద్య	౧
౨. పరివర్తనలు	౨౬
౩. బిదరిక	౩౨
౪. సైమిక	౩౭
౫. తక్షశిల	౪౦
౬. కాశ్మీరము	౪౭
౭. కాశీ	౬౦
౮. నాలంద	౭౫
౯. తామరిప్రతి	౧౧౫
౧౦. సూర్యనామము	౧౧౮
౧౧. సుధుర : తమిళసంగములు	౧౨౯
౧౨. వేంగి	౧౪౯
౧౩. ఉద్దండపురము	౧౫౫
౧౪. విక్రమశిల	౧౫౮
౧౫. రాజమహేంద్రవరము	౧౬౦
౧౬. నవద్వీపము	౧౭౨
౧౭. కాకరపట్టణము	౧౯౦
౧౮. జ్యోతిర్కాలములు	౧౯౩
౧౯. ఇతరవిద్యాపీఠములు	౨౦౦
౨౦. ఉపసంహారము	౨౦౭

అనుబంధములు

౨౦. మతవిద్య	౨౩౩
౨౧. శిక్షావల్లి	౨౪౦
౨౨. చతుష్టస్థి కళలు	

(౧) పురుషోచితములు

(అ) (కుక్రసీతినారము)	౨౪౨
(ఆ) (శబ్దరత్నాకరము)	౨౪౬

(౨) స్త్రీల కుచితములు

(అ) (రఘువంశము)	౨౪౮
(ఆ) (వాత్స్యాయనకామనూత్రము)	౨౫౦

ది జ్ఞానాచార్యుల వారు.

ఆంధ్రులు: వేంగీవిశ్వవిద్యాలయమునకు
అధ్యక్షులు. (క్రీ. శ. ౧౦౦.)

౧౦౧౦-వ పుటలో జనబోధిసత్త్వుడని ఈతని పేరు వ్రాయబడియున్నది. చీనాభాషలోని ఈతని నామమును 'జిన'యని పాశ్చాత్యులు అనువదించి రనియు, దానికి సరియైన అనువాదము దిజ్ఞాగుడనియు సతీకచంద్రవిద్యా భూషణులవారు చెప్పుచున్నారు. ప్రేపటమునందు జూపబడిన టోపీయును, కాలువయున్న పాచీనవిద్యాపీఠములలో మహాపండితులు గౌరవచిహ్నముగ కరించుచుండువారు. తలచుట్టునున్న పరివేషము దిజ్ఞాగుడు బోధిసత్త్వుడని

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు,

బ్రాహ్మణవిద్య.

ఓమ్ సహనావవతు, సహనాభవతు, సహవీర్యంకరవా
వహై, తేజస్వి నావధీతమస్తు, మావిద్వి నావహై, ఓమ్ శాంతిః
శాంతిః!

“ (ఆపరమాత్మ గురుశిష్యుల మధు) మ మ్మిద్దఱమ
రక్షించుగాక! మ మ్మిగురువు ముక్తివలనఁ గలుగువానంద
మును) అనుభవింపఁజేయుగాక! మ మ్మిద్దఱమును గలిపి (వేద
ములు యర్థమును గనుఁగొనుటకు) యత్నము సల్పెదముగా
క! నేర్చికొనినది మాకుఁ బ్రయోజనకారి యగుగాక! మాయు
రువురకు నెప్పుడును కలహము పుట్టకుండునుగాక!”

శిష్యుని గురుడింటికిఁ దెచ్చి యాతని కధ్యయనార్థం
భము చేయునప్పుడు వచించునీవాక్యములయం దార్థవిద్య
కొనసాగుటకు వలయుముఖ్యపరిస్థితులున్న, ఆవిద్యవలనప
రిజ్ఞానమును, అట్టివిద్య నభ్యసించుటకుఁ గావలసినయధి
కారమును, ప్రయోజనమును సంపాదించుటకు వలయుకృషి

యు, అట్లభ్యసించుకాలమున గురుశిష్యుల కండవలసిన సంబంధమును క్లుప్తముగా చెబువలసియున్నది.

ఎంతటిదీక్ష యుండినను, ఎంతటియుత్సాహ మున్నను, పరమేశ్వరానుగ్రహము లేనిదే, యే కార్యమును గొనసాగదు. ఆపరమాత్మ మనస్వప్రయత్నమును గ్రహించి, దాని యందలి నిర్మలస్వభావమువలనఁ బ్రీతిఁ బొంది, ప్రారంభింపఁ బడిన కార్యము కొనసాగఁజేయుచుండు నచువిశ్వాసముతో నేపనినైనను మొదలిడవలయును. కావుననే గూయాకర్మముల నాచరించుటకుఁ బూర్వము మనవారు కొన్ని నిర్మములను నియమింపవచ్చురి. ఆకర్మములయందు పరమాత్మను ధ్యానించి యాయాకార్యములకు వలయు శ్రద్ధ, యుత్సాహము, బుద్ధికుశలత మొదలగువానిని బ్రసాదింపుమని యాతనిఁ బ్రార్థించుట విధియై యున్నది. సర్వకర్మములును శ్రీః సర్వేశ్వర ప్రీత్యర్థమే చేయఁబడవలయును. కావున విద్యాస్వీకరణమునకు ముందుగా గురుశిష్యు లిరువురును పరమేశ్వరుఁడగునా వేడికొనట విధియై యున్నది.

విద్యవలన ప్రయోజనము ముక్తియే యని మనవారు తలంచిరి. ఆత్మకు దేహముతో సంబంధ మున్నంత కాలమును సోరబంధములు పెరుగుచుండును. అందుచే దుఃఖమును హెచ్చుగుచుండును. ఈదుఃఖము నశింపఁజేయుమార్గమును దేవుఁగొని యామారము ననుసరించి మఱి సంసారమునఁ జి

క్రికొనకుండు సర్వదాఃఖముల సంతము నొందించి శాశ్వతా
నందమున బాగుటయే విద్యవలనిప్రయోజనము. అయిష్టి
కవిద్యయేఃత్వ. విహికవిద్య లోకయాత్రయందాయాయాశ్ర
మములందు కావలసియున్నను, అంత్యమునఁ బ కివచ్చు నది
ఋరమాత్మను దెలియఁజేయవిద్యయే. పొట్టకూటికిఱకు యు
ద్యవిద్య లెన్ని నేర్చినను ప్రయోజనము లేదు.

మే మిద్గజమును గలిసి వేదములయర్థమును గనుఁ
గొనఁ బ్రయత్నములు సల్పెదముగాక యనుటయం దధ్య
యనఁబడతి సూచింపఁబడినది. అనాదిగ వచ్చుచున్న వేదము
తనతో విచ్ఛిన్నము కాకుండు లోకమునఁ గొనసాగఁజేయుట
యే గురువు జేయఁగినకార్యము. శిష్యులు గురువునుద్దేశ
జేసి, వేదములను వర్ణించి, మఱచిపోయింబునట్లు స్వరయుక్తము
గ వద, క్రిమ, జటా, ఘనము లతో నేర్చికొని, యింక మఱ
పురా దమధైర్యము కలుగువఱకును అధ్యయనము చేసినంత
నే గురువు చేయవలసినపని యగును. అప్పటికి గురువుఁకు
తాను గతించినను దనశిష్యునిమూలమున వేదము భూమిపై
నిలిచియుండు ననుధైర్యము వుట్టును. ఇంక నివేదములయర్థ
మును గనుఁగొనటకు ప్రయత్నములు జరుగును. ఈయర్థము
ను గనుఁగొనుటయందు గురువు తన చెప్పినయర్థమే సరియైన
దన సాహసించెడు. ఈయర్థము గురుశిష్యుల యన్వేషణ
కయముచే దెలియవలసినదేకాని, తాను చెప్పినదే నిశ్చ

య ము గురువు తలంపఁగూడదు. గురువు తనగురువువలనఁ
 బెరిసికొనినయర్థమును ఇతరులు చెప్పినయర్థమును శిష్యులు
 కెఱిగించి, తనయభిప్రాయములఁగూడ వెల్లెబుచ్చును. శి
 ష్యుఁడు వేదము నొప్పజెప్పఁగలుగునరికి మంచిబుద్ధిమంతుఁ
 డైయుండును. అతఁడు తనబుద్ధినిగూడనుపయోగించి గురువుగా
 రికంటెగొప్పయర్థమునుజెప్పజాలియుండఁగూడదా? ఎక్కియిన
 ను చర్చిజరిగినపిదిపఁగా నత్యము తేటపడదు. సత్యాన్వే
 షణమేకదా విద్యవలెప్రయోజనము. అట్టిది నేను గురువ
 ను, ఇతఁడు శిష్యుఁడు, నేను పెద్దవాడను, ఇతఁడు చిన్నవా
 డు, ఈశఁడు నన్ను మించినయెడల వాగౌరవము తగ్గిపోవును
 అనుష్ఠాటలు పుట్టకేరవు. శిష్యుడైనను కొన్నివిషయములం
 దు గురువుకంటె గూఁవఁతుఁడు కావచ్చును. చిన్నవాడైన
 ను పెద్దవానికంటె జరుకైనబుద్ధి కలవాడైయుండును. కా
 వుననే గురువుదారి చూపి శిష్యునివాదమునందు దోషము
 లు చూపించి పరిచేయుచు, శిష్యుఁడు చెప్పినదానియందు గు
 ణమున్నయెడల దాను సంతోషముతో దాని నీవీక్షించు
 చుండును. ఇట్లు చేయుచు బోయినయెడల తేజోవంత మగు
 పరిబ్రహ్మముఁగూర్చిన తత్త్వము గురుశిష్యులకు స్పష్టముగఁ
 బేటపడును. ఆపరబ్రహ్మతత్త్వమును సంపూర్ణముగఁ బెట్టి
 కొనఁగలవా రెవ్వరు? నశ్వరమును, మితప్రవృత్తి కలదియు
 నేమనుష్యునియొత్మ శాశ్వతమును, అనంతము సగున్వ

గూఢమును దెలిసికొనఁజాలగ. కావుననే శ్రీయత్నములు చేయుచు, నీయాత్మను క్రమశిక్షయందుంచి బుద్ధికుశలతచే వృద్ధిచేయుచు, రానురాను వరమాత్మస్వరూపమును దెలిసికొని నధికారమును దానికిఁ గల్పించి తుదకావరఁ జ్యోతిని గనుఁగొను స్థితికిఁ దెచ్చుటయే గురుశిష్యులు చేయవలసిన పని. జీవాత్మయుఁ బరమాత్మమంటి స్వభావమును సంపాదించి నచో నదియు నావరఁజ్యోతియందు లీన మైపోవును. ఇది యేముక్తి. ఇందఁకొఱకే గురుశిష్యులు పాటుపడట.

ఇట్లు వీ రిరువురును గలసి యన్యోన్యసహాయముచేఁ దమయూహనముల నెఱవేర్చుకొనటకు వీరియం దెట్టి ద్వేషమును బుట్టనుండవలయును. గురువు సమర్థుఁడు కాబోయినను, అవగుణములు కలవాడైనను, శిష్యు నాకర్షింపఁజాలఁడు. కావుననే “వేదాధ్యయనము బాగుగఁ జేసియుండనిగురువుం శేషట్టి శిష్యుఁ డధికారము నుండి బయలు వెడలి యుంధికారములోనికి పోవేలిండును. ఇట్లే వేదాధ్యయనస పన్నుఁడుగాక గురుత్వమును వహించి వాఁడును, అచార్యుఁడుగ నుండఁ దగినవానివంశమునందు వేదవిద్య చిరకాలము నుండియు నభ్యసింపఁబడు గురవలయును. అతఁడును వేదమును సంపూర్ణముగ అధ్యయనముఁ జేసియుండి ధర్మపథముఁ దప్పక యుండవలయును. అట్టిధర్మమార్గమును దప్పినఁ దప్ప మొదటఁ జేకొనినయాచార్యునెద్దనే వేదమును తుద

మట్ట నేర్చికొనవలయును.” అనునియమ మేర్పడినది. *

ఇట్లున్నతగుణసంపన్నుల డగునాచార్యులు శిష్యునియొడ నతి
వాత్సల్యముకలవాడై తనపుత్రునివలెనే యాదరించుచు
నాతని కేలోపము లేకుండ జూడవలయును. అప్పుడు శిష్యు
నికి గురువునెడ సామూహ్యమగుభక్తి కుదురుకొనును. గురు
శుశ్రూషయందె యతనికి మనసు తగులుకొనును. శిష్యునికి
విహితము లైనకర్మముల నాతడతిభక్తిశ్రద్ధలతో నాచరించు
చుండును. అగ్నిధన భైక్షచరణములఁ జేయుచు, నత్మవచ
నమును బాలించుచు, నపారహింసను స్నానముచేయుటఁ
తప్పక, గ్రామమునకు బైటనే సంధ్యోపాసనముఁ జేయుచు
సుదేయము నిలుచుండియు, సాయంత్రము కూర్చుండియు
వాగ్యతులఁడై యుదయము సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వము
నను సాయంత్రము సూర్యాస్తమయమునూడి చుక్కల కన
బడుతోపునకు ఆనంద్యవ్యాపనము ముగించి, ఉపయోగ
శుష్కమును అస్తమించునప్పుడు సూర్యనివాసం జూడక,
మధు, మాంస, గంధ, మాల్య, దివాస్వప్న, అభ్యంజన,
యార, ఉపాసత్, ఛత్ర, కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ,
వాద, వీణాశవాసన, ఉష్ణ, శీతావికంఠాకథఃప్రయోగ,
దంతధోవన, ఘృత్, వృత్త, గీత, పరివాద, భయము లను
వానిని వర్జించి, గురుసమీపమున కంతయును వస్త్రముతోఁ

గప్పికొనక గురువుగారికి పాదములు తగులనీయక, కూర్చున్న
పుడు స్తంభములకును, గోడలకును చేరబడక, కాళ్లు చాచి
కొనియుంచక, కాండగించి యుముట్ట, నవ్వుట గర్వపడుట,
మెటికలు విఱచుట, ఇట్టిపనులను జేయక యాద్యచ్ఛికముగ
కంటఁ బడినప్పుడుగాక స్త్రీలవైపు తేరివారి చూచుట, కామ
చ్ఛచే వారిని స్పృశించుట మొదలగుపనులను జేయక,
మూతము, హీనులసేవ, ఈయబడనిదానము, హింస యను
వానిని వర్జించి, ఆచార్యుని, అతనిభార్యను, పుత్తులను
పేల్లతోఁ బిలువక, బూతుమాటలను, మద్యమును, నిత్యము
నిషేధించి, తనశయ్యయు, ఆసనమును గురువుగారిదానికంటె
క్రిందుగ నుంచనట్లు చూచికొని యాతనికింటె ముందు
లేచి, యతనిపిసప నిద్రించుచు, వాక్కు, బాహువులు, ఉద
రము ఈమూఁడింటిని దసవశమునం దుంచుకొని, గురువు,
అతనిభార్య, పుత్తులు వీరినామముల నుచ్చరింపక తీర్థనవ్వు
డాపేరుతో సమాన మగునర్థము గలమణియొపేరు చెప్పుచు,
పూజ్యులగువారియెడలను, తనకంటె నధికులయెడలను ఇట్లే
యాచరించుచు గురువుగారివత్సలకు నిలుచుండి ప్రత్యుత్తర
మిచ్చుచు, గురువు తన్నుఁ జూడలేదుకదా యని పలుక
కుండక, తనకంటెఁ గ్రిందిభాగమున నాభాగ్యుఁడనిటచుండ్
నను, గూర్చుండినను తనస్థానము క్రిందుగ నుంచనట్లు చేసి
కొని యాతనికిఁ దగులుగాలికడ్డము రాకుండనుండి యాతఁ

జేచటికేని పోవుచున్నప్పుడాలని వెనకనేపోయి తా నేమైన జేయవలసిన దున్నదేమో కనుగొనుచు, గురువు పాఠము చెప్పినప్పుడే నేర్చుకొనుచు, అతనికి బ్రీయమును, హితమును అగుదానిని చేయటయందు దృష్టినిలిపి అట్లే యాతనిభార్యా పుత్రులయెడలను సంచరింపఁగా, వారియెఁగిలి తిన్నట, వారికి డల యఁటట, అలంకరించట, కాళ్లు కడుగుట, కాళ్లుగ్రద్దుట మొదలగువానిని జేయక, వారివారిగౌరవమునఁగి దగి త్రితరులతో మాట్లాడుచు, గురువుగారితోఁ జెప్పసిదే భోజనము చేయక, గురువుగారు లేనప్పుడతనిభార్యాపుత్రులతోఁ జెప్పినపిడపచే భజించుచు, ఆభోజనసమయమున దగ్గజ నీళ్లుఁబుక్కొక, మాట్లాడుకొండను, మండిభోజనము దొరకినది కదా యని యప్పుంగకుండను ఁడుచు తిల్లు నియమము తప్పక శిష్యుఁడు గురుకులమున నివసించియుండవలెను. † ఈనియమములయందు కష్టమైన దెద్దియు లేదు. పైవాని షారాంశ మంతయు గురువునెడ వినయము, భక్తి, శ్రద్ధ, కలిగి వర్తింపవలయు ననుటకంటె నేమియు లేదు. గురువునింట నీచ పుభునలయందాతఁ డెన్నడును నియోగింపబడడు. పాఠ్య పకారము నిభిలషింపక తన కన్నవస్త్రముల నిచ్చి చదువు చెప్పునగువునెడ నిట్టియమములను శిష్యుఁడు స్వాభావికము గనే యనుసరించుచుండును. అట్లు సంచరింపఁవానికంటె

బ్రాహ్మణవిద్య.

కృతిఘ్నుఁడుండఁడు. ఇదిగాక గురువు శిష్యుని దండించఁ గూడఁడు. శిష్యునివలనఁ ద పున్నయెడల నది త ప్పని చూప వలెను. విననియెడల మందలింపవలెను. లేదా భయపెట్ట వలెను. శిష్యుఁ డింకను తవ్వతోవనే యున్నయెడల నన్నని త్రాటితోనో, నన్ననిబెత్తముతోనో నొప్పికలుగఁగూడఁ గొట్ట వలెను. ఇంతకు మించి గురువు శిక్షించినయెడల రాజదండ సకుఁబాత్రు ఁడగును.†

ఈరీతిగా నొక వేదమునే యధ్యయనము చేయునంది నచో పండ్లఁజేర్చుచు, రెండు వేదములను జడువుట కిరువది నాలుగేండ్లును, మూడు చడువుటకు ముప్పదియైతేండ్లును, నాలుగును జడువుటకు నలువదియైఁమిదేండ్లును గురుకులవా సము చేసిబహ్యదర్శనానవలంబింపవలయును. వేదములనునేర్చుటవలన బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు, ఉపనిషత్తులు, వేదాంగములు, వడ్డర్శనములుఁగూడ నభ్యసి పవలయు నని కొందఁ ఁందురు.

ఈయధ్యయనము కొన్ని నియమితకాలములయందే చేయవలసియుండెను సాధారణముగ వేదాధ్యయనమున యుదయమునను, శాస్త్రములు మొదలగునవి మధ్యాహ్నమునను జరుగుచుండెను. అందును, అనధ్యయనపుదినములు చాలవఱకు నుండెను. అందుచేత బ్రాతములు కష్టమునుగ నెంటఁ బట్టించుకొనట కవకాశ ముండెను. ఇంతకాలముగో నిన్ని

† గౌతమధర్మసూత్రములు. II. 48-50.

పుస్తకము లింతవఱకుఁ జదివితీరవలయు నని కాని, ఇంతలోఁ బరీక్ష యగునను తొందర కాని, యట్టిపరీక్షలోఁ గృతార్థుఁ డను కా నేమో, త్సూత్ర కలుగునేమో, జీవనోపాధి కీపరీక్ష యడ్డువచ్చునేమో యనిగాని, విద్యార్థి కింతుకంతయు భయము లేకుండెను. సావకాశముగఁ జనువుకొనుటకే యీయన ధ్యయనదినము లేర్పడినవి.

వేదాధ్యయనారంభము శ్రావణపూర్ణిమనాఁడు చేయవలయును. లేదా యుషాకర్మము. జేసి, భాద్రపదపూర్ణిమనాఁడైనను, ఆరంభము చేయవచ్చును. ఇది వర్ష కాలమగుట చేత సంత యొడగా నుండక చనువుకొనుట కనుకూలముగ నుండును. సంవత్సర మంతయు నధ్యయనము చేయనక్కఱలేదు. ఆరంభముచుండి నాలుగు నెలల పనునేను దినములలో యెరు నెలలలో అనగా సూర్యుఁడు దక్షిణాయనములో నున్నంతకాలమే వేదవిద్య కనువగు కాలము. ఆకాలమున విద్యార్థి బ్రహ్మచర్యము నవలంబించి ఔరము చేసికొనక, మాంస భోజనము విస్మరింపవలయును. ఈనియమమును రెండు మాసములయినను అవలంబింపవలయును. పగలు ధూళితో గాలి రేగుచుండినను, రాత్రిపూట నది వీచుచుండుట వినఁబడినను వేదపఠనము కూడదు. అట్లే వీణ, భేరి, మృదంగముల రథము—వీనిధ్వనియు, ఆర్తనాదమును, వినఁబడునంతకాలము నధ్యయనము విలువుచేయవలయును. కుక్కలు, నక్కలు,

గాడిదలునుగూడి యొక్కసారిగ నార్చినప్పుడు పాతమును
మానవలెను. ఆకాశమున రక్తప్రభయు, నింద్రధనుస్సు, మం
చు, ఇవి కనబడినప్పుడు, అకాలమున వర్ష మేఘములు కంట
బడినను అధ్యయనము నిలుపవలయును. మూత్రపురీషశంక
యైనప్పుడును పరిపజనదు. మధ్యరాత్రీమానందును, సంధ్య
లయందును, జలమున నిలిచియుండియు, వేదపఠనము చేయఁ
గూడదు. వర్షము పడుచున్నప్పుడును నిలుపవలెను. చూరు
నుండి వర్షము కారుచున్నంతకాలమే మానవలె నని కొంద
రిందురు. శుక్ర, బృహస్పతులచుట్టును గుడికట్టినను, సూ
ర్యచంద్రులచుట్టును పరిశేషము కనబడినను చదువఁగూడదు.
మనస్సున భయముతోడను బండ్లలో గూర్చుండియు, కౌశ్ఠ్య
క్రింద నెత్తుపెట్టుకొనియు వేదము పఠింప జనదు. స్మశానము,
గ్రామూతము, రాజమార్గములలోను, ఆశౌచముకలిగినప్పుడు
ను అధ్యయననిషేధము కార్యము. దుర్గధము ముక్కునకు సోకి
నను, గ్రామములో శవముగాని, చుడలుఁడుగాని యున్న
ప్పుడును, శూద్రునన్నిధిని వేరము పఠింపఁగూడదు. ఫులితే
న్పలు వచ్చుచున్నప్పుడును అధ్యయనము మానవలయును.
సామవేదము వినబడుచున్నంతకాలమును ఋగ్వేదానుసర
బఠింపఁగూడదు. పిడుగుపడినను, భూకర్షణము కలిగినను, గ్ర
హణము పట్టినను, ఉల్కాపాతమైనను, మఱునాటియుదయ
మువఱకును అధ్యయననిషేధము చేయవలయును. ఆకాల

మందు మేఘనాదము, వర్షము, మెఱుపులు నున్నచో సభ్య
యనమును నిలుపవలయును. వర్షగృతువున నట్టివి ప్రాతఃకాల
మునఁ గలిగినచోఁ బగలంతయును, సాయంసమయమునఁ గలి
గినచో రాత్రియంతయునుమాత్రం మనఃస్థయనము లని యె
ఱుంగవలయును. రాత్రిపూట మెఱుసి ట్లయు , మూడవజాము
వఱకుమాత్రమే యనఃస్థయము. ప్రాతఃకాలమున మెఱుపు
గలిగినచో ప్రాతఃకాలముమాత్రమే యనఃస్థయ మని జా
బాలి చెప్పియున్నాడు. పగలు మూడవజామున మెఱుసిన
యెడల అప్పటినుండి మఱునాటియుదయ వఱకు అనఃస్థా
యము. కొండఱిమతమున నుల్కాదగ్గనము విద్యుద్దగ్గనము
తో సమము. అనఁగా సభ్యయననిషేధము దానియందువలె
దీనియందు సని యెఱుంగునది. పగలు నాలుకజామునను, సం
ధ్యలయందును ఉఱుము వినఁబడినచో మెఱుపునందువలె
ననఃస్థయము. అనఁగా రాత్రి మూడవజామువఱకును అధ,
యననిషేధము. అర్ధరాత్రమునకు బూర్వముఱు వినఁబడి
నచో గాత్రీయంతయు నిషేధము. పగలు మొదటిజామున
నుఱుము వినఁబడినచో సూర్యుడు కనఁబడుచున్నంతకాలము
ను వేదఘాతము నిలుపనలెను. దేశపురాజు మరణించినప్పు
డును అధ్యయనము కలుపఁగూడదు. వోడివిద్యార్థులు పర
గ్రామమున కేగియున్నప్పుడు వారు వచ్చువఱకును అధ్యయన
ము నిలుపవలయును. గ్రామముపై దొంగలుగాని, శత్రువులు

గాని పడినప్పుడును, ఇండ్లు తగులబడుచున్నప్పుడును, ఒకవేదమును మగించినతరువాత, వాంతియై పడినవను, శ్రాద్ధభోజనమునంగాని, సంతర్పణభోజనమునుగాని యారగించినను, ఒకపగలును, ఒకరాత్రీయును అధ్యయనము నిలుపవలయును అమావాస్యనాఁ డనధ్యాయము. రేండుదినము అనధ్యాయము అని కొందఱిమతము. కాఠిక, ఫాల్గుణ. ఆషాఢమాసములలో పుష్యమాసాఁ డనధ్యాయము. కాఠిక, మార్గశిర, పౌష, మాఘమాసములలో కృష్ణపక్షాష్టమిలనుండి మూడుపగళ్ళును, మూడు రాత్రీలును అనధ్యాయములు. ఈనిమేధము తుదియష్టమికే యని కొందఱిమతము. వార్షికొపాకర్మోత్సవకర్తృమలయం దాకస్మికనులు జరుగుచినమేగాక, అంతకుఁ బూర్వపుదినమును, తరువాతిదినమును, అనధ్యాయములు. ఉత్తములు, మేఘపులు, వర్షము—మూడును ఒక్కసారి కనఁబడినప్పు డధ్యయనము నిలుపవలె నని యాచార్యులందఱును జెప్పియున్నారు. వర్షపాతము పొమ్మగా నున్నయెడల అట్లున్నంతవఱకు నధ్యయనము నిలుపవలెను. పండుగదినమున నుదయభోజన, మైనపిదప నధ్యయనము నోపవలయును. ఉపాకర్మంబొది యధ్యయనారంభముఁ జేసినవాడు రాత్రి నాలుగుముహూర్తములు చదువఁగూడదు. పట్టిణములందు వేదకరినము సర్వదా వ్యర్థమని కొందఱిమతము. అశుచిగ నున్నప్పుడు మనస్సులోఁగూడ వేదమును స్మరింపఁగూడదు. శ్రాద్ధకర్మము నాచరించినవారు మఱునాఁడు అజ్ఞే

కాలము వఱకు నధ్యయనము నిలువవలయును. శ్రాద్ధమునందు
వంట చేయుటకుండ స్వయంపాకము నిచ్చినచు ఇదే నిషేధము.
నియావేదశాఖలవారు నిషేధవిషయమై విధించినదియనుము.
లను, అందఱు ననుసరింపవలయును. †

ఇరీతిగా నాటపాటలుగ వేదాధ్యయనము సంపూర్ణము
చేసికొని గుర్వన్నిష్ఠు బడసి శిష్యుడు స్నాతకకర్మమునా
రంభింపవలయును. ఈకర్మ ప్రస్తుతవిద్యాలయములలోని 'కా
స్వోకేషను' వంటిది 'కాన్వోకేష' నప్పు డుపదేశపూర్వకోప
న్యాసములు కావించబడనట్లే ఈస్నాతకకర్మము నాచరిం
చునప్పుడు గురువు శిష్యునకుఁ గొన్ని యుపదేశములు చే
యును.

సత్యం వద. ధర్మం చర. స్వాధ్యాయా న్మా ప్రమ
దః. అచార్యాయ ప్రియం ధన మాహృత్య హాశంతుంమా
వ్యవచ్ఛేత్తీః సత్యాన్ని ప్రమదితివ్యమ్. ధర్మాన్ని ప్రమదితి
వ్యమ్. కుశలాన్ని ప్రమదితివ్యమ్. బూత్త్యేన ప్రమదితివ్యమ్.
స్వాధ్యాయప్రవచనాభ్యాన్ని ప్రమదితివ్యమ్. దేవపితృకా
ర్యాభ్యాన్ని ప్రమదితివ్యమ్. మాతృదేవో భవ. పితృదేవో
భవ. ఆచార్యదేవో భవ. అతిథిదేవో భవ. యా న్యనవ
ద్యానికర్మాణి త్కాని సేవితవ్యాని. నో ఇతరాణి. యా న్యస్మా
కన్ సుచరితాని తాని త్వయోపాస్యాని. నో ఇతరాణి. యేకే.

† గౌతమధర్మసూత్రములు. పరిశ్న 2 అధ్యాయ 7.

చాస్కచ్ఛేయగ్ సాబ్రాహ్మణః తేమాం త్వయాసనేన ప్ర
శ్వసితవ్యమ్. శ్రద్ధయా దేయమ్. అశ్రద్ధయాఽ దేయమ్. శ్రీ
యా దేయమ్. హియా దేయమ్. భియా దేయమ్ సంవిదా
దేయమ్. అథ యది తే కర్మచికిత్సానా నృత్తచికిత్సానా
స్యాత్ యే తత్ర బ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః యక్తా ఆయుక్తాః
అలూకాథా ధర్మకామాస్స్యః యథాతే తత్త్ర వర్తేరన్,
తథా తత్ర వర్తేథాః ఏష ఆచేశః ఏష ఉపశేశః ఏషావేదో
పనిషత్ ఏత దనుశాసనమ్. ఏవముపాసితవ్యమ్. ఏవ ముచైత
దుపాస్యమ్"॥ ౧

నత్యమును బల్కుము. ధర్మము ననుష్ఠింపుము. స్వా
ధ్యాయమునుండి యెన్నడును దప్పియుండకుము. నీపు కొంచె
ము సంపాదించుకొనినవిదవ) నీయూచార్యుఁడు (బ్రహ్మ మగు
కల్లుగఁ గొంతధనమును దీసికొనివచ్చి ప్రజాతాంతువు తెగిపో
కుండునట్లు) మంచి సంతానమును బడయుము. నత్యమునుం
డి యెన్నడును ప్రమాదము పొందఁజనదు. ధర్మమునుండి ప్ర
మాదము పొందఁజనదు. తేమంకర మగుమార్గమునుండి ప్ర
మాదము పొందఁగూడదు. మంగళకరము లగుకర్మములనుండి
ప్రమాదము నొందవలదు. స్వాధ్యాయప్రపచనములనుండి యె
న్నడును ప్రమాదము నొందవలదు. దేవపితృకార్యములయం
డు నిత్యము నానక్తిఁ గలిగి వానినుండి తప్పిపోఁగూడదు. త

ల్లియే దైవ మని నమ్మినవాడవు కమ్మ. ఇండియే దైవ మని నమ్మినవాడవు కమ్మ. ఆచార్యుడే దైవమని నమ్మము. అతిథియు దైవమే యని విశ్వాసము కలిగి యుండుము. అనిందితము లగుకర్మము లేవి కలవో వానినే చేయవలయును. ఇతరములను జేయఁగూడదు. మాయందు (ఆచార్యునియందు) మంచిగుణము లేవి కలవో వానిని నీవుఁ చేకొనవలయును. ఇతరములను జేయఁగూడదు. మనకంటె శ్రేష్ఠు లగుబ్రాహ్మణుల కాసనాదికను చేత శ్రమఁ దీర్పవలయును. వారిబోధలోని సారమును గ్రహింపవలయును. అట్టి వారి కేదైన నీయవలసినయెడల శ్రద్ధతో నీయవలయును. ఆ శ్రద్ధతో నీయఁగూడదు. సంపదకుఁ దగిన ట్లీయవలయును. భయభక్తులు కలిగి జ్ఞానముతో నీయవలయును. ఇటుపిమ్మట నీకుఁ గర్మమువిషయమైనను, ఆచారవిషయమైనను ఏదేని సం దేహము కలిగినయెడల ధర్మవిచారముఁ జేయ సమర్థులును. ఆచార్యులును, కర్మాచారములందు స్వతంత్రులును, కార్యము లేనివారును. ధర్మకాములు నగుబ్రాహ్మణు లట్టిసందిగ్ధ సమయములఁ దెల్లు సంచరింతురో యట్లే నీవును సంచరింపుము. ఇది నీ కాదేశము. ఇది నీకువదేశము. ఇది వేదరహస్యము. ఇది నీ కాజ్ఞ (ఈశ్వరవచనము.) ఇది యిట్టె యుపాసించఁదగినది. ఇట్లే యుపాసించఁదగినది. ”

ఇంతకంటె శాశ్వత మగునపదేశ మే ముందును? ఈ యుపదేశము నందు మనుష్యుడు జీవితమునందు సంచరింపవలె

లసినవిధ మశివ-గ్రహముగ మనస్సును జొచ్చి పోవునట్లు చెప్పబడినది. ఎట్టిసమయమందును, ప్రాణోపద్రవము కలిగినయథార్థమును వచించుట, తనకు విధ్యుక్త మగుధర్మముల వాచరించుట, పెద్దలను నమ్మానించుట, వానడవడి ననుసరించుట, యాచార్యుని విడిచినంతనే యధ్యయన్తాదులు నిలిపివేయక, పరతత్త్వమును గనుగొనుటకు జీవిత కాల మంతయు బ్రహ్మములు నలుపుచునే యుండుట, సందేహములు కలిగినప్పుడు పెద్దల నడిగి తెలిసికొనుట, ఇదియే గృహస్థులనుసరింపదగినవిధానము. ఇట్టియ్యుద్దేశములతో స్వీరింపబడినవిద్యవలన నీతిపరులు, నుశీలురు, నాగరకులు, దేశభక్తులు, జ్ఞానపరులు, దైవభీతిగలవారునై జనులు సమదేశము. నత్యైస్సతముగఁ జేయుదు రనుట సుందేమి సందియ ముందును? ఆర్యులనాగరికత యవిచ్ఛిన్నముగ వేలకొలది సంవత్సరములనుండి నిలిచియుండుటకును, ఇతరదేశముల నాగరికత యంత నిలకడగ నుండపోవుటకు ను విద్యావిధానమునందలి భేదమే కారణమని చెప్పక తప్పదు.

ఆర్యవిద్యయందు మణియొకరహస్య మున్నది. కేవలము గురువునొద్దఁ జనువుకొనుకాలమే విద్యాకాలము కాదనియు, శిష్యుని శిక్షించి క్రమ మగుమార్గమునఁ బెట్టియుతని శ్రేయస్సుకొఱచుఁ బాటుపడువా రాచార్యుఁడుకాక ఇంక ననేకు లున్నారనియు వార్యులు గ్రహించిరి. శిశువు లోకమున జన్మింపకపూర్వమునుండియు ఆతనికొఱకు గురువులు

ప్రయత్నములు చేయుచునే యున్నారు. భూవిమోచికి రాజోవుశిష్యునికొకట యమనియమాదులచేదగినశరీరమునుబలమును బుద్ధి సంపాదించికొనిన తలదండలు మొదటిగురువులు. తండ్రి బ్రహ్మచర్యము నవలంబించి యుక్తవయస్సునకు వచ్చిపిదప యుక్తవయస్కయు ఆరోగిశీయ, ఆరోగ్యవతియు నగుభార్యయందు గర్భావాసమును జేయవలెను. ఈకర్మ కేవలము కామేచ్ఛతోగొక ప్రజాభివృద్ధికొకటను, శ్రేయోభివృద్ధికొకటను, జ్ఞాన మతరించిపోకుండుటకును, ధర్మము శాశ్వతముగ లోకమున నిలిచియుండుటకును జేయబడును. తనవంశమునందలి క్షత్తము కొనసాగియుండుటకు భీర్త భార్యయందు బ్రవేశించి పుత్రుండై పుట్టుననియు, అట్టిపుత్రులైతి పున్నామనరకమునుండి తిన్న తిప్పించుటకేయనియు, సుగుణవంతుడు తేజస్వియుగుపుత్రుండే యట్లు రక్షింపఁగలవాడనియు చెప్పబడియుండుటచే భర్త చేయు నీగర్భాదానకర్మ మెంత ముఖ్యమైనదో తేటపడఁగలదు. గర్భమును పరిగ్రహించుభార్యయు గుణవతియు ధర్మతత్పరయు నైయుండవలెను. అప్పుడే వారిసంయోగమువలనపుత్రుడు పుట్టుటకు వీలుండును. కావున భార్యాభర్తలు తమవృత్తాశ్రము నెడల బూనియుండవలసిన బాధ్యతలు బాగుగ నెఱింగియుండవలెను. అట్టిగర్భాదానమునకుఁ గొన్ని కాలములు నియమితము లై యున్నవి. సిద్ధనమయములను వర్జించి భర్తగర్భాదానకర్మ వాచరింపవలయును.

గర్భము నిల్చె నని మూడవనెలలోగాని తెలియదు. అందుచేత భార్య గర్భిణి యైన దని తేటపడిననాటినుండియు గర్భస్థపిండమును బోషింపుచురావలెను. పిల్ల పుట్టిననాటినుండియునే దానిపోషణ ముంరంభ మగుననుభవప్రాయమును బాశ్చర్య లిప్యడు వదలుకొనచున్నారు. కాని తొల్లిటి నుండియు మనవారీవిషయమై శ్రద్ధతీసికొనుచునే యున్నారు. ఈమూడవనెలలో బుంసవన మనుసంస్కారము విధింపబడినది. గర్భస్థపిండమునకు బలము కలిగించుపదార్థముల నప్పటి నుండియు స్త్రీ సేవింపుచుండవలయు నని తెలుపుట కాసంస్కారము జరుగును. ఇప్పటినుండియు, భార్యాభర్తలు స్వచ్ఛ మగుజీవనము జేయుచు గర్భవిచ్ఛిత్తి కలుగజేయునట్టిపనలను జేయకుండుముగాక యని దీక్ష బూనియుండవలయును.

ఆటవనెల వచ్చుసరికి పిండమున కవయవము లేర్పడు కాలము వచ్చును. ఇప్పుడు సీనుత మనుసంస్కారము జరుగును. ఈసంస్కారమునందు స్త్రీ మున్నుచు నిలకడ చేసికొని తన కెట్టిపుత్తుఁడు పుట్టవలయునో యట్టిసుగుణములు గలరూపమును దలంచుటచేత నామనఃప్రవృత్తి శిశువున కారూపము నిచ్చు నని నమ్మి, తేజోవంతుఁడు, జ్ఞానవంతుఁడు పగుపుత్తుఁడు నాకుఁ బుట్టునుగాక యని ధ్యోరికొనవలయును. అప్పటినుండియుఁ బూవులను ముడిచికొనుచు, వాసవఁ జూచుచు, సంతము, వీణాదివాద్యములు మొదలగు మునోహర

నాడములను వినుచు, మనోహరారాసునీమల సంచరించుచు నిత్యసంతోషముతో నుండవలయును. బహుపుష్పములనుఁ జేయఁ గూడగు. “అలసట పుట్టించుపనులను జేసినచో శిశువుచ్చేద మగును. హఠాత్తుగ దుఃఖవార్తలను వినుట, భయూహము లగువానిని జూచుటవలనఁగూడ పీడమునకు హాని కలుగును. ఏపనియుఁగూడ లేకుండ నుడుటయుఁ గూడదు. అందువలన శిశువు దుర్బలుఁ డగును. ఎక్కువగ నిద్రపోవునెడల మగదుఁ డగును. మద్యము నుపయోగించినచో చూచలమనస్కుఁ డగును. రోగములను కలిగించు పవార్థములను దినుచుండిన యెడల శిశువునకును ఆరోగములు సంభవించును. గర్భిణీ స్త్రీ రాజులను జూడవలె నని యెల్లప్పుడు తలంచుచుండుటవలన భాగ్యలక్షణములు గలపుత్రులను, యోగులను, యతులను జూడఁదలంచుచుండినచో మహాభక్తియుతులను, దేశోద్ధారకుల గూర్చి తలంచుచుండినయెడల నట్టివారిని కనును. †

ఈరీతిగా శిశువు గర్భములో నవమాసములును క్రమ శిక్షను బొంది యింక లోకములోనికి బయలుపెడలునప్పు డా తని నిచటి కాహ్వనము చేయుటకు స్వమును సిద్ధము చేయ వలెను. వేదమంత్రములను బఠించుచుఁ బురుటి-టి నరీపవ్రి వంతముగఁ జేసి స్థావరాభిధూపములను వేసి యెట్టిమాలిన్యమును లేకుండ శుభ్రముగ నుంచవలెను. శిశువునకు నీళ్లు

National Library

ప్రాచీనవిద్యాపీఠము: అధ్యక్షి శుశ్రూష: అధ్యక్షి.

పోయ గ కే బంగరుగఁటముతోఁ అతినినాలుకపై 'ఓం' అను మంత్రిమును వ్రాయుదురు. అశిశువుచెనిలో 'వేదోఽసి' యని చెప్పఁబడును. "ఓయి జీవుఁడా! నీవు వేదమవు. ఈలోకము నకు వచ్చియున్నావు. ఇక మాండు పరమాత్మను సందర్శించుటకు వలయుప్రయత్నములు నలుపుచుండుము." అని పురోహితుడు పదేశము చేయును. ఇదియేక జాతకర్మయను సంగస్కారము.

ఈరీతిగా పుట్టినవఱకునుత శిశువు తగినశిక్షలోనె యూడి యిక ముందఁకూడ ననేకసంస్కారములకు లోనగును. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాయాసంగస్కారములపేర్లుమాత్రమే యిచట పొందుపఱుపఁబడినవి.

పుట్టుటకు బూర్వము గర్భాదానము:—పునవనము
సీమంతిమా, విష్ణుబలి.

పుట్టిననాటి నుండి యెదు నావత్సరములవఱకు:—
జాతకర్మ నామకరణము, ఉపాస్మాకముణయ, అన్త్రప్రాశనము, కర్ణవేధ, చాలము, అక్షరస్వీకరణము.

అయిదేడ్లనుండి యెనిమిదేడ్లవఱకు:—ఉపనయనకర్మమునకు యోగ్యుడగుచుండును.

ఎనిమిదేడ్లనుండి పెండ్లి చేసికొనువఱకు:—ఉపనయనము, బ్రహ్మచర్యవ్రతము, సమావర్తనము.

పెండ్లికాలమునుండి వానప్రస్థు డగువఱకు:—వివాహము, ఉపాకర్తము, ఉస్సిర్జనము, సప్తపాకయజ్ఞములు, సప్తహవిర్యజ్ఞములు, సప్తసోమయజ్ఞములు.

తరువాత, వానప్రస్థము, పిదప సన్యాసము అనుసంస్కారములేగాక దయా, అనసూయా, శౌచము, అనాయానము, మాంగళ్యము, అకార్యము, అస్పృహ, అంత్యేష్టి అను సప్తాత్మగుణములను గలిసి నలువదియెనిమిది సంస్కారములని యాగ్నేయాదిపురాణములలో చెలువబడియున్నది.

ఈరీతిగ విద్యయనునది యాజన్మాతముఁ గొనసాగవలసినదే. జీవనమునుతగినశిక్షతో నుంచవలసినదే. నాలుగొశ్రమములను గ్రహముగ స్వీకరించి పవిత్రజీవనముచేసి విద్యాఫలమగుబ్రహ్మజ్ఞానమును సంపూర్ణముగఁ గనుగొనువఱకును పురుషుడు శిష్యుఁడై యగుచున్నాడు. గురుకులవాస మీవిద్యయు, దొకయవస్థమాత్రమే. లోకమంతయు నాతనికి గురువే.

అట్టిగురువులలో తల్లియే పరమగురు వని మనవారందఱు నంగీకరించిరి. “ఆచార్యః శ్రేష్ఠో గురుణామ్ మాతే త్యేకే, మాతేత్యేకే” గురువులలో నాచార్యుఁడు శ్రేష్ఠుఁడు కొందఱు, తల్లియే తల్లియే యని చెప్పుచున్నారని గౌతముఁడును,

“ఉపాధ్యాయా ద్దశాచార్య ఆచార్యాణాశతంపితా,
పితుర్ద్వైగుణంమాతా శారవేణాశ్రిచ్యతే”॥

తాకివిద్య నభ్యసించజేయునుపాధ్యామునికంటె బ్రాహ్మణవిద్య చెప్పనాచార్యుఁడు పదితలు శ్రేష్ఠుఁడు. ఆచార్యునికంటె దాడి నూతనితలు శ్రేష్ఠుఁడు. తండ్రికంటె తల్లి పదితలుగ గౌరవింపదగిన దని వశిష్ఠుఁడును,

“మాతాపుత్రత్వస్యభూయాసికర్మాణ్యారభతే!

తస్యా శుశ్రూషా నిత్యా పతితాయామపి!”

తల్లి పుత్రత్వమున కనేకకర్మలు పూరికతో జేయును. ఆమెపతితురాలైనను ఆమెను నిత్యమునుశుశ్రూష చేయువలయును, అని యాపస్తంబుఁడును వచియించియున్నాఁడు.

తల్లి ఐరమగురు వగుట కేమి సంశయము? “The hand that rocks the cradle, rules the world.” ఊమల నూచునాకరమె యుర్వి సమస్తము నేలుగాదోకో! ” అనువాక్యము ప్రపంచములోని యనుభవసారమును దెలుపుచున్నది. బిడ్డకు జెడఁగొట్టినను బాపజేసినను తల్లియే చేయును. ఆమె యాదిగురువు. గర్భములో శిశువున్నకాలమునందు డియ నామె గురువుగ నేర్పడియున్నది. ఈతోమ్మిది నెలలును తల్లి చేయుశిక్ష నే గురుకులము. నేమతిమ్ము, నే విశ్వవిద్యాలయముకాని ఆశిశువు లోకములోనికి వచ్చినతరువాత చేయజాలదు. ఉయ్యెల నూచునప్పు డామె పాపపాటలయందును నేర్పుచేప్పలయందును, చూపెడిప్రేమయందును, కలపెడి బుద్ధులందును, పోషించెడిరీతియందును, ఆమె యెంత గొప్ప

గురువో తేటపడుచునే యుండును. అందుచేతనే స్నాతకకర్మ యందలి యుపన్యాసములో నాచార్యుడు తొలుత మాత్రమే దేవో భవ'యని యుపన్యసించును. తల్లితరువాత తండ్రియు, బిదప నాచార్యుడును, ఆ వెనక నతిథులును, తరువాత వేద విజ్ఞానసంపన్ను లగునితరులును, అనంతరము తక్కినలోకము ను గురువులుగ నున్నారు.

కాని విద్యయన్న నాచార్యునివలన స్వీకరించిన నే యని సంకేతము చేయఁబడియున్నది. ఆచార్యునింట శిష్యుఁ డేయి బృందియు లేక తండ్రియింటియందువలెనే సుఖముగ నుండెను. చదువు నేర్చుకొనటకు సాగినైఁ నుందిరము లక్కఱ లేకుండెను. ఏతోటయం దేఁబట్టునీడనో యేయఱుగుమీఁదనో - గూర్చుండి యధ్యయనము చేసికొనుచుండెను. కుర్చీలు బెంచీలు, డస్కులు, గాలరీలు, ఇట్టియాసనము లెవ్వయును లేవు. ఉండినఁ జావమీఁదఁ గూర్చుండెను. లేనిచో దాని యవసరమే లేకుండెను. దుస్తుఁ విషయమై యేనియమములును లేకుండెను. ఉపాధ్యాయులుగాని శిష్యులుగాని సాగుసుగఁగనఁ బడుటఁ కెట్టిప్రయత్నములును చేసియిండ్లరైరి. గురువునకు జీత మీయనక్కఱ లేదు. ఉన్నయింటి కదై లేదు. తిండికై ఖర్చులేదు. నుస్తకము లకై ధనవ్యయము లేదు. మనస్సే పెద్ద పుస్తకము. గురువుగౌరవనస్సునుండి శిష్యునిమనస్సులోఁకి వాగూహముగ జ్ఞానము ప్రవహించుచు నతిశీఘ్రముగా

సరియగుమార్గము నేర్పఱచుకొనుచుండెను. శిష్యుడు బ్రహ్మ
చారియై పరివ్రతులలోఁ బ్రార్థించుచుండెను. ఆతనికిని జార
త్వాధికార మేర్పడియుండెను. చదువుకొనుచువు పొట్టపో
సింపకొనుటకుఁగాదు. షరమాత్మను దెలిసికొనుటకు. అట్లు
తెలిసికొనుటకు గురుశుశ్రూషయు, అధ్యయనమును సాధన
ములు. గురుశిష్యు లిరువురు గలిసి వేదార్థవిచారము చేయు
చుండిరి. శిష్యుడు గురులమును వదిలి గృహస్థశ్రమమును
స్వీకరించి లోకోపకారార్థముగఁ దనజ్ఞానమును లోకమునఁ
బ్రసరింపఁజేయుచు, ధర్మమార్గమును దప్పక సంచరించుచుం
డెను; జగచ్ఛాంతిఁజూచు బాటుపడుచుండెను. పిదప వాన
ప్రస్థుడై ఆవేశుక సన్యాసియై, సర్వసంగహిత్యాగము చేష్టి
బ్రాహ్మమును దెలిసికొని ముక్తిని బొందుచుండెను.

DBA000005760TEL

శ్రీరస్తు.
ప్రాచీన విద్యాపీఠములు.

పరిపత్తులు

వేదములు, సంహితలుగా కొకచోట చేరకయుండిన కాలమున బ్రతికుంటుంబడునకును యజమానుడగువాడు స్వయముగా ఋషియై ఋక్కులను రచించుచు వానినితనపుత్రులకు నేర్పుచుండెను. ఆ కాలముననికను నాచార్యుడనువాడేర్పడియుండలేదు! తండ్రియేయాచార్యుడు. ఈ ఋషులు ప్రత్యేకముగా కొన్ని శాఖలుగా విడియుండి సేవంశమునకు తెలిసిజ్ఞాన మావంశములోనే చాలకాల ముండుచువచ్చిరి. కాని యేకారణమువలననో యీ శాఖలన్నియు సక్రమముగా నాయాఋషులు రచించిన దాని వంతను ఋగ్వేదాన్ని మాధర్వణ వేదము లనునాల్గు సంహితలుగా నార్యులేర్పఱచి కొనిరి. ఇందధర్వణ వేదమునందలి విషయములు, తక్కినవానిలో కొన్నిటికంటె పూర్వమా తెలిసినవేయెనను నది తక్కినవి సంహితలుగా నేర్పడిన పదవనే యేర్పాటు చేయఁబడినట్లు కొండఱుహింతురు. అందుచేతనే గాఁజూలు వేదములకు త్రయీయనువాచుము కుదురుకొని యుండుట.

తొలుత కర్కశాండ యంతవిపులముగా లేక యుండెను. గృహయజమానుడు తనపనులను చూచికొనియుఁ బుత్రులకు విద్య నేర్పుటకు కాలము చిక్కుచుండెను. కాని యంతకంతకును గృహస్థాచరింపవలసినకర్మ పెరిగిపోగా, తండ్రి పుత్రుని మఱియొకరియొద్దకు, విద్యకొఱకు పంపవలవచ్చెను. ఇదిగాక వేదముల యధామంతకంతకు దుగ్రాహ్యమయ్యెను. కావున నాయథావిర్ణయముకొఱకు నాయూ వేదములకు, బ్రాహ్మణములు పుట్టెను. ఇట్లే యారణ్యకములును వానిలో నుపనిషత్తులును నేర్పడెను. అంతకంతకు నాఱువేదాంగములును నాఱుదర్శనములును నేర్పడెను. ఈ రీతిగా బ్రాహ్మణ్యము పొందిన బ్రాహ్మణవిద్య నంతను పుత్రునకునే రుచుండుట తండ్రికి దుర్ఘటమయ్యెను. అందుచేత ప్రత్యేకముగా నావిద్యను బోధించు నాచార్యులుకొందఱేర్పడిరి. ప్రత్యేకముగా వేదపాఠశాలలును స్థాపితము లయ్యెను.

ఆచార్యులలోఁ జాలమంది మూఁడు వేదములను సాంగముగా తెలిసికొనియుండిరి. కాని కొందఱు తమతమ వేదములను మాత్రమే పఠించుచుండిరి. ఇట్లు వేదాధ్యయన పాఠశాలగు బ్రాహ్మణుల కొందఱు చేరి యొకచోటనే నివసించుచుండిరి. ఇట్టి బ్రాహ్మణాగ్రహారములయందే ధర్మసూక్ష్మములను నిర్ణయించుటకు కొన్ని పరిషత్తులేర్పడుపరబడుచుండెను. పాంచాయర పరిషత్తులకు శ్వేతకేతువు వెల్లియున్నట్లు బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు చెప్పబడియున్నది.

న వీనుల వ్రాతలప్రకార మీ పరిషత్తులయందు నేదాం
తమును, కర్మకాండమును ధర్మశాస్త్రమును బాగుగఁ దెలిసి
న యిటువదియిద్దఱు నభ్యు లుండివలె నని యున్నది. కాని
పూర్వకాలమున నింతకంటె తక్కువ మందియే చాలియుండి
రి. గౌతముడు-1.

“ చత్వారశ్చతుర్థాం పారగా నేదానాం ప్రాగ్భూత
మాత్త్రీయ ఆశ్రమిణః పృథగ్ధర్మనిదస్త్రయపతాన్దశావరాన్
పరిషదిత్యాచక్షతే ” గౌ॥ ౧॥ సూ॥ III. X 47.

“ అసంభవే త్వేషా శ్రోత్రీయో వేదవిచ్ఛిన్నో విప్రీతి
పత్త్రేయదాహ ” గౌ॥ ౧॥ సూ॥ III. X 48.

“ అని నాలుగు వేదములను సాంక్షముగాచదివిన నలుగు
రు బ్రాహ్మణులను బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థాశ్రమ
ములలో నొక్కొక్క యాశ్రమమున కొక్కొఁడు చొప్పున
ఘుగ్గురును, ధర్మశాస్త్రవేత్తలు మగ్గురును, ఇల్లు పదిమంది
రక్షిసి యొక పరిషత్తుగా నేర్పడ న్నయు వీలో నొఁడఁగాను దొ
రకనియెడల వేదముల యధామును దెలిసికొనిన యొక్కఁడై
నను తానే ధర్మనిర్ణయమును జేయవచ్చుననియు తెలిపియు
న్నాఁడు. వసిష్ఠ, బౌద్ధాదున ధర్మసూత్రములలో పరిషత్తునం
దు ఒక్కొక్క వేదమును కఠించినవారు నాలుగు వేదములకును
నలుగురును మీమాంసశాస్త్రమును చదివినవాఁడొక్కఁ
డును షడ్వేదాంగముల నభ్యసించినవాఁ డొకఁడును,

ధర్మశాస్త్ర పరిషత్తు జేసిన వాడొకడును మొదటి
మూడవ శతాబ్దములనుండి యొక్కొక్కడు చొప్పున ముగ్గు
రును అందఱును గలిసి పదియిది యుండవలెనని యున్నది. మి
నువీ విషయమై యిట్లు చెప్పియున్నాడు.

“ప్రత్యేకముగా చెప్పబడకయుండిన ధర్మసంశయ
ముల నెల్లు తెలిసికొనవలె ననినచో శిష్టు లగు బ్రాహ్మణుల
నిర్ణయించినదే ధర్మముగాఁ బరిగ్రహింపవలయును. శిష్టులనగా
వేదవేదాంగములనభ్యసించి వేదములనుండి ప్రత్యక్షప్రమా
ణములను జూపగలవారు. పదిమందిగాని ముగ్గురుగాని తమధ
ర్మములను తప్పక యాచరించుచారు నిర్ణయించినదానికి తిరు
గులేదు. ప్రత్యేకముగా నొక్కొక్క వేదము చొప్పున జదివి
న ముగ్గురును ఒకనై యాయుకుడు, ఒక మీమాంస
శాస్త్రవేత్త, నైరుక్తికుడొకడు, ధర్మశాస్త్రవేత్తయొ
కడు, మొదటిమూడవ శతాబ్దములనుండి క్రమముగా ముగ్గురును
మొత్తము పదిమందికి తక్కువకానిది పరిషత్తు మనునంత
గుఢర్మగ్రామకసభ ఋగ్వేదము జదివిన యొక్కడును,
యజుర్వేదము జదివిన వాడొకడును, సామవేదా
ధ్యయనముజేసిన వాడొకడును, ఈ ముగ్గురుగాని,
యీ ముగ్గురుగాక యింకను సభ్యులగలిగిన పరిషత్తుకూడ
ధర్మసంశయముల దీర్ప సమర్థులైయుండును. వేదాధిక
మును తెలిసిన యొక్క బ్రాహ్మణుని ధర్మనిర్ణయమైనను సంగీక

రిఁ పవఁ సెనఁ దేగాని, కోట్లకొలది యజ్ఞానులు చెప్పిన వాక్యము ను పరిగ్రహింపఁగూడదు " అని.

పైదానినిబట్టి పరిషత్తునందు పదిమందికి తక్కువ కాని సభ్యులుండవలె ననియు, అట్లువారు చిక్కనప్పు డంతకంటె తక్కువమందియు నుండవచ్చుననియు తేలుచున్నది. పర్వత ముండను నట్లు చెప్పుచున్నాడు. "గ్రామమున నున్నవారిలోవేదాధ్యయనము చేసి నిత్యాగ్నిహోత్రులగు నలుగురు గాని ముగ్గురుగాని పరిషత్తుగా నేర్పడుదురు. నిత్యాగ్నిహోత్రులు కాక న్నయెడల వేదవేదాంగములఁ జదివినయెదుగురైనను, ముగ్గురైనను ధర్మమును తెలిసినవారైనచో నొక పరిషత్తుగా నేర్పడవచ్చును. పరమార్థముఁ గూర్చి బాగుగ తెలిసికొని ద్విజులై క్రతువులఁ జేసి వేదమార్గమునఁ బ్రవర్తించి, పవిత్రులగువృద్ధ ఋషులలోనొక్కఁడైనను పరిషత్తుగా నేర్పడవచ్చును. " అని

ఈరీతిగా గౌరిమనినుండినసిప్తబౌద్ధాయనులవఱకును 'వారినుండి మనువువఱకును నిపరిషత్తుయందలి సభ్యులయందెట్టి మార్పులు వచ్చినవో మనకు జెలియుచున్నది.

విద్యాధుల కేహక్కులును లేవనియు, సన్నియు విధులేయనియు, వారు పెద్దలనభయంచెచ్చటకు సభ్యులుగానుండునూడదనియు వాదింపు నవీను లీపూర్వకాలపు పరిషత్తులయందు ధర్మార్థముఁ జేయునధికారము బ్రహ్మచారులగు

విద్యాధులకును నుండె నని తెలిసికొనినచోఁ దమయభిప్రాయములను మార్చుకొందురేమో. పెద్దలతో పిన్నలను గలియనీయక వారిఁ బ్రత్యేకముగా నుండివేయటమన వారు పెద్ద వారైన సిదప క్రమముగా నడుచుకొనుటకు మొదటి నుండ్లియుఁ బ్రయత్నిములు సలుపవలసియుండును. ఇందువలన సంఘమునకు నప్టమేగాని లాభములేదు. పూర్వులు విద్యాధుల కిట్టినిర్బాధముల నెన్నడును గల్పించియుండలేదు.

ఈసభలు ధర్మనిర్ణయముకొఱకును, మరవిషయికసంశయముల బోగొట్టుటకును, తొలుత నేర్పడిన వని చెప్పియుంటిమి. కాని యీసభయే గాక శాస్త్రములయందు గట్టివారగుటచే వీరియొద్దనాయాశాస్త్రములను నేర్చికొనుట కశక్తవిద్యాధులుండేరుచుండిరి. కావున నీపరిషత్తులుండు గ్రామములు రానురాను వైదిక కాలములో విద్యాప్రీతిములుగా నేర్పడియుండెను.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

బదరిక

బదరికాశ్రమమునకు బదరీనాథ్, అని మఱియొక పేరు. ఇది సంయుక్తరాష్ట్రములలో గద్వాలజిల్లాయందున్నది. ఇదిహిమాలయపర్వతములలోని యొకశిఖరము. హరిద్వారమునుండి యొక నెలప్రయాణములోను, శ్రీనగరమునకు గిరిమైశ్వరమునను యున్నది. ఇది నరనారాయణులు కలసి తపస్సు చేసిన స్థలము. నరనారాయణులే కృష్ణార్జునులుగాఁబుట్టిరని భారతరచనాకాలమువారు నమ్ముచుండిరి. నరనారాయణుల 'యాలయము, నర, నారాయణ యను రెండుపర్వతములకుసరి సేమోనముగా మధ్యస్థలమున తననకండమను వేడియాట యుండి స్థలము ననే బిషన్ గంగ యనబరగు అలకానంద యను నది పుట్టినదాటిన పడిమటియొప్పున నిర్మింపఁ బడి యున్నది. ఈయాలయము గంధమాదనపర్వతముపై నున్నది. పాండవు లరణ్యావాసముచేయుచున్నప్పు డొకసారి యీ గంధమాదనము నెద్దకు వచ్చుటయు భీముడు ద్రాపదిని సంతోషపెట్టుటకై సౌగంధికపుష్పములను హరించుటయు నను

భారత కథ ను ప్రసిద్ధము. ఇచ్చటి గూలయమును శంకరాచార్యులవా రెనిమిదవ శతాబ్దములో గట్టిదిరని వాడుక కలదు ఈ బరతికాశ్రమమునకు బరతి, విశాలబరతి యను నామము లున్నట్లు మహా భారతమువలనఁ దెలియుచున్నది.

ఇది యాదికాలమునుండియు మహాగురు వాసము చేయుచుండిన స్థలము. ఆర్యవిఘ్నాగమాలయు నిచ్చటినుండియే బయలు వెడలిన దని చెప్పవచ్చును. ఋషిసంఘము లొక్కవో గూడి పరమేశ్వరధ్యానమున మునిగి తాము తెలిసికొనిన. పరమతత్వముల నిట్టి యాశ్రమములనుండియే లోకములో వ్యాపింపజేయుచుండిరి.

ఇది వ్యాసమహర్షికి గుఖ్యముగా ప్రియమైన వాసము. ఇక్కడనుండియే యాశాఁడు పురాణములనుఁ ఉపపురాణములను రచించె నని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఇట్టివి ౧౮ పురాణములును ౧౮ ఉపపురాణములును నిష్పడు కనఁబడుచున్నవి ౧౮ పురాణములు యిట్లు నిభజింపఁబడుచున్నవి:—

౧. రాజసపురాణములు--బ్రహ్మచుగూర్చినవి. బ్రహ్మబ్రహ్మాండ, బ్రహ్మనైవర్త, మార్కండేయ, భవిష్య, వామనములని యాఱు.

౨. సాత్వికపురాణములు—విష్ణుపును గూర్చినవి. విష్ణు, భాగవత, నారదీయ, గరుడ, పద్మ, వరాహములని యాఱు.

౩. తామసపురాణములు—శివునిగూర్చినవి. శివ, లింగ, నంద, అగ్ని,† మత్స్య, కూర్మము లని యాఱు.

†. అగ్ని పురాణమునకు మాఱుగా కొందఱు వాయుపురాణమున వేర్పెదరు.

ఉపపురాణములు. ౧౮

౧. సనత్కుమార, ౨ నృసింహ, లేక నారసింహ,
3. నారదీయ లేక బృహన్నారదీయ. ౪. శివ, ౫ దుర్వాసస
౬. కపిల, ౭. మానవ, ౮. ఔశానస, ౯. వాసుక, ౧౦.
కాలికా, ౧౧, సాంబ, ౧౨. నంది, ౧౩. సౌక, ౧౪. పారా
శరంగి. ఆదిత్య, ౧౬. మహేశ్వర, ౧౭. భార్గవ (లేక, భాగ
వత) ౧౮. వాసిష్ఠములు.†

పురాణమునకు పంచలక్షణ యని మఱియొకపేరు.
౧. సృష్టి, ౨. లయము, 3. కేసతలయు, పితరులయు, జరిత్ర
ము, ౪. మన్వంతరములు, ౫. సూర్యచంద్రవంశస్థులగు రాజు
లేచరిత్రము నను నైదు విషయములగూర్చి తెలుపుచు గాన
దీనికి పేరువచ్చెనని యందురు.

పురాణములను రచించినవాడు, వ్యాసుడే మనవారు
నమ్ముచున్నారు. కాని వాని రచించినవాడతడే కాదనియు
వ్యాసనామము కల్పిత మనియు వీనిని రచించినవారిపేర్లు తెలి
యకపోవుటచే గ్రంథకారుడను సభాముతో వ్యాసపదము
ప్రయోగింపబడిన దనియు గొందఱుతలంచుచున్నారు. పురా
ణములను రచించుటకు పూర్వము కొన్ని కరిషత్తు లుండెడి
వనియు నాయాపరిషత్తులయందలివారికి దెలిసినవిషయము
లన్నియు నాయాపురాణములలోని కెక్కినవనియు, వేత్వేరు

†. ఉపపురాణములలో కొన్నిటికి బదులుగా నందా, కిషకర్మ, శ్ర
మిందా పురాణములను కొందరు చెప్పుదురు.

కవిత్వములచే రచింపబడిన గ్రంథములు వేత్తేరు పురాణములుగా నేర్పడినవియు మఱి కొండఱుచుచున్నారు. రెండవయూహయే సరియైనదని తోచుచున్నది. వేఱు వేఱుపరివర్తనలయందు రచింపబడుటచేతనే యాయాపురాణములయందలి విషయములలో భేదములు కావచ్చుచున్నవని యూహింపవచ్చును. ఈపురాణములలో విష్ణుపురాణము చరిత్రాంశముల నెక్కువ సరిగా ప్రదర్శించుచున్నదని పాశ్చాత్యపండితుల యభిప్రాయము.

ఎట్లయినను బదరికాశ్రమము వంటి యాశ్రమములయందే పురాణములు రచింపబడుచు వచ్చుచుండెనని మనము చెప్పవలయును. చరిత్రముల దెలుపు నాచారము మఱవారియందు లేదని చెప్పవలయు బద్ధమని యీపురాణరచనము వలన మనము తెలిసికొనవచ్చును. పురాణము లన్నియు నేకకాలమునగాని యేకస్థలమునగాని పుట్టి వని ధృష్టముటకు వీలులేదు గాని యాయాకాలముల దలి విజ్ఞాన సంపన్నులొకచో జేరి తమకు దెలిసిన విషయముల నొకచో జేర్చుచు వచ్చుచుండిరని మన మనుకొనవచ్చును.

మహాత్ములగు మఠిప్రవర్తకులు తాము వ్యాపింపజేయనెంచిన సిద్ధాంతముల నీబదరికాశ్రమవాసుల కెఱింగించినగాని యవి సత్యములు గావని తలంచుకుండిరి. అద్వైత మతమును గల్పించిన శంకరాచార్యులవా రెనిమిదవ శతాబ్దమున నీచరిత్ర వచ్చి సరసారాయణాలయమును గట్టింపఁబడి

రని పైని తెలుపబడినది. పగ నొకండవ శతాబ్దమున రామా
నుజాచార్యులవారును నిచ్చటికి వచ్చి తమవిశిష్టాద్వైతమత
మునకుఁదగిన గౌరవమును సంపాదించుకొనిరి. మధ్వాచార్యు
లవారు పదమూడవ శతాబ్దారంభమున యిచ్చటికివచ్చి తమ
గీతాభాష్యమును వ్యాసునికి స్వయముగా వినిపించినట్లును
అప్పటినుండియు నద్వైతమతమును ఖండించుచు వచ్చినట్లును
మధ్వవిజయమున వ్రాయఁబడియున్నది. ఈయాచార్యులు
రెండుసార్లు బదరికాశ్రమమునకు యాత్రాసలిపెను. పరమాత్మ
ను గూర్చిన జ్ఞానమును తెలిసికొనుట కిప్పటికిని సన్న్యా
సులీ యాశ్రమమునకుఁబోయి యచ్చటనే వాసము లేర్పఱ
చుకొనుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాశీ, హరిద్వారములకే
నవారిరో గొండఱు యాత్రీకులు శప్తముల కోర్చి బదరికా
శ్రమమునుఁగూడ సందర్శించి తిరిగి వచ్చుచుందురు.

శ్రీరస్తు.
ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

నైమిశ

“సీ॥ నైమిశారణ్యపుణ్యక్షేత్రమునఁ గుల
పతి శౌనకుం డను పరమమాళి
బ్రహ్మర్షిగణసమూహాసితుండై సర్వ
లోకహితార్థము లోకనుతుఁడు
ద్వాదశనాద్వికోత్తమసత్రయాగంబు
మొగిఁ జేయుచున్ననమ్మనలకడకు
వచ్చి, తానుగ్రశివను డనుసూతుఁడు
రామహర్షణి సుపారాణికుండు
పరమభక్తితోడఁ బ్రణమిల్లి యున్నన
కర్మధకువలన ముని కాయమెల్ల
వివిధపుణ్యకథలు వినువేడ్క నలెనిబూ
జించి రపరిమితిచిశేషవిధుల॥

ప॥ అక్కడకుండఁ వెడియు నమ్మనిసంఘంబునకు
నమస్కారంబు చేసి యనేకపురాణపుణ్యకథాకథనదత్తుండ

వ్యాసపుత్రుని డైన రోమహర్షణునకుఁ బుత్తుండ నావలన
నక్కఱ ధనివలతు రనిన— “భార. ఆది. 1. 27-28

వ్యాసుఁడు పురాణమున కెట్లొసూతుఁడో పురాణవ్యాసమున కట్లు పరిపిడిమొదియున్నాఁడు. అన్ని పురాణములను సూతుఁడే లోకమున వ్యాపింపజేసె నని యాగ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఆకాండముల నాయామాశ్రమములందలి వారు తాము ఇరిగినదేశములందు సేరించినకథల నన్నిటి నీ ఋష్యాశ్రమములయందు తెలుపుచుండిరి. ఏ రామాయీర్థము లందు వినియున్నకథలను జరిశ్రీమును తీర్థమహర్షిములను దామును విగట కామాత్మకులవృత్తులు నాశ్రమవాసులు చేరుచుండిరి.

పురాణకథనమునకు నైమిశారణ్యముప్రఖ్యాతిఁబడెననియు న్నది. ఇది హిమాలయప్రాంతమున నుండెను, ఇందనేఁ నుహర్షులు నివసించియుండిరి. ఈ ఋషిసంఘములకు వృద్ధమును బ్రహ్మతత్వవేత్తయు నగువాఁడు కులపతిగా నుండెను. అచటివా రాతనియాదేశములను మన్నించి యాతని నుపాసించుచుండిరి. ఇందు తమశ్రేయస్సుకొఱకేగాక వర్వలోకక్షేమార్థముగా కులపతి యాధిపత్యముక్రింద వీరు ఆగిరసకృతులు, సేకమేధము, పంచశారదీయము, విశ్వజిత్తు, పౌండరీకము, భర్తృద్వాదశాహము ననువానినేగాక పావత్సరవత్తము, మహావ్రతము, రాత్రిసత్తము, శతరాత్రము, స్తోమము, ద్వా

దశసంవత్సరక్రతువు, సహస్రసంవత్సరక్రతువు నభుద్విర్లుక్రతువులఁగూడ నాచరించుచుండిరి. ఈక్రతుసమయములందు చుట్టుపట్లనుండు నాశ్రమములనుండియు ఋషులొకచోఁజేరి యజ్ఞకర్మ నిలుపైనసమయములందు పురాణశ్రవణముచేఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి. పౌరాణికు లాకాలమున గొప్ప గౌరవముఁ బడయుచుండిరి. ఆశ్రమవాసులు వారి 'సనేకవిధముల సత్కరించి పూజ్యభావముతోఁ జూచుచుండిరి.

మొదటినుండియు మనదేశమున నాయులవిజ్ఞాన, మీపురాణపఠనముమూలముననే జనసామాన్యమునకు పట్టుపడుచుఁ జెడిది. మంచిపౌరాణికు లీకాలమునఁ జాల యరుదుగఁ గానవచ్చుచున్నారు. నవనాగరకత యీదేశమునకుఁ దెచ్చిపెట్టివయనర్థములలో బురాణపఠనము లోపించుట యొకటి.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

తక్షశిలా.

బదరికాశ్రమమంగూర్చిన చరిత్రము మనకు బాగుగఁ
దెలియకపోయినను నార్యవిద్యకు కీస్తుపూర్వ మెన్నియో
తాబ్దములనుండియుఁ బ్రఖ్యాతినొందియున్న తక్షశిలావిద్యా
పీఠముం గూర్చి కొంతవఱకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇది
ప్రస్తుతము వశ్చిమోత్తర పరగణాలయం దున్న రావల్పిండికి
సమీపములో నున్నది. రామాయణ భారతకాలముల నుం
డియు నిది ప్రసిద్ధికెక్కియుండె ననుటకు నిదశానములు
శలవుఁ దీనిని శ్రీరామసోదరుఁ డగు భరతునిపుత్రుఁడు కట్టించె
ననియు నిది సింధు విలేస్తా నదుల మధ్య నుండె ననియు మహా
భారతమునఁ దెలుపఁ బడియున్నది. మగధరాజ్యమును బుద్ధు
నికాలమున నేలుచుండిన మిలిసారునకును బుద్ధునకుఁ గూడ
వైద్యముచేసిన జీవకుఁ డీవిద్యాపీఠముననే యాత్రేయఋషి
యొద్ద విద్య నేర్చికొనెను. ఇతఁడిచ్చటి కళాశాలయం దేడు
సంవత్సరములు చేదివినపిదప పరీక్షయ్యెనట. అందు తక్ష
శిలాకు చట్టము పదునేనుష్టాశ్లో నున్న ప్రదేశమునందు గల

మొక్కలు, లతలు, గడ్డి, వేళ్లు, చెట్లను వైద్యమున కను
కూలము లగు నేయేగుణములఁ గలిగి యుండెనో చెప్పవలసి
యుండెనట. జీవకుండను నాలుగుదినము లాపిదేశముల సం
పదించి వాని నన్నిటిని బరిక్షించి వానివాని గుణములను
వర్ణించెనట. ఆపిదేశమందలి మూలికలన్నియు వైద్యమున
కనుకూలించు ననియే యాతఁడు చెప్పి యున్నాఁడు. దీనినిబట్టి
యాకాలమునఁ బరీక్షఁజెల్లు జరుపఁ బడుచుండెనో తెలియఁ
గలదు. బుద్ధుఁడును నీవిద్యాపీఠముననే విద్యాస్వీకారముఁ
జేసెనని వాడుకకలదు. కీ॥ పూ॥ మూడవశతాబ్దమున నశో
కుని కాలమున నీవిద్యాలయము మిక్కిలియుచ్చదశలో నుం
డెను. ఆత్రేయమతానుయాయు యగు చరకుఁడిచ్చట నుం
డియే కాయచికిత్సాస్పత్రాధానమైన యష్టాంగ వైద్యక విషయ
ములను బోధించెను. అశోకుని కాలమున ననేక దేశములనుండి
విద్యులను, గళలను నందు ముఖ్యముగా వైద్యము వభ్యసించు
చట, రాజపుత్రులు, సామంతులు, బ్రాహ్మణులు, వైశ్యు
లు, నన్నిజాతులవారును జేరుచుండి రని విన్నెంటుస్మిత్తుగారు
వాయుచున్నారు. చంద్రగుప్తుని మంత్రియగు చాణక్యఁ
డీవిద్యవిద్యాలయమునఁ జదువుకొనినవాఁడే. ఈతనియధఃశా
స్త్రము మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కియున్నది. దీనిని బట్టియే యా
కాలపు రాజ్యాంగతంత్రముంగూర్చి యనేకులు వ్రాయుచు
న్నారు. మగధరాజ్యము చిరకాలము నిలిచియుండట కీతని

గలియు మని వేడికొనగా నాతడు కన్నుల నీరు నించికొని
 వినతల్లియైనను తల్లితో సమానమనియు నామె కట్టి గుణ
 ములు తగవనియుఁ దానట్టిపాతకమున కొడిగట్టుకొనననియు
 మొదలించి పంపివైచెను. ఆమెయు నిరాకృత నైతింగదా
 యని క్రోధ ద్వేషములు మఃస్పృహ ముప్పిరిగొన నాతనిపైఁ
 బగసాధింపనెంచి కుటిలస్వభావయయి యొకనాడు 'రాజా'తో
 "సీపుత్రుఁడు మంచియోగ్యుఁడు, సుశీలుఁడు. మన రాజ్యాంతము
 నందల్లరులు జరుగుచుండు నేమో, అతని నచటికిఁ బంపి శాం
 తి నెలకొల్పించుట యుక్తముగదా " యన నాతడును నది
 మంచియాలోచనయేయని తలంచి కుమారుం జేరఁగిలిచి యా
 త్మనికి రాజధర్మముల బోధించి యాదేశములఁ బరిపాలింప
 నియోగించెను. రాజపుత్రుఁడును వలెయని తన భార్యతో
 నాప్రదేశమున కేగి యేతోభమును పుట్టకుండ ధర్మముఁదప్ప
 క ప్రజాపరిపాలనముఁజేయుచుండెను. అటువికఁజాతులవారి
 చేతులలో పడి యాతఁడు మృతి నొందునని తలంచిన యాతని
 పినతల్లి యాతఁడచట సుఖముగ నున్నాడని యెఱింగి యాతని
 నెట్లు చంపవలయు నని యాలోచించుచు వృపునాజ్ఞ లేనిదే
 యెవ్వరును నాతని జోలి పోరని రాజు గ్రహించు సమయమున
 నొకయుత్తరము వ్రాసి రాజుపంటితో ముద్రవైచి యొక సేవ
 కుసిద్ధా రా దానిని రాజపుత్రుని మంత్రులయొద్ద కంపెను.
 రాజు ముద్ర నెప్పుడును దనపంటితోనే వైచుచుండుట యెఱిం
 గిన యాత్మంతు లాయుత్తరమునుఁ జదువు నది కందు "రా

జకుమారుని కన్నులనూడఁబెట్టి భార్యసహితముగ నాతని నడవులలో విడిచిపెట్టి యేయాహారము నీయక యచటనే మడియ జేయ వలెననియు, ఆతడొక్కఁ ఘోరమగు కృత్యము నాచరించుటచే నీదండన యాతనికి విధింపఁబడెననియు వా) యఁబడియున్న యాజ్ఞం జదివి శూని యేమియుదోచక విచారములో మునిగి యుండుటం జూచి రాజకుమారుడు వారి విచారమానకు కారణ మగుగ నుత్తరములోనున్న యాజ్ఞ నాతని కెఱింగించి “ఇది యనభవము. రాజిట్టి యాజ్ఞ నిచ్చి యుండడు. ఇదేదో ద్రోహమున్నది. తిరిగి రాజు నడిగి గాని యాతని యాజ్ఞ ననుసరింపమని చెప్పిరి. రాజకుమారుడు “రాజాజ్ఞ యెట్టిదైనను ననుసరిం వలసినదే. ఆతఁడంటి ముద్ర యున్నదిగదా సందేహింపనేల?” యనివలికి యొకచం జాలుని బిలిపించి కండ్లాడ బెఱికించుకొని భార్యతోగూడ నడవుల నంచరించుచు నాకలి కోర్వలేక యొకనాడు తండ్రిరాజధానిం జేరి తనవలననేరము లేదని రాజునకు దెలుపుతికై యొకచితారు చేతఁబట్టి దీనముగ గానము చేయుచు దనవృత్తాంతమును వెలిబుచ్చుచుండెను. ఆరుకోహర గానము రాజు చెవింబడగానే యాపాప మున్న యాతఁడు తనపుత్తు)డే యగునని గ్రహించి వెంటనే తనప్రేమకు బిలిపించి యంధుఁడై యున్న తన కుమారుఁ గొగిలించుకొని, “నాయనా నీకిట్టి యుదాకారము నెవరు చేసిరోయి! అయ్యో! నాకుమారుడు తన ప్రజలను జూడఁజాలని యవస్థ నున్నాడే. అయ్యో” యని విలపించుచు నీట్టి యాపద. దెచ్చి పెట్టినది తనభార్యయే

యని తెలియఁగా నామెకు శిరచ్ఛేదము చేయించెను.

ఆకాలమున సాఘారామమున త్రివిద్యలను నేర్చి పృథ్వితి కెక్కి యుండిన ఘోషుండను నొకసిద్ధుఁడుండెను. రాజు తనపుత్రుఁగ నాతఁ యొలఁదీసికొనిపోయి నాకుమారులకు నేత్రదానముఁ జేయుమని వేడికొసఁగా నాతఁడు ననుగ్రహించి, “రాజాసీదేశము నందలి ప్రజలనందఱి నిటకు రాజంపుము. వాఁతో నొక్కొక్కరును నొకపాత్రను తీసికొని రావలయును.” అనిచెప్పగా నట్లే ప్రజలందఱును నాసంఘారామమునఁ జేరిరి. అప్పుడు సిద్ధుఁడు బౌద్ధధర్మములం బోధింపఁదొడంగెను. ఆయువన్యాసమును వినినవాదందఱును కన్నీరు విడువసాగిరి. ఆకన్నీటిని తమతమ పాత్రలలో నేకరింపుడని చెప్పి సిద్ధుఁడు పెద్దపాత్రలా పోసి, “బుద్ధుని ధర్మములు మంచివి కాకపోయినచో నీతని నేశములట్లే గ్రుడ్డివియై యుండును. అనియే సత్యము లైనచో నీకన్నీటి స్ఫుర్ణవలన నీతనికి దృష్టి కిగ్గి వచ్చునగాక!” యనుచు నాతనికండ్లను దుడువగా నాతనికి దృష్టి యథాప్రకారము గా వచ్చెను.”

సారంగధరునికి ధను మూలమెచ్చటిదో యిప్పటికిని లేలేదు. ఇప్పటికిని పంజాబు దేశములో నిట్టికథను చెప్పి కొనుచున్నారు. చేమకూరవేళటకవి సారంగధరునితండ్రి మాశ్వదేశాధిపతి యని చెప్పియున్నాడు. మనమీకథను రాజమహేంద్రవరమున కంటఁగట్టుచున్నాము. ఇట్టికథలు సాధారణముగ నొకప్రదేశమున బుట్టి నానాటికి వైలక్షణ్యము బొందుచు నన్ని దేశములందును వ్యాపించుచుండును.

శ్రీరస్తు
ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

కాశీరము

కాశీరమునందలి శారదాపీఠ మేనాటినుండి పరిసిద్ధి
చెందియున్నదో యెవ్వరును చెప్పలేదు. చరిత్రకారులు సాధా
రణముగా కాలనిర్ణయముంగూర్చి పరదేశవాసులవారితలచే
స్థిరపడకపోయిన సందర్భములందు మనదేశమువారివారితల
ను విశ్వసించుదు. ఏయలజ్ఞాండరుడడయాత్రయో, యేస్తాబ్జో,
కర్తీయాన్, మొదలగువారియసంపూర్ణములగు గ్రంథములో
మనచరిత్రకారులకు మూలధారము లగుచున్నవి. గాని, మన
దేశమున వ్రాయబడినగ్రంథములుగాని యితరనిదర్శనము
లుగాని మిక్కిలి సంశయదృష్టితో విమర్శింపబడుచువచ్చు
చుండుట మనకు హాస్యాస్పద మని తోచకపోదు. భారతవ
క్షీరములు నత్యవాదులు కారనియుఁ దమయభిప్రాయముల
వెల్లడింప నెంచి యవియే నత్యము లని నొక్కి చెప్పుదు రని
యు, వారికి విమర్శనావధతులు తెలియ వనియు, లోకప్రతి
తిని చరిత్రవిషయముగా నెంచుచు నెంతయుసందర్భమునై
నను వారు విశ్వాసపాత్రముగాఁ జూతు రనియు, నిజముచి ప్రా

యములను మనసున దుఃఖింపజేసిన తొలుత నిండియానుగూర్చి వ్రాసిన పాశ్చాత్యులెల్లరు నారంభించిరి. ఇతరవిషయములు దువలె మనవా రీయభిప్రాయమునందును వారితో నేకీభవించిరి. ఇండియాదేశమున ససలుచరిత్రము మనకే లేదనియు, పరలోక చిత్రనాపరు, లగు భారతవర్షముల కై హిక సంబంధ మగు విషయములపై దృష్టియే నిలువలేదనియు కొంగఱురి. ఈ రీతిగా నిండి యానుగూర్చి సగము తెలిసిన పాశ్చాత్యులుగాని, పాశ్చాత్యప్రేరితు లగు మనవారుగాని యేమనుకొనినను, హిందూవిజ్ఞానసంపన్ను లగువారుమాత్రము వారిని జూచి తొలిన నవ్వుకొనుచు నేయుండిరి. పైవారియభిప్రాయము లన్నియు శజ్ఞానజన్యము లని తెలుపుటకు పురాణములు, చరిత్రగ్రంథములు, కావ్యపీఠికలలోని వంశవర్ణనములు, ప్రశస్తతులు, దానవత్రములు, నాణెములు, శిల్పములు, చిత్రలేఖనములు, మొదలగునవిచాలియున్నవి. వానిని చదువుకొనినకొలదియు తొలుత తప్పత్రోవఁ బడినవారు తిరిగి సరియగుమార్గమునకు రాబ్రయత్నములు సలుపుచున్నారు.

హిందూ దేశమునం దెల్లెడల చారిత్రకనిదర్శనములు కనఁబడుచు నేయున్నవి. కాని. కాశ్మీరమునం దెక్కువ విషయనాదృష్టితో చరిత్రములు వ్రాయఁబడినట్లచ్చట పుట్టిన గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. అట్టిచరిత్రములలో కల్హణు డవునాతఁడు రచించిన 'రాజతరంగిణి' యనుగ్రంథ మ

గ్రగణ్యతను వహించియున్నది. రాజతరంగిణి యనగా (కాశ్మీరమునేలిన) రాజులప్రవాహము. వారినిగూర్చి తెలుపునదనుట. ఈతఁ డాగ్రంథమును క్రీ॥ శ॥ ౧౧౮౫-౧౧౮౯ వ సం॥ రములలో రచించెను. ఈతనితండ్రి హస్తనిరాజ్యమున గొప్ప యద్యోగమునం దుండిన దాపకుని పుత్రుడు. తనకాలముగూర్చి తెలుపువిషయముల నీతఁ డతివిపులముగ వర్ణించియున్నాఁడు. ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడును విశేషించి శైవుఁడనైనను నాదేశమున వ్యాపించియుండిన బౌద్ధమతమునెడ నెట్టిద్వేషమును లేక, యాచితస్థులనుగూడ శ్లాఘించియున్నాఁడు. బ్రాహ్మణ బౌద్ధమతస్థులు నిరంతర మొ డొంటిలో జూరారుచుండి రనియు నొకొరుల కపకారములఁ జేసికొనుచుండిన వారలనియుఁ జెప్పవారలు చాలమట్టుకు నిరాధారములనియే చెప్పనగును. బౌద్ధమతము బ్రాహ్మణమతమునుండి విడబడిన యొక శాఖగా మనము గ్రహింపవలయునుగాని ధ్వనినడుగంటింపవలెనని ప్రియత్నించిన దానినిగానెఁచగూడదు. బౌద్ధరాజులు బ్రాహ్మణసంస్థలకును, బ్రాహ్మణమతావలంబికులగువారు బౌద్ధసంస్థలకును సమానముగానే సహాయము చేసికొనుచుండిరి. ఇట్టియన్యోన్య మైత్రియుండుట చేతనే బుద్ధదేవుఁడు పురీ యందు జగన్నాథుఁడుగను, ముంబయి గ్రామ్యమును పంచానన శివుఁడుగను పరిణమించుటయుఁ దదకు దశావతారములలో నాతఁడు నొకయవతార మగుటయును సంభవించెను. కల్లఁబుడిట్లు తన దేశమునందలి సమస్త

ప్రజలగుర్నియు సూక్ష్మముగాఁ దెలిసికొని, వారివారి మతములను బట్టి కాక, సాశీల్యాది గుణములచేతనే జలను గూర్చి తనయభిప్రాయములను వెల్లడించెను. కాశ్మీర దేశస్థుడైనను తనదేశమువారిని పిఱికిపందలని నిందింపటయందేమి, యితరదేశస్థులగు రాజపుత్రులు మొదలగు వాఁధైర్య శౌర్యములను శ్లాఘించుట యందేమి యీగని నిష్పక్షపాత బుద్ధి తేటపడఁగలదు. తనసమకాలికులగు రాజులయందలి దోషములను వెలిబుచ్చుటకుఁ గూడ నాతఁడు వెనుకగలేదు. తాను బ్రాహ్మణుడైనను పురోహితనామధేయులగు బ్రాహ్మణబుద్ధులను కేవలకుక్షింభరులని నిరసించియున్నాఁడు. తాను వ్రాయఁబోవు గ్రంథముల కాధారములగు గ్రంథములను గ్రంథకర్తలను నాతఁడు బేర్కొనియున్నాఁడు. పాశ్చాత్య పరిశోధనా విధానానుష్ఠాతలమని చెప్పికొనుచు గ్రంథచార్యముజేయుచుండు నవీననాగరకులకిది వింతగనే కానవచ్చుచు గాని ప్రాచీనచరిత్రకారులు సర్వసాధారణముగా తామాధారముగాఁ జేకొనియున్న గ్రంథముల నెన్నడును బేర్కొని యుండకపోలేదు. భాష్యములు వ్యాఖ్యానములు మొదలగు వానిని వ్రాసిన వానియందెచ్చట చూచినను 'ఇతిమనుః' 'ఇత్యాపస్తంబః' అని యారీతిగా నాయామూలగ్రంథములను బేర్కొనట చూచుచునేయున్నాము. అట్టిసాంప్రదాయము వస్తునరించియే కల్పఁబడు తానుపయోగించిన యీ

కిందిగ్రంథముల నుదాహరించి యున్నాడు:—(౧) సువ్రతుని కావ్యము. ఇది పుట్టిన వెనక యంతకపూర్వపు చరిత్రము లకు వ్యాకర్షకములగ్నిః దని యీతఁడు చెప్పియున్నాడు. పూర్వ గ్రంథములఁ దలి విషయము లన్నియు నిందు సంగ్రహముగాఁ జెప్పఁబడియుండుటచే, విపులములగునీతరగ్రంథములు మూలప డినవని యీతని యభిప్రాయము. (౨) కాశీరదేశముఁ గూర్చితెనుకఁ బూర్వముండి యుండిన పదునొకండు చరిత్ర గ్రంథములు. (౩) 'క్షేమేంద్రుని నృపావళి'. ఇది సువ్రతుని గ్రంథము లోఁ దులతూగుచుండునని యీతనియభిప్రాయము. (౪) కద్రమిహిరుఁడు. చవిల్లాకరుఁడనువారువ్రాసిన చరిత్రము లు (గీ) పాశుపతిమహిమఁడగు హిలారాజును నాతఁడువ్రాసిన పార్థివావళి.

పైగ్రంథములనే గాక దానశాసనములు మున్నగు వానిని గూడ నుపయోగించితిని యీతఁడు చెప్పికోని యున్నాడు. లోకప్రవృత్తి నీతఁడు నిరసించియుండలేదు. ఇతర నిషయములు ప్రవృత్తిని బాధింప నష్ట డట్టివానిని చరిత్ర కాదుఁడు విడిచివెట్ట గూడదు. ఆదియే యెక్కుడుసత్యనిజద్ధ మయి యుండవచ్చును. అయినను 'రాజతరంగిణి' ఖిల్గీ సులోని కనువడించిన ప్రేమగా రీవిషయమై కల్పణనకు దారిత్రక దృష్టి లేదనియు ననందర్థపు కథలనొకప్పుడు సరిత్రగా వ్రాయుచు వానింగూర్చి సంశయింపనైనను

సంశయింప లేదనియు పురాణగాథలకును చారిత్రకవిషయములకును ముడిపెట్టెననియు నేమిమోవాసిరి. పూర్వకాలమున నితర దేశములకు చరిత్రయు లింతకంటె నెన్నోరెట్లు హీనస్థితి యుండుదెడినని మనము జ్ఞాపకముంచుకొన్నయెడల కల్పణుండిట్టి చిన్నలోపములున్నను నాతని విమర్శనా దృష్టి నవీన చరిత్రకారుల దృష్టికంటె మిశ్నయైయుండుటకు జూపుటయేగాక పూర్వకాలపు ఐతిహాసకుల న్యాయైకదృష్టిని వేయివిధముల విస్పష్టము చేయుచున్నది.

రాజతరంగిణిని చదువుచున్నప్పుడు గిబ్బన్ ప్రాసిన రోమనుసామ్రాజ్యోదయాస్తమయములను (Gibbon's Rise and fall of the Roman Empire) గ్రంథమును చదువుచున్నట్లుండును. అది కావ్యమునకుఁగావ్యము, చరిత్రమునకుఁ జరిత్ర. కల్పణుండితరుల యభిప్రాయములకు లక్ష్యముచేయుక స్వతంత్రముగ సర్వవిషయములను విమర్శించివాసియున్నాఁడు. వైనఁజెప్పఁబడిన మూలగ్రంథము లందలి దోషములనాతఁడు నిరూపించి సత్యాంశముతనే గ్రహించి కొనెను. ఇట్టి స్వతంత్ర బుద్ధి గలవాఁడు కావుననే యాతని గ్రంథము మనోరంజకమైవిలసిల్లుచున్నది. అతఁడు వర్ణించిన రంగములయందలి పాత్రలు మన మనోరంగములకుం దిప్పుడును వర్తించు చున్నట్లులనుండును. తాను హాస్యముచేయుచున్న పురుషులఁగూర్చి చదివి మనమును వినోదము నొందక తీరదు. అతఁడు వర్ణించిన ప్రదేశముల వర్ణన లతిన్యాభావికములై

సంతనముఁ గొల్పుచుండును. తనపూర్వుల చరిత్రములనుండి యెత్తివ్రాసిన విషయముల కాలఁడు బాధ్యుఁడు కాఁడు గాని తనకాలమున జరిగిన విషయముల నాతఁడు జరిగినట్లుగనే వ్రాయఁటయు, నేమార్పులను నేయతిశయోక్తులను జేర్చకుండుటయు నాతని సత్యప్రియత్వమును కల్గిడి చేయుచుండును.

ఇంగ్లాండులో “షూమ్పుడేబుక్కు” అను గ్రంథమున నాయారాజుల కాలమున జరిగిన విషయము లెల్ల యధాసంభవములుగా వ్రాయఁబడి యున్నవని యింగ్లీషువారి చరిత్రమున జెప్పఁబడి యున్నది. అట్లే కాశీర దేశమునను నెక్కే గ్రంథమున గాకపోయినను వెవ్వేఱు గ్రంథములలో నాయా కాలములఁడు జీవించియుండిన వారు చరిత్రము వ్రాసి యుంచుచు వచ్చినట్లు మనమూహింపవచ్చును. కల్హణుఁడు రాజతరింగిణిని వ్రాసినపిదప జోనరాజ శ్రీవీర హృదయభట్టలు కాశీరపు తరువాతి చరిత్రమును వ్రాసియున్నారు. కల్హణుని కుఁబూర్వమే బిల్హణుఁడు విక్రమాంకదేవచరితమును అతనికి నమకాలికుఁడగు మంఖకవి శ్రీక తచరితమును రచించి యున్నారు.

ఇట్లాదేశముఁగూర్చి యేకాలము వఱకును చరిత్రములు న్నవో తెలియదుగాని చరిత్రలేఖన మృహాంతములయందెక్కువ గానవలంబించఁబడి యున్నట్లు మన మూహింపవచ్చును. ఇట్లే యాయారాజ్యముల చరిత్రములను పూర్వులు వ్రా

యుచునే వచ్చిరి. ముసల్మానుల కాలములోని చరిత్రము లనేకము లిప్పుడు బయలు వెడలుచున్నవి. త జాహుకు పాఠ త్థములయందు నూతనముగా కనుగొనఁబడిన యాధ్రవాజ్ఞ యమున నెన్నియో చరిత్రగ్రంథములున్నది. ఇట్లే ప్రతిరాష్ట్రమునందును దేశచరిత్రకు సంబంధించిన గ్రంథములు బయటికి వచ్చుచున్నవి. ఇట్టిగ్రంథముల యునికి తెలియని కాలములో నవియున్ననో లేనో తెలిసికొనుటకు శ్రమతీసికొని వారిండియాదేశమువారికి చరిత్రములువ్రాయు నలవాటులేదని చెప్పియుండినను సట్టివాతలింకముండు బయలుదేరకుండును గాక !

చరిత్రగ్రంథములఁ గూర్చిన ప్రశ్నాన మనకు ప్రస్తావికముగా వచ్చినది కాని విద్యావిషయమునం గాశ్రీమునకుఁ బ్రఖ్యాతి చరిత్రగ్రంథములవలన రాలేదు. ఆదేశము పురాతన కాలమునుండియు నలంకారశాస్త్రమునకుఁ బ్రసిద్ధినడసి యుండునో. ఒకొక్క విద్యాపీఠమునం ఒకొక్క శాస్త్రము తక్కినశాస్త్రములకంటె నెక్కువగాఁ గృషిచేయఁ బడుచు వచ్చెను. కాశీ వ్యాకరణమునకును, నవద్వీపము తర్కమునకును నాచిపీఠములయినట్లే, కాశ్మీరమలంకార శాస్త్రమునకును, సాహిత్యమునకును మూలస్థానమని మనము చెప్పవచ్చును. అలంకారశాస్త్రమునం దాదిభిక్షుపెట్టినవాడు భామహుడు. ఈతఁడు శ్రీ పూ॥ ౧ వ శతాబ్దమున నుండఁని నిర్ణయించబడినది. ఎట్లయినను నీతఁడు కాళిదాసునకుఁ బూర్వమే

యుండెను. ఈతఁడు 'కావ్యాలంకార సూత్రముల'ను గ్రంథమును రచించెను. ఇతనితోడనే యలంకారశాస్త్ర మారంభమయ్యెనని మనము జెప్పవచ్చును. ఈతని పదప ముకు ద్వారాని గ్రంథము వామన విరచితమగు 'కావ్యాలంకారసూత్ర' వృత్తి 'ఈవామను'డు ౭వ శతాబ్దమునఁబుట్టిన 'వేణీసంహారము' నుండి న-హా-క్తి యనునలంకారమునకు లక్ష్యము నుదాహరించుట చేతను ౧౦వ శతాబ్దము వాఁడగు అభినవగుప్తుఁడీతని ప్రామాణికునిగా సంకీర్తించుటచేతను రాజశరంగిణియందీతఁడు జయాపీఠవియాసానమున ౭౭౯,౮౦౯ సం॥ రములమధ్యనున్నట్లు చెప్పఁబడియుండుట చేతను ౮ వ శతాబ్దమువాఁడని స్థిరపడుచున్నది. ఈతని గ్రంథ మలంకార విషయమై యత్యంత ప్రమాణముగా సంకీర్తంపఁబడుచున్నది. ఈతఁడు వృత్తియందును సూత్రముల శైలి నే యవలంబించియున్నాఁడు. తరువాత నానందవర్ధనుఁడు 'ధ్వన్యాలోకము'ను రచించెను. ఈతఁడవంతివర్మకాలములో (౮౫౫-౮౮౪) నాతని యాస్థానమున నుండెను. ధ్వన్యాలోకమవిజ్ఞాతకర్తృకమగు 'ధ్వనికారిక'లను గ్రంథమునకు వృత్తియై నట్లుకనఁబడుచున్నది. ధ్వనిని గూర్చి యూతనికిఁ బూర్వులగ్రంథములలో నంతగా ముచ్చటింపఁ బడలేదు. ఈవిషయమై యతివివులముగా నీతఁడు ముచ్చట్కించుచు తాను వ్రాసిన దంతయు ప్రమాణముగా స్వీకరింపఁబడ వలయునని చెప్పియున్నాఁడు. ఈతఁడు మిక్కిలి మనోహరమగు దేవీశతకమును గూడరచించియున్నాఁడు. రుద్రటశతానందుఁడు

‘కావ్యాలంకారము’ను గ్రంథమును రచించెను. ఈతని తండ్రి యగు ఛట్టారకవామకుడును గొప్పయాలంకారికుడని భోజ ప్రతిహారేంద్రురాజు చెప్పియున్నాడు. కావ్యాలంకార కర్త ల౧౦-౧౦౦ల మధ్య జీవించి యుండెను. కావ్యాలంకారము దండిరచించిన కావ్యకర్మమున కనుకృతియై యున్నది. ఇది యార్యావృత్తములలో సకుంతల కైలిని వ్రాయఁబడినది. దీనికి ౧౬౫౯ సం॥రమున నేమినాథుడు వ్యాఖ్యానమువ్రాసి యున్నాడు. బృహద్వ్యక్తిభిజ్ఞావిమర్శిని యను గ్రంథమును, ‘లోచనా’ యనుధ్వన్యాలోకమునకువ్యాఖ్యను, అభినవభారతి’ యను నాట్యగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యయగు నాట్యలోచనా యను గ్రంథమును నలంకారమువిషయమై కాక, భైరవ ప్రోత్తిము’ మహాపదేశవింశతి’ యనుగ్రంథములను గూడ రచించి కవిత్వము, తర్కము, వేదాంతములందుఁ గూడ నసమానప్రజ్ఞావంతుడని ప్రఖ్యాతిఁ గాంచి యనేకలు తన్నాదర్శప్రాయుని గాఁజేసికొనినయభినవ గుప్తాచార్యుడు పదియవశతాబ్దపు పూర్వార్థమున జీవించియుండెను. జయ్యటుని పుత్రుడగు మమ్మటుడు కావ్యప్రకాశ’యను గ్రంథమును లింగ. వశతాబ్దమునరచించెను. ఈతని కాలములోఁ గాశ్మీరమున విద్యలన్నియు నత్యుచ్చదిశలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈతని కైలి వితఘద నిబద్ధముగను స్వప్రార్థప్రకీర్తనముగను నుండును. తేజేంద్రుడు ఔత్సాహికచరణ యను కైలిని గూర్చిన గ్రంథమును, సుస్మృతితిలక మను ఛందో

గ్రంథమును రచించెను. ఈతడు తానేర్పఱచిన లక్షణమునకు లక్ష్యములను వివులముగా నిచ్చియున్నాడు. మహ్మదుని బూర్వుడైన రుద్రాక్షుడు 'అలంకారసర్వస్వ' మనుగ్రంథము సత్యతృప్తశైలితో గద్యాత్మకముగను, సహృదయశీలి' యను మఱియొక గ్రంథమును పద్యాత్మకముగను రచించెను. జయద్రథుఁ డీతని గ్రంథమునకు 'వాఙ్మనము' వ్రాసియున్నాడు. ఈతడు ౧౧వ శతాబ్దపూర్వార్థమున నుండినట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది. ౧౬ వ శతాబ్దాదిని గంగానదుఁడు కావ్యరసవిషయమై, కర్ణభూషణ'మను గ్రంథమును రచించెను. ఈతడు లూనకర్ణుడను రాజు నాశ్రయించియుండెను.

పైన బేర్కొన బడిన వారెల్లరును కాశీర దేశము వారు. వీరుగాక యలంకార గ్రంథముల వ్రాసిన వారింకను, జాలమంది యున్నారు. ఇతఁ వ్యాకరణమునకుఁ గూడఁ గాశీరము కొంతప్రసిద్ధి వహించి యున్నది. కాశికా వృత్తిని రచించిన జయాదిత్య వామను లిద్దఱును గాశీరము వారే. వీరిలో వామనుడు కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తిని గూడరచించెనని ప్రచురించియున్నాము. కాశీరరాజగు జయాపీఠుడే జయాదిత్యుడని కొందఱును చున్నారు గాని యిదియెంతవఱకు నిశ్చయమో తెలియదు. కాశికలోని మొదటిమైదు వ్యక్తరణములు జయాదిత్యరచితములును దరువాతి మూడుప్రకరణములును వామన రచితములునై యున్నవి. వీరిరువురును శాద్ధమర్థస్థులో, బాద్ధమతాభిమానులో మై యుండురని యొ

కరు వ్రాసియున్నారు. మహాభాష్యప్రదీపమును వ్రాసిన కైయటండను కాశ్మీర జేశవాసియే. ఈతఁ డుపాధ్యాయ జయ్యటునిపుత్రుఁడు. ఈతఁడుగురువు మహేశ్వరుఁడు. భీమసేన విరచితమగు మమ్మటుని కావ్యప్రకాశవ్యాఖ్యానములో మమ్మటుఁడు, కయ్యటుఁడు, జౌవటుఁడు, నను వారలన్నదమ్ములనియు మమ్మటుఁడు కైయటుని కన్నయనియు దెలుపఁబడియున్నది. ఇదిగాక పండ్రిండు పదునాఱవ శతాబ్దముల మధ్య కాశ్మీరమునందు కాతగ్రన్థవాక్యకరణ మెక్కువ ప్రబలముగా నుండెను. సింహళ, వంగ దేశములందలి కాతగ్రన్థవాక్యకరణము నకును గాశ్మీరమునందలిదానికిని గొంతభేదమున్నది. దుర్గసింహునికిఁ దెలిసినసూత్రపాఠముకంటెఁ గాశ్మీరపండితులవఁదెలిసిన సూత్రపాఠము భిన్నముగానున్నది. ఇందువలనఁ గాశ్మీరపండితులకు దుర్గసింహుని సూత్రవృత్తి కూర్చి యిటీవలనే తెలిసెనని యూహింపవగును. ఆసూత్రవృత్తికి పూర్వమున గాశ్మీరపండితులు స్వత్రముగా వ్యాఖ్యానములు వ్రాసియుండిరి. అట్టివానిలో కొన్నిమాత్రమే యిపుడు మిగిలియున్నవి. అందులో భట్టజగద్గురుఁడువ్రాసిన 'బాలబోధిని' యొకటి. దీనిపై 'ఉగ్రభూతి' యనునాతఁడు న్యాసమును వ్రాసెను. ఆనందపాలుఁడనురాజునకు గురువుగా నుగ్రభూతియనువాఁడొకఁడుండెననియు, పండితులకు తఱచియుండగు రాజుచే బహుమానము లిప్పించి యీతఁడు తనవ్యాకరణమును వ్యాపింపఁజేసెననియు అబ్బురూసి యనుచరిత్రకారుఁడు

వాసియున్నాడు. ఈ యుగభూతియు న్యాసకారుడగు నుగ్రభూతియు నొక్కజేయైనచో నీకు పదియవశతాబ్దాంతమున నుండియుండును. 'బాలబోధిని' కాక చిచ్చుభట్టవిరచితమగు 'లఘువృత్తియు నీకాలముకే. వైవావలెనంత ప్రశస్తములు కాకపోయినను తరువాతికాలమున ననేక వ్యాకరణములు బయలుదేరినవి. ఇప్పుడు కాశీరములో సర్వసాధారణముగ వాడుకలోనున్న వ్యాకరణములన్నియు కాతంత్రీవ్యాకరణముననుసరించునవే.

౧ వ శతాబ్దమున భల్లూకుడు భల్లటశతకమును భర్తృవారిసీతిశతకమునుబోలు మొకగ్రంథమును వ్రాసెను. ముఖ్యము శ్రీకంఠచరితమునేగాక ముఖకోశమను నొకవిఘంటువును గూడరచించియున్నాడు.

ఇప్పటికి నలంకారసాహిత్యములందును 'వ్యాకరణము' నందును కాశీరము బ్రఖ్యాతమైనదియున్నది. ఇచటనికొక జాలవిద్యయు హెచ్చునున్నదట. తంత్రీగ్రంథములచట హెచ్చుగా పరిచారముగో నున్నట్లును దెలియవచ్చుచున్నది.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీన విద్యాపీఠములు

కాశీ.

వేదకాలమునుండియు బ్రాహ్మణవిద్యకాటపట్టయిహిం దువుల కందఱికిని తమతమ జీవితకాలములో నొకసారియైన ను వీక్షింపఁ గోర్కొ పుట్టించుటయేగాక తనయందు మృతి జేందిన వారికి ముక్తిని సంపాదించుగల్గినాఁటినుండి నేటివఱకు మనఖండ సంవదల కాస్థానమై, భక్తికి నెలవై, స్వాధ్యాయా గమనకుఁ బుట్టినట్లై, హిందూనైన గరకత శిథిలము గాకుండ వివిధ భావలను మూలలాడు వారైన భారత వర్షీయులె 'ల్లర నెక్కటే యను నైక్యమనకు గుఱుతై యొప్పు కాశీప ట్టిణము విద్యాపాఠశాలమునందగ్గరగత వహించియున్నది. ఇచటనుండియే బ్రాహ్మణులు సాహసించి దక్షిణ దేశమున కిం వలసలు పోయి తమనాగరికలను మొదటినుండియు ప్రబలజేయుచు వచ్చిరి. కాశ్మీరము, బదరికాశ్రమము, సింధునదీ ప్రాంతములు మొదలుగా గలప్రదేశముల నాక్రమించి, క్రమ క్రమముగా గంగాతీరముంజేరి, నానానాగరిక తాసమ్మేశనము నకును, నానాజాతుల కేశ్వరారాధనము జేయుటకును, భత

తవర్షము నంతటి నెక కేంద్రస్థానమునకుఁ దెచ్చి యైకమత్యమున బాదుకొల్పుటకు ననువై యున్న వారణాసి నామకాశీయించి, దానిని మహోన్నతమగు స్థల గావించి, యచట చిరకాలము వసియించి, యచటనుండి దక్షిణమున కేతెంచియున్నట్లు మనకనేక నిదేశములు కానవచ్చుచున్నవి. అట్లు వచ్చినవారిలో మొదటివాడగస్త్యుడని పురాణములు ఘోషించుచున్నవి. వింధ్యాచలము పేరువుతో మత్సరించి యుద్ధతిమై పెరిగిపెరిగి సూర్యమండలమును నిరోధింపగా లోకప్రవృత్తి యంతయు నిల్చిపోవుటచే దేవత లందఱును విశ్వనాథుని వాతత్వమునై కాశీయందు వాసముచేయుచున్న అగస్త్యుని జేరంజని యాతఁడు సముద్రమునంతయు బుడిసిట దిగద్రావి రక్కసులగుట్టు బైటఁబెట్టుటయుఁ వాతాప్రీతులగు బ్రహ్మార్చిన విధంబును తమమనంబుల నాతనియెడ గల విశ్వాసమును దృఢ పఱుప వింధ్యాచలము గర్వమునఁగొట్టినాతనివేడికొనుటయు, నాతఁడును వలైయని దక్షిణాభిముఖుడై వింధ్యము తన శిష్యుడగుటచే సాష్టాంగపద దాను తిరిగివచ్చునఱుకు నట్లే యంపమని యాదేశించి దక్షిణాపథముఁజొచ్చి యచ్చట నివసించి యెన్నటికిని రాకుండుటచే నాపరవ్రత మట్లయొఱిగియుండిపోవుటనాభవించుట మున్మునకథసాగదపురాణమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆ కాలమునంగూడ వారణాసి నువా పుణ్యక్షేత్రమై భక్తులను తన్ను విడుచుటకు 'మనసు

గొల్పుఁ జేయకుండెను. శ్రీనాథుఁడు కాశీ వెళ్లు వర్ణించి యున్నాడు.

సీ! కాశికా సగరంబు కడసీచుమన నేన్న

ఛండాలుఁ బోల గాఖండివాడు

లానంద వనములో ననశస్థిఁ నున్ని-

భునన సామ్రాజ్య వైభవము బోలు,

వవిముక్త దేశస్థుఁడయ్యెనే బలితుండు,

నశ్వమేధాధ్వరాహర్తదొరయు,

వారణాశీ సంభవంబైన మళకంబు

నైరావతముతోడనవఘళించు,

గీ॥ నాటికొనిశ్రీమహాస్మశానముననున్న,

యఁజుక నగ్నలవటుఁడైన నాగ్రహమున,

గర్వితోద్ధతి నేతెంచు గాళరాత్రి

మృత్యుదేవత ముఁగుడు మెరకజాలు.

ఉ॥ తత్తరపాటులేక నదిదాన మొప్పి పినాకపాణిదే

వోత్తము విశ్వనాథుఁ గరుణోదధి గమ్మని పువ్వుగుత్తులన్

బుత్తిరి పూజఁజేసి నుతిసారములన్ తవణించువారికి,

దొత్తుల వోలెడ క్కుదురుదొప్పలుదోరలుముక్తిభామినుల్.

గీ॥ కాశికల్యాణమున కాదికారణంబు,

కాశి యధిమాది సిద్ధుల కాట పట్టు,

కాశి జనలోక సంకల్ప కల్పవల్లి,

కలుష పీసితంబు మెసవురాకాసి కాశి.

సీ॥ పాలిండ్లు కదలంగీ పనవు పయ్యెదవిచ్చు
 నచలాధపతి కూర్చి యాడ బిడ్డ
 ధూతాగ్ర మొనరించు శిండంబు ముక్కున
 నీకరాసారంబు చిలుకుడుంతి
 వ్రత్యక్షమై వచ్చి భాగీరథీగంగ
 మృదులపాస్తయ సాచి మేను నిమరు
 బ్రమథోత్తముడు భృగి భయరక్షణాధకమై
 ఫాలాగ్రమున దీర్చు భసితరేఖ.

గీ॥ దక్షిణశ్రుతి మీదుగా ధాతిజెంది
 పెద్ద సద్రకు మ్రోగన్న వెట్టువేశఁ
 బంచజనులకుఁ దారక్రబహ్మపద్య
 యభవుడుపజేశ మొనరించునపుడు గాశీ.

ఇట్టి కాశీకాపుణ్యక్షేత్రంబు బెడబాసి 'యుంట కెట్టి
 మూర్ఖుండేని నమ్మతించునే? లోకహితాధకంబు పొంటె నగ
 స్త్రుండు దానినివిడువ మది గొల్పెఁగాక! అగస్త్య నంత వాని
 ని కాశీకా విరహ వేదనాభారంబు దుస్సహంబే యగును గ
 కా! కాపున నగస్త్యుండు కాశీని విడిచి పోవుచు నిట్లు జూలి
 సూరి పలవరింపఁ దొడంగె.

క॥ ఆమచ్చిక లాచనువా
 ప్రేమాతిశయంబు విస్తరింపగవశమై,
 త్నామండల తిలకమ, పర
 భూమికి నన్నెట్లు బాసి పోవుదుఁగాశీ.

మ॥ నిజమేబలెంద బాహులెత్తి శ్రుతి వాణీ జాహ్నువీదేవతా
 ధ్వజినీ దుంతి గణేశ్వరుల్ గలుగవో వారాణశీదేవి యో
 గజచర్మాంబు కుక్కుపట్టామ యోకళ్యాణి నిన్బీలసం
 బుజగర్భాండమునందు లేచినగరంబుల్ తీర్థరాద్రాబుబున్
 సీ॥ పరమ కళ్యాణి యో భాగీరథీగంగ,

వాధిక భామిని పోయివత్తునమ్మ,
 యమరేందులార బోలార్క కేసవులార,
 వనజనంభవ పోయివత్తునయ్య,
 శ్రీవిశాలాక్షి దాక్షిణ్య పుణ్యకటాక్షి,
 వాసవాద్విత పోయివత్తునమ్మ,
 శ్రీపూర్ణభద్ర పారిషద నాయకులార,
 వటుక భైరవ పోయివత్తునయ్య,
 తీర్థనంవాసులార కృతాఘ్నలార,
 పాశుపతులార భాగ్యనంపన్నులార,
 మండిరోద్యాన నాటికా మరములార,
 పోయివత్తున మీకాశి పురము విడిచి.

ఇట్లు దురపిల్లుచుఁ గాశీక్షేత్ర “విప్రయోగ ప్రభూత
 హృదయసంతాపశా తికై యిల్వలారి” యుపనిషత్తులఁ బ
 రించుకొనుచు లోపాముద్రా వహితుడై వింధ్యగిరి పరిసర
 ప్రాతంబులఁ జేయెన్ స్పృడు,

భ॥ దురితము లెన్ని చెసితిన్ తొల్లిటి జన్మమునందు గాశీకా
 పురమున సర్వశంతువులు భూరివిముక్తులు గొల్పెటైగా

హరహర! నెత్తి జేతులిడి యశ్రులు కన్నుల నుప్పరిల్లగా
గరినిభయానో విడచికాలెడ మిన్నులు వడ్డచోటికి.

అని యాకోశించెను. కాశీ విప్రవాస వేదవా భర
ముఖదూలిరవా రగస్తునివలె నింక ననేకు లుండిరి. అట్టి
వారిలో వ్యాసుడు కొక్కఁడు. ఈతని భక్తిని బరీక్షింపఁగోరి
విశ్వవాధుడు కాశీయందు వ్యాసునికి నితని శిష్యులకును
నేడు యనములు కూడు చిక్కఁకుండఁజేసెను. వారునుతూ
ఢాతులై యన్నమన్నమని దేవులాడు దొడగిరి. ఆకటిపెల్లన
కోర్వలేక వ్యాసుడు కమండు లూదకమును గ్రహించి కాశీ
ని శపింప నమకట్టెను. అట్టి తఱి నొక వృద్ధస్త్రీ తలుపు తెఱ
చికొని బయటికి వచ్చి కల్పనవంబునో నాలని కిట్టులనియె.

గీ॥ భిక్షలేదని యింత కోపితురయ్య,
కాశి కాపట్టణము మీఁదఁగాని నేయ,
నీమనశ్శుద్ధి దెలియంగ నీలకగు.
డిత జేసెను గాక కూడెను బ్రాతి.

గీ॥ శ్రీవిశాలాక్షి బంగారు త్రెడ్డువంతు,
నమృత పాయస మొసఁగు నభ్యాగతులకు,
కాశి కాపురి మధ్యాహ్న కాలమనఁగ,
వినియు నెఱుంగ వె యాతివ్యనేశలంకు.

ఉ॥ ఏడు దినంబు లన్నమున కెడ్డెలు పుట్టికీ యంత మాత్రగో,
నేడుచుచున్నవాడవు మునీశ్వర నేడును నీడు ధీరతల్,

పాడటిపోయెనే శివుని భార్యకుఁ గాళికిఁ బుణ్యరాశికిఁ,
 గాడునునర్పజూచెదవు కంఠపుగ్రోధముపెచ్చువెచ్చుగన్
 ఊ! కొన్నెలపువ్వుదాల్చునకుఁ గూడిమిభోగపురంధ్రకక్కటా
 యిన్నగరిలలామమున కీపరిచాటికి నింతకోపమే,
 లన్న! ఘటించెదో మునికుతాగ్రణి! నిక్కమజా.. బుభుక్షిత
 కిన్నకరోతిపాపమను కేవల సీతి దలంచిచూడగన్.

అని మందలించుచు ఓయీ కాశీపై కోపగి తురా! దీ
 నిందలంచి యిందుమాళి యెంతకోపించునోగదా! కానిమ్ము
 నీవు బ్రాహ్మణుడవు నీవైనర్చిన తప్పల నెన్నఁగూడదు మా
 యింటికి రమ్మ భిక్షునిచ్చెద నన వ్యాసుఁడు సంతసించెనే గా
 ని గురూత్తముఁ డగుటచేఁ దన శిష్యుల యాకలిని మఱువక
 యాయమహో

కా॥ తల్లీ! యిన్నిదినాలకేనియు సుధాధార రసస్వందియె,
 యెల్లంబుక సుఖయింపజేయు పలు కెట్లొవిటికి వీప్వీలో
 బెల్లొకొన్నతనాన నేనెకఁడనే భిక్షునకున్ వత్తున్,
 యెల్లన్ శిష్యులఁగొందువత్తు నెనిజు బేర్పాటుగా జెప్పుమాఁ
 గీ॥ ఈపు పెట్టిన భిక్ష మేమిందటమాను,
 బంచుకొని జేయువారము ప్రాణరక్ష,
 నాతియధఃపాదియును ప్రాణములుగావె,
 నాయదియె పాణిమని వత్తున భుజింప.
 అప్పు పలుకుల కాలని శిష్యవృత్తల్య సంప్రీత చర

స్కంద యాయన్నపూర్ణా దేవి యందఱికి నాతిధ్యముం జెప్పి వారి నిష్ఠచుష్టాన్నభోజనములచే సంతృప్తాంతరంగుల గావించెను. కాని విశ్వవాధునకు వ్యాసునిపై గోపము వచ్చి దక్షిణాపథవాసుల భాగ్యచూనకో యన నాతనిఁ దనప్రేమ నిడిచి పొమ్మనెను. కాని పార్వతి సవతి యగు కాశీ నవమూర్తిన వ్యాసుఁ జేపట్టి దక్షవాటిక యందు భీమనాయకుఁ గొలుచుచుండు మని యొగింప నాతఁడును కాశీవిరహవేదనా పరిపీడితుడై, తనవలె చాలకాలము క్రిందటనే దక్షవాసి జేరియున్న యగస్త్యునిఁ గలిసికొని,

య! జగతీనాళి వతన భూషణము విశ్వభూతముఁగాశికా
నగరంబుఁ బెడ బాస నీకును జగన్నానైక్ చాకిత్రయీ
చిగురుబోడికి నాకును గటకటా చేబ్బటు వాటిలై నీ,
ముగురంగూర్చిన మండదైవమునకు న్నోమోట లేదోనుమీ
యని తను, విప్రదాసముం జింతించుచు నెట్టకేలకు త
ద్రాచుముననే కాలముఁగడుపు చుండెను.

పైరెండు గాథలయందునుఁ జరిత్రాశ్రము లుండుటను
నవము సులభముగాగ్రహింపవచ్చును. వింధ్యాచలముపెచ్చు
పరిగిసూర్యమండలము నడ్డపెట్టుబయలుకావర్షప్రాంతముల
గు గర్వాంధులై మేరుపర్వతి ప్రాంతవాసులగు నాద్య
తోఁ బోరాడ నున్యమించుబయలు, నగస్త్యుఁ డచటి కేగి తన
ప్రహ్లాదేజస్సుచే వారిని తనకు లొంగునట్లు చేసి నముగిల

గావించుటయు, నావెనుక దక్షిణమున కేగి యచటను నార్యులనాగరికతను : స్మరింపజేయుటయును దెలుపుచున్నవి. అట్లు గొప్పనగరములైన నొకొక్కప్పుడు కఱవు కాలములలో నుపాధులులేక జనులు విడిచి యితర ప్రదేశములకు వలసలు పోవుట, స్వాభావికము; వ్యాసుని విప్రవాస మట్టిదియై యుండునోవును. ఎట్లయిన నేమి యార్యులు కాశి నుండు స్థిరవాస మేర్పఱచుకొని యచట నుండు విద్యలను నాగరికతను వ్యాప్తి పఱ జేసిన పిదపనే యచ్చటినుండి దక్షిణమునకుఁ గడలి యుండుట తేటపడఁగలదు.

రామాయణ కథాకాలమున కీయగన్త్యుఁడు చాలకాలమునుండియు దక్షిణాపథమున వాసము చేయుచుండెను. అచట కితఁడప్పుటి కెంతకాలము క్రింద వెల్లెనో చెప్ప వీలులేదు. కావున నార్యులు కాశియందెప్పుడు ప్రవేశించిరో యెప్పుడి నుండి యది పవిత్రక్షేత్రముగాఁ బరిగణింపఁ బడుచుండెనో గూడ చెప్పటకు డిలులేదు. కావున కాశి యతి ప్రాచీనమున పట్టణ మనియు నచట నార్యవిద్య లెంతో కాలము నుండియు ప్రబలుచుండెననియు మనము తెలిసికొనవచ్చును.

కాశి చాల నేవన మైన పట్టణమని కొందఱు తలచుచున్నారు. కాకేయ? అది యెన్నటికిని నట్టిస్వరూపముతో గనఁబడుచుండును. అయిన దాని ప్రాచీనతను గనుగొనటకు కొంతము కన్నులు తెరిచిచూడవలెను. నివేదితానాథ!

యీవిషయమై యిట్లుచాచుచున్నది:—

“ బజారులలో నీకు పట్టణ మధ్యమునందేమి, యిండ్ల శిల్పమునందేమి, దీనిప్రాచీనత కండ్లకు గోచరమగుచునే యుండును. ఇదిగో జమ్మసత్రము దీనిశిల్పముత్తరహిందూ స్థానమున వండ్రుడనశతాబ్దము నుండి పరున్నావ శతాబ్దము వఱకును ప్రబలియున్న జాన్ పూరు పఠాను శైలిని జ్ఞాపకము చేయుచున్నది. ఇచటి కనతిదూరమననే కలవపై చెక్కరీతిగా తాళిపై చెక్కియున్న బడి యశోకుని నాటి శిల్పమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చు నొక యింటిచూరు కానవచ్చుచున్నది. గంగ మొడ్డున నొకగ్రహమున్నది. ఈయింటివా రా యిల్లు రెండు వేలసంవత్సరములనుండియు నల్లయుండెనని చెప్పుదురు. ఈ యింటి చారులలోని స్కంధములను లలకించినచో వారి మాటలను సంతయుండు బనియిండును. ఇదిగో! విశ్వనాథుని గారు వీధి. ఈవీధి వె బడినే వేదకాలమువారును సంచరించుచు సూర్యోదయకాలమున విశ్వేశ్వర సాక్షాద్యమున ఋక్కులఁబఠించుచు హోమము జరిపి యుండవలెను.

ఇప్పుడు మ కంటి కగళడు చూడు వగరమైనను నోతు తెలియని విమర్శకు లనుకొను దాని కంటె నెక్కువ నురాతన మైనదే ఇచ్చటి సారవాధ్ దగ్గఱనే కీ. పూ. ౫౮౩ సంవత్సరముననో యాచార్యములనో బుద్ధుఁ డొక్కసారిగా నా వంద పరపశుడై కనుగొంటి! కనుగొంటి! మృత్యువునుండి

తప్పించుకొనుచున్నాడు. తెలిసినది. భిక్షువులారా! చెవి యెక్కి
 వినుడి |” యని ముక్తిమార్గము నుపదేశించెను. అతని యు
 పదేశ ఘంటానాదము నేటికిని చెవులలో మోగుచునే
 యున్నది. భోగములపై రోతపుట్టి దుఃఖముల నలువము నెం
 దించు నుపాయము నారయుటకై యరణ్యముల నవవాస
 క్లేశముల నహించి యదియు తగిన మార్గమని తోచక యచట
 నుండి తనగురువుల యొద్దనే తన స-శయములు దీర్చికోస
 నెంచి వచ్చుచు మార్గ మధ్యమున వారు మృతి నొందిరి
 విని కాశీ మార్గము బట్టి పోయి యందు తప పూర్వశిష్యులు
 నివసించి యందు సారసాధు ఉద్యానవనము ప్రవేశించి 20
 ద్దుండ్రు. వారిలో సంభాషించ నొకరు గాని వారు తమ ము
 మున సమ్మతము లేని వారగుటచే నాత యెడల బూర్సపు
 భక్తిని జూప నొల్లరైరి. కాని వారిలో బెద్దవాడగు కొడి
 న్ముడు తక్కినవారిలో గలియక ఆగ్రగౌతమ యని పల్క
 రించెను. ఇదియే తరుణమని కొడిన్ముడుతో బుద్ధుడు తన
 శార్దూలబ్రహ్మ తగదనియు నట్టి గౌరవ సూచక శబ్దముల నుప
 ఘోగించుచున్నంత కాలమును జనులు మృత్యు మార్గమునే
 యవలంబించుచున్నవార లగుదురనియు మృత్యువు నుడి
 విముక్తి బొందు నుపాయమును గనుగొంటిననియుఁ జెప్పి తన
 యుపన్యాసము నారంభించెను. ఈయుపన్యాసము ధమ్మ
 చక్ర-వృత్తి-వస్తు-ధర్మ-వక్ర-ప్రవర్తనసూత్రము) యందు

వాయుబడి యున్నది.

“ఆ యువన్యాస నమయమున దేవత లెల్లరు స్వర్గము విడిచి పరువు పరువున నేతెంచిరి. వారి రాక యొక గొప్ప తుపాను వచ్చునప్పటి ధ్వని గలిగించెను. అంత నొక భేరి మోత విననయ్యెను. వెంటనే యాధ్వని యొకింతయు విన పడక సర్వమును నలుగు లేని సముద్రము వలె నుండెను. ప్రకృతి యంతటి యాదును త్రోవము పుట్టెను. పర్వతములు హోవము పట్టలేక గంతులు నైచుచు పరను గురువునకు సాష్టాంగపడెను. వాయుదేవత సర్వమును యధోచిత స్థానముల నుండునట్లు చేసెను. మౌనమారుతములు వీచెను. పుష్పములు తమ మనాసనను వెన జల్లెను. అంత నుడుగణములు మెడలోని ముక్తాహారములుగా, నీలమేఘములుకబరిభరంబుగా, నగాధమును నాకాశము చీరానుచుండు చీరగా, స్వర్గములు కీరీటముగా, త్రిలోకములును దేహముగా, ఉదయ చంద్రుని కరముల గిరిగిరితకు విచ్చు ధవళనరోజును యక్షియుగముగా, భ్రమర గీతములు కలనాదములుగా, బుద్ధదేవుని బూజించుటకును, నాతని ప్రథమోపన్యాసమును వినుటకును, సంధ్యా కార్య బయలు వెడలెను. శాతముడు పాలీభాషతో మాట్లాడుచున్నను దేవతలనుండి విపీలికముల వఱకు నెల్లరు తమ తమ భాషలతో ప్రత్యేకముగా దమ్ముచుద్దేశించియే మాట్లాడుచున్నట్లుండెను.

మనుష్యుఁ డొకఁకక భోగేచ్ఛలను, రౌడవప్రక్క జేహమును శుష్కింతుఁడేయు నుపవాసాదులను విడిచిపెట్టి యీరెండింటికిని మధ్యమార్గము నవలంబింపవలయును. ఈ మార్గమున కేనిమితి యంగమ లున్నవి. అవి కృమములగు విశ్వానమా, కృమమగు నాశయమాలు, క్రమమగు వాక్కు, క్రమమగుకర్మాచరణము, క్రమమగు జీవనము, క్రమమగు మత్సహము, క్రమమగు మనస్సు, క్రమమగు భక్తి, యననవి, యామధ్యమార్గము నవలంబింపవలయుట కీక్రింది వాలుగు విషయములును గారణములై యున్నవి.

౧. పుట్టుటయే దుఃఖము; వృద్ధి, క్షయము, రోగము, వననవియు దుఃఖములే. మనము ప్రేమించు వస్తువుల నెడఁ బాసి యుండుట, మనము తప్పించుకొన నెంచినవానిని ద్వేషించుట, అలభ్యములగువానికై యాస పెట్టుకొనుట, యివి యన్నియు దుఃఖదాయకములే. నేను వేఱు, నీవువేఱు, అను నూహలను పుట్టించున దంతయు దుఃఖదాయక మే.

౨. దుఃఖ కారణము:—ప్రపంచేంద్రియ సంయోగముచే నాయుండియై తృప్తికొఱకుఁ గోరికలుచు, యిండియా గోచరములగు వస్తువులఁ జూచి సంతోషమును జనించును. ఈలెండును నీటివము పైవానఁ జనింపఁ జేయును. ఇవియే దుఃఖ కారణములు.

శ్లో 3. దుఃఖాంతముః పుణ్యక్షుణ్ణము తాటివశేచ్ఛను భంధా.

గముగ జయించుటయే దాఖ్యంతము.

ర. ఈదుఃఖము శంతము నొందించుటకు బైనిచెప్పిన
సుప్తాంగములను ననుసరింప వలయును.

ఇట్లుపన్యసింపుచు బుద్ధుడు తన కీసత్యములు వేదా-
న్యాయమువలనను, నితరులబోధలవలనను, దెలియలేదనియు
హేతువాదము వలనను యంతర్భాగముండియు వానిని సంపా-
దించితి ననియుఁ జెప్పి విరమించెను. పెంటనే యొకరి తరు-
వాత నొకరాలని వాదము నంగీకరించి యాలని మతము నంగీ-
కరించిరి.

ఇట్టి మహాపన్యాసములు జరుగుచుండిన యీవిశ్వ-
నిద్యాలయమునందు చిరకాలము నుండియు వేదాంతము,
హేతుగా నభ్యసింపఁ బడుచుండుట తేటపడుచున్నది. భూ-
ద్ధుని యపన్యాస తత్త్వమును బోధపఱచు కొనఁగలవాడు
కావలయు వేదాంత మార్గమును బాగుగఁ దెలిసికొని తర్క-
శాస్త్రసాంప్రదాయముల నెఱిగినవారై యుండవలెను.
బుద్ధుని యపన్యాసములు జరిగిన మూడువందల సంవత్సర-
ముల కాలము నంచరించిన తావున యిందెల్ల నశోకుడుఁ ఘో-
రతాలయములఁ గట్టించి యుండుట వలన నాస్థుల మామూలు
కాబ్బములును శిరస్తూక్య నిర్ణయమునై కెప్పడితులఁ కాట-
పట్టు యుండెనని మనమూహింప వచ్చును. ఈరీతిగా
గోయందలి సారసాధన మహాస్వామీయగ్రాంత్యము పై వాది.

వెడలక పూర్వ మెప్పుడో తరములనుండియు మాత్రాస్థా
ముగా నేర్పడిన ఆ బ్రాహ్మణుల కుండముచే గాక దశాశ్వమేధ
ఘట్టమును బజారును నెదతో చక్రిచర్తులచట యాగము
నుంజేసియుండుటను దెలుపు చున్నవి. పాటలీపుత్రయుగమున
గా క్రీ॥ పూ॥ ౩౫౦ నాంరమునుండి క్రీ॥ శ॥ ౫౨౦ సం॥రము
వఱకును గాళీ మత విషయముల గూర్చియు యాగాదికర్మల
గూర్చియు ధర్మసాధయములను విడగొట్టు విద్యాపీఠ మై
యుండె ననుట కేసాదియమును లేదు. బుద్ధుని చిన్ననమ్మ
ననే యిచ్చట గొప్ప పాత్రములు నెలకొని యుండవని చెల్లి
యుచున్నది. క్రీ॥ పూ॥ ౫౦౦ సం॥ ర ౫౦౦ బుద్ధుడు విజ
ర్జించిన పట్టుబట్ట లీకాళీయంగు నేసినవే యని వాడు
కలదు.

ఈరీతిగా మన మార్గోచిం గుకొనుచు బోయిన యెడ
గాళీపురము నవినయ గా లేచిన నగరము గావనియు, నశ
శగరము లాస్థలమునందే లేచుచు పడుచున్నాడ, క్రమముగా
నేటివఱకును నభివృద్ధి బొందుచు వచ్చినదనియు, దీనిపురా
నో మట్టిదని చెప్పు వీలులేనిది ప్రాచీనమైనదనియు, జెప్పు
తప్పును. ఇప్పటికైనను భరతవర్షమున పూర్వకాలపు శివ
ల ప్రతిభ య తలంచ లేదు. ప్రస్తుత కాళీనగరమునందేని
చరితమున క్షీణించినను నట్టి నగరము నాస్థలముననే బుద్ధు
స్థానము జేయగల శిల్పు లిప్పటికి నున్నాఁడు. అందుచే

వారణాశి నియమము నవీరము పట్టామేయం చెప్పినను దోషముండదు.

ఇండియాలో నుద్భవించిన మతములన్నియు నొకచోఁ గలవి యన్యోన్య వైషమ్యములు లేకుండఁ దొలుత వేర్వేరుగా నున్నచు తుర కొక క్రితగా నొకదానిలోని కొకటి సంగమించి హిందూవిశ్వాస మతయు నొక్కటిగాఁ గనఁబడఁజేయుటకు గాని కొన్నిటి గాఢముఁ గేంద్రస్థానముగా నేర్పడియున్నది. కాశీవైశ్వానరర్షిమూలము విష్ణు, శివ, మతస్థులకు భేద మెల్ల ను లేకు. విష్ణునాయ, శివుడైనను విశ్వవాసుడే యను విశ్వాసములో విరాఠ మారగరము లోనికి యాశ్రితుల ప్రవాహము ప్రవహించుచు కే యుండును. ఇవట వాగ్ధర్మము, శైలియు గూడ నైషమ్యములు లేవు. వౌద్ధవిజ్ఞానము ను కరిచి వాహ్మమున శివునికి, బుద్ధుని శాంతతత్వభావము లేకపోలేని చెప్పటకొరకు శివుడను మేరి యో వర్ణముచర్చనమును ధరించి ధ్యానములోఁ గూర్చుండిన శివలింగమును, బొగ్గముతో నెలిపాటా గుహ యొద్ద నిలిపిరి. కాశీ వీధులయందు, ఘట్టముల యందు చిన్నచిన్న శార్థ స్థూపములు కనఁబడుచునే యుండును. వీరి హిందువులు శివలింగములని పూజించుచునే యుండును. ఈరీతిగా మొదట హిందూమతమునాకి విడఁబడి 'నేతుగా నాడఁ బ్రయత్నించిన వౌద్ధమతము త్రికిగి హిందూమతములోనే గలది

పోయెను. బుద్ధుని కాలమునకు బౌద్ధాగ్రామతమునందు నొ
ప్పు దోషములు ప్రబలి యుండవలెను. మతమును పేర జీవ
హింస ప్రబలియుండెను. ఇట్టి స్థితి బ్రాహ్మణమతస్థులలోఁ
జాలమందికి రోతబుట్టించెను. కాని, బుద్ధునివలె దక్కినవారు
తమ పూర్వమతమునుండి విడఁబడుటకు సాహసింపరైరి. మం
దుగుండంతయు నోకచోఁ జేరియుండెను. బుద్ధుడను నగ్నిక
ణము దానినిఁ దగిలినంతనే యొక్క సారిగా జ్వలనము ప్రారం
భించెను. దానివేడి యిప్పటికిని జల్లార లేదు. అట్టి మహాద
హానము వలనఁగాని హిందూమతము నందలి దోషముల
యొప్పు మాప నీలులేదయ్యెను. అట్టి దోషములను బౌద్ధ
బులు క్రమక్రమముగాఁ గనువిచ్చి చూచివినసాగిరి. తమ
తత్వల నొప్పుకొనుచు వచ్చిరి. బౌద్ధమతము నందలి గుణము
లు తమమత మందును గలవని తెల్పుటకు వానిని సంగ్ర
హించుకొనిరి. ఇట్టి సమేళనమువలన హిందూమతము మా
తంత్ర శోభావంతమై బయలుపెడలెను. హిందూమతము వేల
కొలది సంవత్సరములనుండియు చిరిస్తాయిగా నుండట కిది
యే కారణము. హిందూనాగరకతి యవిచ్ఛిన్నముగా కొన
సాగుట కిదియే రహస్యము. హిందువుల మతమును, నాగర
కతియు, నతి వికాలాశయములు గలవి. హిందూమతములో
హిందూ మతరమతములు సంక్రమించిపోయినవి. అప్పుడే
క్రైస్తవ మత కృష్ణమతము మండిబొమ్మయైనారు. క్రైస్తవులు

హిందువులకు తమ మతములోనికిఁ దిప్పికొన నిచటికి వచ్చి
రి గాని యెవరికినిఁ దెలియకుండగనే క్రైస్తవ మతములోని
గుణము లనేకములు హిందూమతము నంగ్రహించుకొనినది.
కాలఁది కాలములో హిందూమతము మఱిత విశాలదృష్టితో
నిలిచి పోయి యుండగా క్రైస్తవమతమునకు బౌద్ధమతము
గతియే కట్టిపావును. ఏదీ? బౌద్ధమత మిండియాలో నెక్కడ
నున్నది? లేదని కొందఱుందురు. లేకేమి? నిజమైనబౌద్ధమత
మిచటనే నిలిచిపోయినది. బ్రాహ్మణమతములో నది మఱు
గు పడియు డియు దానిలోనుండియే తనప్రభావములన్ని
వెదజల్లుచున్నది. గుణదోష సమ్మిళిత మగు బౌద్ధమతము
మాత్రీ మితర దేశముల వాశ్రయించినది. క్రైస్తవ , మతము
మత దేశమునకుఁ గ్రొత్తగాఁ బ్రవేశించినది. అదియు బ్రా
హ్మణ మతమందు లీనమై పోవుటకుఁ జాలకాలము కావల
యును. మహమ్మదీయులును జాలప్రాంతములందు హిందూ
మతాచారముల నవలంబించు చున్నారు. మహమ్మదుక్తాడ
హిందువుల యవతారములలో నొకఁడుగా సందక్రమింపక
పోవునా?

మహమ్మదీయుల సాగరకత హిందువుల యుంటికి
లోనికినిఁ జొచ్చిపోయినది. దీనిని గనుగొనుటకు నామూలాను
లనుఁ బరిశీలింపవలెను. జనుల సాగరకతను దెలుపు జాబ్బుల
మొదటిది భాష. మహమ్మదీయులు భాషయందలి మత

ములు ప్రతిభ వలోనికి జోయినవి. ఆపదముల మూలమున వాలోచనలును చల్లచల్లగ మాళ్పోయినవి. రెండవవిశేషము; ఎవరోమట్టుకు వారే తమ శుద్ధులను తమయాధరణములను బట్టి చి కొనచో నెఱిమట్టుకు వేషములో మహమ్మదీయలైపోయిరో తేటపడగలదు. ట్టినాగరికతా సమ్మేళనమునకును కాశీయే కేంద్రస్థాన మయ్యెను. హిందూ మతమునకును, సంస్కృతవిద్యకును, కాశీ యాదిపీఠమై యుండగా దానికనతి దూరముననే యున్న జాన్ పూరు మహమ్మదీయ విద్య కాటకట్టయి వెలసియున్నది. సాగనైన రెండు నాగరికత లొకచో గూడి యున్నప్పు డారెండిటి న మ్మేళనమువలన నెట్టి ప్రతిభావత్తులైనను బుట్టుట కేమి సుశయమున్నట్టి ఒకప్రక్క సమస్త విజ్ఞాన విధానమైన సంస్కృతి వాఙ్మయమును, వేత్తొకప్రక్క నతి మనోహరములును శుభురములు నగు పారశీక కావ్యములను బరియించిన విద్యావశులవ టివారిని ప్రపంచముదు మజయేదేశమును బుట్టిచియడలేదు. ఈప్రక్కను హిందూపండితుడు; ఆ ప్రక్కను జాన్ పూరు మాస్ట్రీ. వీరువురి కలయికవలన గలిగిన ముసన్నతన సంకుచితా శయముల బారదోలి, విశాలాశయములతో స్నిగ్ధమై కాంక్షవంతిమై సర్వప్రపంచమును తనదిగా భావించునట్లుకు యేసంశయము, నుండదు. పారిశీక కావ్యముల బరిచిన హిందూవుల సత్త్వ తగ్గిపోవు కొలదిని

సునోహర మగు నాగరతయు నదృశ్య మగుచుండుట సంభ
వించును.

ప్రస్తుత కాశీ విశ్వవిద్యాలయము పశ్చిమ విద్యాపీఠ
ముల ననుకరించుచున్నది. ప్రపంచమును వ్యామోహమునను
దోయ్యుడగుటలే యిందనుసరింపఁబడుచున్నది. కాని, యా
వ్యామోహమును నశింపఁ జేయు పూర్వప్రకారముల కిం
కట తావున్నదో లేదో మనస్కండు చూడవలెను. ఎనుబదిల
క్షల ధనముతో నూతనముగా స్థాపింపఁబడిన యాక్రొత్తవి
ద్యాపీఠమే కొందఱి యామోదమునో బడయవచ్చును గాని
బడయిన కాశీ విద్యాలయ మి కను నాయాదేవాలయ
ముల ప్రక్కఁ గాపురముండు పండితుల యి డ్దలోఁ బూర్వ
మువలె వసి. చియే యున్నది. ఇప్పటికిం భరితస్వర్ణము నన్ని
దక్కులనందియు బీదవిద్యాధులు చేరి గ్రంథములను శా
స్త్రములనుఁ బఠించుచుండురు. నెవద్విషము తర్కమునకుఁ
బసద్ధికెక్కినది గాని కాశీ వేదముఁకును వేదాంతమునకును
బసిద్ధిగాంచిది ధర్మసూత్రము లెచ్చట కలిగియు కాశీష్టం.
శితులు నిర్ణయముల నిప్పటికి నందఱు శిరసా వహించుచు
న్నారు. ఇచ్చట నొకొక్క శాస్త్రమును బ్రదేందేంద్ల ధ్యాయ
ము చేసినగాని యెవ్వఁడను సంపూర్ణపండితుఁడు కానేర
డు. నవీనతారతమ్య (Comporation) పద్ధతి నొక్కసంవత్స
రములో నట్టి పండితులవయములగుర్చి చేదివినను నిధి

గ) ధన్య విద్యయై యుడిపోయి, మిడిమిడిజ్ఞానమే యబ్బుగాని నిబ్బరముగ శాస్త్రప్రపంచమున సంచరింపవలెను కావుననే కాశీపండితుడు నవనాగరకుల జ్ఞానముకంటె భిన్నమగు జ్ఞానసంపదగలిగి యేవిషయము గూర్చియైనను గోమిడి పిల్లివాటముగాకుండ తన యభిప్రాయమును నిశ్చయముగా వెల్లడింపగలడు.

ఇట్టి యనర్గళ పాండిత్యమును సంపాదించు మామేమి? విద్యాధుఁడెట్లు సంపాదించుచున్నాడు? చదువునకు నువారికి కావలసినవి చదువుకొనుచోట నుండుట కిల్లు, తినుట కన్నము, మంచివిజ్ఞత యితకంటె కావలసిన దేదియు లేదు ఇప్పటివిద్యాధుఁడు విద్య నెట్లు సంపాదించుచున్నారో కొంతయాలోచింతము. పాశ్చాత్యులకెట్లో పాశ్చాత్య విద్యకుండ బ్రేరేపకము. దానిని సంపాదించుటకు ధనము సాధనముగానికే ఫలము గూడ ధనమే. పల్లెటూరివారు తమపిల్లలకు యే. యే. వఱకు చదువు చెప్పిపదలచిరను కొందము. వారిద్దమ పల్లెటూరిలో నుండుట కవకాశము లేదు. ఇంగ్లీషుకొలుకేదో యొక పట్టణమునకు చేరికొనవలెను. ఇచట తగ్గి గ్రామములో వలె సులభముగ జీవనము చేయుట దుర్లభము గ్రామములలో కంటె రెండింతైనను నిచట వ్యయముకావలెను. అందుచేత మొత్తము మీద ఒక్కొక్కని చదువునకు ముగ్గురు పదివేలయినను నెక్కువగా వెచ్చింప వలయును.

ధనమేముఖ్యమైన వారితో ధనమును వృద్ధికి చేసికొనిన యువకులు
వి. యే. ప్యాసయినతరువాత నానాకష్టములుపడి దాస్యమునకు
వకు లోనై నూపాదించిన దాని యంతకంటె స్వతంత్రుడై
హాయిగ సుఖంబుగలడు. కాని యీధన వ్యామోహము
వలన నేమేమో ముచ్చుదు పోడిది వేయగలనని, రాగా
నాశనికి చేకూరిన గురువులు నాధనలోధమునకు లోబడి
పనిచేయు వారలే యగుచున్నారు. ఈపరీక్షప్యాసయిన వారి
నిలువ యింత యిన్నిగంటలు పనిచేయువారి కింతదేరము అని
నిర్ణయించగా నది చాలదోయని దేవులాప వారేగాని తన
విశ్రమింపదు సాస్థరించు వాడొక్కఁడును గానరాదు.
అట్టియెడఁ గురు శిష్యభావమును వనేక వికారములఁ బోయి
నుండుట సాధించును. ఈయైహిక విద్య కింతకంటె మంచి
గురువులుగాని శిష్యులుగాని యెట్లు జరగూపదు ?

పూర్వపు విద్యాపీఠములం దిట్టి యవస్థలు లేవు. అధి
పరాపేక్షతో గురువులు నేర్పుటయు శిష్యులు నేర్చుకొను
యు లేదు. విద్యను సజ్జాదింప నలెనను నుద్దేశము శిష్యు
కును నార్యవిద్య విచ్చిన్నముగాకుండ కొనసాగుచుండవలె
ను చింత గుఱివునకు నుండెను. ఆవిద్య నేర్చి ధనవంతు
గుడనుచు నుద్దేశము శిష్యుల శిష్యుడును లేదు. శేవల న
గ్యాస్తోమము వారినిజేరేపించునదిలోకము, దేహము, మనస్సు
త్వ, వరమాత్మ, వీరి వరవ్వక సరబుధమును దెలిసికొన.

యానత్యో హోదిత మార్గమున జీవన యాత్రచేయుటకే వారి విద్య నభ్యసించుట. కావుననే వేయి మైళ్లయినను కాలి నడి కను కాళి కేసి యొక సమధుడగు గురువు నాశ్రయించి యాతని శుశ్రూష చేయుచు నాతని మనస్సు కనుపెట్టుకొని తిరుగుడు, శిష్యులు గురువును సంతోషపెట్టి యాతని వలన విద్యబడయుచుండిరి. వారికచట నుండుటకు యిండ్ల కద్దెలు లేవు; గురువుగారియిల్లే యాతని వాసము. మేడలలో గాని, బరుండ మను దీక్ష వారికి లేదు. ఏకటిక నేలనో హాయిగ విద్యోపాపుచుండిరి. బూట్లు, సూట్లు నెత్తయిలు, వారి శక్తి-త లేకుండను. క్రింద నుకగుడ్డయు, మీదనొకగుడ్డయు, చూరుగా ముడియొక వస్త్రమును, రాత్రిపూట కప్పికొనుట కకమప్పటి యు, పెరిచుకొను బొంతయుఁ దప్ప. హేచ్చగా దుస్తులాతని కవసరము లేకుండను. అట్టి వస్త్రములఁ గట్టికొన్నందువలన హానినిక విద్యరాకపోలేదు. విలాసములపై నాతనికి మనస్సు తిరుగు కుండుటచే విద్యనుండి దృష్టి చెదరక యుండి యతి శ్రీమముగ విద్య నబ్బుచుండెను. తిండికా? ఆతని కేమిలోటు? తోడుకు? గాళిలో ?

గీ. శ్రీవికలాక్షి బంగారు తెడ్డవండు

వమ్మలే వాయన మువగు నభ్యాసకులు

గాళికాపురి మధ్యాహ్న కాలమున

వినియు నెఱుంగవ యాతిభ్యవేళిలందు

అన్నపూర్ణమ్మ యక్షయ మగునట్లు స్వయంగా
గొలు పట్టుకొని వడ్డించు చుండగా కొదవయ్యెను? పంచకొ
శము నందున్న మిన్నుటరుచది యెదు సత్యములతోను దిగ
మున కొకచానియందు భోజనము చేసినను కాలక్షేప మైపో
వును. కొన్ని సత్యములు విద్యాధుల కొఱకే ముఖ్యముగా
నేర్పడి యుండును. ఈరీతిగా వసతికి గాని భోజనమునకుగాని
యిబ్బది చడక తల్లిదండ్రులు దగ్గర లేని లోపమును గురువు
గారును నాతిని కుటుంబమును దీర్చుచుండ విద్యాధిక కే చదు
వు నుండి మున్నును చెదరఁ జేయున దేది యుండును? ఇట్టి
సహవాసులొక్క కాశి యందేగాక ప్రాచీన విద్యాపీఠము
లొకెల్ల సర్వసాధారణముగా చుడుచు వచ్చెను. కావుననే
యార్యవిద్య యంత స్థిరముగ భరత దేశమున వాడుకొని
యున్నది.

భారతవర్షియుల కెల్లఱకుఁ గాశి యిట్టి విద్యాపీఠ
మగుటయేగాక భరత దేశమునకు మహాశ్మశాన మైయున్నది.
ముఖలితనముచే కాయము కృశించి నధుము వంగి కట్టి
పొడుచుకొనుచు గాశి నెప్పుడు జేరుదునా, మణికర్ణిక
నెప్పుడు దర్శింతునా, గంగయొడ్డుననే యుజ్జయింప నిడుచు
టకు విశ్వేశ్వరుడు వాకు బలము నిచ్చి వేగదోహకవిహీను
గాక! యని యాధునుల వడ్డవడ్డి ప్రేయఁడు గాశి మొగమై
పోవు యాచికులెప్పుడు మైపురిన రితువచ్చునోట పూర్వ

మొక్కుచునుండి యుండిరి. కాశీ శ్రేష్ఠమున మరణించినవారికి ప్రసాదకావ్యములేదు. వారిదే ముక్తి యను విశ్వాసము హిందూ ప్రాయశ్చిదాబాలగోపాలమునకును గురుకుని యున్నది. కాశీ కేగలేనివాడు కాశీ కాశీ, యని స్మరించినను, కాశీ కేగెనని యనుకొనినను ముక్తుడగునని యనేకులు నిశ్చయించుచున్నారు. కాశీయాత్ర చేయలేనివారును, మృత్యువాసన్నమైయుండనట్టి యాత్రజేయవీలు లేనివారును, నింత కాశీగంగనోటిలో వేసికొని మ్రొంగినచో ముక్తులగుదుమని నమ్ముచున్నారు. ఇచట మృతి నొందుట, కాశపముట కేవల మూఢ విశ్వాస బలము కాదు. "జకులారా! దేవుడు తన సింహాసనము పై నూర్చుండి తనకు సాష్టాంగ పడువారినే యనుగ్రహించు నను మాట తప్పు. దేవుడు మీకు నెలిగా లేడు, అతడు మీహృదయము అందేయున్నాడు. అతడు సచ్చిదానందమూర్తి యనినమ్ముడి" యనునువదేశము జేయు నీకాశికా పట్టణమున ప్రాణముల విడుచుట కంటె నదృష్ట మేముండును?

భిన్న భిన్న నాగరకళలు గల యాయారాష్ట్రముల వారి నెకచో నాకర్షించి భరతవర్షమున నేకజాతీయతఁ గల్పింపఁ జాలు ప్రదేశ మీవారణాశియే. గంగయొడ్డున బడిపోవుచు ప్రక్కనున్న గృహముల సుఖసౌకర్యముజూచి వాని చరిత్ర మిట్లు తెలిసకొనుచున్నచో నియంతయు లేటపడును. ఇదిగో ప్రేమానందాచార్యము. దక్షిణదేశపు లెల్లరు నివసించేద

చుందురు. అదిగో అహల్యాభాయి రాణీ ఘట్టము. ఈసా
ధ్య, యామహారాజ్ఞ కట్టించిన జేపాలయములు, వేయించిన
కూటలు, త్రవ్వించిన చెరువులు, విప్పటికిని నాయమ్మ తన
రాజ్యప్రజలకేగాక యెల్లర సాక్ష్యమకొరకు నెట్లు పాటు
పడియుండెనో వేనోళ్ళ చాటుచున్నది. అల్లదే శంకరాచార్యులవారి మతము. అయాచార్యశేఖరుడు తొమ్మిదవ శతా
బ్దమున నెట్టి కట్టుదిట్టములతో నీమతమును స్థాపించెనో యం
తికట్టుదిట్టముగ నేటికిని జరుగుచున్నది. ఆచార్యషయమున
దీనికి పెట్టినది పేరు. ఆకాశబతునదే నాగపురపుభౌద్ధులచాటు
మహారాష్ట్రప్రథమ హెచ్చగానున్న సమయమునఁ గ శిలో
సంబంధముఁ గలుగఁ జేసికొనుటకుఁ గట్టించిన కొట. దానికి
కొలదిదూరములోనే గావించుచు, నేవాలదేశరాజుల ప్రాసాద
మార్గములు. ఈకట్టము శివునిదైనను నిచట వేదోపాధ
నాదును నెలకొని యున్నాడు. అప్పుడుకాలమున కట్టబడిన
మనోహర మగు మానమ దిరము మహమ్మదీయులు శాస్త్ర
మునఁ బోషించిన విధమును వెల్లడిజేయుచున్నది. ఔరంగ
జేబు మరేమి ముసలమానల మరెవ్వారసములకు బడులు
వెట్టుచున్నవి.

ఇట్లు గంగ యొడ్డుననే యునవల! పురములోని కేగి
దాని నంతటిని చూచినను హిందూదేశమున నేకకాశీయత
యొక్కేర్పడుచున్నతో నేటవడుగలదు. విశ్వేశ్వరాలయపు

కప్పను బంగారముతోఁ బఱపించి రణజతులగు శత్రువుల
మృతసరమునకును నిత్యసంబంధము నేర్పఱచెను. అంగుళా
జమీందారులు, పంజాబు పదాధికారులు, రాజభుక్తిస్థానపు
సామంతులు, వీరు వారవశల, యెల్లరును నొకరితో నొకరు
మత్సరించిరో యనునట్లు పంచకోశమధ్యమున జేవాలయ
ములతోడను, మఠములతోడను, సత్త్విములతోడను నింపివేసిరి.

పాఠశ్రామిక విషయములఁ జూచినను నీయేకజాతీయత
కాశిమండే సృష్టముగఁ జేటకడఁ గలదు. బజారులోకి పో
యినయెడల నానాభాగములనుండి వచ్చిన వస్తువులు కండ్లను
గనఁబడుచునే యుండును. చెన్నరాజధాని, దక్కనులనుండి
వచ్చిన యల్లిపారలవంటి చీరలు, పంజాబునుండి వచ్చిన
కట్టసామానులు, నాసిక, తిరుచనాపల్లి వేపాలు, పొంఠిము
లనుండి వచ్చిన యిత్తడిసామగ్రి, గయ, జబ్బల్ పూస, అగ్రా
లనుండి వచ్చిన తాతిడిప్పలు, నర్మనానదిలోనుండి వచ్చిన
లింగములు, గండకినుండియు నేపాలమునుండియు వచ్చిన సాల
గ్రామములు, నివియవి యననేల! భరతేశ్వరమున నొకడ నే
తేవస్తువు దొంగినను : చ్చటను నది దొరకియేతీరును. ఏదే
శము వారి భోజనము కావలసినను నిచటలభించును. ఏజనుల
భాషయైనను నిచట వివరముచునే యుండును.

మఠము, ఆశ్రమముల విషయమై నిర్ణయపవలసిన
చోఁ జూచినచోఁ దెలుపవలయును. వారినిర్ణయములపై

మఱి నిర్ణయము లేదు. ఇచట బ్రాహ్మణు లాపోకవర్ణుల
నెత్తిరని తంతిపార్తవచ్చిళ్ళగాని గ్వాలియరు రాజకుటుంబము
వారు భోజనము చేయును. పూర్వకాలపు శిల్పవిద్యలు మఱి
క్కడ వశించిపోయినను నిచ్చటమాత్రము కేషిందియేముగా
దును. వేయేల, భరతవర్షము భరతవర్షముగా నున్నంతకా
లము నన్ని బాటలు, నన్ని మతములు, నన్ని కాలములు, నన్ని
చరిత్రమును తప్పక కాశీపురమునే కేంద్రస్థానముగా చూ
పుచుండును.

గీ॥ ఎన్నికల్పంబు లరిగిన నెడలిపోవ
దెదటింద్రులు గడచిన నెలమిదవ్వు
దెన్నిమన్వంతరంబులు చన్న నెపుడు
బసిమిఁ దప్పదు కాశీ కావటణంబు.

సీ॥ ఉర్విధరశ్రేణు లుజ్జిత లూగంగ
నేను గాడ్పులు వీచునెన్నదేని
చండభానుండి పండెందు మూర్తులు చాల్చి
యెసఁగి యెండలు గాయు నెన్నదేని
పుష్కలావర్తకాంభోధర వ్రాతంబు
లెలగోలు వరించునెన్నదేని
భూభువస్వర్లోకముల నుండి జలరాము
లేనోదకము నాపునెన్నదేని

...

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

యెన్నఁడేనుండు కాలంబు మిన్నచిక్కు
భూతములు గ్రాలు నెన్నఁడే బుట్టినిండ్ల
నవుడు వారాణశీ షేత్ర మైదుకొను
లంతమేర యుపద్రవం బందకుండు.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీన విద్యాపీఠములు.

నాలందా

హిందూదేశమున ప్రాచీన విద్యాపీఠములందెల్ల నగ్ర గణ్యతఁ గాంచి యీదేశస్థులనే గాక యాశియా ఖండము లోని యన్ని ప్రదేశముల నుండియు విద్యార్థులను విద్యా ధుకాలను నాకషించుకొని మిక్కిలి ప్రఖ్యాతి గాంచిన విశ్వ విద్యాలయము నాలందాయందుండెను. ఇది యుండిన స్థలము పృస్తుత బిహారు రాష్ట్రములోని రాజగృహమున కేడుమైళ్ల దూరములో నున్న 'బారగాన్' అయినట్లు చారిత్రక పరిశోధనలవలనఁ దెలియవచ్చు చున్నది ఇది యేకాలమున విద్యో న్శాస్త్రముగా నారంభ మయ్యెనో మనకు తెలియదు. కాని బౌద్ధవత్సోద్ధరణమునకై యిచట జరిగిన ప్రయత్నములఁ బట్టి చూడ బుద్ధుని కాలమునకు తరువాతనే యిది స్థాపింపఁ బడినట్లుఁగూడఁ పుచ్చును. అంతకు పూర్వము కూడ నిది బ్రాహ్మణ మతబోధకు నిలయమై యుండియుండె నేమో. విద్యాస్వీకరణమునకు కొన్నికొన్ని ప్రదేశము లనుకూలములై యుండుటయు మఱికొన్ని యట్లుండకుండటయు మనకు తెలియును.

సాలదా పెద్దవిద్యావీరమై పందల కౌలది సంవత్సరములుండియుండుటకు వలయు పగిసితులు బౌద్ధమత స్థాపనమునకు పూర్వము నుండియు వచట నుండెను. పూర్వ మచట బ్రాహ్మణ మతము బోధింపఁబడి యుండియు నానాటికి బౌద్ధమత నుభివృద్ధి నొందుచు రాగా బౌద్ధ భిక్షువు లీప్రకారమున జేరి తమమత సంబంధమును విద్యను ప్రచారము చేయుచు నచ్చిరి.

అంతకు పూర్వ మెట్లున్నను విచారుచు శ్రీ|| శ|| 300 సంగమున నాగార్లునుచు శ్రీ|| శ|| 3.90 సంగమున నార్యదేవుడను వాఁడును, నీవిద్యానిలయును ను బోషింప ననుకట్టి పట్లు చారిత్రకాశముల వలన తేలపను చున్నది. చీరాదేశ యాత్రీకుడగు ఘోషియాను మనదేశమునకు వచ్చి పాటలీపుత్రము, తామ్రలిప్తి, మొదలగు విద్యావీరములందు చిరవాస మొనర్చి, తునకు నాంధ్రాకు కూడ వచ్చియుండెను. తక్కిన స్థలముల యందలి విద్యాపండితుల నెఱుఁగి విపులముగా గ్రంథస్థములఁ జేసినను నేలాకో యాచీ సాలదాను గూర్చి యంతగా వ్రాయఁజెయ్యెను. దీని జూచి బౌద్ధతాతఁ డచటికి వచ్చుసరికది విద్యాలయముగా నుండి యుండలేదేమో యని పంచేసించిరి. కాని యాసందేహమున కవకాశము గానరాదు. సాలదా శతాబ్దాభిమత్యుద్ధిలోనుండి తిట్టెను శ్రీ|| శ|| ౬23 సంగమునుండి ౬24 ఘోషరం వలకును నీదేశమున నున్న కాలములో నత్యుత్త

ఇతలో నుండిన యావిద్యాలయ విద్యార్థుల కాలమున వచ్చిన
సాహాయము కాలమునో జేరించి యుండెనని చెప్పటకు
గాని యచట మొదటే విద్యార్థిని మునుపరిచుట బడలేదని
చెప్పటకు గాని తగిన కారణములు గానరావు. ఈమధ్య
కాలమున బౌద్ధమత మాప్రాంతములయందు దభివృద్ధి నొందు
చునే వచ్చెను గాని జేరించు నుండలేదు. ఒకవేళ సాహాయము
తామ్రలిప్తి మొదలగు స్థలములయందు తాకు నట్లు
కొని నేకరించిన విషయములకంటె విచట విశేషముగా నెక్కు
హించుట కేమియు లేనదన దానిని గూర్చి యంతగా
వ్రాయలేదని మన మూహించుట కవకాశమున్నది.

రాజావలాభనము లేని విద్యాలయము లభివృద్ధి నొం
దట కవకాశము లేదు. గురువులును, శిష్యులును భైక్షవృత్తి
నవలంబించి యంతోకాలము లేమ విద్యను కొనసాగించు
కొనుట కవకాశముండదు. విద్యార్థులను స్థిరపఱచు లే
ర్పడినచో నావిద్యాలయము లుచ్చదశకు వచ్చుట కనువు
పడియుండును. కావుననే నాగార్జునార్యచేపుల సామ్రాజ్య
విముక్తకాలముపేక్ష నొందిన నాలందా విశ్వవిద్యాల
యముసాహాయము కాలమున నంత ప్రసిద్ధి నొంది యుండక
పోవుటకు గారణమైయుండును. అంతమాత్రమున నచట
విద్య సాగుచుండుట లేదని తలంపఁగూడదు. ఎట్లయినను
గ్రీ. క. ౪౫౦. సం॥ రమున నీవిద్యార్థులము ముగియఁగా నాద

రమునకుఁ బాత్రమయి నాటి నుండియు క్రమ క్రమాభివృద్ధి నొందుచు వచ్చెను.

ఏడవ శతాబ్దమున నాలందా విశ్వవిద్యాలయ ముత్పన్న దశయందుండెనని హానుత్సాంగు, ఈస్సంగుల వ్రాసిన బట్టి తెలిసికొన వచ్చును. క్రీ॥ శ॥ ౭౫౦ స॥రం ప్రాచీనమున కామశీలుడను నాతఁడిచట లెంత౪శాస్త్రమును శిష్యులకు జోధించు చుండి యుండటచే నెనిమిదవ శతాబ్ద మున గూడ దీని యానందత్యము తగ్గియుండలేదని యే చెప్పవచ్చును. క్రీ॥ శ॥ ౮౦౦ స॥ రములవఱకును స్థాపనచునొందు యుండని విక్రమశీలా విద్యాలయమునుండి నాలందాను, నాటినుండి యచటికిని రాకపోకలు జరుగుచుండెనని చరిత్రము వలన తెలియటచే నిశ్చయించుచుగా వదియవ శతాబ్దము వఱకు నాలందాయందు విశ్వవిద్యాలయ మున్నదనియే ముమ్మనుకొనవచ్చును. హానుత్సాంగు తానచటికి రాకపూర్వమేను శతాబ్దముల నుండియు నచట విశ్వవిద్యాలయ మున్నవనియు వరుసగా దానిని శక్రాదిత్య, బుద్ధసన్న్, తిథాగ, గుప్త, బావాదిత్యులను రాజులు భక్తి స్వరూపై యచట విహారము నభివృద్ధియొనఁచుటకు బూన కొని రవియుఁ జెప్పియున్నాడు.

టిబెట్కుదేశపు గ్రంథములనుఁ బట్టి నాలందా యుండి ఘలమునకు మగధ దేశమునం దెల్లెడల ధర్మగంజా యశ్వవహారనామముండెడి దనియు, నందు రత్నసాగరము,

గ్నీదధి, రత్నరంజకము, నను మూపన్నత హర్యము లుం
జీ పనియు, వీనియందే యప్రతిమానమగు వుస్తక భాం
గము నెలకొని యుండెననియుఁ దెలియ వచ్చుచున్నది.
స్మగంజ యనగా ధర్మము కావలసిన వారు దానిని స్వీక
రించుటకు సిద్ధముగా నుంచిన చోటని యర్థము. రత్నీదధి
నకు హర్యము తొమ్మిది యంతస్తుల గృహము. ఇందు
గ్రిష్ట పారమితా సూత్రములను, దివ్యగ్రంథములును, స
గంజ గుహ్యది తాంత్రిక గ్రంథములు నుండెను.

హానుత్యాగు శిష్యులగు హ్యులీ, యన్చుంగ్
కువారు తమగురువు ప్రయాణమును గూర్చి వ్రాసిన
గ్రంథములలోని యీక్రింది వృత్తాంతము వలన నీవిశ్వవిద్య
కుమందలి విద్యావిధానము గూర్చియు, నచటి యాచార
ముల గూర్చియు, స్థలరామణీయకతం గూర్చియు, మనము
గ్రంథ తెలిసికొనవచ్చును. వారిల్లు వ్రాసియున్నారు.

“మాగురువుగారు బోధివృక్షమును దర్శించిన పది
వ దినమున నాలందా యాలయమున కేగిరి. అచటి వార
చెదురుకొని యారామములోనికిఁ దోడ్పొందివచ్చుటకు
ప్రవిద్యాంసులను నలుగురను బంపిరి. వారితోఁగూడ నేను,
జనములు ప్రయాణముచేసి యాలయ ప్రాంతమందలి
క్షేత్రములఁజూచిరి. ఈక్షేత్రములున్న గ్రామముదే
వ పాత్రుడగు మార్గవాయునుఁడు జనన మొందెను.
అట్ల నాతఁడువహారముల స్వీకరించి ప్రోవరో తనతోడ

గలసి వచ్చుచున్న రోజువందల మంది మత్స్యచారకులును వేయిమంది ధర్మసంరక్షకులును స్తోత్రపాఠములు జేయుచు ఛత్రచామర ధ్వజముల బట్టకొని, పుష్పలలను, సుగంధ ద్రవ్యములను, వెదజలుచుండ, నాలందాను ప్రవేశించెను.

అతడచటికి జేరగానే యారామవాసు లందఱును వచ్చి యాతని కభివాదనము లొనర్చిరి. స్థనికుని (సంఘాద్యక్షుని) పక్కనే యాతనికిని నాసనము వైది యాతడు గూర్చుండినపిదప దామును నాసీనులైరి.

పిదప కర్మదానము (అచటి వారు తాము తాము చేయవలసిన పనులను నియోజించువాడు) ఘటావాదము చేసి, ఈధర్మోపాధ్యాయుఁ డారామమునకు వసించియుండు వంతకాలమును శ్రమణులు పయోగించు సర్వద్రవ్యములును, మతధర్మాను సరణమునకుఁ గావలసిన సర్వోపకరణములును తక్కిన వారితోఁ బాలు ఆతఁడును, నుపయోగింప వచ్చును అనిచాటెను.

తరువాత మధ్యవయస్కులను, స్ఫురమాపులును, మత్స్యగంధములకు వ్యాఖ్యానము జేయ నమఘులును, నగు నిరుపదిమంది యాతనిని ధర్మోధి యగు నాపాధ్యాయుని యుద్దకుఁ దోడ్పానిపో నుద్దకులైరి. ఈతఁడే శీలభద్రుఁడు. తమయధ్యక్షులకుని పేరితోఁ బిలుచుట యపచారమని యెఱుఁగెనుటచే వారాతని 'ధర్మోధి' యనునామముననే 'వ్యవహారికము'గా పిలుచుటకు నిశ్చయించెను.

అంత వారండును గలసి యామహాభాగుని దర్శన
జూన కేగిరి. అతనిఁ జూచినంతనే భిక్షాదానాధ్యక్షుఁ డమిత
ములగు సుపాయనముల నాతనిమోలనుచి భూతలాసత శీర్ష
ప్రజె మోకాళ్ళపై నాతనిపాదముల ముద్దిడుకొని, వివిధమర్యా
దల నడపెను. ఇట్లర్హోపచారములైనపిదప శీలభద్రుఁ డాసన
ములఁ దెప్పించి యథోచిత స్థానముల నందఱిని గూర్చుండ
యమించి మాగురువుగారి దేశమునుగూర్చి యడుగగా తాను
దీనాదేశమునుండి వచ్చిననయ్య, నాతనినుండి యోగశా
స్త్రము నిభ్యసించ నభిలషించుచున్నాననియు నాతఁడుతత్
సచెను.

ఇదివిని యాతఁడగు పూర్ణ కేశుఁడై సర్వసూత్రము
లన, శాస్త్రములను నేర్చి వాదపఠితవాదములందు వ్రతిభ
గడించి డెబ్బదియేండ్లకు మించిన వయసుగల తనమేనల్లు
డగు బుద్ధభద్రునివఁక మొగమై, “ఇచటివారికిఁ దెలియుటకై
మూడు సంవత్సరములక్రిందట నాకుఁగలిగిన రోగముగూర్చి
నను, నేననుభవించిన బాధగూర్చియుఁ జెప్పము;” అన నాతఁ
డు నిట్లూర్పులు విడుచుచు కంట తడి పెట్టుకొని యిట్లు చెప్పఁ
డఁ గెను.

అంతకాలముక్రిందటమాయా పాథ్యాయునకు వాతరో
గము వచ్చెను. అది కనఁబడినంతనే కాలు, నేతులయందు
నిట్లారంభించి నిప్పులతో, కాల్చిట్లును, కత్తులతో నొడిచి
ట్లును నై బాధ కోర్వలేక యాతఁ డెప్పుడుఁడెను తురికి

గమిత హతాత్మగా వచ్చుచుండెనో యిత శీఘ్రముగ హా
వుచుండెడిది. ఇట్లాతఁ డిరువది సంవత్సరములకువైగా బాధ
పడెను. మూడు సంవత్సరములక్రిందట నాబాధ భరింప శ
క్యము గాక యుండుటచే జీవనముపై రోతపుట్టి యుపవాస
ములచే నాకఁడు దేహత్యాగము జేసికొన సిద్ధపడెను. అప్పు
డధికారాల్కి మందాతని కొక స్వప్నము వచ్చెను. అందు
స్వర్ణవర్ణము తోడను, స్ఫటికవర్ణముతోడను, రజతవర్ణము,
తోడను మువ్వరు దేవతలారానికి కనబడిరి. వా రాజానుబా
హులును, తేజోవిరాజమాన దీప్తుకాయులును, శుభ్రవ
స్త్రధారులు నై యుండిరి. వా కుపాధ్యాయుని సమీపించి
“ఏమీ! నీదేహమునుండి విముక్తి నొంద నొచుచున్నావా?
బాధల ననుభవించుటకే యీదేహము నిర్మితమైనదనియు
దానిని రోసి విడిచిపెట్టగూడదనియు, ధర్మగ్రంథము లుద్ఘో
షించుచున్నవి. నీవు నీపూర్వజన్మమున నెకదేశమునకు
రాజవై యుంటివి. అప్పుడు జీవజన్తువులకు హచ్చుగ బా
ధగలిగించితివి. దానికి ఫలముగా నీవిప్పు డీ బాధల ననుభ
వించుచున్నావు. కావున నీపూర్వాపరాధములను బరీక్షించి
కొని మనస్ఫూర్తిగ పశ్చాత్తాపము నొందుము. ఈబాధను
ధైర్యముతో సహించియుండుము. సూత్రములను, శాస్త్రము
లను బోధించుటయందు నిత్యతత్పరుడవై యుండుము. నిజో
ధ తొలగుట కదియే మార్గము. నీదేహము నసహ్యించుకొనిన
చో, బాధాహచ్చుగనకాని లగ్నదు నుమీ” యని పలికిరి.

సాధ్యము నా మాటలను విని భక్తి న్నముడై వారికి నమస్కరించెను. అపుడు స్వర్ణవర్ణదేవత స్పటివర్ణదేహుని జూచి “ఈతడవలొకితేవ్వర బోధనత్తుడని నీకు తెలియునా తెలియదా? యని యడిగి రజతవర్ణుని జూచి, యూరడే మై తేయ బోధనత్తుడు సుయీ యని చెప్పెను.

వెంటనే యసాధ్యయుడు మైతేయునికి పూజనంబు “మీ సేవకుడగు శీలభక్తుడు నీవిశాల హర్షములందు జననము నొందగోరుచున్నాడు. ఆకోర్కె వెఱవేరుచో నీదో తెలియదన నాతడు నీవు విస్తారముగా ధర్మవ్యాపనము చేసినచో వచట జననము నొందగలవచ్చెను.

అపు య స్వర్ణవర్ణ కాముడు “మంజుశ్రీబోధనత్తుడను నేనే. నీ శ్రేయస్సునకు వ్యతిరిక్తముగా నీవు దేహత్యాగము చేయ నెంచుటఁ దెలిసికొని యట్టి యుద్యమముచూడి నిన్ను గుఱల్ప మేము నచ్చియున్నాము. నీవు నూనూటలను విశ్వంబున, నత్యుచు ధర్మమును, మోగ శాస్త్రముల జ్ఞానమును గోకమున విస్తరింపఁ జేయవలయును. అట్లు చేయుచుండిన గొలదియు నిరోగము తగ్గిపోయి బాధ నివారించుచుండును నాదేశస్థు. చోడఁ డిచటికివచ్చి నీతోఁగూడ నధ్యయనముఁ జనునభిలషించును. ఆ విని మునుక జాగ్రత్తగా నా కి గోధఁజేయుము. అవగా ధర్మవిధి యట్లే గావించెదనెను. నరలును నుతథానము మీ దిది. “అష్టవిధుఁడియు ను

పాఠ్యాయుని బాధలంతరించినవి.” అని బుద్ధభద్రుడు పలికిన వాక్యముల విని యచట నున్న వారందఱును నాశ్చర్యరసము గుఱులైరి.

మాగురువుగారు నీమాటలను విని తన హర్షాశ్చర్యముల నెఱచి యుంచలేకపోయి తిరిగి ధర్మనిధికి ప్రణామము లాచరించి, “అయిన నీవశానుత్సాగు తమధర్మభోధ సత్యశ్రద్ధతో విన సిద్ధముగ నున్నాడు. తాము దయా పూర్వకముగ నాకు బోధశేయ ననుగ్రహింతురు గాక” యనినవిడిచి

అంతధర్మనిధి యడుగగా గురువుగారు తాను మూడు సానత్సరములు ప్రయాణము చేసి యచటికి నచ్చితిని చెప్పి వానాడు తనస్వప్నమునందు వివిన దానికిని దీక్షికి సరిపోవుటఁ జూచి యాశ్చర్య దనశిష్యుఁగా స్వీకరించెను.

అప్పుడు గురువుగారు బాలాదిత్య రాజకళాశాల కేగి యందు నాల్గొకస్థల మేడయందు బుద్ధభద్రుని గృహమంతువాసముఁ ద్రియేఋదివము లాసించి యధి సత్కారములఁ జేసి, పదప ధర్మపాలభోధిసత్త్వని వానగృహమున కుత్తరముగా నొకముంటిలో వసించెను. అచట నానికి సర్వోత్తమచారములును జరుగుచుండెను. పౌతిదివసాను ౧౨౦ జుబ్బి ఫలములు ౨౦ పోక చెక్కలు, ౨౦ జాడకాయలు, కొంత కర్పూరమును, కుంచెను మహాశాలి తాడులములును, నిష్కముండిరి. ఈవిద్యయు చిక్కుడు గిజల త పెద్దవై యుడు.

బెట్టినచో నునానవఁ గలిగి నిగనిగ మెఱయు చుండును. ఏ వియ్యమును నీనిహో సాటిరావు. ఈధాన్యము మగధజేత మందేగాని మఱెచ్చటను పండవు. ఇవి రాజులును మహాత్ము లును మాత్రమే యుపయోగింతురు. కావుననే వీనికి మహా శాలి యనునామము వచ్చినది.

మాగురువుగారికి నెలకు మూడు సేర్లనూనె, ప్రతిదిన మును కావలసినంతవెన్న మొదలగు పదార్థములను నిచ్చు చుండిరి.

ఒకయుపాసకుఁడును నొకబ్రాహ్మణుఁడును, తమతమ కర్మలను నిడివి యాతనివెంట నెప్పుడును నొకయేనుఁగుతో కావలి యందుకు వచ్చిరి.

నాలందా మఠముగో మఠాధికారి యీకీతిగా వేల కొలది మఠకురువులను ప్రతిదినమును సత్కరించుచుండును. మాగురువుగారు గాక నానాదేశాగతులగు యాత్రీకు లచ్చటికిఁ జేరియుండిరి. తమయాత్రలలో నెచ్చటను నిట్టిసత్కారము వారికిఁ గలిగి యుండఁబోదు.

నాలందామఠమును ధర్మగంగా మఠమును నొకటే దీనినిఁగూర్చి యొకగాధ గలదు. మఠమునకు దక్షిణముగా నుండిన యాశ్రమవనమున నొకమడుపు గలదు. ఇందు నాలంద యను నొక నాగుడు వసించియుండును. ఆమడుగుప్రక్క నిర్మిత మగుటచే నీమఠమునకు నాలందా యను నామము

కలిగెను. తథాగతుఁడు బోధిస్తత్త్వముగా నున్నపు డొకగొప్ప దేశమునకుఁ జక్రవర్తియై యీస్థలమున తన రాజధానిని గట్టుకొనెనని యొకకథను చెప్పికొందురు. అనాథుల యెడలను దరిద్రులయెడలను, నాతఁడుకరుణారస పూర్ణహృదయుఁడై తనసర్వస్వమును వారికై వినియోగించెనట. అందుచేతనే దీనికి 'ధర్మగంజ' అనగా నెవతెగక ధర్మకార్యములు నలుపు ప్రదేశమను నామము వచ్చినదట.

ఈస్థలము మొదట నమరశ్రేష్ఠి యుద్యానవనము గిరి మంది వర్తకులు పదిలక్షల బాగాయ నాణెముల నిచ్చి యీస్థలమును కొని బుద్ధుని కుపాయనముగా నొనంగిరి. ఇచ్చట బుద్ధుఁడు మూఁడుమాసములు ధర్మబోధ నొనర్చుటచే నావర్తకులలో చాలమంది యర్హతావనరుఁ బొందిరి.

బుద్ధుని నిర్యాణానంతర మాదేశపు రాజగు శత్రా దిత్త్యుఁ డాతనియెడ భక్తిచే నీమతమును గట్టించెను. అతని యనంతర మాతని కుమారుడగు బుద్ధగుప్తుఁడు దీనిని వృద్ధుఁడగుచు దక్షిణపుదిక్కుగా నుఱియొక సంఘరామమును స్థాపించెను. అతని తర్వాత నాతని కొడుకగు తథాగతరాజ తూర్పుగా మఱియొక సంఘరామమును స్థాపించెను. అతఁ డాత్మాతిరాజగు బావాదిత్త్యుఁ డిశాన్యదిశ నొక సంఘరామ నిర్మాణముఁ గావించి చీనాదేశమునుండి కొందఱు మతధర్మములు తెలిసికొనుట కేఱెంచిరిని విని సంతోషఁ ప్రియై

హృదయుఁడై సర్వమును వదలి శ్రమణకుఁడయ్యెను. అతని
కొడుకగు వజ్రాదుత్తరదిక్కుగా మఱియొక సంఘారామము
గట్టించెను. తరువాత మధ్యదేశమునకు రాజగు నెకఁడు దీని
పక్కనే మఱియొక సంఘారామమును స్థాపించెను. ఈరీతి
వరుసగా నాద్దరు రాజులు తొల్లిగిరి మఠమును వృద్ధిచేయుచు
వచ్చిరి.

ఈభవనముల చుట్టును నున్నది ప్రాకారమున్నది. ఈ
ప్రాకారములోని యొక ద్వారముగుండా మహాకళాశాలలోనికిఁ
జోనవేలగును. ఈకళాశాల సంఘారామమధ్యముగానున్న
మొమ్మిది మండపములతో వేయిపడి యున్నది. మిక్కిలిగా
కొంకెములైన దేవిదేవులను గిరిశైలములవలె సంగిని
మొట్ట బురుజులున్న నొక్కచోట గుమిగూడియున్నవి. నక్ష
త్రాశాలలు ప్రాతర్హిమమునంగు నీనమై యుండ, వైయంత
ము మేఘమండలమును చాటిపోయి యుండును.

అచటి వాతాయనముల నుండి చూచినచో గాలియు
కీఘములును, గలసి చలివిచిత్ర రూపముల నొందుచుండుట
దుగపడును. అత్యున్నతముగా నున్న గుంటికప్పు యొద్ద
వార్యచంద్రుల కలయిక స్పష్టముగా గానవచ్చును. ఆరామ
బల దిలి సరోవరములు, గంభీరములై నీలస్రద్రుమభ్రాంతి
నసగుచుండ నాజలములకై నీలసరోజమున్న రక్తకణ్ఠ
బిమములును, మెడొండ గలసి తొడవమాడుచుండ, పాణ్ణు

యన్నిటిపై నప్పుడప్పు డామ్రతరువులు తిమిగాయలఁ బఱపుచుండును.

వైయావరణము నందున్న యర్చకుల గృహములన్నియు నాల్గంతస్తులు కలిగి సర్పాకారములుగల ముందుభాగములును, రంగులచే చిత్రింపఁబడిన చూపులును, నెఱ్ఱనిముత్తీయముల కాంతిని విడంబించుచు తీప్చయలంకరింపఁబడిన స్సంధములును హెచ్చుగా నలంకరింపఁబడిన బరుజులును, వెలుతురుచుండి నేయివిధములగు కాంత్యుష్పత్తిల్లఁజేయుచు, నిగనిగలాడుచు నింకొప్పునైననుగ నెంకలుగు, నా రంగమునకు వింతహాసంగులఁ గల్పించుచుండు హిందూదేశమున వేరువేలు సుఖారామములున్నన, వైభాగ్యముగాని యశాస్త్యమునగాని దీని బోధన కొకటి లేకుమరములోని శ్రమణులును, నతిథులును, నాదఱును గలసి యెన్నఁడును పదివేలమందికి నొక్కవఁ గూడరు. అందఱును మహాయానస్రంధమును, బౌద్ధమతాంతర్గతములగు పదునెనిమిది భాగములకు సంబంధించిన గ్రంథములనేగాక, వేదాదిగ్రంథములు, హేతువిద్య, శబ్దవిద్య, చికిత్సావిద్య, అధ్యవేదము, సాఖ్యతత్వమును, బరించుచు నితర గ్రంథముల గూడ బఠింపింపుచుదురు. ఇరువది విధములుగ సూత్రములకును, శాస్త్రములకును, వ్యాఖ్యానము చేయుగల వేదముందియు. ముప్పది విధములగు శాస్త్రముల బోధింపగల

౫౦౦ మందియు, నేబవిశాస్త్రముల కథము చేయఁగలవారు, మారుమవుగారిశోగలసి పదిమందియు, నిచటనున్నారు. ఈ శాస్త్రముల నన్నిటిని బోధనేయఁగలవాడు ధర్మనిధియగు శీలభద్రుడొక్కడే. తననుగుణసంపత్తి చేతను వయోవిశేషము చేతను నాతఁడు మఠమునందు ముఖ్యత్వము వహించియుండును. ఆలయములో నూరుబల్లలపై నూరుగురభ్యాసకులు నిలుచుండి యుపన్యాసములను ప్రతిదినము నొసంగుచుందురు. శిష్యులొక నిమిషమైనను నేళయత్రికమింపకుండ నాయుపన్యాసనయములందు వచ్చి కూర్చుండి సావధాన దీక్షలై వినుచుండురు.

ఇచట మఠప్రచారకులు స్వభావసిద్ధముగా మన్నివలంబడయఁగల రూపములును గుణములును గలిగియుండుటచే, వారామస్థానమునుండి నేటి కేసువందల సంవత్సరములలోను సొక్కసారీయైనను శిష్యులు తిరుగుబాటు చేసియుండలేదు.

ఆ నేళపురాజచక్రీశమణులను నబహుమానముగాగౌరవించి మఠమునకు నూరుగ్రామముల రాబడినిచ్చుచుండును. అచటిగృహస్థులలో రెండువందలమంది కొన్నివందల కుంచముల బియ్యమును, కొన్నివందల చట్టలతో పాలను, వెన్నను, దిండినమును మఠమున కిచ్చుచుండురు. ఇచట చదువుకొనువారు తమకు కావలసిన యన్నవస్త్రములకును, శయ్యలకుమండులకును, నేయిబ్బాదియు లేక యుండుటచే, వారివిద్య

విద్యార్థులు గా కొనసాగుటకును, వారు వారు తమ శాస్త్రముల వారితో యుండుటకును, ననువుపడియుండును.''

హానుత్సాంగు వారందఱు యందున్న కాలముం దచట కొన్ని వేలమంది యువాధ్యాయులు తమతమ శాస్త్రములకు దరిసమర్థులగు వారుండిరి. వారిలో ననేకుల యశస్సతి మూరజేశములందును వ్యాపించియుండిను. వారఁ దఱును నిర్మలచాత్మకులును, పవిత్రశీలురునై ధర్మమార్గమును దప్పకయుండిరి. మతమునందు సంచరింపవలసిన విధు లతి కఠినములై యుండుటను నిర్బంధముగ ననుసరింప వలసినవై యుండెను. భరతవర్షమునందలి యన్ని ప్రదేశముల వారును నీయాచార్యులను గౌరవించి వారినడచడి ననుసరించు చూడురు. ఆ చతుర్జరుగు నతిముఖ్య క్రమంగములకు దినమంతయు వినుచుండినను కాలము చాలదు. ఉదయము మొదల స్రమయము వఱకును వాదోపవాదములు జరుగుచునే యుండును. వృద్ధులు న్యుయశావసులును పరస్పరము నచట నహాయము చేసికొనుచుండురు. త్రిపీఠకములందలి విషయములకు వ్యాఖ్యానము చేయు లేనివారి, కీచట నెట్టి గౌరవమును లేదు. వారు సిగ్గుపడి దాగియుండువలయునని గాని వేఱగతి లేదు. అందుచే వాదము ముందు ప్రఖ్యాతిగఁగింపనెంచు విద్యాధులవేకులు నానా నగరముల నుండియు విచ్చటికి వచ్చి తమవిజ్ఞాన శక్తివాహముల యుద్దేశ ప్రేరేపము లందుము. వివహింపుఁ జేయుదురు. అట్టివారు

వాలందావిద్యార్థుల మన పేరితో నెచటి కేగినను మర్యాదల బడయుచుందురు. ఇతర దేశస్థు లీమఠములోని కేగి వాఢమునందు వాల్గొన నెంచినచో తొలుత ద్వారపాలకుడిచ్చు కొన్ని ప్రశ్నములకు సదుత్తరముల నొసంగవలయును. ఉత్తరముల నీయజేక చాలమంది తిరిగిపోవు చుండురు. మఠము లోనికి ప్రవేశము దొరకు : మిత్తము ప్రాచీనాధునిక గ్రంథముల నన్నిటిని చదివి యుండవలయును. వాలందాయందు ప్రసశంప నెంచినవారిలో నూటికి డెబ్బది యెనుబది మంది ప్రవేశము దొరుకకయే తిరిగి పోవలసినవచ్చుచుండెను. వాలందాయందుండిన యాచార్యుల నామముల ననేకములకు పఠానుస్థానము తెలుపుచు, వారిందఱు నధ్యాపకులగుటయే, గాక స్వతంత్ర గ్రంథములను, వ్యాఖ్యానములు మొదలగు వానిని వ్రాయుచుండిరిని తెలిపియున్నాడు.

హానుత్సాగు లనదేశమునకు వెల్లిపోయిన కొలది కాలమునకే ఈస్టింగను మఠమున చీనాదేశపు యాత్రికుడు బాద్దమున గ్రంథములను సెకరించి ట కీ దేశమునకువచ్చి క్రీ. శ. ౧౬౭౩ నుండి ౧౬౮౭ వం రమువఱకు సుమారు ఐదు నేను స్మరణములు సంపాదముల నలిపెను. ఈతఁడు హాహియాను, హానుత్సాగులవలె సతదేశమును జూడక యుండినను నమృత్యుదశ యందుండిన వాలందా విశ్వ విద్యాలయమునందు గుడిసెవర్తిరములు వాసము చేసియుండి యాస్థలమును గూ

స్థాపన విధులముగా వ్రాసి యుంచియున్నాడు. అతనిప్రకార మచటి మశవిధు లతిజగ్రత్తతో నవలంబించుచుండట చే నగడనేకులు మూడు వేలమందికి పైగా వసించియుండిరి. ఆవిశ్వవిద్యాలయమునం దెఱిమిది మండపములును, మూడు వందల గదులునుండెడివి. దానియధీనములో రెండువందలకంటె యెక్కువగా గ్రామము లుండెను. చాలతరముల రాజులొగ్రామములను మరయున కిచ్చియుండిరి. అందుచే నచట వినయ, ధర్మము, నతిజగ్రత్తగ నవలంబించుచుండట మాత్రమున మతాభివృద్ధి యగుచుండెనని ఈస్థింగు తెలిపియున్నాడు. ఆమఠమునందున్న యొక ఘటికాయాత్రము సరియైన కాలము జూపుచు నెప్పుడేయేపనులు జరుగుచుండవలెనో తెలుపు చుండెడిది. మగధదేశము నందలి గడియారముల నన్నిటి నీఘటికాయాత్రము చూపిన కాలముతో సరిచేసుకొనుచుండిరట.

“ఈవిద్యాలయమున శిష్యుడు గురువే నానంతరమవశ్యతగ్రంథమున కొంతభాగము చదివి దానినే నునవము చేయుచుండును. ఈరీతిగా దినదినమును కొత్తభాగములను వర్ణించుచు మాసాంతము ప్రాతఃపాఠముల నొప్పుగించుచుండును. ఆతఁడొక నిమిషమైనను వృధాసేయడు. విశ్వవిద్యాలయములో చేరకపూర్వమే శిష్యులు కొంతవఱకు సంస్కృతము శభ్యునించియుండవలెను. సంస్కృతవిద్య యంతటికిని వ్యాకర

నామే బురూది యః తల పబుటచే నచట నాశాస్త్రము నందే యెక్కవ పరిశ్రమచేయు చుందురు.

వ్యాకరణశాస్త్రమునకు సంస్కృతమున శబ్దవిద్య యున్నది. ఇది ౧ శబ్దవిద్య, ౨ శిల్పస్థావిద్య, ౩. చికిత్సావిద్య, ౪. హేతువిద్య లేక తర్కము, ౫. అధ్యాత్మవిద్య, యను నైదువిద్యలలో నొకటి. ఈశబ్దవిద్యాభ్యాసమునకు సోపాన ములుగా:—

౧. సంస్కృత ప్రారంభ విద్యకు విధింపబడు గ్రంథము. ఆదే దేక్ష వయస్సు గల బాలురు దీనిని ప్రారంభించి, యాడు నెలలలో పూర్తి తురు.

౨. వాణియూర్విహారము:— ఎనిమిదేక్ష వయసు దీని నారంభించి యెనిమిది నెలలలో నేర్చికొందురు.

౩. ధాతుపాఠము.

౪. ధాతుపాఠములు (అవగాహనధాతు, మంద, ఉహారు:— బాలురు దీని పదేక్ష వయస్సు ధారంభించి మూడేక్షలో దానిసారమును గ్రహింతురు.

౫. కాశికావృత్తి:— దీని పదునైదేక్ష ప్రాయమున నారంభించి ఐదేక్షలో నేర్చికొందురు.

దీనినిబట్టి చూడ వ్యాకరణమును చదువుట కిండుమించు పదనాలు గేష్టు పట్టుకుండెనియు, నిదియైనగాని పెద్ద విషయములఁ గూర్చి తెలిసికొనవలసినవిలులేకుండెననియు, తెలియఁ

గలడు. వ్యాకరణ మైన పిదప విద్యాధులుగద్యవద్య రచనలఁ జేయుచు హేతువిద్యన, అభిధమ్మకోశమునుఁ బఠింతురు. న్యాయద్వార తర్కశాస్త్రమును చదువుటచే వారు సరియైన యనుమానములను గల్పించ సమర్థులగుచు జాతకములనుఁ బఠించుచు ధారణాశక్తిని వృద్ధిచేసి కొనుచుందురు. ఈరీతిగా వారు మూఁడేడ్లచట గడపి, మహావిద్వాంసుల నభిలలో వాదించ వాదిములఁ జేసి పండితుల యామోదముఁ బడసి నానాదేశము లందును యశస్సు గాఁతురు. పిదప రాజనభల కేగి తమ నైపుణ్యమును, కుశాగ్ర బుద్ధి, వ్యక్తపఱచి, రాజకార్యము లందుఁ బయోగింపఁబడుచుండురు. పండిత పథయందు వారున్నతాసనము నఁ గూర్చుండి తమ యదృష్ట మేధాశక్తిని వినియోగించి ప తిపతులకు వాక్బంధముఁ గావించుచుండురు. అప్పుడు వారు రాజాశ్రయముఁ బొంది భూముల సంపాదించి గౌరవోద్యోగములందు వియోగింపఁ బడుచుండురు. తమ పాండిత్యముఁ కుఁ బాఠిలోపికముగా వారి నామములు ద్వారములపైఁ దెల్లగా యక్షరములతో లిఖింపఁబడును. పిదప వారు తమ యిచ్చునట్లున నృత్తి నవలంబింప వచ్చును.

ఇదిగాక యిచ్చు నభ్యసనం బు నుత్తము విద్యాసంపదర్శమున నీర్పింగు మఱిగొన్ని గ్రంథములఁ గూడఁ దెలిపి యున్నాడు. అవియెవ్వయన, ౧. శతంజలి రచితమగు మహాభాష్యము, ౨. భర్తృహరిసీతాస్త్రము, వ్యాకరణము, ౩.

వాక్యపద్యము, ర. వేదము, వీరినేగాక మతగురువులు వినయగ్రంథములును, సూత్రములను, శాస్త్రములగుడ నభిజ్ఞునిచు చుండెడి వారట.

దీనిని బట్టి యిట్టింగు కాలమున నాలందా యందు తమ విద్య యుచ్చదశలో నుండెడిదనియు, దానికి మూలముగా సంస్కృత మెక్కువగా నభ్యసింపఁ బడుచుండెననియుఁ దెలిసికొనవచ్చును. బ్రాహ్మణవిద్యకును బౌద్ధవిద్యలకును బునాది మొక్కటియే యైనట్లు కూడ పై తొమ్మిదిగ్రంథములలోను మొదటి యాఱును బ్రాహ్మణవిద్యయందు గూడ వినియోగించుచుండఁబట్టి మనము తెలిసికొనవచ్చును. తుది మూడుగ్రంథములును బౌద్ధమతస్థుఁడగు భర్తృహరిరచించినవి.

ఈవిద్యాలయమున విద్యను నేర్చుకొనునప్పుడు కేవలము నోటితో నేర్చికొనుటయుఁ బుస్తకములఁ జూచి పఠించుటయు నను రెండు విధానముల ననుసరింపఁబడుచుండెను. పదిహేను వర్ణించునదికి జ్ఞాపకశక్తి నూటవలె నూరును నతి క్షీణముగ నేర్చికొనుట కనువు పడియుండుననియు, నొక్కసారి చదివినంతనే జ్ఞాపకముండుకొనఁ గలవారి ననేకులను తాను జూచియున్నాననియు నీట్టింగు చెప్పియున్నాడు. వాక్యోపవాక్యములం దానితేరిన వారచట వాధిక్యతఁ గాంచుచుండురనియు, వాదమునఁ బ్రతిపక్షుని జయించుటయే క్రజ్ఞమనియు నచట తలపఁబడుచుండెను. వాదములందు గలిచిప

వాడే సాధారణముగా రాజకీయోద్యోగములందు నియోజితులగుచుండుటయు, వారినాచుములే ద్వారోపరిభాగమున భవభవర్ణముతో లిఖితము లగుచుండుటయు, సాధించుచుండెను.

జాతక కథలన, వినయగ్రంథములన, చరపుటయే కావ్యపాఠముగా నుండెను. మఠములందలి వారు కవిత్యము చెప్పటయందుగూడ నేర్పరులై యుండిరి. నాలగదాయందు పంగీతపద్య కూడ యభ్యసించబడుచుండుట జూచి చీనాదేశమునను నావిద్య యభివృద్ధి నొందవలెనని యీట్టింగభిలషించుచుండెను.

సాధారణవిద్యలో జేరకపోయినను వైద్యముకూడ నచట నభిమానింపబడుచుండెను. విశేషానుభవముగలవారే దాని నభ్యసించుచుండిరి. కొన్ని వైద్యగ్రంథములగూర్చియు చికిత్సావిధానముల గూర్చియు నీట్టిగు వ్రాసియున్నాడు.

బౌద్ధమతము ప్రచారము ప్రపంచముతో నేసంబంధము నుండకపోవలసినను బ్రాహ్మణులవలె బౌద్ధులు దేహమును శుష్కింపజేయకుండిరి. దేహము సర్పవిదనల రక్షణయమని వారు తలంచి వివిధ వ్యాయామములందు పాల్గొనుచుండిరి. ముఖ్యముగా మఠములందలి యందఱును తప్పక పాయుప్రాత్రలయందు ఛాలమారము నడచుచు శరీరమును మంచి యవస్థయందుంచుకొనుచుండిరి.

బౌద్ధభిక్షువులు తమతమ ధర్మవ్యాపనమునందు బౌద్ధ
లింగములైయుండి తమధర్మములఁగూర్చిన జ్ఞానము నేగాక లోక
జ్ఞానమునుగూడ నెక్కువగా తమశిష్యులకు బోధనేయుచుం
డిరి. ఇట్టి లౌకికబోధ ప్రస్తుత విద్యావిధానమునందువలె నంత
యెక్కువగా లేకున్నను నాటిబ్రాహ్మణ విద్యయందుకింట
యెక్కువగానే యుండెనని యొప్పుకొనక తప్పదు. ఈవిశ్వవి
ద్యాలయమున జేరువారియందు కేవలము బౌద్ధధర్మావలంబ
కులు కాబోవువాఁడేగాక సాధారణవిద్య నభ్యసించ వచ్చిన
వాగుగూడ నుండిరి. మతిప్రచారమునఁ బ్రవేశింపనెంచిన వి
ద్యార్థులకు మానవులనియు, నట్టి యద్వైతము లేనివాఁకిఁ
బ్రహ్మచారులనియుఁ జేసి డెను. బౌద్ధమతము నవలంబించిన
వాడు తిరిగి స్వమతములోనికి వెళ్ళిపోవుచుండుటయు సాధా
రణముగా జరుగుచునేయుండెను. భిక్షువారి యేడుసార్లు
భిక్షువైయేడుసార్లు బ్రాహ్మణమతములోనికి వచ్చెనట.

నాలందానుందు విద్య యిట్లపెచ్చిన్నముగా జరుగు
చుండిన కాలమందు భారతవర్షమునుండియే గాక చీనా, శి
నైట్టు, మధ్యఆసియా, బొఖారా, కొరియా దేశములనుండి
యు ననేకులు బౌద్ధధర్మాభిలాషులుచేరి విద్యను స్వీకరించుచు
కుచితముగ వసతులను, భోజనమును నీయఁబడుచుండిరి. ఐరో
పాఖండము ఘోరాంధకారములో మునిగియున్నప్పుడు సార
సేరు, అరబ్బీ విశ్వవిద్యాలయము లింకన తలచూపని సమయ

మందు నాలందావిశ్వవిద్యాలయము శాంతవిశ్రాంతికి దీని గ
డించి పదివేలమంది కెక్కుదుగ విద్యానులకు విద్యాప్రసా
తయై యుండును.

ఈవిశ్వవిద్యాలయమున నాలుకాళాశాలలుండెను. ఇంగ్లొక్కొక్కశాస్త్రమును బోధించుటకు వేత్త్యరుగా నొక్కొక్క యధ్యాపకుడుండెను. వయోవృద్ధులును, విమలకీలురును, విద్యానులు నగునారే యధ్యాపకపదవికి నియోగింపబడియుండిరి. సర్వవిశ్వ విద్యాలయము లందువలె నొక్కొక్కవిషయమును బోధించుట కొక్కడే యధ్యాపకుడును, విద్యాధికి రెండు మూడు శాస్త్రముల నభ్యసించ నభిలాష యుండినచో నాతఁ డాచార్య శాస్త్రాధ్యాపకులను గురువులుగా స్వీకరించుచుండెను. ముఖ్యశాస్త్రమేదో యొకటి నేర్చుకొనుచుండినను విద్యాధికి కన్ని శాస్త్రములఁ గూర్చియు నొకరిజ్ఞానము తప్పక యుండవలసి వచ్చెను.

ఈవిశ్వ విద్యాలయమునందు కళావిద్యకు తావులేక యుండట మనము గమనింపవచ్చును. ఈవిషయమున నిది తక్షణిలాకు తిసిపోయి యుండెననియే చెప్పవచ్చును. అచట ననేకశాస్త్రములును, గళలును నభ్యసించబడుచుండెడివి. అయినను నాలందాయందు పాండిత్యములోతే ముఖ్యముగా గణింపబడుచుండెను గాని యనేక విషయములఁగూర్చిన సామాన్యజ్ఞానముతగా లెక్కచేయబడకుండెను. తినుటకుతిండి,

కట్టకొనుటకు బట్ట, తలదాచికొనుటకు వసతి గృహమునకు
 కూడ నిన్నివేల నుండి విద్యానుకూలకొనఁగుచుండ నధికధనము
 పై నాధారపడియుండు కళావిద్య నచటి యధికారు లాత
 నూమోదింపలేదని నిందమోపుట ననుష్ఠించుకాదు. ఇది
 గాక జాతీయతనులకు ప్రపంచవ్యవహారములతో జోక్యము
 కలుగజేసికొనుట తప్పగుటచే నట్టి కళలచట నభ్యస్తింపబడ
 కుండేని వనియు మన మూహింపవచ్చును.

ఈట్టిగు నాలందాను వదలిపెట్టిన తరువాత చాల
 కాలము వఱకును నచట విద్యాలయము స్థాపించునే యు
 డెను. తరువాత కాలమున స్థాపింపబడిన విక్రమశిలకును,
 విచిత్రశిల, రాకపోకలు జరుగుచునే యుండెను. కాని తురుష్కు
 ప్రదేశముపై వ్యాపివెడలి నపు డీమతము నగిలె యాలయము
 లను, చైత్యములను బగులఁగొట్టిరి. వానిని ముదితభద్రుడను
 కొకసన్యాసి తిరిగి కట్టించెను. అతని తరువాత మగధరాజు
 కొద్దమంత్రీయగు కటుకసిద్ధి యను నామహాక యాలయ
 ము నచట గట్టించెను.

ఈరీతిగా నినుహవిద్యాలయము కొంత కాలమభివృద్ధి
 చెందుండినను జాతీయత మితర ప్రదేశములకు జరుగదుగను
 కొలదిని దీని ప్రాధాన్యము తగ్గిపోవుచు వచ్చెను. ఈవిద్య
 లయ మెప్పుడు డిల్లీంచిపోయెనో మనకు తెలియదు కాని
 మది యంతగొదిన విధమున గూర్చియొకకథను చెప్పు
 చుండును. కటుకసిద్ధి కట్టించిన యాలయము నొద్ద కొన

మొకప్పు డిరువురు నరుడేదలగు తీర్థవాసు లేతెంచెరట.
 వారిని చూచి యందలి బాలసన్యాసులు గేలిసేయునా నాని
 పై చిమ్మన గొట్టములతో నీళ్లు చిమ్మనారంభించెరట. అతీర్థ
 వాసులకు కోపమువచ్చి పండ్రెండవత్సరములు సూర్యోపాస
 నఁ జేసి తరువాత యజ్ఞము సల్పి యాయగ్నికుండము నందలి
 యగ్నికణములను బౌద్ధాలయములపైఁ బ్రహరణగా వహజ్వాల
 లుదయించి రత్నోదధిని స్మరణముఁ జేసె ట లయినను
 ప్రజ్ఞాపారమిత సూత్ర గ్రంథములనుండియు, సూత్రగ్రంథముల
 నుండియు జలమస్ఫుతముగా న్నీలించుటచే ననేక ధర్మగ్రంథ
 ములు నిలిచియుండెనట. ఈకథ సత్యమై ను గాకున్నను
 బ్రాహ్మణులున, బౌద్ధులును మొదలి కొకరు క్షేమి కొన,
 నారంభించిన నాటినుండియు నీవిశ్వవిద్యాలయము స్థాపన
 వొంచుచు వచ్చెనని మనమూహింప నవకాశమున్నది.

శ్రీమత్
ప్రాచీన విద్యాపీఠములు.

తామ్రలిప్తి

తామ్రలిప్తి యను పట్టణమున కిప్పుడు 'లమ్మలూల్' అని పేరు. ఇది హుగ్లీనది ముఖద్వారమున నున్న యొక రేవు పట్టణము. ఇది చాలపురాని పట్టణమై ఇండియాదేశపు వాణిజ్యమునకు గొప్పస్థానమై పరదేశవాను లీదేశమునకు వచ్చుటకును, విచ్చటించారు పరదేశములకు, బోవుటకును ముఖ్యముగా తావై యలరారుచుండెను. గ్రీకులు, యవనులు, సిదేశమునకు సరిబంధము కలిగియుండిన క్రీ.పూ॥ కొన్ని శతాబ్దములనుండియు సీరేవు పట్టణము చాల ప్రసిద్ధి కైక్కియుండెను. పాహియాను కాలమున నిచట నిరువదిరెండు బౌద్ధ విహారములుండెను. వీనియందెల్ల ననేకులు భిక్షువులుండిరి. హామత్సాగు కాలమున నిప్రదేశము చాలభూవంతమై యుండెనియు, నిచటి జనులు చాల చురుకుదనము, తొందరపాటు గలవారైనను ధైర్యపాహనములు గలవారనియు తెలియుచున్నది. ఆ కాలమున నిచట బౌద్ధులును, బ్రాహ్మణులును, గలసి నివసించు చుండిరి. పదినామరాయ

ముఖాను, పేగుమండి శ్రమణులును, నిచట నాకాలమున నుండిరట. బ్రాహ్మణ దేవాలయములు కూడ నిచట నేబడి యుండెను. ఈ బ్రాహ్మణులనేక శాఖల వారైయుండిరి. ముఖ్యములగు రత్నములును, నితర వస్తువులును, దొరకు చుండెను. కావున విచటి జనులు చాల ధనవతులై యుండిరి. ఈపట్టణము ప్రక్కనే యశోకుడు కట్టించిన స్థూపము చుట్టును బుద్ధుడు నీన పూర్వపు నాల్గవతారములందును, గూర్చుండి సమాధి యగమిడిన గుఱుతులుండెనట. ఈట్టి ఇచటి బౌద్ధాచారముల గూర్చి కొంత తెలిపి యున్నాడు. చీనాదేశమున బుద్ధుని నామమును పునశ్చరణ జేయుటయే వాడుకలో నుండెను గాని యాతని గుణసంకీర్తనము చేయు సలవాటు లేదనియు నిట్టి గుణ సంకీర్తనము చేయుటయందే యెక్కువ ఫలమున్నదనియు నీతడు చెప్పియున్నాడు. ఇచట వైశ్యములను, బూజించుచుండిరి. సాధారణ ధర్మోపన్యాసములు సాయంకాలము జరుగుచుండెను. ఇచటిశ్రమణులందఱును స్థూపమునకుఁ బ్రవక్షిణము చేసి సాంబ్రాహ్మణ ధూపములను వైచి పుష్పములతోఁ బూజించుచుండిరి. వారందఱును స్థూపము చుట్టును మోకాళ్లపై నుండియుండగా శ్రావ్యకంఠముఁ గలవాఁడొకఁడు మనోహరముగా పదిలేక యిరువది శ్లోకములను చదివిన పిమ్మట నందఱును మఠమునందలి మండపము మీదికి పోదురు. ఇట్లు వారచట కూర్చుండి పితృసూత్రవాచకుఁ డొకఁడు సింహాసనము పైకెక్కి చిన్న

సూత్రమును చదువును. ఇచట చదువు పుస్తకములలో అశ్వ
 ఘోష విరచితముగా “త్రిభాగపూజ” service in these parts
 యను నర్థముగల యొక గ్రంథము ముఖ్యమైనది. దీనిలో
 మొదటి భాగములోని పదిశ్లోకములును త్రిరత్నస్తుతి. రెండవ
 భాగములో బుద్ధుని వాక్యములు కొన్నియుండును. మూడవ
 భాగములో పుణ్యమభివృద్ధి నొందు గాక యని ప్రార్థనగల
 పదికంటె నెక్కువ శ్లోకము లుండును. శ్లోకములను చదివినం
 తనే యందఱును “సుభాషిత” well spoken hear hear అని
 యుటయు. ఒకప్పుడు సేగు సాధు ! సాధు ! Good Good అని
 కూడ నందురు.

సూత్రవాచకము చదువ వలసిన దైనంతనే ముఖ్య
 వాక్యాయము లేదు అనియె సహసమునకును, తర్వాత
 శాస్త్రసత్త్వార్థముల స్థానములకును, నమస్కరించి తనస్థాన
 మున గూర్చుండును. అదిని పిదప రెండవ యాపాధ్యాయము
 కేని మొదటి వాచకము చేసి ముఖ్యగురువైనకు నమస్క
 రించును. ఇట్లే ముఖ్యులు గూడ తమ శారవ క్రమమునకు
 జేయుచుందురు. చాలవాది శ్రమమును చేరియున్నచో నాలు
 గురైగురు నిల్లు చేసినంతనే తక్కిన వారిండును నొకసారి
 యందఱకి నమస్కరించి వెడలి పోవుదురు.

ఈమతమునందలి క్రద్ధత బాధమత మవలంబింపఁబ
 డుటకూడ బాధవిద్యయు : చట హేచ్చగ ప్రబలియుండునని
 మఱియు హింసవచ్చును. —

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

సుధాన్యకటకము.

సుధాన్యకటకము నందు కీ॥ పూ॥ ౨౦౦ సం॥రము
లకుఁ బూర్వమునుండియు బౌద్ధవిద్య యత్యుచ్ఛదశలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. సుధాన్యకటక. నకు ధాన్యకటకమనియు, ధనకటకమనియు, ధనకచ్చకమనియుఁ గూడ శాసనములందు పేర్కొనఁబడుచున్నది. దీని స్వరూపు ధనకటకముయందురు. ఇది కృష్ణానది దక్షిణప్రాంతమున నమరావతిమధ్యచ్ఛిన్నపర్వతమున కొక మైలు దూరమునను బెజనాడకు పశ్చిమముగా ౧౮ మైళ్లదూరముననున్నది. బెజనాడయే ధాన్యకటకమని ఛేర్చుననుగారు వ్రాసిన వ్రాత కాధారము లేదు. కీ॥ పూ॥ కౌశలతాబ్దములకు ముందెచ్చట శాతకర్ణులను రాజులు రాజ్యము చేయుచుండిరి. వీరికే పురాణములలో నాంధ్రభృత్యులను వామమున్నది. జరులు సాధారణముగా వీరిని శాతవాహనులని పిలుచుచుందురు. శాతవాహనశబ్దమే శాలివాహన శబ్దముగా మారినదని హేమచంద్రుఁడు తన స్థానశ్చక్రవర్తికరణమునఁ దెలిపియున్నాఁడు. శాలివాహనుఁ

శుభ మౌర్యా జీవేశమును బాలించినట్లును, ఆతనిచూడెడి
 ప్రస్తుత వ్యవహారములను శాలివాహనశకమేర్పడినట్లును
 మనవారు చెప్పుచున్నారు గాని, శాసనములబట్టి శాలివా
 హన నాముడగు పురుషుడొకఁడుడైనాఁడు, చారిత్రక పరి
 శోధకులు సంతోషించుచున్నారు. ఈశాకర్ణరాజుల కాదిపు
 రుషుఁడు సింహుక, శిశుక, సింహక నామములతోగూడ వ్యవ
 హరింపఁబడుచున్న శ్రీముఖుడగువాఁడు. ఈతఁడు కాశ్యప
 శము సంతము మొదించి యీదేశమునకు క్రీ॥ పూ॥ 23 సం॥
 రమున రాజయ్యెను. ఆంధ్రభృత్యుల ముఖ్యపట్టణమీ ధనకట
 కమేయైనను యువరాజులు గోదావరీ తీరముననున్న పైతాను
 ను రాజధానిగాఁ జేసికొని యుండిరనియుఁ దెలియవచ్చుచు
 న్నది. రాజనరహితమునగు పైతానునందలి, యువరాజు
 ధనకటకమునకు రాజగుచువచ్చెను. ఈరాజులు బ్రాకృతకా
 వ్యరచనను భ్రష్టిహించుచువచ్చిరి అట్టివారిలో హళుఁడు
 ముఖ్యుఁడు. ఈతని యాస్థానమున నకలవిద్యలును నెలకొని
 యుండెనని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు “సప్తశతి” యను
 గ్రంథమును బ్రాకృతభాషగా రచించుటయే గాక విద్వాం
 సులను బోషించు వారిచే బ్రాకృతకావ్యములను వ్రా
 రించుచు నచ్చెను. “నూనూగు మిసాల నూన్న యావక
 మున శాలివాహన సప్తశతి నుడివితి” నని శ్రీనాథుఁడు కా
 కీఖండమున వ్రాసికొనియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి సప్తశతిని రచిం
 పినవాఁడు హళుఁడు గాక శాలివాహనుడే యని కొందఁలు

తలంచుచున్నారు గాని, వాలివాహననామ మొకపుష్పాని
గాక వంశమును దెలియజేయునదే యనియు నావంశమున
మిగుల విఖ్యాతి నుండియుండిన హాలుని శాలివాహన నామ
మన జనులు వ్యవహరించి యుండిరియుఁ జెప్పటకు తగిన
కారణములు గలవు. ఈతని యాస్థానముననే గుణాధ్యక్షుడు
మంత్రిగ నుండి బృహత్కథను వైశాచీ భాషలో రచించెను
జేలియవచ్చుచున్నది. ఈవైశాచీ భాషయే పూర్వపుటాంధ్ర
భాష యని కొందఱు తలంచిరి గాని తవయూహకుఁ దగిన
కారణముల నీరూపింపరైరి. బృహత్కథను గుణాధ్యక్షుడు
కాణభూతి యేడుకథలుగాఁ జెప్పెననియు, నాతఁ డొక్కొక్క
కథకు లక్షశ్లోకములచొప్పున తిరక్తముతో వ్రాసియుండె
ననియుఁ జెప్పెనరు. ఇంత పెద్ద గ్రంథమైన బృహత్కథ లక్ష
దేచ్చటను గానరాదు గాని, దాలోని భాగములఁ దీసికొ
నునేకులు తమతమ దేశభాషలలో కొన్ని కథలను వ్రాయ
చువచ్చిరి. తమిళి ప్రబంధముగు శిలప్పదిగమ లోని య
యన కథకు మూలమీ బృహత్కథయే యని యాశ్రయ
వ్యాఖ్యాత వ్రాసియున్నాడు.

ధరణికోట కొకమైలుదూరముననే యమరావతీ నది
తమిళున్నది. అమరావతికి దలదావంశమును బౌద్ధ గంధముల
దీపాలదిన్నె యను పేరుండెననియు నది నాగరాజును నా
రాజ్యములోని దనియు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇక్కడి బౌద్ధ
రామమును బౌద్ధమతములగు నాంధ్రులలో యాంధ్రభక్తులలో

శ్లో ౩౭౦—౩౮౦ సం॥ ౬ పా॥ తిమ న స్థిరని
సూయలుగారు చెప్పచున్నారు.

బౌద్ధనః ఘోరామమలు సాధారణముగా నొక పట్టణము
నంటి యుండును. బౌద్ధ భిక్షువు నాకట్టణమున భైక్షచరణము
వాచరించి, యాయారామమలదు తమ మతకర్మలను విద్య
లను సాగించకొనుచుండురు. కావున నమరావతియు ధరణి
కోటయు, జింకాలమునుండి కలసేయే ప్రసిద్ధిచేదియుండిన
వని చెప్పవచ్చును.

ధాన్యకటకమునఁ దొలుత నారామమున గట్టించి
విద్యాపీఠమును నెలకొల్పిన వాఁడు సిద్ధనాగార్జునఁ డనిజెలియ
వచ్చుచున్నది. ఈతఁడు ప్రసూర్వామే యిచటకాడెను. ఈ
తఁడు తొలుత బౌద్ధమతమున నున్నవారనిచి,
సర్వమును విస్మరించి, బౌద్ధధర్మములఁ దవ్వుక, యాయామత
గ్రంథములసారమును సంపూర్ణముగ గ్రహించుటయేగాక,
తన భక్తిచే నర్హత్వప్రాప్తికి ప్రథమసావనము నిర్వహించి
యుండెననియు, నీని శిష్యుడగు దేవుడను వాడు వైశాలి
కేగి యచట బౌద్ధమతము నణగఁ దొక్కఁబ్రయత్నములు
చేయుచుండిన బ్రాహ్మణులను వాదమున నోడించి తిరిగి
యొక్కడి సంఘారామమునఁ గలుగఁజేసి
ననియు హాసత్సంగు తెలిపి యున్నాడు.

ఈచీనా యాత్రికుఁ డిచ్చటికి వచ్చినప్పు డీవేశము
త్తిథులు ఫలవంతముగా నుండి పట్టణ సమృద్ధిగా నుండు

చూడెను. చాలమట్టు కూషరక్షేత్రములును నిందుండెననియు పట్టాములందు జననమృత్యు మోగాలేదనియు, నిది చాల నుష్ణచరదేశమనియు, నిచటి ప్రజలు చామర చాయ వారనియు, జాలతోందర పాటువారనియు సతఁడు చెప్పి యున్నాఁడు. ఈ దేశ నాసులకు విద్యయినఁ జాలఁ బ్రీతి యుండెను. ఇచట చాల సౌఖ్యరాయములుండెను గాని వానిలో జాలమట్టున పాడుపడి యుండెను. అప్పటికిరెవరి సంఘరాయములును, వేరునుది శ్రమలును మాత్రమచ్చుట నూడిరి. వీఱాదరును మహాకూనగ్రంథములనే పఠించుచుండిరి ఇచట నూరు బ్రాహ్మణదేవాలయములు నుండెననియు ననేక కుతముల వారాయాలయముల కేగుచుండిరనియు నీతని వాగ్ధరితవలనఁ దెలియుచున్నది.

ధార్యకీటకమునకుఁ దూర్పునఁ జేరువగానున్న యొక పర్వతమునందు 'పూర్వశివా' యను సుక బౌద్ధాగారమును, పశ్చిమమున నున్న పర్వతమునంటి అవరశివా యను నారామమును నుండెను. బుద్ధు యొక భక్తిచే బూర్వరాజాకఁడు పూర్వ శివాగారమును విర్మించెనట. ఆతఁడొకడ లోయలను త్రవ్విది బాటలువేయించి, తాతిబాడలను దొలిపించి, పెద్ద శివాగృహములను, మెట్లవరుసలను గట్టి చెను. ఇచటి మందిరముల గట్టించుటకు శిల్పులను దూర దేశములకుఁ బంపించి యాకూడేశముల శిల్పముల నిచటను నిల్పెనని ఘోషి యును. చీవావీకథనును వ్రాసి యున్నాఁడు. ఈతఁడే

స్థనాగాదుకుడై యుండవచ్చును. ఇచ్చటి మండపము లతి విశాలములై యుండెను. దేవత లీ మూరములను గాపాడు చుండిరట. మహాత్ములను మహాన్యులను వచ్చి యిచ్చట నివసించుచుండిరట. బుద్ధ నిర్వాణాపరమహంసత్సాగించటికి వస్తువఱకు నివేయిసావత్సరములొను వేయిమంది మూలపులక నగా సాధారణ జనులకును వేయిమంది శ్రీమణులకును దక్కవకాకుండ నిచట వర్షకాలమున జనులు నివసించుచుండిరట. ఇచట ఎర్హతావస్థబొందిన వారెల్ల వాయు మార్గమున వెదిలి పోవుచుండిరట. పశువుత్సాగ చటికి పెట్టుటకు పూర్వము మూడు సావత్సరముల నుండియు నా పర్వతియు తన దూకారమును మార్చికొనుచు నొకప్పుడు పోడేలుగను నొకప్పుడు కోశ్రగను గవిబహుచూపుటచే నచట నాకు భయపడి యాస్థలము విడిచిపెట్టుచుండిరట. 'ఏదో యొక భూకంపము కలుగుట చేతనో, లేక యాయూరముము శిథిల మగుచుండుటచేతనో నారాప్రదేశమును విడిచిపెట్టి యుండును. పశువుత్సాగ చటికి పోయినప్పుడెక్కువమంది యాసంఘారమును నివసించి యుండ లేదు.

ఈచీరామూత్రికు డచటి కేగునప్పుడు 'భావవివేకుండ' ను వాచాన్యూడారమును నధ్యక్షుడుగా నుండెను. ఈతడు బహుశాస్త్రములయందు ప్రజ్ఞాపాతుడై యుండుటయే గాక తన సౌశిల్యాది గుణములచే మిగుల గౌరవింపబడుచుండెను. ధావ్యకటకమునకు దక్షిణముగా నున్న యొక

ధర్మతగఃపాలో నీతఃకు వాసము జేయుచు, మైత్రేయబోధః
 సత్త్వఃకు బుద్ధుఃకుగా నవతారము నుండటకై ప్రతీక్షించు
 చుండెను. ఈతఃకు పైకి కపిలుని శిష్యుఁడనని సాంఖ్యతత్త్వ
 ము నవలంబించు వానివలె గనఁబడుచుండినను మనస్సులో
 మూర్ఖము నా గార్జనుని బోధన సప్రార్థనగా విశ్వసించి
 యుండెను. మగధ దేశము ధర్మపాలుఁడను వౌద్ధగురువు తన
 మహాశిష్యుని చే మన్ననల బడయు చు డెననివిని యాతఃశి
 వాదము చేయ భావవివేకుఁ డాతః గురుద్రకేశను గాని యా
 గురువు భావవివేకుఁకి ధర్మనమియకయే . . . . .
 మాయ. శరీరము బుద్బుదప్రాయము . తత్త్వమును దెలిసికొను
 తగునాకుదినమంతయును జాలదు . వాదమునకు నాశతీరుబడితే
 దని” చెప్పి పంపివేసెనట. భావవివేకఁడను ఖన్నుఁ డిట్లు
 భావ్యకటకమండేరి మైత్రేయఁడు బుద్ధుఁడుగా నవతరించిన
 గాని నానందేహము లకు సమాధానము తెవ్వరును జెప్ప
 జాలరు’ అనితలంచి, యాహార పానీయముల విస్మరించి యప
 లోకితేశ్వరుని సాన్నిధ్యమున “హృదయధాని” యగు మ
 త్త్రేయమును బఠింప నాతఁడు సాక్షాత్కరి చి, సీ కేమికానాయక
 ని యడుగుడు . . . . .
 తోడనే యచటనుండునట్లచుగ్రహింపవలయు”నని వేడికొనె
 నట. అవలొకితేశ్వరుఁడు, ఓయీ, బుద్బుదప్రాయుఁడగు నీశరీ
 రము నలయపెట్టించెదవు? ధర్మమార్గమును నిష్ఠతోనవలం
 బించి తుష్టితస్వరమున కేగినచో నచటనే నీకు మైత్రేయఁడు

కాన్పించునే? యని చెప్పినను నాతడు వినడయ్యెను. అప్పు
నాతడు భావనివేకు నుద్దేశించి “నీవునీపట్టునువిడువకున్నావు.
అయిన నిధిసకటకము నకు దక్షిణమున గుహలోనున్న వజ్ర
పాణిశక్తినిగొలిచి, వజ్రపాణిధారిణీ మంత్రమును” జపించుము.
నీకోర్కె యీడేరునని చెప్పి యాతర్దానము నొందెను. అట్లే
యాతడును మూడుచువత్సరము లాశక్తిని గొలువఁగా నా
ను పోనన్నయై యాతని కొకమంత్రమునుపదేశించి యావర్ణ
ము నగనొక యనుచుని కోట యున్నదనియు నాకోటయొద్ద
నానుపదేశించిన మంత్రమును మననము జేసినయెడల కోట
లోనను విడి దారి యిచ్చుననియు, నందుపోనేశించి వాసము
జేయుచుండినచో గొంతకాలమునకు మైత్రేయుని దర్శనము
లుగుననియు జెప్ప నారడట్లేచేసి యాగుహలోనికి మత్త
స్థూపుతో బ్రవేశింపఁగా గోడలు తిరిగి పూసిపోయి వారం
లలో నుండిపోయిరనియు దరువాత వారే మురుగో తెలియ
దనియు పశ్చాదుత్సాగు చెప్పియున్నాడు పశ్చాదుత్సాగిట్టి
ంతకిదిల నప్పడప్పుడు తాను వినినవాని చెప్పుచుండినను
దుకొంచెమైన సత్యముండకపోదు. భావనివేకుడు వజ్ర
పాణిశక్తి నారాధించుటఁజూడ బౌద్ధమతస్తులు క్రమక్రమ
గా గ్రామ్యజాచారముల నవలంబించు చుండుటకు దెలుపు
న్నది.

ధాన్యకటకముననుండిని బౌద్ధులు “మహాయాన” శా
స్త్రానికి చినాయాత్మికులు చెప్పి యున్నారు. ఈ మహాయాన

శాఖవారు దక్షిణహిందూ దేశముననేగాక యుత్తర దేశమును బ్రబలియండిరి. బుద్ధుడు యుపదేశించిన ధర్మములందు తరువాతివారు కొన్ని మార్పులను దెచ్చివైపునుడిరి. వానియర్థము నందఱు నెక్కరీతిగా బోధచెసికొనక నన్ని తక్కినను జేసికొని వీరు నానాటికి ననేకశాఖలుగా విడిపోయిరి. అశ్శోకుని కాలమున కే బౌద్ధమతస్థులనేకశాఖలుగా విడిపోయి యుండిరి. ఇదిచూచి యాచక్రవర్తి బౌద్ధశ్రమణుల సభ నెకదానిని గూర్చి యందు బుద్ధుడుపదేశించిన మూలధర్మములను నిర్ణయింపనొనెను. ఈప్రయత్నమువలనను నీభేదాభిప్రాయము లంతరింపలేదు. తరువాత కనిష్ఠుడు వివిధశాఖాసమ్మేళనముగావింపగా దానునా నొక సభగావిచ్చెను. ఆవెనక సి హాళద్వీపమున నున్న నూరాధపురమున బౌద్ధధర్మనిర్ణాయక సభ మఱియొకసభ జరిగెను. ఇట్టివిగ్రహదేశములయందును ననేకసభలు జరుగుచునచ్చెను. కాని యేకాభిప్రాయము లేకపోయెను. సంఘములందును నూహలయందును గలిగిన మార్పులను కొన్నిసభలును బరిష్కత్తులును దీసివేయుచునునా? శాఖలు కలుగుటకు బీజమెప్పుడు కలిగినదో యాశాఖలట్లు వెరిగి పోవలసిందే. అదిధర్మమలనుండి విడిపోవువలన గలుగు నప్తముల నాయాశాఖలవారు గ్రహించినగాని శాశ్వతములగు సంస్కరణములు పొడసూపవు.

ఈరీతిగా విడిపోయిన బౌద్ధమత శాఖలన్నియు “మహాయానము” లనియు “మహాయానము” లనియు తెలుసు తిరుగు

తులుగా నేర్పడినవి. బుద్ధుడు తొలుదొల్త సువదేశించిన ధర్మములను, నాచారములను, సిద్ధాంతముల కేయన నరింతుమనువారు హీనయానమువారు. ఎవనిమట్టుకు వాడే ప్రయత్నములు సలిపి జ్ఞానమును సంపాదించుకొని, సంసారమునుండి విప్పించుకొని పునర్జన్మము లేకుండ జేసికొనవలయుననియు, కొకరికి వఱియొక డెట్టి సహాయమును జేయజాలడనియు, బుద్ధుడు బోధించెనని హీనయానమువారందురు. వీరిప్రకారము జ్ఞానయోగమువలననే ముక్తి లభింపగును. బుద్ధుడు కేవలమును మనఃస్వయంజ్ఞానమును సంపాదించుటచేత నాతని గొనామము కలిగినది. మనస్వయంకంఠ సతీతుష్టనని యాలంకషమును జెప్పికొని యుండలేదు. ఆతనివలె నితరులును బుద్ధులు కావచ్చును. మృత్యువు తరువాత నేమున్నదో యెవ్వరిని చెలియదు; ఏమున్నదని ప్రశ్నించుటకుగూడ నెవ్వనికి ధికారములేదు.

ఈకావదమును మహాయానము వారంగీకరింపరు. పనిమట్టుకు వాడు జ్ఞానసంపాదనము జేసి ముక్తిమొందుటలనఁ గార్యము లేదనియు, దక్కినవారందఱు జ్ఞానస్మృతము సంసారమున దేవులాడుచుండఁగాఁ దానెక్కడను నిర్వాణము మొందనెంచుట యొంటెత్తు గుణమనియు, దనభోజనాతక్కినవారినిగూడ ముక్తిమార్గమునఁ దీసికొనిపోవుటయే శ్రమనియు, కేవలజ్ఞానయోగమువలన ముక్తిబడదు ఏలుదనయు, భక్తియోగమును గర్మయోగమును జ్ఞానముకంటె

ముక్తికూర్ప సమరములనియు, మజశ్రీ, అనలోకితేస్వ
రుడు, మైత్రేయుడునను ముప్పును గోధిసత్త్వలు తప్ప నితరు
లు బుద్ధులు కాజాలరనియు, వారు పూజనీయులనియు, ము
క్తిని బొంగుట కాదటెకి నర్హత గలదనియు వీరంగుడు. ఈరె
డుశాఖలకును ద్వైతాద్వైతముల వారికున్న భేదమున్నది.
హీనయానమును పేరు వారికి మహాయానము వా రొనంగినది.
కాని, వారట్టి పేరితో న్యనవారి పబడుట కిష్టపడరు. మహా
యానమువారి మతము ధర్మనిగుద్ధమైనదనియు, బుద్ధునియభి
ప్రాయముల ననుసరించినది కాదనియు వీరంగుడు.

ఈమహాయానశాఖ వారిమతము హానుత్సాంగు డ
క్షిణదేశమునఁ బ్రబలముగా నుండియున్నట్లు చెప్పియున్నా
డు. ఆంధ్రదేశమునందలి యీశాఖవారి మతమునే టిబెటు
దేశమువారు ననుసరించిరి. కాని, యాదేశమున నిది మఱొక
వైలక్ష్యమునొంది “నామా” మతమను ప్రస్తుతి శాఖగాఁ బి
ణమించినది.

టిబెటునకు ముఖ్యపట్టణమగు లహసా యొద్దనున్న
దూపాంగులోని గొప్పమఠము ధ్యానకటకమునందలి మఠ
ము ననుసరించియే నిర్మాణము గావించిరి. ఇచటి సుఘాగ
మమున నాఱు కళాశాలలున్నవట

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

మఘర

శామిరసాగములు.

సంగమమునకు సామిర శిబ్దమునకు తమిళ భాష
 నుండు వికృతి. ఈపదము తమిళ భాషలోనికి పాద్య మత
 వ్యాస ము నగున వచ్చినదిని సంగమ తలచుచున్నారు. పాద్య
 లకు సామిరము అట్లే తమిళులకు సాగములు పూర్వ
 కాలమున నుండుట. ఇవి పూర్వకాలపు పరిషత్తులకు సరి
 పోవును. పరిషత్తులందు ధర్మసూక్ష్మము జ్ఞాని నిర్ణయము బ
 ఘముండెనో, యితమిళ సాగములు దాగ్రంథకర్తల గ్రంథ
 ముల ప్రాశస్త్యము జ్ఞానియగు బఘముండెను. ఈసంఘన
 భ్యుల యామోరముబడయ సాగము ప్రసిద్ధిలోనికి వచ్చు
 లకు వీలులేకుండెను. ఇందలి సభ్యులు శాస్త్రములందు పరి
 పుష్టై, తాము మొదట కావ్యరచనయగు పరిభాషించిన
 నారైయుండిరి. వీరు కేవలము నాయాగ్రంథములనుబట్టిం
 ముచుండిరేగాని, విద్యాగ్రంథముగా నుండియుండలేదని తెలి
 యవచ్చుచున్నది.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

వీరగంధములు దేశవాజ్యమును, దుండఁ దగినవో, మట్టి పుండగూడదో, నిర్ణయించుటకు పూర్వకాలమున నాంధ్రదేశమున సంఘములుండినట్లు కాన్పించును. అట్టి ప్రతిష్ఠాపన యొకటి అవశ్యకమాకాదా యన నంశముతో మనకు బుద్ధిలేదు. కావ్యకర్తల యూహలనరికట్టవెంచి, వాఙ్మయస్వరూపమును నిర్ణయించుటకుఁ గొందఱు పండితులు సమర్థులై యుండజాలరు. కావ్యరూపమొదింపబడినట్లు న వేఱిఁపఁబడుటయు ప్రజలచిత్తమునకు వదలివేయవలసి యుండును. అప్పుడే స్వతంత్రవాఙ్మయము బయలుపడెడల వీలగును. అంధ, వాఙ్మయవిట్టి స్వాతంత్ర్యముతోడనే న్యనహా చినది. జరుగఁ యామోదముఁబడసిన గ్రంథములే మిగిలియున్నవి. తక్కినవి సరిగిరిపోయినవి. ఫ్రెంచివాఁటి సంఘమును స్థాపించుకొని యుండగా నింగ్లీషువారట్టిదానిని తమదేశమునఁ బ్రతిష్ఠింపఁకుండటకుఁ గారణము స్వాతంత్ర్యభిలాషయేగాని ఊహకాదు. ఒకవేళ అట్టి ప్రతిష్ఠాపన జరిగినను శ్రీభుత్వంబు వారు వెనుకనుండి సహాయము చేయకుండినచో, సింహముల నిర్ణయముల నెవ్వరుఁ జెవింపెట్టరు. అంగుచేత శీఘ్రముగానవి రూపుమాసి పోవును.

తమిళ దేశమునఁ బాండ్యరాజులకాలములో క్రిస్తునకు పూర్వమునుండియు నిట్టిసంఘములుండెను. రాజులువానికి సహాయముచేయుచుండిరి. అట్టివాలో మూడుపరిసంధములకి

తేలి యుచున్నవి ఇరైయనర్ వ్రాసిన అగప్పారులో అనుగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసి, నాక్కరలో అనునాతడినంఘములలో మొదటిదానినిఁబూచి యిట్లు చెప్పచున్నాఁడు. దీనిక, అగస్త్యుడధ్యక్షుఁడు. శివుడు, సుబ్రహ్మణ్యస్వామి, మరియు యూరులోని ముదినాగరాయఁడున గాక గిరర గురు సభ్యులందుండిరి. ఈ మగ్రంథములను వీరియూమోదముకొనుటకు పంపిన గ్రంథకర్తల సంఖ్య రరర. ఈసంగము దక్షిణమధురయందుండెను. ఈమధుర సమద్రములో మునిగిపోయినదట. అగ గురు పాండ్యరాజు లీసంఘమునకు బోషకులై యుండిరి. వీరిలోఁడుగుకు కవులైయుండిరి. వీరి యాచారములబడసిన గ్రంథములలో ముఖ్యములు పరిపదలో, ముగవనై, మదుకురుకు, కలరియనై, అనునవి. వీరికలగున నగస్త్యునిగదితమగు వ్యాకరణము నాగకలో నుండెను.

రెండవనాగవాగూర్చి వెవ్యాఖ్యానమునకే యిట్లున్నది. దీనియందు అగస్త్యుఁడు, తొల్కప్పక, మోసియరు, చిరుకాండరింగు, వెల్లూర్ కప్పియన్, తువనైక్కోమన్, కిరందేయర్, అనువారును మఱియేఁబదియిద్దఱు విద్వాసులును సభ్యులుగానుండిరి. వీరు ౩౮౦౦ మంది కవులకావ్యములు వ్రాసెడించెడిరి. వీరుక పాటపురమును మఱియొక స్థలమునఁగూడియుండిరి. ఇదియును సమద్రములో మునిగిపోయినది. దీనిని గిర గురు పాండ్యరాజులు పోషింపుచువచ్చిరి. వీరిగదలు

విద్యాను బనై యుడిరి. వీరకాలమున పరిసిద్ధికిరచ్చిన గ్రంథములు కలి, కుసుమ, వెదలి, మాపురాణమ్, వ్యాసమాలెయ్, భూతపురాణము, ఈశెయ్ శుక్లమ్, మొదలగునవి.

మూలవసంగముగూర్చి ప్రైగంధకర్తయే యిట్లు చెప్పవచ్చును. ఇదిగిరికర్కల్ అశ్వత్థుడు చిత్తలెమ్, చత్తెర్, కల్లాపర్, కపిలర్, పరనర్, ఉగ్రపాడిరున్, ముగుడిరుననర్, అనువారుగా ముడివలురదియున్న నభ్యులిగియుడిరి. రరగగురు కవులకావ్యముల వీరామోహించి. వీరి త్తరను భురయందు కూడియుడిరి. నలునదితో యుక్తమరాజులు వీరిని పోషింపుచునచ్చిరి. వారిలోముగ్గురు స్వయముగా కవులై యుడిరి. ఈసంఘముకాలమున బడు సవెవలిస కావ్యములలో బ్రసిద్ధములు, నెరుమేత్తోకై, కురుమేత్తోకై. నత్రినై ఐయ్యరునూరు, పరిత్రుప్పత్తు, కుసుమకలి, పరిపదల్, కుత్తు, వరి, పెరిశెయ్, శిత్రిశెయ్, ముత్తోల్లయ్యరమ్, అగననూరు, పురాణనూరు, మొదలగునవి.

పైవ్యాఖ్యాత వ్రాసినదానిలో జాలకనందర్శములు కానవచ్చుచున్నవనియు, ౧౨౦౦౦ సం॥ రములయండియు తమిళ వాఙ్మయము ప్రచారముతో నుండియుండెనని నాస్తికత్ చెప్పినమాట విశ్వాసపాత్రము కాదనియు, తమిళచరిత్రకారులు చెప్పవచ్చును. చాన్ద్రకళోధరలబ్ధి యీమాడుసంగములును క్రీ॥ పూ॥ ౧౦౦౦ నుండి క్రీ॥ శ॥ ౧౦౦౦ సం॥ రములవఱకును నుండియున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఇత

క్షీరసాగరమున సాగుచుండట మ్రామ గొప్పకాదా? కన నమొడిటిగేం సం॥రమలలోను నుత్పన్నమైన గ్రంథము లో తొల్ కాష్ఠియమను వాటియొకటిరెండు గ్రంథములు నతప్ప మియ్యవియును దొరకలేదు. మొదటి రెండుసంగ ములును నొకదాసవెనుకనొకటి వచ్చియున్నట్లే మనమూహిం కవచ్చును. ఈరెండుగలసి కీ॥ శ్లో॥ ౨౦౦ సం॥రమల వజ్ర కును నుండియుండును. మూడవది యెప్పుడు స్థాపితమయ్యె నో తెలియదుగాని యది కీ॥ శ్లో॥ ౨౦౦ సం॥ర లో నంత మూడవది చరిత్రాకారులు చెప్పుచున్నారు.

స్థాపన విదేశితాబ్దములమధ్య బౌద్ధజైనలకును, బ్రా హ్మణులకును తొలులొంధమయ్యెను. అంత తేత వజ్రనంది యని నాటిడు ౪౭౦సం॥రమున బౌద్ధజైనలనుండి విడిదీసిబా వ్యాసానుభుము నొక వానిని స్థాపించెన.

ఈబ్రాహ్మణానుభుమునకు పోటీగానుండిన బౌద్ధజైన సంఘ మేమగుచుపోవున గముకావచ్చును. ఈకాలముననే తమిళములో నైడమహాకావ్యములు, నైడపకావ్యములు నగాక యింకననేకగ్రంథములు బయలుపడెనె. ఈమహా కావ్యములలో సిలప్పదిగారమ్, మణిమేపాలాయ్, యనునవి ప్రసిద్ధికెక్కి యున్నవి. ఈరెండుగ్రంథముల కథలను నాగ్రు యుదలి కథలను కొంతవఱకుపోలియుండుటచే, వానిచ ల సంగ్రహముగా చెప్పట యుక్తము.

సిలప్పదిగారమ్.

జగన్మాద్యపమున కావేరీమూఖద్వారమున పుహర్ అను నామాంతరముగల కావేరీపట్టణముండెను. ఇచటపరజేశములతో నమద్రవర్తకము విస్తారముగా జరుగుచుండెను. ఆ పట్టణమందు ధర్మశ్రుతుడున, భాగ్యవంతుడునగు మానాయకన్ (మహానాయకుడు) అచునై శ్రుద్ధుడొక్కఁడుండెను. ఇతనికి కన్నకి (కన్యక) యనలక్షణవతియగు కూతురుండెను. ఆమెసౌందర్యమంతటి శతమ కొని యాశబడుచుండెను. ఆపట్టణమున నూచాత్రనన్ అచుమఱి మొకనై శ్రుద్ధుడొండెను. ఈతనిపుతుడగు కోవిన్ చామరాశమై, వివిధకళల సభ్యునిచియుండెను. ఈయనవ్రత వైశ్యులను కన్నకను కోవిలనుకిచ్చి పెద్దిచ్చేయనుకూలకి యజ్ఞవైధనముతో గణ్యాణమహూర్తము జపి యుద్విగ్యహర్ష్యమునగు వారిని పురగు గాపురముంది. భాగ్యభర్తలగువురును నన్నోన్యము ప్రేమించుకొనుచు జాలకాలమచటనే భోగముల ననుభవింపుచుండిరి.

ఆకాలమున కరికాలచోడు దాదేశమునకు రాజై యుండెను. ఆతఁ యాస్థానము సకలవిద్యలకును, గళలకును నెలవైయుండెను. అచటికి లావణ్యములగు వేశ్యలువచ్చి తమకు నృత్యమున గలనైపుణ్యముజూపుచుండిరి. అట్టి నరిలో మాధవియను నొక శత తనచాతుర్యమును ప్రదర్శింప రాజసభకువచ్చెను. అచటికి కోవిలను కూడవచ్చియుండెను. ఈ

జామెనై పుష్కమునకు సంతసించి కానుక పేరు బహుమానమిచ్చెను. ఆ జామెనై పుష్కమునకు జూచిన కోవిలను మన స్వామిపైఁ బాటెను. ఆ మెయూవలకు వచ్చినంతనే యా కానుక పేరును తానుధనమిచ్చి కొని దానినే తిరిగి యామెకు తానును బహుమానమిచ్చి తన కామెపై గల మోహము యాతడు వ్యక్తపఱచెను. అచిరకాలములో వారిరువురు నొకచోట వసింపసాగిరి. వారికి ముగి మేఖలయను నొక కూతురు గలుగెను. కోవిలను కన్నకియొద్ద శుతఱుచుగ నెల్లమందు మానుకొనెను. తనయొద్దనున్న ధనము తఱిగి పోవుచున్నప్పుడెల్ల భార్యయొద్దకేగి యామెయూభార్యములనుఁ దీసికొనియమ్మి యాధనమును వ్యయపఱచుచుండెను కన్నకియు నెట్టియూహములు లేక భర్తకు సంతోషమును కార్యముఁ జేయుటయే కిర్తవ్యమనియెంచి యాభారణముల నిచ్చివేయుచుండెను. ఆమెయిచ్చినదంతయు నీతఁడమ్మివేసి వ్యయము చేయుచుండెను. తుదకు కన్నకియొద్ద కాలియందెలుమాత్రము మిగిలియుండెను.

ధనము తగ్గి పోవుకొలఁదిని మాధవికి తనపైఁపేమ తగ్గి పోవునేమోయని కోవిలను అనుమానపడుచుండెను. అనుమానము పెనుభూతముగ దా పాపము, మాధవికాశని యెడఁగల ప్రేమయినునంతయు తగ్గకయున్నను, నామెవాక్యములను, చర్యలను, నాతఁడన్యభారలంచుచుండెను.

ఒకనాడు కావేరీముఖముననిండొత్సవము జరుగుచుండెను. అచటికి రాజు మొదలుగా నాపట్టణములోని వారందఱు

అుజోయిరి. వానితో మాధవియగన్లుకియుఁ నుత్తరి. ప్రియ నా కుతనవై పేమ తగ్గు నున్నోమోయని సందేహించుచున్న మా ధవియన్యాపదేశము గా కోవిలను న్దేశించి యొకపాటపాడెను. అపాటను వినిన కోవిలను మాధవిమఱియొకనిని ప్రేమించుచు న్నదని యనుకొని, యామెతో మాట్లాడకుండ సచ్చోటువిడిచి పోయెను. మాధవికాతఁడు వెడలిపోవుటకుఁ గారణముగోచరముకాలేదు.

అచట, కన్నకిమిక్కిలివిచారముతో న భక్తి యెప్పు టికైనరాఁడాయనియెదురుచూచుచు నాతనినే సమ్మికొనియుం డెను. ఇంతలో మాధవివైమనసు విఠిగిపోయిన కోవిలను గూ డవచ్చెను. ఆమెవరమానంద భరితురాలై యాతఁ నెఁ గొనె ను. కోవిలను పశ్చాత్తపుడై యామెవై పేమ యిది మ డి న కన్నీరు విడిచెను. ధనమంతయు వ్యయపఱచినాఁడే ఇంక వై వా రుజీవయాత్రచేయటయెట్లు? అతివైధవముతో నసఁచియుండి న, కావేరీపట్టణమున దగిద్రుడై నెలయెత్తుకొ టరగఁ బెట్లు? కావుననాయూరువిడిచి భార్యకాలియంచెలసమ్మి వధురయం దు వరకము చేసికొని ధనవంతుడైన పిదప తిరిగిరాదనిచి, యీతడు కన్నకితోఁగూడ నెవ్వరికిని దెలియకుండ సర్థరాత్ర మప్పుడు పయనమయ్యెను.

త్రోవలో వారనేక కష్టముల బడిరి. నిజకారణము లందున, కటికశిలలమీదను, నడచుచుఁగన్నకి తనశ్రమ భ రకుఁజెలియకుండ నన నరించుచుండెను. ఇట్లువారు త్రోవలోఁ

లిసిన యొక బౌద్ధసన్యాసినికథలను వినుచు చెట్టెట్టే మఘరే
 కరి యొక గొల్లవియింట విడిసిరి. కోవిలను భార్యయందెను తీసి
 ని దానినమ్ముటకంగడివీధి నేగుచుండగా నచట నొక స్వర్ణ
 కారు డెవరువడెను. ఈతడు ధనికునివలె వేషమువైచికొని
 యుండటచే నాయు డెను కొనునేమోయని కోవిలను దాని
 హతవికిజూపెను. ఈస్వర్ణకారుడొకదొంగ. ఈతడు విశ్వా
 సివలె రాజనొద్దప్రవర్తించుచు కోటయందలి యమూల్యము
 గు నస్తువులను తస్కరించుచుండెను. దొంగ నెవ్వరును పట్ట
 నజాలకుండిరి. అప్పుడికి కొలదికాలముగింపనే యాతడు
 రాజాతఃపురముజూచి రాణికాలియందె నొకదానిని దొం
 కించియండెను. క్షికియందెము రాణిసూభరణమునుబో
 డియూడటచే నీస్వర్ణసేయు తానుచేసిన నేరమును కోవిలను
 పిమోపి రాజునాదరించుచు మఱితెసగపాదిపనొచి యావై
 యకుమారుని తన ముంటగూర్చుండమఁ చెప్పి, తిన్నగారాజు
 మొలకేగి దొంగదొడ్డికినాడనియు, నాతఁడతనకందెనమ్ము
 కురాగాఁ దనగృహమునందేయుంచి యాసంగతిని వేదిచు
 నకు వచ్చితిననియు, రాజుశోకపెైన. రాజుకోవిలను విలి
 చి యానిమాటలనువినక శిరచ్ఛేదముకాపించెను.

ఈఘోరవార్తవినినకన్నకి శిశియై త్తినదానివలె గుం
 టిమొంగుకొనుచు, నిచ్చుకైన విచారింపక తనభర్తనుజం
 చిన రాజుశపియించుచు వధుర వీధులవె బడి పరుగులె
 ర్చు రాజనన్నిధికివచ్చెను. అమెవెంట ననేకులు వచ్చిరాజు.

సభయందు గురుగూడిరి. అప్పుడు కన్నకి వట్టరాని కోపమున
 'ఓయీనివురాజవా? నీమతియెచ్చటికిఁగోయినది. నాభయ
 దొంగిలించెనని నీవనుకొనినందుచే నిరాణిదా? అదినాది ఇది
 గోదానిజతయందె. నీభార్యయందెను దెప్పిపుము. నాయన
 దెవరతన్నములతోనిండియున్నది. కావలసిన దెప్పించిచూడ
 ము,' అనగా రాజు తన భార్యయార్థమునందు మంచిముక్క
 ములుండుటఁ దెలిసినవాఁడుకావున కన్నకిమాటలనుఁబరీక్షింప
 నొచి, స్వర్ణకాసుండిచ్చినందుచే బ్రద్దలుకొట్టఁగా నందు
 డిదేర్శ్యమానమాలై వెలుగుచుండిన రత్నములు బయటవె
 లెను. రాజు సశ్చాత్తాపమునో దఁ జొచ్చి యామెచుట్టు
 పవేడికొనుచుండ, కన్నకి యుగ్రురాలై మధురయగ్ని
 జ్వాలల కానుతియును, కాకయు శపించి ముఱివోయెను.
 రాజామెసాదములపైఁబడి శాపమునుపహంపుచుని వేడి
 కొనసాగెను. కాని శోకాగ్నితీప్తయగు నామెనతమాబళ
 తిరుగుండువా? చూచుచుండగఁగనే మమరయందు హుతాశ
 కీలలు వ్యాపించి సర్వమును నాశముచేయుచుచ్చెను. మధు
 ర్రాపురాధిపేనతి యామెకుసాక్షాత్కరించి కోపమునుపశమి
 పఁజేయుమనియు, నామెభర్త పూర్వజన్మమునఁజేసినకర్మ
 ఫలముననుభవించెనేగాని వేఱుకాదనియు, మిగిలియున్న
 ట్టణమునైనను గాపాడవలయుననియువేడగా నట్లేకానియ్య
 తనయందె నాదుర్గయాలయముమోలకొట్టిపాటవైచి, విచార
 ముతో నైగవదీతీరముంబట్టి యొకకొండయొక్క భర్తవని

యిన పనువాలవదినమున చారును స్వర్గస్థురాలయ్యెను.

కోవిలగుత్తిల్లి గుండెనువీలిమృతినొందెను. ఆతనితండ్రి సాసారము త్యజించి బౌద్ధభిక్షువయ్యెను. కన్నకితండ్రి తననర్వయ్యమును బీదలకు పంచిపెట్టి యజీవకనన్యాసులతోఁగలిసిపోయెను. ఈవృత్తాంతములను వినినమాధవియు 'భిక్షుకిమై తనకుమార్తెయగు నుశిమేఖలను బౌద్ధులయొక్కయును నా బ్ర)వేశ పెట్టెను.

కోవిలగుత్తి శిరస్సేదనమున నాటినుండియుఁ బాంశ్యరాజ్యమున ననావృష్టియు, గతవును, సంభవించెను. తరువాత గాజ్యమునకువచ్చిన పీఠమోహము కన్నకిశ్వాసమువలననే యాయనకిఁగలు సంభవించెనని యొచి యామెపేర క్లిగి చిన గాలయమునగు నేమిమండిస్వర్ణకారులను బలివేయించి తనరాజ్యమున నెల్లయెడల నామెకుకోవెలలుఁజేర్చి, నుం లేట నామెయొప్పవముల జూపుచుండెను.

చేరరాజగు చెన్నద్రువన్ అయినాతఁడు గంగాతీరమునకు దండెత్తిపోయి, మగధరాజువలన హి గాలయములనుండి స్ఫటికశిలలందెప్పించి, కన్నకి రూపముతోనాక విగ్రహమును చెక్కించి నానాదేశరాజుల నాహ్వానముచేసి పెద్దయుత్సవముతో నామెకొఱకేర్పఱచిన, లోకాలయందు నావిగ్రహమును బ్రకీర్ణించెను.

మణిమేగలై

‘మణిమేగలై’ యనుగ్రంథమున, సీరిప్పదిగారములొ
నికథ తరువాయి చెప్పబడినది. మాధవియనువేశ్య భిక్షుణి
యై జీవించుచుఁ దనకూతునికూడ నాబౌద్ధరామమునందే
యుంచి పెంచుచుండెనని మానకు తెలిసి యేయ న్నది. మణిమేఖ
ల నానాటికిని పెలుగుచు నవలావణ్యముచే నిరతులకేతము
లకానందము కలిగించుచుండెను. మాధవిత్వం పేరుచిత్రాం
తి. ఈమెతనమనుమరాలి నాశేషపురాజుపుత్రుడగు నుదయ
కుమారున కప్పగింపవలెనని తలంచుచుండి తనకూతురు విర
క్తిపూర్వముననుండి యట్టిపూర్వముననే మనుమరాలిని పెం
చుచుండుట క్లిష్టపడక తీసివోయి రువ్విరిని వేశ్యవృత్తిలోకిది
గవలయునని తనవరిచారియగు మునిమాలనామయొదకం
పెను. ఆమెయచిత్రాంతిని దేశమమాధః కెఱిగింప నామెతన
పూర్వవృత్తాంతముఁదెలిపి దంభాంతనగు నీజీవనముపై
నను, సత్వరమగుదేహముపైనను, మోహం కలిగియుండుట
కంటె నవివేకముండదని యామెకు అధివేశింపఁపెను. ఈ
కథను దగ్గఱకేయుండివినుచుండిన మణిమేఖల కన్నీరు కార్చ
సోగెను. ఆకన్నీరపుడుతానుగ్రుచ్చుచుండి, పూరిండుదై
పడుటఁజూచి మాధవికుమారైకో, “అమ్మా, కన్నీటిచే క
లుషితమైన యాపూలదండ యర్చనకుపాకిరాదు. వేతెపుష్ప
ములనుఁదెచ్చిమాలకట్టుము,” అనెను. మణిమేఖలసఖయగు
మతమితి, “అమ్మా, ఈమె సౌందర్యవతి. ఈమెశంపాతివన

మునకుఁగాని, కనేరననను నకుగాని సోయినచో చోళరాజు
కుమారుని కంటఁబడకపోవుదు. ఇది నునుచితముగదా. అయి
నను ఉపవనమున కేగినచో స్త్రీయపాయమునుండదు. ఈమె
నోనేనుకూడసోయెదన" ననూటలకు మాధవియొప్పుకొన
నామెనుజేమేఖనితో నుపవనమున కేళువారందుపూవులుతో
యుమాడఁగా రాజవీధియగు పెద్దకలకలమువిననయ్యెను.
"అలగిపోడు, తొలగిపోడు, పట్టపుటేనుగువిడిపోయి రా
జవీధులదిరుగాడు నున్నది" యనుస్వరముచెనింబడెను. ఉద
యకుమారుడు వెంటనేబయలుదేరివచ్చి యాగజమును పట్టు
కొని మావటివారికప్పగించి తనయశ్వముపైపోవుమండగా
నొకమేడలో నొకవేళయు నామె ప్రియుడును విచారము
జూపు మొగములతోనాతని కగపడిరి. వారివిచార హేతువు
నారయ, వారు, "ఇప్పుడేయూరూర్మున మణిమేఖల యుప
వనములోనికి ముదిగమనముతోనేగియుండుటజూచి పుష్ప
కోమలియగునామె కూసనము బాధమఠమున గృశింపవ
లయునేయనియు, నామె తల్లిదండ్రులవృత్తాంతముదలచియు
చింతిల్లుచున్నామ"నరి.

ఈపలుకులు వినిన రాజకుమారుడు మణిమేఖలంజేప
ట్టనొచ్చి కూనగదముతో నుపవనముజొచ్చెను. తనపైచుగ
యకుమారుడు మగుగు గొనియుండెనని వినియున్న మణిమే
ఖలయేమియుఁదోచక యచటియతర్థవాము జొచ్చెను.
సుతమతి రాజకుమారునెనుటగలిచి యాతనికి సమపదేశము

లఁజేసి యచటినుండి మఱియు బ్రయత్నించుచుండ మణిమేఖ
ల యొకగఁగఱమనొద్ద నాతని కలఁగఁజెను. ఆమెసౌందర్య
మును దలంచుకొనుచు నాతఁడై న నామెచదఁవశము చేసి
కొనఁదలఁచియున్నప్పటికి మఱియు ననక గ్రహమునకే
యామెను తనయొద్ద కెల్లు రప్పించఁగలనాయని యాలోచి
చుకొన చుండను.

ఆసమయమున 'మణిమేఖల' యనుదేవత యాయ
వనసమీపముననే సంచరించుచు బుద్ధవిగ్రహమునకు ప్రద
క్షేణముచేయుచుండెను. ఈదేవతవేగే మాధవికుమార్తెకును
పెట్టబడెను. ఆదేవతను నతనిన నస్వప్నత్వమునెఱింగి,
యద్యత్తుమానుని కలఁగఁగనఁబడి తామచేపట్టిన కార్యము
గమనియ, ట్టిమార్గమవలంబించి నచో వ శనాశ మగునని
యభయపెట్టి నిరంకుషుడైన మణిమేఖలకు దూరముగ న
ముద్రీతముననెక బుద్ధవిగ్రహమునకు సమీపమున విడిచి
పెట్టి, సుతమతితో భయపడవలదనిచెప్పి మణిమేఖలయున్న
తానామెకెఱిగించి, యామెయచిర కాలముననే యాపట్టణ
మునకువచ్చి కొన్నియద్భుతకాద్యములఁ జేయునన చెప్పి య
తరాసము నొందెను.

మణిమేఖల సమద్రీరమున సూర్యకిరణములచే న్ని
బోధితయై నలుదిక్కులఁజూచి సుతమతంగానక యీమాయ
యేమని యబ్బరఁడనాగెను. అంతకంతకునునెండ చూ
క్కుమనుచుండటచే నామె యచ్చోటుకదలి యిసుకతిన్నె

పెండచును తుదకుబుద్ధవిగ్రమునుజూచి దానికిపూజలుసలు
 ప్రచండ సచటికి బ్రహ్మధర్మమును మొకయోగివచ్చి యామె
 నలన సర్వవృత్తాంతము నెఱిగి, దానికంతటికిని పూర్వజన్మ
 మనందచేసినినకర్మమేకారణమనియామెకుబోధించి యా
 మెకొకభిక్షాపాత్రనిచ్చి దానియందలి యన్నమక్షయమగు
 చుండుననియు దానినిచేతనుంచికొని యుభయలయాకలిదీర్చు
 చు ధర్మనిరతయైయుండవలయుననియు తానుపదేశించిన యొ
 కమంత్రమును జపించినచో నెట్టియాశలియునుండబోదనియు
 జెప్పి వెడలిపోయెను. మణిమేఖలబుద్ధనిపూరించుటవలనఁ ద
 వపూర్వజన్మములఁగూర్చి సర్వమును దెలిసికొనఁగలిగెను.
 ఉదయకుమారుఁడును దానును బూర్వజన్మను న భార్యభ
 ర్తలై యుండరి. భర్తపాముగీతని మృత్యునందఁగాభార్యయున
 హగమనముచేసెను. హరేతిగి యిట్టిజన్మమునెత్తిరి. పూర్వ
 జన్మను న తనకుపదేశమచేసినయాతఁడే యదయఁ మారుని
 లిండియై పుట్టెను.

మణిమేఖల క్రిమిమముగా కావేరిపట్టణముచేరెను.
 ఆప్పుడాకాశమున కాటకము వట్టెను. తిండిలేకజనులు మలమల
 నూడుచుండిరి. వానికిష్టములఁజూచి తనభిక్షాపాత్రనహయ.
 నున నె తమందొకైనను నామెయన్నము పెట్టుచుండెను. ఆమా
 హాత్యమానునిని రాజమణిమేఖలంజేరి నాద్రవజలను పోషించు
 చున్న సీకేమికావలయ వని యడుగ తనకెద్దియునక్కఱలేదని
 ము. రాజ్యములోని కారాగృహములనుండి ఖైదీలనువదలి

పెట్టి యాగ్రహముల ననాథజనులకిచ్చియు, గొన్నిటిని ధర్మ పత్రములుగామార్చియు. గొన్నిటిని వైద్యశాలలగా మార్చి యుండుటయు, బుద్ధుముసాసాదిపురుషులచేప్ప నాతఁడుఁ జేసెను. మఱిమేఖలయొక్క వాఙ్మారామముఁ జేసి యచట కయచండియ ను నెక్కకుఁగూర్చినిలిపించి యామెలోగమును మాన్పఁగా నామెయుదన్నునంత్యించిన భర్తను వెదకుటకై బయలుదేరుచు మఱిమేఖలకు తనయుచ్చుమొప్పన రూపమునుమాడ్చుకొని గలశక్తి నెసంగి యచ్చోటువదలిపోయెను.

ఉదయకుమారునకు మఱిమేఖలపై మోహము నానాటికిని హెచ్చుచున్నది. ముసలియవ్వయును చిత్రాపతియు మనుమరాలి నెట్లయిన గాజక్కుమారునొద్దకుఁ జేర్చినిశ్చయించి యాతనితో మఱిమేఖలభిక్షు శివేషమున మరమునందున్నదని యుండుటయు, నామెనురథముపైఁబెట్టి తీసికొనిపోమ్మవియుఁజెప్ప నాతఁడును నట్లేచేయుచునని మరమునకేగఁగా మఱిమేఖల యాతఁడు చేయుకార్యము ముచిదికాదని యెంతఁజెప్పినను వివకుండుటఁజూచి వరపశ్చభావమున నామె కియచండికార్యమును తటాలునం దాత్సేసె. ఇంతలోనేయచండికి కయచండి భర్తయును భార్యను వెదకికొనుచు వచ్చుటసంభవించెను. అతఁడుభార్యకేరఁజని యామెలోగమెట్లుపోయినదని ప్రశ్నింప కయచండికరూపమునున్న మఱిమేఖలయూతనిమాటలను వినక యుదయకుమారునితోఁ దగ్గఱనున్నవృద్ధురాలిజూత యందఱును నామెవలె కృత్రిమవలసినదేయనియు, నిహలో

శాఖ్యమువలన లాభములేదనియుఁగోధించెను. కయచండి కభిర్తయగ కంచనన్ తనభార్య కరపురుషునితో ముట్లాడుచున్నదని భోవపడి యనునానము హెచ్చుకాగా నింకను వారిచర్యలగనిపెట్టకఁగాకయని యష్టకూరకుండెను. మణిమేఖల యంతలో నెక్కడమాయమెపోవుననియు, కయచండిక రూపముననున్న యామెయేమణిమేఖలయగునయ్య, నామె యారూపమున 'కంచనన్' యో న్యభిచరించుచున్నదనియు ననుమానపడి వారిచర్యలనింకను బరీక్షింపనెంచి యక్కటి కుదయకుమారుడును మఱిలిపోయెను.

రాతిపడెను. కంచనన్ కునిద్రపట్టలేదు. మెల్లమెల్లగ కనయఁ మారుడును నథణరాత్రినున్నను వత్తమునొనికిఁ జెచ్చెను. చుట్టియొక పాలభ జక మనమునొనికి పోవలదని ధికుసూచననిచ్చినను నతడువెల్లకమానలేదు. అతని యొడిల్లిపైనున్న చందనాదినుగంధద్రవ్యములవాసకవలన కంచనన్ రాజకుమారునిరాక నెఱింగి తనభార్య న్యభిచారిణియేయని నిశ్చయముచేసికొని ఖడ్గముచే నుక్కపేటున నుదయమొరనినఁజిక్కిపైది మణిమేఖలనిగురించుచుండిన గృహమువెళ్ళు వడివడిగఁ బోవుచుండ నాపాలభునిక యాతినివారించి, కయచండికకుఁగొఱముపోయినదనియు నామధిర్ నక్వేమిమైకైపోయెననియు, ఆమఠముననున్న యామెమణిమేఖలగాని కరపుభార్యకాదనియు, బరికినమాటలువిని యాతిఁడులేను. నీసంఘోరకృత్యము నుదలంచి విచార భారముతో నచ్చోటు జేసెను.

సాంభాజికమాటలకు నిద్రలోవిని మశిమేఖలయనిన పడిలేచి పూర్వజన్మమునఁగనభర్తయైయుండిన యుదయక మారుగతనకుఁగూచి పలువిధముల కలవిగఁపఁదొకఁగెను కాని సాంభాజికయామెనోదాఁచి యుదయకుమారుఁడక ముందు ఘోరిజన్మమునెక్కి యుగదుజన్మరాహిత్యముఁబొంది గలమార్గముబట్టి చరిత్రఁగొడను మాటలనువిని కొంతయు అడిగెను.

శిల్పనాగుడు నామరమునకువచ్చినవారు రాజకుమారుని కభీషరముగాంచి, మశిమేఖలనొక నాతఁడుగఁగొని విధములు కెలికికొని రాజకుమారివేసిందిరి. రాజుకు “నాకుమారునిదుశ్చేష్టలకై నేనేనురణదండన విధింపఁజేసితిని. ఆహాని కంఠననేచేసినాఁడు. సరేతనికభీషరమునకు దహనసంస్కారములఁజేసి మశిమేఖలను కారాగృహమునఁగొందుడ”ని యాజ్ఞలుచ్చెను.

రాజభార్యయగు రాజమహాదేవి పుత్రశోకముభరింపలేక, యుదయకుమారునికి మృత్యుహేతువుగు మశిమేఖల నెట్లునుననవమానింపఁనొచ్చి యొకనాఁడురాజుతో భక్తురాలగు వామెకు కారాగృహముననుచుట యనుచితమనిచెప్పి యామెనుతన యంతఃపురములోనికిఁ దెప్పించుకొని, యొకత్రాగు బోతునకు ధనమిచ్చి మశిమేఖలకును మత్తుమందుపెట్టి యామెను చెఱపట్టుమనిపఁపెను. మశిమేఖలకు మందువలన పత్తిత్కలేదు. ఆత్రాగుబోతామెను చేరునప్పుడామె వానిని

నా బలిష్ఠుడగు పురుషునిరూపముతోఁ గాఁగ్గించెను. నా ముగిది మేమోకోనామని చల్లచల్లగ నారాజ్యము విశించిపాఱి పోయెను. నావలెనొక యాదేశినడ కాదుగ నాయని రాజి మఱి

భాగము నొకటిగోనునని తామువేరీ యాహోగములేకుండఁ జేసి ముగియును దురిమి మన్ని ముగిమేఖలప్రాణమున నెప్పుడును నుక్కలక లేకు. ముగియు నామెపవత్రచరిత్రమునకు ధిమనక గాని నాదముపై బడి తుదింపవేడికి

ను. చిత్రాక్షుడొక యుక్తకువచ్చి తననుమనురాలిని తన పువేయును, నే నొక గొట్టిపనిత్రవత్ర వేజ్యవృత్తికి నొకరిచెప్పి నొకరియొకరును, ముగియు ఇతలో మాధనియు నొకరినొకరును, ముగియు ధర్మోపశ్చయము జేసిన బ్రహ్మగర్భమున నొకరి ఆయోగియగుచుదక్షి ముగియు కీర్తి బాధిధర్మమును నొకరి గానియును నామధ్యమంగా మెనప్పి ముగిమేఖలనొకరితో కీర్తికొనిపోయి మామెకు ధర్మోపదేశముల నొకరి గున కానును సన్యాసిగా వెనర్చి జనులయూ కలిసి యు. ముగియు నొకరి నొకరిగా

సిలప్పగియారముతోఁగి ధర్మము, ముగియు కావురానము నకును గొప్పి ఛాదులను, ముగియు పోలికలుగలుగు మనముగ్రహించు. కొన్నివిషయములలో భేదించినను పూర్వకాలపు నొకయే యొక గానా, ధర్మమున మాజియును నొకరియు నొకరి తాముచేసిన రాజవిషయము ముగిమేఖలనుదీని హింపబడియుండవలెను. ఈరెండుప్రభాధములును. నొకదాని

తో మెకటి న బాధించినకథలను దెలుపుచున్నవి. దక్షిణదేశమునుండి బయలు వెడలిన యీకథల నందు కొన్నిమార్పులు కలుగుచురాగాఁ దరువాతికాలమున నాంధ్రగ్రామమును రచించినవారు తమకు తెలిసిన కథనే కన్యకాపురాణములోని క్రిందియుందురు.

‘మణిమేఖల’ కథను సాగ్రహమాగావాసియుంటిమిగాని యాయాపాత్రముల పూర్వజన్మకథలతోనది చాల చిక్కుగ నేయుండును. పింగళిసూరసరించిన కిళ పూర్ణోదయ మనకిదియే మూలాధారమైయుండున. పేల్లయందున, కథావృద్ధములయందును, కథయుక్తచిక్కుదనమునందును నిట్లనేకవిధముల నీ కథ కథలను ఛాయాంక బనుచున్నవి. నిలప్పదిగారముకిదివలెనే ము మేఖలకిదియును సాగ్రదేశమున. వ్యాపినియ డవచ్చును అది కేవలక్షాముగఁ గూడనండియిండువచ్చును. జనలయందు వాకలను డిన యట్టికథనాధారమొచ్చేకొనియే, సూరసతకః తాపామర్శముం జూపి, చిన్నెలునన్నెలుకిల్పించి యోమనోహర గా కథాపూర్ణోదయగ్రామమును రచించియుండెను.

మూడినామిళసంగ మంత్రించినవారు న తెలుగుగఁ గొంత కాలమునఱకును మఱికోన్నిసంగములు బయలు వెడలియుండెననుటకు నిదర్శనములున్నవి. కాని పొక్కులకును గ్రామ్యాణులకును స్పృహలు పెచ్చుగొలదిని జాడవలెను తఱచుచు కావ్యామృతమధ్యే స్పృహ మొదలుపెండెను. పొక్కుమతముతోడనే పుంగిలులును చీల్చిపిపోయినవి.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

నేంగి

నేంగి యనుపద మ వ్యాఘ్రశబ్దభవమనియు, పెద్దతా
లులు సంపాదించు మహాకావ్యపదేశముగుటచే నేంగిదేశమున
కానామము లిగినదనియుఁ గొందఱుచుచున్నారు. “దగ్ధ
మగు” అనునర్థముగల “వే” ధాతువునుండి యిదిపుట్టెనని
యు నెవ్వరో దీనిని కనులబెట్టుటచే దగ్ధరాష్ట్రమను నర్థము
గల వేంగి మనుపద మాత్రమును మొదలనియు నుత్తికొందఱు
చున్నారు. ఇది అనగా ఉదయించు అను నర్థముగల ధాతు
వునుండి వేంగిభుము పుట్టినదనియు జపానుదేశమునకు నూ
త్యుడదయించు దేశమను నామమున్నట్లే దీనికిని నాపేరు గ
లిగినదనియు, మిక్కిలి చూపుగానున్న రాజ్యమగుటచే దీని
కానామము లిగియున్నదనియు నింక కొందఱు అచుచున్నారు.
మఱికొందఱుదేశమున వేగులవాండు) హిస్సుగనుండుటచే
నాపేరు గలిగినదని చెప్పుచున్నారు. శబ్దములవ్యుత్పత్తినిబట్టి
చారిత్రకా శముల నిర్ణయింపఁబూనుట సాహసము. క్రీస్తు
పూర్వమునుండియు వేంగిరాష్ట్రము సుప్రసిద్ధమై యుండఁగా
నిది యెన్నఁడు వ్యాఘ్రముల కాలవాలమైయుండెనో, యెవరూ

దీనిని తగులపెట్టిరో, వేగులవాండ్రీదేశముననే యెక్కువగా నేలయండవలెనో యెప్పుడుండీరో మొదలగు విషయములు వెలిసినగాని యిట్టి శబ్దశాస్త్రపాండిత్యముపై నాధారపడుట కొంతనిద్రమగా నుండవచ్చును గాన, సత్యస్మరణమునకు తోడ్పడదు.

రాజమహేంద్రవరము వేగిదేశమునకు చాళుక్యుల కాలములో రాజధానియై యెగగాని, యాంధ్రులకాలమున ధాన్యకటకమును వేంగియు రాజధానియై గానుండెను. కృష్ణాజిల్లాలోని యేలూరునకు సమీపములోనున్న పెదవేగి యను గ్రామమే పూర్వకాలపు వేంగి యని యనేకులు తలచుచున్నారు. ఈగ్రామమునకు సమీపముననే గుంటుపల్లియొక తాటిదేవాలయములును బొడపడిన కొన్ని కట్టినములును గానవచ్చుచున్నవి. ఇచట నప్పుడప్పుడు భూమిలో నుండి తామ్రశాసనములును, వాణెములును బయలుపడెడు మాడునలు, ఇప్పటిది యొక కుగ్రామముగా మాననను బూర్వకాలమున నాసమీపమున గొప్పకట్టణమొకటి యుండియుండును.

హాసత్సాగిచటికి వచ్చినప్పుడు భూమి సారవంతమై సస్యసమృద్ధిమై యుండెను. ధాన్యకటకవివలె నదియనష్టప్రదేశమై యుండెను. జనులు తొదలపట్టినచో యుండిరి. ఇచటివారిభాష మధ్యదేశమువారి భాషకంటె భిన్నముగా నుండెను. ఆభాషయందలి వాక్యములలోని పదములకూ త్పరకూడ భిన్నమే. ఇచటివారు పవయోగించు సమరములు

గూడ మధ్యదేశమువా రుపయోగించునవి కావు. ఇక్కడ నిరువది సఁఖారామములును మూడువేలమంది భిక్షువులు నుండిరి. ముప్పదిబ్రాహ్మణదేవాలయములును నిచట నుండెను. బ్రాహ్మణవలసలు బాధ్యతోగలసి వర్తించుచుండిరి.

వేంగి కనతిదూరముననే యొక సఁఖారామముండెను. ఇంద్రునిగోళవార్జ్యములును, సోమగోళకేక ౭విన వగుస్తంభములచే నలంకరింపబడిన యింద్రగిహములు నుండెను. ఇచటి బుద్ధగ్రహమున శివ తన నేర్పలై యుజూపి కళలూ రుల్లు చెక్కి యున్నాడు. ఈయారామము మోల నూటదుగుల యెత్తుల యొక సూర్యమండలి దీని, విగ్రహములను గూడ నిచలుండను నర్పితుడని స్మించెను.

సఁఖారామమునకు దగ్గరిగ నేయన్న మణియొకస్థానము నశోకిరాజు కట్టి చెను. పూర్వకాలమున కథాగత్తురనినట వానమునెసె యనెకులను బాధనుతిమొనరికొనితిప్పెను.

ఈసఁఖారామమునకు దగ్గరిగ నే యొకకవాస్తూవు ముండెను. ఇచట జి బోధనత్వుడు “ న్యాయద్వారతారక శస్త్ర” మను పేర పేతువిద్యాశస్త్రమును రచించెను. బుద్ధునియనంతర మీబోధనత్వుడు డామతము నవలంబించి శ్రమణకుడై, కామాయనస్త్రము లంగించి, మిగులజ్ఞానమున సుపాది చెను. ఈతడు మహాతపస్సంపన్నుడై నిరాధారముగ నున్న లోకమువై గరుణగలిగి బాధధర్మముల న్యపింపఁజే

యనమకట్టెను. హేతువిద్యాశాస్త్ర మగధమై, బహుశ్రమ చేతగాని దానియార్థము సుసాధ్యము కాకపోవుటచే ది ముక్తికి సులభమార్గము కాకుండటం గాంచి యాతఁడు పర్వత సుహలంజొచ్చి చాలకాలము ధ్యానపరుడై సమాధిలోనుండి తొలుత తథాగతుడు ప్రచారముచేసిన యాశాస్త్రము విన్నవముగా 'నుండినను నాతనియనంకిం మది గురివబోధమగుట చే దానిని కాగుగ బోధపడినట్లుచేసికొని యావీజ్ఞసముదాయ జాత్రాహిన్యమును బకయినెంచెను. కాని యాత డొక్కడే యట్లగు క్రింద బహుళగంన యోగంన కేగు యువకాము" తానొక్కడే సగ్భ్యానుమే సగా వితిగు లజ్ఞవాదిగా రముననుండి సుసా బంధముల దగుల్కొని తిరుగాడవలసి దేనా? అందుచే మజుశ్రీ బోధసత్త్వం వానిమోల నా యొక్కరించి యతఁడు గ్రహించి నిర్మలమున యోమునకు బోధింపసఁచుగించెను. జి బోధసత్త్వంను నాన యాజ్ఞను శిరసావహించి యావ్యామశాస్త్రమునే కాక యోగశాస్త్రమునకూక శివ్యర్థమునకుఁ బోధించెను.

వేగి యేకాలమానుడియు స్వేదశ మోమమనచ్చెనో మనకు తెలియదు. కీ॥ శ॥ ౨౨గి సగరములో నాల్గవపుం మాయిశో నాంధ్రరాజుగవంశ ముతరించిపోయినది. ఆప్పటి నుండి గిగిం సగరములవఱకును దిదేశపుడదిత్ర యంతగాఁ దెలియకున్నది. పురాణములబట్టి యశంతరింపక నిత్యవసులు ముక్తిశీతులను దేశమును బోలించిరనుమాట యేకాంధ్రుని

కంట విశేషము తెవ్వియు దెలియరాలేదు. చాళుక్యుల దేశము నాక్రిమిరిగినాటినుండియు జరితము కొంత తెలియచున్నది. ఆకాలమున బౌద్ధమతము ప్రియమైనను వారి సామ్రాజ్యములందు విద్య సాగుచునే యుండెను. కాని బౌద్ధమతాచారములను గొప్పటికి బ్రాహ్మణులును బ్రాహ్మణమతాచారములను బౌద్ధులును నవలంబించుచుండుటచే వారెఱుమతములు కొదవలొనికొకటి సంగ్రహించుచు వచ్చెను.

పే గిదేశమున నున్నందున జాలకాలము వ్యాపించి యుండెను. చాళుక్యరాజులకు గూడ నిచటికి కర్ణాటులు వచ్చియుండిరి. ఈ కర్ణాటులకు గిరిదటీదేశముననే కన్నడకావ్యముల రచన యుండిరి. ౯౦౦ సం॥రప్రాంతమున భారతమున, నావురాజ్యమును వ్రాసిన కన్నడకవియగు నాడిపరపతిసామంతులు పే గిమండలమున నే గిపళువనుభాగమునకు చేరిన వనతి, కొప్పూరు, నిడగొద, విక్రమపురములును సగ్రహారలు దగ్గరయ్యలై యుండిరి చెప్పికొనియున్నాడు. ఇతఁడు శాంతిపురాణము, వివాక్షరమాల యను గ్రంథములను గిరి సంగ్రహమున రచించిన పొన్నయనుకవి వేంగీషయమునంబలి కమ్మనాడులొని పుంగనూరను గ్రామములో నుండిన నామయ్య యనువాని పుత్రులగు మల్లప, పుష్పిమయ్యయనువాని కోటిపై శాంతిపురాణమును రచించితిమని చెప్పికొనెను. ౯౯౦ సం॥రప్రాంతమున భండోరిబుద్ధి కర్ణాటు

౧౫౪

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

కళాదంబరి, యనుగ్రంథములను వ్రాసిన మొదటినాగవర్మ తాతతండ్రి వేంగిమండలములోని వేంగిపళువులోనండెను.

జైనమతమీదేశమున వ్యాపించుచురాగా, బ్రాహ్మణమత మడుగంటునను భయముచేసినో, జైనవాఙ్మయాభివృద్ధిజూచి యాంధ్రభాషయందు బ్రాహ్మణమతగ్రంథముల రచింపజేయున నుద్దేశముతోడనో, చాళుక్యరాజు లాంధ్రమున గ్రంథముల వ్రాయుంపఁబ్రయత్నములు సలుపుచుండియుండవచ్చును. కాని, యట్టి గట్టికయన్నము రాజమహేంద్రవరమున పదునొకండవశతాబ్దమున రాజరాజనాస్థానమున గాని జరిగియుండలేదు.

శ్రీమంతు.

ప్రాచీన విద్యాపీఠములు.

ఉద్దండపురము.

ఉద్దండపురమునకు 'పద తిపుర' యను నామాంతరము కలదు. ఇది బీహారు రాష్ట్రములో నున్నది. నాలందావిశ్వవిద్యాలయము న నాటికిని ఇది చిహ్నముచుండగా స్థలమున నీక విద్యాపీఠము బయలుపడెను. సుమారు 230 సంవత్సరమున పంగ దేశమునకు రాన గోపాలుడను మతీయోగి పెరుగుల లోకి పాలుడను వాడు బౌద్ధారామునును నిర్మాణమున గావించెనని తెలియచున్నది. ఇతలు బౌద్ధమతమునకును, బౌద్ధమతమునకును న బ భిన్న యంశగ్రాహకులుగల గొప్ప పుస్తకభాండాంశముండెనట. మండీపుస్తకభాండాంశము విశ్వవిద్యాలయమున లోదని క్కొని నాసియున్నాడు. కాకేమి? ఇంద గతిచిహ్నమున గొప్పయాచార్యుల విజ్ఞాన సారము నెరిగియుండుచుగదా. ఇతల నెగదా పూర్వపువానిని ప్రస్తుతపువానికిని సంపర్కముక లిగి జ్ఞానపెడకెగల లోకమున నాగుచుండును? కావుననే పూర్వకాలమున పుస్తకములనిన ప్రాణరక్షమలుగా గాపాడుకొనుచుండిరి. వానిని

నాయుట మిక్కిలి కష్టతరముగా నుండెను. “భగ్నపృష్ఠికిఁ గ్రీవః! స్తబ్ధస్థిరఞ్ఘోషాఖమ్! కష్టేనలిఖితగ్రంథంయత్తేనకరిపాలయేత్ ||” అని పోతని వ్రాసినవాడు బ్రతిమాలుకొనచుండును. మంచి వ్రాతకాండ్రను పెట్టి యుత్కృష్టగ్రంథమును భజిమిచ్చి భనికులు వ్రాసుచుకొనుచుండిరి. కావుననే చెత్తగ్రంథము లెన్నిపుట్టియు నవి మిగులక వానిలోమంచి వని జనలంగికరించినవానినే శిఖాపీఠమునగుటచే గ్రంథములపాఠశస్త్రమును నిర్ణయించుటకు వేజేపాపశ్చు లక్కఱలేకుండెను. ఇట్టి ప్రశస్తగ్రంథముల ననుగాయ మాయాద్రామములయందలి భనికులు స్వఞ్ఘోషానియుండె . తిమిగ్గఱలే గ్రంథములకొఱ కిర గానిములకుఁబి పి వ్రాయుచుకొనుచుండిరి. ఈతఱిగ గ్రంథగాజము లభిజాగ్రత్తఞ్ఘో కాపాడఁట నుచుండెను. శేషములకు రాజకు వాఁ డిన్నివిధములగు గ్రంథములకు మొక కేగ్రాస్తానమునకుఁ జేర్చుచుండెను. ఈతఱిగా పుస్తకభాండారస్థాపనము నిరంతరము జరుగుచునే యుండెను. ముఖ్యముగా నురియులయందు మతగ్రంథములన్నియు చేరుచుండెను. వానిని వ్రాసికొని తమ దేశమున నార్యవృత్తినము వ్యాప్తి పఞ్జేయుటకే దూరదేశములను సియు పిద్వ్యాసులు, వతధర్మముల దెలిసికొనవచ్చినవారు నుపశేషముకనేకులు నచ్చుచుండిరి. చీనాచూత్రకులగు ఫాహాయాన, హామత్సాగు, ఈట్సిగు మొదలగువారు జాధగ్రంథములను సంవత్సరములొదియుఁ గట్టపడి వ్రాసికొని తమదేశ

ననకుఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి. ముద్రాణయంత్రములు వచ్చిన నాటినుండియుఁ బూర్వగ్రంథాలయములు నశించిపోయినవి. స్త్రీకములు చెదపురుగులవలనైపోయినవి.

నాలందా మొదలగు విహారములందువలె నుద్గ్రంథపుర మునందుండిన గ్రంథ భాంజరమునందును సమూల్యము లగు గ్రంథములు చేరియుండెను. వీనిని చదువుకొనుటకును, ప్రతులు వ్రాసికొనుటకును విద్యార్థులు వచ్చి చేరుచుండిరి. వీరి వలన శాస్త్రార్థవిచారముచేయునఁ గొంత కాలముండుచు నచ్చిరి. ఇట్లు విరు సంపాదించిన భాగముతోడన, గ్రంథముల నొడను తనుదేశములకేగి యాచార్యజ్ఞానమును వ్యాప్తింపఁ జేయుచుండిరి.

౧౧౯౭ సం॥రమున మహమ్మదీయు ల్విహారముపైఁ బడి బాధలనుచూపి, సర్వమును నాశనముచేసి, యిచటి గ్రంథ సంపాదయము. అతనిని దగులఁ బట్టెరట! అప్పుడు చేతికిచిక్కిన గ్రంథములను సంగ్రహించుకొని బహిష్కరియున్న బాధభిక్షువులు స్త్రీమణిలానగరముఁ జేరికొనిరి.

అని నేటి దేశమునందలి విద్యాపీఠములలో నత్రప్రసిద్ధిఁ గొనిన శాక్య గరమునందలి బాధవిహార మియ్యద్గ్రంథపుర విద్యాపీఠము ననుసరించినదే. ఇచట ౧౨౦౨ సం॥రమున నొడవర్స ల సర్వయిగుట కొకగొప్ప పరిషత్తు కూడెను.

శ్రీరామ ప్రసాదీన విద్యాపీఠములు.

విక్రమశిల

ఉద్ధృతపరవిద్యాపీఠమును నెఱుకొల్పిన గోపాలుని భా
వ్యుండగు ధర్మపాలుడు విక్రమశిలయగు నుజ్జయింక విద్యా
పీఠమును తొమ్మిదివశతాబ్దమున స్థాపించెను. ఈవిహారము
వీహారురాష్ట్రములోని భాగల్పురమునకు మైశ్వర్య దూర
ముననున్న పాతరఘటయందు కొందఱుచున్నారు. ఈవిహార
ము చంపానగరమునకు దగ్గరగా నుండెను. ఇది తొమ్మిదవ
శతాబ్దమున స్థాపింపబడుటచే చంపానగరమున కేగియుండిన
హళాచుత్సాంగు దీనిని గూర్చి నేరుము ముచ్చటించియుండ
లేదు. చోరకవి తాను వ్రాసిన “చౌరపంచాశిక” యను
గ్రంథమున దీనిని శివాసాగమ మను పేరున వ్యవహరించియు
న్నాడు. ఇచట పాడువడిన జౌధారామములును, స్థూపము
లును, విగ్రహములును బయలు వెడలుచున్నవి. ఈస్థలమున
దు దొరికిన బుద్ధ, మైత్రేయ, అవలోకితేశ్వరుల విగ్రహము
లు ముద్దులు మూటగట్టుచు నాలందాయుండలి శిల్పకౌశల్య
మును బురణించుచున్నవి.

నాలుగదాయమునలె సచటను నాలు కళాశాలలుం
జేయ. ధర్మపాణి గొడవమున వీరిలో మొక్కొక్కకళాశా
లకు ద్వారపండితుఁ జను మొక యధ్యాపకుఁ డధికారిగా
యండెను. ఈద్వారపండితుల ప్రశ్నలకు సగుత్తరముల నిచ్చు
నాగే యచటిమరణమున శర నహంకారై యుండిరి. మరమున
కు నాగుములలనున్న నాలుగుకళాశాలలలోనికి నందఱువి
ద్యాగుఁడగు నొకఁడువచ్చి నవీలు లేకుండెను. ఆరామమధ్య
మనసొన్న “శాస్త్రప్రహమ” నందఱు “స్కాపారమితీనూత్ర
ము” నాధ్యక్షుని ధర్మముల జదువుటకు శ్రమముమాత్రము
చేయుచుండిరి. ఈసర్వకళాశాలలలో నధ్యాపకులుగనుండిన
యిరువురు పండితులకును మగమునకు ప్రథమ, ద్వితీయ స్థం
భములను నాచుము యుండెడివి. ధర్మపాణిగొడవమున నీమత
మునకు శ్రీభద్రజ్ఞానపాదండను వాఁడవ్యతిరేకుగ నుండెను.

ఇచటికి వచ్చుకొనుటకువచ్చిన విద్యాధులందఱు
నిందే నివసించుచుండిరి. మరముయొక్క నాలుగువ్యవస్థలు
యొద్దనున్న నాలుగుసత్రములగును వీరు దితముగ భోజనము
చేయుచుండిరి. ఈసత్రముల స్వేదరాజులును, ధనవంతులు
ను బోషించుచుండిరి.

ఈసర్వకళాశాల నాలుగుశతాబ్దము లభివృద్ధిలోనుండి
౧౨౦౦ సంవత్సరమున భక్తియారాధనయను తుగుష్కునిచే నాశ
నము నొందెను.

మిథిలా, నవద్వీపములందుండి విద్యాప్రీతములు విక్ర
మబిలామతము రూపుమానినతరువాత స్థాపింపబడినవే.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపితకులు.

రాజమహేంద్రవరము.

దక్షిణాహిందూదేశచరిత్రయందు పదునెకండవశతాబ్దము చాలముఖ్యమైనది. అంతకుపూర్వము రాజ్యస్థాపనములతోడను, వానినిమిత్తమైపుట్టిన యుద్ధములతోడను, రాజ్యవిప్లవములతోడను దేశమతీక్రాంతిమోదాయుడైను. ఈతాబ్దమున మొందుచు వచ్చునదికి కీర్తియుద్ధములు, ననగతుష్టియు నారంభమయ్యెను. ఈమధ్య కాలమున ననగా క్రీ.శ. ౧౮౫౬ సం॥ ౧౮౫౯ మునుండి ౧౮౮౦ సం॥ రమునకు మొదలైన తాబ్దము దేశమునందు శాంతి నెలకొనియుండెను. ఈ కాలమున జన్మించిన వంశములును, జన్మించిన రాజులును, దిమగ్దము పోరాడుచుండుట యంతరించినది. చిన్ననానావియలన్నియు బెద్దరాజ్యములతో లీనమైపోయినవి. అతీవిస్తారములును, వత్యంతైభవోపేతములునగు సామ్రాజ్యములు కనిపిరపడినవి. ఇట్లేప్పడినచోళ, చాళుక్య, కళింగసామ్రాజ్యములు మూడును దక్కినవానిని బ్రతుకొని యత్యుచ్చతతోనికి వచ్చెను. చోళరాజు రాజరాజ విక్రమమున నెత్తపసిద్ధి

కక్కినోదూరాలోచనయందునునంతప్రసిద్ధికెక్కియుండెను. తా నెన్నియుద్ధములుచేసి విజయముగాంచినను, దేశమందెల్లఁగా శాంతిప్రేక్షయుండిన నట్టిజయములవలన నెట్టిప్రయోజనమును నుండఁబోదనియు, సామ్రాజ్యస్థానమనకు ప్రైత్తిముఖ్యముగాని కత్తుక్రమము నర్పదా భేదహేతువలననియుఁ దలంచి చాళుక్య కళింగరాజ్యములతో నాతఁడుసంబంధబాంధవ్యముల జేయనారంభించెను. ఈతని బుద్ధికుశలతవలనను, చాళుక్య కళింగరాజ్యములును శాంతిగోరుటచేతను, నీమూఁదను మెక్కటయు దక్షిణహిందూదేశముతయు నొక్కనియేలు బడిలోనికి వచ్చుకేమోయను నాశపుట్టెను.

వాశిజ్యము, కృషి, పరిశ్రమము, కళలునభివృద్ధి నొందుటకు శాంతిపరిస్థితులెల్లు కావలెనో, వాఙ్మయాభివృద్ధికిని నట్లేకావలయును. కావుననే తక్కినవానితోఁజాటికాలమున వాఙ్మయమన్నివశలను వృద్ధిమొదలుచుండెను. ద్వేషపూరితములగు మతములు న్యాయకౌదక, యాదఱును ఇతర మతసహనము కలిగి వర్తించుచు డిరి. రాజులుప్రజాభివృద్ధి మెడల సుగుఱులైయుండటయేగాక తామును కావ్యగీతప్రియులైయుండిరి. పండితులును విద్వాంసులును గవులను మొదలబడులు వెడలసాగిరి. తమిళ తెలుగుదేశములగు గ్రాహ్మణములను వాఁగొనెను. తమిళ దేశమునగు నాస్కత్తతగ్రంథములకు భాషాంతరీకరణము బయలుపెడలెను. కలబరామాయణమును హాసము కాంచి స్కాంధమునుపదియైయు

కన్నడదేశమునఁ గర్ణాటకవాఙ్మయముచ్చదశలోఁకివచ్చెను. ఇచట నతిమనోహరములగు స్వతంత్రగ్రంథములు బయలు వెడలెను. రత్నత్రయమునఁపేరుగాంచినవానిలో ప ప విక్రమా ర్జునవిజయమును నామాంతరముగల భారతమును, నాదితీర్థ శరణుడయినపురుషేవునిచరిత్రముగునాదిపురాణము నురచించెను. పాన్న శాంతిపురాణమును, జినాక్షరమాలను రచించెను. రన్న యజితపురాణమును, సాహసభీమజయమునురచించెను. వీరుమువ్వరును వేంగిమండలమువారేయని తోచుచున్నది. పంతు తనభారతమునఁ దనతాతమత్తాతలు వేంగిమండల మందలి వేంగిపళవునకుఁజేరిన నాల్గ్రహారములందగ్గఱఁబ్బులుగా నుండినట్లు చెప్పికొనియున్నాడు. విన్న తనశాంతి పురాణమున వేంగిపయములోని కమ్మనాటికిఁ జేరినపుంగి మాయగ్రామమున నుండిన మల్లక, ఘ్నిమయ్యల ప్రేరణ ముచే నాగ్రంథమును రచించినట్లు చెప్పికొనెను. రన్న యజిత పురాణమున వేంగిమండలమును హెచ్చుగావ్వలించియున్నాడు. ఆకాలమునాటి వేంగిమండలనగరము నాతిండిల్లుచేపి యున్నాడు.

తొంగమతంగ కేంద్రవనదిం ఫలభారివనమనాళికే
రంగళి, కద్రకానది, నుత్తమశాపనంగళి, చళ
ద్భ్రుంగకుళి కుళీకృతిసరోహపండిది, సింహపుష్పవా
టింగళినావమండలమ మ గెలెవందుద వె గిమండల.

ప. అల్లికగుట్టకివృత్తియం వయశరణితీయం ' ఫల
తరుగళొళె, దానభంగముంగజ గళొళె, కలరగహమంసం

భోగదొళె, చళనక్రియెయింరవ నాదదొళె, మత్తంధనదరల్లదభవ
దరిల్ల, తక్కిరిల్ల దేబుక్కిరిల్ల, జన్నుమల్లదెబనమిల్ల, భోగమల్లదె
రాగమిల్ల, అఱనల్లదెబఱిల్ల, పెచ్చిల్లదెపెచ్చిల్ల, కులీనరిల్లద
కులీనల్ల, నాదియల్లదెబాదియిల్ల, జాతియల్లదెవిజాతియిల్ల
దగ్ధరల్లదవిదగ్ధరిల్ల, సురాలయమిల్లదసురాలయమిల్ల, వివ్ర
భాపమల్లదెవివ్రభాపమిల్ల, వాఱిజాతెమల్లదెవగాజాతెమిల్ల, అధి
కారిగళల్లదధికారిగళిల్ల, విప్రయక్తరల్లదవిప్రయక్తరిల్ల
పరలోకభయమల్లదపరలోకభయమిల్ల, పరాధవేషిగళల్ల
దె పరాధవేషిగళిల్ల, పపభీరుగళల్లదసాపభీరుగళిల్ల, పరహిత
వ్యసంగళల్లదె దుర్వ్యసంగళిల్ల, గోసాసమిల్లదెకగ్నెగోసా
సమిల్ల.

సకళివిసేయసః వాతే యొల్లదవగ్నివామె బుదిల్లదై
వక్రతమదాదొడింకి యెకట్టదక్కాళనిరెనాన్వకా
లికఫలదాయియగ్గళిదబత్తడివె ర్వేళిసిందిదేనమా
తృకముమకృష్టపచ్చముమెన్నొరె వెత్తుదుమెంగిమ డలం॥

ఆళికితకుసుమపరిమళ
ఫలరసమందానిలాదికాననలీలా
విలసనదాభోగమహి
తళమెనిపుదుషిషయజనకె వె గీవిషయం॥

“జలధితరంగతాడితమహితళిదొళెగల్పత్తాడెంగిమ
డలం”.....అజితపురాణము.౧. ౨౧-౨౪
చైవానిలోని తుడిపద్యభాగము నాంధ్రభాషా పీఠికయందలి

‘త్రుణలజలధివేలావలయిత వసుమతీవనితావిభూషణంబైన
వేగీదేశ’మను గద్యభాగముతో సరిపోల్చికొనవలయును.
ఈరీతిగా నాకాలమున వెంగిదేశము సకలసంపదలకు నాలవా
లమై విద్యలకురచ్చవట్టై విలసిల్లుచు డెను. జైనమతగ్రంథ
ములు పశ్చిమలియుండెను. రత్నత్రయము వ్రాసిన గ్రంథములు
దేశభాషలలోనుండి సర్వజనాదరణపాత్రములగుచుండెను.
బ్రాహ్మణమతమంతయు సాన్మతమునందే యుండిపోయి
సామాన్యజనులు తమంతటతాము తెలిసినసీలులేకుండెను.
రాజులు బ్రాహ్మణమతావలంబులైయుండి బ్రాహ్మణవిజ్ఞాన
ము ప్రజలజేసి, జైనమతమునంతలి యభిమానమును ప్రజ
లందు తగ్గింపజూచిరి. కావుననే చాళుక్యరాజరాజు నన్నయ
భట్టుంజూచి,

క. జనమతకృష్ణద్యైవా

యననునివృషభాభిహితమహాభారతబ

ద్ధనిరూపితార్థమేర్పడఁ

చనుగునరచియింపుమధికధీయక్తిమెయిన్ ||

అనిపలికినట్లు భారతపీఠికదెలుపుచున్నది.

రాజమహేంద్రవరమెప్పుడు వెంగిదేశమునకు రాజ
ధానియయ్యెనో తెలియదు. విన్నకోట పెద్దన తనకావ్యాల
కారచూడామణియందు భారతరచనకుతోడ్పడిన రాజరాజున
రేంద్రుని రాజమహేంద్రపురస్థాతయని చెప్పియున్నాడుగాని
యంతకుఁబూర్వమునుండియు ననగా నన్మరాజవిష్ణువధో

నునికాలముననో ఆహారాజవిజయాదిత్యునికాలముననో య
నగా నేడవశతాబ్దమువధ్యనుండియు నీపురము ప్రసిద్ధికెక్కి
యుండెనని తెలంచుటకు తగినకారణములున్నవి. తొలుత వెం
గియనుఁ బిదపవిజయవాటికయు నచటినుండి రాజమహేంద్ర
వరమునకును నీరీతిగ్రమక్రమముగా వేంగీరాజులరాజధాని
మాటుచువచ్చెను.

తెనఁగునందు రాజరాజ పూర్వము గ్రంథరచనము
న్నదోలేదో తెలియదు. బడివాడశాసనములోని యక్కట
లులేప్ప మనకు వశ్యైదిదర్శనములు నంతకు పూర్వముండినవి
కానరావు. ఆధీశ్వరిమహాభారతమే మనకిప్పటికి మొదటి
గ్రంథముగా నేర్పడుచున్నది. ఈ యాధ్యక్షరణమునకై రాజ
రాజు చాలమందిహాసితలను, కవులనుఁ దనయాస్థానమునఁ
జేసికొనించుచువచ్చెను. భారతవీరిలోని యీక్రిందినచనము
లన నారాజ్యైవిద్యాభిమానియ, రసజ్ఞుడైనైయుండెనో
చేటకడఁగలదు.

“ అఖిలజలధి వేలావలయితి వసుమతీవస్తావిభూష
ణంబైన వేగీదేశింబునకు నాయకరిత్నంబునుఁబోని రాజమ
హేంద్రపురంబునందు మహేంద్రహామితోఁ బరమానందం
బున ననవరతవహామహీరాజ్య మఖి బులనుభవించుచు వక
లభువలక్షీమ్రొలొన నివాసంబైన రమ్యహర్ష్యతలంబున
మంత్రి, పురోహిత, సేనాపతి, దండనాయక, దావాకిక

మహాప్రథా రాసంతసామంతవిలాసినివృత్తుండై, యపారశబ్ద శాస్త్రపారంగతులైన వైయాకరణులును, భారతరామాయణాద్యనేకపురాణపుష్పిణులైన పౌరాణికులును, స్మృతుమధుర రసభావభాసుర నవాధావచనరచనాపితారదులైన మహాకవులును, వివిధతర్కవిగాహితీ సమస్త శాస్త్రసాగరగరీయః ప్రతిభులైన తార్కికులును, నాదిగాఁగలుగువిద్యజ్ఞులును పరివేష్టించి కొలువ విద్యావిలాసగోష్ఠి సుఖోపపష్టులై యిష్టకథావిసోదంబులనుండి యొక్కనాఁడు.

ఈరీతిగానతివైభవోపేతుండై బ్రాహ్మమతమునా ధర్మలోకమున వ్యాపింపజేయసమకట్టి రాజరాజాక విద్యత్పరిషత్తునేర్పఱచి, వారితోఁ దెనుగుకావ్యమును రచింపవలసిన పద్ధతులనేర్పఱచి, యాపద్ధతులమీఁదనే భారతరచనను నడిపించుచు దానును విద్వాంసుఁడగుటచే దనకుఁ శోచినచోట కొన్నిపద్యములనుచేర్చుచు, నీపరిషత్తునకు తనవంశము నాశ్రయించి, చిర కాలవాండిన వంశమునజనించి, యనురక్తుండై నకలపురాణేతిహాసకథాకథనదత్తుండై నిత్యసత్యనిచనుడును, మతిమంతుఁడనై యుండుటయేగాక శబ్దశాసనవిరుదమునకు పాత్రుండైయుండిన నన్నయభట్టు నద్యక్షునిగానియమించి, దెనుగుభాషకు మహోపకారముఁగావించెను. శ్రీకూర్మము శాసనములోని, “సరాజరాజవృషతిఃసువిశాలకీర్తిః యస్మాదిభిస్సహకీలస్సృతిజాలసార ముద్రీచకారవరభారతవంశవృత్తమ్” అనువానినిబట్టి రాజరాజును గనియైయున్నట్లు తేలు

చున్నది. భారతాంధ్రీకరణభారమంతయు నన్నయగొండనే పడియుండెను. అతనికి నారాయణభట్టు చాలవఱకు సహాయము ససెను. ఈ నారాయణభట్టు సంస్కృతప్రాకృతకర్ణాటవైశాచి కాంధ్రభాషలయందు కవిరాజశేఖరుడను ప్రశస్తిగాంచి యుండెను. నారాయణభట్టు నన్నయకుతోడ్పడిన విధము భారతపీఠికలోని.

ఉ. పాయకపాకశాసనికి భారతఘోరణంబునందునా

రాయణునట్లుతామను ధరామరమశేవివధానుడునా

రాయణభట్టువాఙ్మయధురంధరుడుందనకిష్టుఁడున్నహా

ధ్యాయుఁడునై నవాడభిమతంబుగఁదోడయినిర్వహింపగన్
అనుపద్యమువలనఁ దేటపడుచున్నది. నన్నయనారాయణులే కాక యనేకులుకవులు రాజరాజనాథానమున నుండినట్లు “రాజమహేంద్రకపీఠద్రసమాజసూరత్నోజ” యనుసంబోధన మువలనఁ జెలియుచున్నది.

భారతాంధ్రీకరణమరణ్యపర్వమధ్యమున నాగిపోయి నది. దీనికిఁగారణము నన్నయకుఁగలిగిన చిత్తచాంచల్యమే యని కొందఱందురుగాని రాజనిర్యాణమే యగునేమో. రాజుకొకనన్నయమీఁదనే యాధారపడియుండ లేకుగదా.

ఎట్లయినను రాజరాజనంతరము రాజమహేంద్రవర మునకు విద్యాపీఠమను ప్రసిద్ధికొంత తగ్గినదనియేమని చెప్పవలెను. రాజావలంబనమున్నఁగదా కవిత్వమును, గళలును, రాజరాజామ్ముగ దేవుల పుక్తుఁడగు కుళోత్తుంగచోడునకు

దక్షిణదేశముపై మోహముపుట్టి యాతఁడు రాజమహేంద్రవరమును వదలిపెట్టెను. అప్పటినుండియు చాళుక్యరాజ్యము క్షీణింపజూచెను. తిరిగి రెడ్డికాలమువఱకును విద్యులీడేశమున నెట్లుండెనో తెలియదు. వేమారెడ్డియనుతనయన్నసహాయమున వీరభద్రాద్రిరెడ్డి రాజమహేంద్రవరమును ముఖ్యపట్టణముచేసికొని పరిపాలనము చేయుచుండెను. ఈతనియాస్థానముననే తిరిగివిత్వము తలచూపెను. కవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథుఁడీతనియొద్దనే యుండి మన్ననలకుఁబాత్రుఁడై యాతనికి కాశీఖండమునఁ గృతినొచ్చెను. ఈకవిశేఖరుఁడు సర్వజ్ఞచక్రవర్తిబిరుదాఁకితుఁడగు కోమటివేమారెడ్డియొద్ద విద్యాధికారిగానుండి యాతనిసేనాయగు పెంగడమండ్రకి పంపి తాఁతాధ్యచరిత్రమును, మంత్రియగు మామిడిసి గనామాత్యునకు శృంగారనైషధమును, వీరభద్రాద్రిరెడ్డిమంత్రియగు బెంగళపూడి అన్నయామాత్యునకు భీమఖండము నంకితమిచ్చెను. ఈతఁడుతానురచించిన గ్రంథములఁగూర్చి యిట్లుచెప్పియున్నాడు

సీ. చిన్నారిపొన్నారి చిఱుతకూకటినాడు

రచియించితిమరు త్రరాట్పరిత)

మానూగుమీసాల మాత్మయాపనమున

శాలివాహన సప్తశతినొడిచితి

సంతరించితినిండు జన్మనంబునయందు

హర్షనైషధ కావ్యమాంధ్రభాషఁ

బ్రాహ్మనిర్భరవయఃపరిపాకమానగౌని
యాడితిభీమనాయకునిమహిమః
బ్రాయమింతకు మిగులగ్రైవాలకుండః
గాశికాఖండమను మహాగ్రంథమేను
దెనుగుజేసెదఁ గన్గొటదేసికటక
పద్మవనహేళిశ్రీనాథభట్టసుకవి.

ఈకవిశిఖామణి 'మదపుటేనుగుగతి ననుకరించుశైలి'
తో విశ్వంఖలముగఁ దనగ్రంథములను రచించియున్నాడు.
ఈతడ భీమఖండములో గోదావరివచ్చురీతిని వర్ణించినపద్య
మే యీశానికవితాగతినిగూడ వర్ణించుచున్నది. "తరులతో
పండములతోడ దరులతోడ విమూడిండ్డిరఖండ తండముల
తోడ మురువుహరువును నాటోపమున జవంబు వడువునుభంగ
గంగమృదనువవమృత" మురువు, హరువు, ఆటోపము, జవము
ననుగుణములన్నియు నీతనికవిత్వమునఁ గాన్పించుచుండును.
ఈతఁడింకననేక గ్రంథముల రచించియున్నాడు. శివరాత్రి
మహాత్యమొకటి యిప్పుడుబయలు వెడలి ముద్రితమైనది.
కాపులుహాయిగా పాడినాను 'హరిహరీనారాయణ' పద మీ
తనిదే యనివాడుక. ఈతని పల్నాటివీరచరిత్రమునందలి శౌర్య
సాహసకృత్యముల వర్ణనములు చదువుచుండిన నొడలుపుల
కరించుచుండును. భీమేశ్వరపురాణమన శ్రీనాథుడు రాజ.
మహేంద్రవరము నిట్లువర్ణించియున్నాడు.

‘సీ. కనులాచలగ్రమార్కండేయశివశిర
శృశీచందికాధౌతసాధవీని
గోదావరీపుణ్యకూలంకషాజు
స్ఫురితశ్రీగుద్ర పాదయుగళి
బలవదభ్యున్నత ప్రాకారపరివేష
గంధూషితాజాండ మడలంబు
గంధదంతావళక్రైవేయఘంటికా
శంకారముఖర ఘటాపథంబు

రాజబింబాననా నూత్నరత్నపేటి
వీరరాజాత్మసుభటకంఠరవాది
వేమభూపాల రాజ్యాభివృద్ధికరము
సాంద్రవిభవంబు గాజమహేంద్రవరము.

వీరిభద్రదారెడ్డికి ముత్తీయగు లింగనకూక తనప్రభు
పువలె గవీశ్వరుల నాదరించుచుండెను. ఈతఁడు ‘కవిబుధ
శ్రేణికిఁ జెపులపండువులుగా నాస్థానమున మాట్లాడనేర్చు’ నని
శ్రీనాథుడు చెప్పియుండుటఁబట్టి యీతఁడు విద్యద్వోష్టియుండు
కాలముగఁడుపుచుండెనని తెలియుచున్నది. ఈతనితమ్ముడగు
నన్నమంత్రియు బహుభాషలనేర్చి, వివిధదేశముల లిపులతో
‘నా’యగల నేర్పరియైయుండెనట.

మ. అరబీభాష, తురుష్కభాష, గజకర్ణాటాంధ్రగాంధారఘూ
ర్జరభాషల్, మలయాళభాష, శకభాషాసింధుకావీరబ
ర్మరభాషల్ కరహటభాషమఱియున్ భాషావిశేషంబుల
ఛైరువైవచ్చునదేటి యన్నవిగోష్ఠీనంప్రయోగంబులన్.

ఉ. అన్నయమగ్రతేభరుడ హమ్మనుశాననదానభూమిభృ
త్సన్నిధికిన్మదిన్సముచితంబుగ వేమమహీసు రేంద్రరా
జ్యోన్నతిసంతతాభ్యుదయమొ దగఁగారసిభాషవ్రాసినం
గన్నులపాడువైయమరుఁగాకితమాదలివల్లపద్ధతుల్.

రెడ్లు తెనుగువాఙ్మయమునెగాక సంస్కృతమును
సాడ చాలప్రోత్సహపఱచుచుండిరి. సంస్కృతకావ్యము
లకుఁ జాలమట్టుకు వీరికాలమున వ్యాఖ్యానములు బయలు
వెడలినవి. విద్యాశాలలు నెలకొల్పఁబడి యందువిద్యసాగు
చున్నదోలేనో చూచుటకు విద్యాధికారులు నియమింపఁబడు
చుండిరి.

కాని యచిరకాలముననే రాజమహేంద్రవరము మ
హమ్మదీయులచేతులలోఁబడెను. తిగియరాజక మారంభ
మయ్యెను. తరువాత కాలమున నిచటవిద్యల్లు సాగుచుండె
నో మనకు తెలియదుగాని, రాజాదరణము లేకుండినను
నిచటవిద్యలు సాగుచుండెననియే చెప్పవచ్చును. నేటికినినిది
విద్యావిషయమున నితరస్థలములకు తీసిపోదు. ముస్మాదు
మనకులభించు నాధ్రవిశ్వవిద్యాలయమిట్టి సాంప్రదాయము
లుగల రాజమహేంద్రవరమునగాక ఇతరస్థలములందు స్థాపి
చుట యుచితముకాదు.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీన విద్యాపీఠములు.

నవద్వీపము.

శిక్షా, వ్యాకరణము, చందస్సు, ఋగ్వేదము, జ్యోతిషము, కల్పమునను నాఱువేదాంగములలో శబ్దస్వరూపమును దెలియుటకు వ్యాకరణమెల్లు ముఖ్యమో, న్యాయము, వైశేషికము, సాంఖ్యము, యోగము, పూర్వమిమాంసా, ఉత్తరమిమాంసా, యనాపద్భ్యుత్పత్తిలో నధికస్వరూపమును దెలిసికొనుటకు న్యాయమంతము ఖ్యము.

వాగర్థావిషయసంపృక్తోవాగర్థప్రతిపత్తియే
జగతఃపితరావందేవార్వత్సరమేశ్వరౌ॥

అనికాళిదాసుపమించినరీతిని వాగర్థములక్కనారీశ్వర రూపము దాల్చిన పార్వతీపరమేశ్వరుల యవినాభావసంబంధము కుదురుకొనియున్నది. వ్యాకరణన్యాయముల కందుచేతనే విక్రీడిదగ్గఱసంబంధమున్నది. వ్యాకరణమునకుఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచిన హిందూదేశమందుచేతనే న్యాయశాస్త్రమునకు నుఁ బ్రసిద్ధి వహించియున్నది. కేవలవ్యాకరణమునుగాని, వలన్న్యాయమునుగాని యధ్యసించుటవలన నాయొక్క శాస్త్ర

మునందుమాత్రము జ్ఞానము సంపాదించినవాడగునుగాని, యింకను బుడితుడని చెప్పటకు వీలులేదు. అనగారెండుళ్ళాస్త్రములు నామూలముగ నభ్యసించినపిదపనే వేదమున కర్థముబోధపఱచుకొనుట కధికారము కలుగుచున్నది. తక్కిన శాస్త్రములును, ద్విపములును ముఖ్యములేగాని యవియారెండును నభ్యసించిన పిదపరాదగింపి. ఈవ్యాకరణన్యాయము లింతముఖ్యములగుటచే గాఢికిపోయి వ్యాకరణము నభ్యసించినవారు నవద్వీపమునకునుబోయి న్యాయమునభ్యసించిన తరువాతనే తమ శిశుములకు మఱలివచ్చుచుందురు.

న్యాయమనగా నొకవిషయములోనికి దీసికొని వెళ్లుననియర్థము. అనగా నావిషయమును వికరణముచేసి దానియందేమేమియున్నదో తెలియజేయునది. ఇట్లొకవిషయమునందలి యంతర్భాగముల విడదీసి, దానిస్వభావమును బాగుగఁ దెలిసికొని వానినితీరి కలియఁగలుపుట సాంఖ్యముపరిమైయున్నది. కావునన్యాయము సాంఖ్యమునకుఁ దోడ్పడి యాయావిషయములఁగూర్చి స్పష్టమగు జ్ఞానముఁ గలుగఁజేయును. న్యాయమును దర్శమును నొక్కటేయని కొందఱుచుదురు. గానిజముగా దర్శమున్యాయములో నొకభాగము మాత్రమే. సర్వవ్యవహారపేతువగు బుద్ధియే జ్ఞానము.

స్మృతి, అనుభవమునని యదిరెండువిధములు. నావ్యాకరమాత్రముచేతఁ బుట్టినజ్ఞానమునకు స్మృతియనిపేరు.

దానికిభిన్నమగు జ్ఞానమునుభవము. అదిరెండవవిధములు, యథార్థము, అయథార్థమునని. ఒకవస్తువుస్వరూప మొకరితగానుండగానది యట్లేయన్నదని గ్రహించుటయథార్థము. దీనికే 'ప్రమా' యనిపేరు. ఒకవస్తువుస్వరూప మొకరితగా లేకున్నను నారీతిగనే యున్నదను కొనుట అయథార్థము. దీనికే 'అప్రమా' యనిపేరు. యథార్థమునుభవముప్రత్యక్షము, అనుకూలము, ఉపమానము, శబ్దమునని నాలుగు విధములు. అయథార్థమునుభవము మూడువిధములు, సంగత్యము, వివర్తయము, తర్కమనఁగా వ్యాప్యరోపముచేత వ్యాపకారోపముచేయుట. వివర్తముపై నన్ని లేకపోయినచో ధూమము కూడలేదని యూహించుటతర్కము. ఇట్లు తర్కము న్యాయము లో నొకటి గమ్యయైనను నిశాస్త్రము రెండువేర్వేరుగా నున్నది వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

గోతమన్యాయసూత్రమునందు వివరింపఁబడిన యాంశములు పదునాఱు. దానిలో మొదటిది ప్రమాణము, అనగా 'ప్రమా' యనుయథార్థజ్ఞానమును సంతాదించుటకు సాధనము. ఈయథార్థజ్ఞానమును నాలుగువిధములుగా మనస్సుపొందుచున్నది (౧) ఇంద్రియార్థసన్నికర్షజన్యమగు జ్ఞానమునని త్యక్తము. దిట్టఁడు, ఇతిఁడు బ్రాహ్మణుడు, ఇతిఁడుశ్యామవర్ణుఁడు, ఇతిఁడుపాచకుఁడనని గ్రహించుటయే ప్రత్యక్షజ్ఞానము. ౨. అనుమితకర్ణమనఁమానము. పరామర్శజన్యమగుజ్ఞాన మనుమితి. వ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మలక్షణము పరామర్శము. వహ్ని

న్యూపించియుండఁగా యీపర్వతము ధూమవంతమని చెప్పట
పరామర్శము. దీని వలనఁగలిగిన పర్వతమువహి మంతమని చె
ప్పట యనుమితి. ధూమమున్న చోట నెల్ల నగ్నియున్నది
అనుసాహచర్యనియమ వేదికలదో యదియేవ్యాప్తి. వ్యాప్య
మునకుగల పర్వతాదివృత్తియే పక్షధర్మత. (౩) ఉపమితిక
రణ ముపమాము. సంజ్ఞకును, సాక్షికిని గలసంబాధమును
గూర్చిజ్ఞానము వమితి. ఒకానొకరికి 'గవయము' అనుప
దాధముకెలియక యొక గూరణ్యక పురుషునివలన గోసదృ
శము గవయమనికెలిసికొని వనమున కేగి వాక్యార్థమును స్మ
రించి గోసదృశమగుదానిని చూచును. అప్పుడు 'ఇదిగవయ
పదవాచ్యము' అనియనుకొనును. ఇట్లేయనుమితకలుగుచున్నది
(౪) ఉపవాక్యము శబదము. య, ధావక్తయే యాపుడు.
వాక్యమనఁగా పదసమూహము. -దా: గోవునుతీసికొనిరమ్మ
శక్తిమయినదేశదము. ఈపదమువలన నీయధాము గ్రహింప
వలయునను సంకేతమే శక్తి.

పైఁజెప్పఁబడిన ప్రత్యయము మానవమానశబ్దభేదము
లలో రెండవదియగు ననుమానమైదవయవములుగలది. ఏవి,
సయమునుగూర్చియైనను సిద్ధాంతముచేయవలసివచ్చినప్పుడీ
యైదవయవములను నిరూపింపవలయును. అందు మొదటిది
ప్రతిజ్ఞ, అనఁగా సిద్ధాంతముచేయవలసిన విషయమును చె
ప్పట. రెండవది హేతువు. అనఁగా నట్లుసిద్ధాంతము చేయుటకు
వలయు హేతువులను నిరూపించుట. మూడవది యుద్దాహరణ.

ణము. దీనికే ఇంగ్లీషులో మేజర్ ప్రెమిస్ (Major premiss) అందురు. నాల్గవది ఉపనయము, అనగా నాకారణములకు పట్టించుట. దీనికే ఇంగ్లీషున మైనర్ ప్రెమిస్ (Minor premiss) అని పేరు. ఐకవది నిగమనము, అనగా సిద్ధాంతము. ఉదాహరణము.

౧. ఛర్వతము వహ్నిమంతము—ప్రతిజ్ఞ (Hypothetical Statement)

౨. దానివైధూమమున్నదిగనుక—హేతువు Reason or the Statement)

౩. ధూమమున్నచోట్ల నెల్లయగ్నియుండును, వంటయింటి వలె—ఉదాహరణము (Major premiss)

౪. ఈఛర్వతము వైధూమమున్నది—ఉపనయము (Minor premiss)

౫. కావుననిపర్వతమువహ్నిమంతము—నిగమనము (Conclusion)

ఈయనుమానప్రకరణమునకున్న గ్రీకులదానికిని జాతీభేదమున్నది. హిందూజ్ఞాన మేమాత్రమున్నను గ్రీకులనుండియే యెఱుఁపఁజెచ్చి కొరకు నపవాదమును బాపుటకది యొకనిదర్శనము. ఈయనుమానముగూర్చి అరిస్టాటిలు అవలంబించినపద్ధతియే స్పష్టముగానున్నదనియు, మనయనుమానము సిల్వీజిజమ్, ఎన్థిమీము, అనువాని సంకరమగుచున్నదనియు బాశాత్తులు విమర్శితురుగాని, వాదమును సం

పూర్ణముగా చెప్పట కీపద్ధతియే యుక్తమైనదని వారును నెప్పుకొనకతప్పదు.

హిందూ శేశపు న్యాయశాస్త్రము స్వతంత్రముగా మనదేశమునందే పుట్టినదని చెప్పటకంటె పయోగింపఁబడు న్యాప్తి, వ్యాక, వ్యాఖ్య, పదములే నిదర్శనములు. 'ధూమమున్నచోట్ల నుండెల్ల నగ్నియున్నది' యనుదానిం గూర్చి నై యాయును చెప్పవద్దతి. 'యత్ర ధూమస్తత్రాగ్నిరితి సాహచర్యనియమోన్యాప్తిః యత్ర మత్రేతి యత్రోపదవీస్సాధూమాధికరణేయవతివహ్నిమస్వలాభాయ యాతత్వమహిమ్నా సహీధూమన్యాపకత్వాలబ్ధమ్ తథాచధూమన్యాపకవహ్నిధూమతీత్యర్థః తదేవస్పష్టయతి సాహచర్యనియమ ఇతి నియతినాహచర్యవాప్తిత్యర్థః యన్యోన్యాపకత్వ సాహచర్యం సామాన్యకరణ్యం తథాచ ధూమసియత వహ్ని సామాన్యకరణ్యంన్యాప్తిత్యర్థః" ఇట్టిసూక్ష్మవిమర్శగాని, యిట్టిపద్ధతిగాని సాశ్చాత్యులెరుగరు. కావలసి న్యాయశాస్త్రమునుహిందూపులెఱుఁగెచ్చికొనిరిని చెప్పట న్యాయము కాదు.

ఇంక రెండవభాగము బ్రహ్మము. దీనియ ను ప్రముఖముగా యథాభావమునకు వాదించిన విషయములు చూపబడును.

అట్టివి. ౧. ఆత్మ. ౨. శరీరము. ౩. ఇంద్రియములు ౪. ఇంద్రియములకు విషయములగు వర్తములు. ౫. బుద్ధి. ౬.

మఃస్సు. ౭. పృవృత్తి. ౮. దోషములు. ౯. ప్రత్యక్షభావము
(అనగా సీదేహమున విడిచి యాత్మమతియొక జేహమును
బ్రవేశించుట.) ౧౦. ఫలము. ౧౧ దోషము. ౧౨. అపవర్గ
ము (లేకముక్తి) యని పండ్రెండు శర్మముపఁబడివి.

తక్కిన పదునాల్గుభాగములును శాస్త్రవిషయములు
గాక వాదమేయవస్థల బొందుచునచ్చునో దెలుపునై
యున్నట్లుతోచును. శాస్త్రసృష్టిలేని నై యాయుకుడు సా
ధారణముగాఁదనగొంతకు నే యాధారముచేసికొని, ప్రత్యుత్త
రమొలతృరితముగనిచ్చిన నంతగట్టివాడనుకొందురని నిలంచు
యొట్టిసిద్ధాంతమున్నకైనను శేవోపవాదములు చేయటకు
మొదటియకుగడట న భవింతునుగడుగు. ఇట్టివాగ్వాదమునకు
గాక సత్యావ్యవహారముకొకే న్యాయశాస్త్రము పుట్టించిన
జానకముగచి కొనవలెను.

సాధారణముగా కేవలవాగ్వాద టాయవస్థలనొందు
చుండును. మొదట చర్చనియాంశముంగూర్చిన సంశయమును.
చర్చవలన ప్రయోజనమును, పిదప దృష్టాంతమును, తరువా
త్తి సిద్ధాంతమును, జేయును. ప్రతిపక్షియప్పువాసిద్ధాంతమును
పంచానయనములుగా విభజించి, దానిపై తర్కముచేసి, సత్య
మును నిర్ణయముచేయును. ఇంతిటితీరు వాదమనందు తృప్తి
రను. ఎంతటిన్నయాక్షేపణలైనను అన్నిటినిచేసి తీరవలయు
ను. కావుననింకను వాదము జరుగును. ఇది బల్బములోనికిది
పును, తరువాత విలంబావాద మగును, అంతి హేతూభాస

మూలు బయలుగేరును; ఛగోక్తులు వెంటనే యనుననుచును;
ఆపైనిజాతి యనగా కార్యములేని పశ్చిమతరములు బయ
లుకెడులును. ఆపైని నిగ్రహస్థానమే; ఆక్షేపకుడంతకంటె
మఱినాదముచేయలేడని యేర్పడును. గోతముఁడిట్టిపదునా
ఱువిషయమాలఁగూర్చియుఁ జెప్పి యూపై నిమోహమేదుఃఖ
మునకు మూలమనియు, ప్రేమించుట, ద్వేషించుట, యుపే
క్షవహించుటయనునవి మోహజాతములేయనియు, ప్రవృత్తి
వలననే దోషములుకలుగుననియు, ఇట్టిప్రవృత్తియే పుణ్యపా
పములకుఁగారణమనియు, ఆపుణ్యపాపములకు ఫలముగా న
నేకజన్మములెత్తవలసియుండుననియు, ఈజన్మములు దుఃఖకా
రణమాలనియు, తిత్వజన్మవలననే దుఃఖములమగు మో
హము నశించుననియు నిరూపించియున్నాడు.

న్యాయమునకును నైశేషికమునకుజత. నైశేషికము
న్యాయములో నిశాఖకాదు. అది ప్రత్యేకమైనదర్శనము. కా
ని యీరెండుదర్శనములును గలసి యొక్క గొప్పశాస్త్రమ
నియు మనమరుకొనవచ్చును. నైశేషికమునందు బుద్ధికిగోచ
రమగు నర్వప్రపంచమును నేడేపదార్థములుగా విభజింపఁ
బడియున్నది. ద్రవ్య, గుణ, కర్మ, సామాన్య, విశేష, నమ
వాయ, అభావములను నీయేపదార్థములను నైయామికు
లుఁగూడఁజేయున్నారు. తొలిత నైశేషికమును బుట్టి
చిన కణాదుఁడాదుపదార్థములనే చెప్పెనుగాని తరువాతివా
రేడవపదార్థమునుఁజేర్చి. వైవాగిలోద్రవ్యము 'పృథి' వ్య

ప్రజ్ఞో, వా, య్వాకాశ కాల, ది, గాత్ర, మనస్సులని తో-
 మ్మిడివిధములు రూప, రస, గంధ, స్పర్శ, సంఖ్యా, పరిమా-
 ణ, పృథక్త్వ, సంయోగ, విభాగ, పరత్వా, పరత్వ, గురు-
 త్వ, ద్రవత్వ, స్నేహ, శబ్ద, బుద్ధి, నుఖ, దుఃఖేచ్ఛా, జ్యేష్ఠ,
 ప్రయత్న, ధర్మా, ధర్మ, సంసారములని గుణగురువదినాలు
 గువిధములు. ఉత్తేష, నిపక్షేపణ, క్షూచన, ప్రసారణ, గ-
 మనభేదములచే కర్మమైగువిధములు. సామాన్యముపరము, అ-
 పరముననిరౌఢవిధములు నిత్యద్రవ్యవృత్తులగు విశేషములనం-
 తములు. సనునాయ మొక్కటే. అభావము నాలుగువిధము-
 లు, ప్రాగభావ, ప్రధ్వంసాభావ, అత్యంతాభావ, అన్యో-
 న్యాభావములని, వైచిచ్ఛేదన ద్రవ్యములలో మొదటి నాలు-
 గురు మనస్సును పరమాణురూపములు. మొదటినాలుగును
 పరమాణురూపములైనప్పుడు నిత్యములును, కార్యరూపము
 లైనప్పుడు నిత్యములును నగును.

వైశేషికధర్మమున కాదికర్త కణాదుఁడు. కణాదుఁ-
 డనఁగా కణములను తినువాఁడని యర్థము. ప్రపంచమంతయు
 పరమాణువులగు కణముఁ సంయోగముచే గలిగినదని యా-
 తనివాదము. కనుక నాతని కాపేర వచ్చినదని కొందఱు
 దురుః ఈయనంతములును, నిత్యములునగు పరమాణువులు
 వదృష్టముచేత సంయోగ, వియోగ, పునస్సంయోగములు
 జౌందుచుండును. పరమాణువేకము, విభీష్ణ, నిత్యమునై యు-
 డును. ఇది యన్నిటికంటె చిన్నదానికంటె చిన్నదియై, కంటి

కి కనబడక అవిభాజ్యమై, యింద్రియగోచరముగాక యుండును. పృథివరమాణువునకును, బ్రత్యేకవిశేషమొకటి యున్నది. అట్టిపరమాణువులు రెండింటికి సంయోగము కలుగును. మూడుపరమాణువులువలన గలిగినదొక త్రసరేణువు. ఇది కంటికి దృశ్యదృశ్యముగ నుండును.

గోతమఁ డొక్కసారి ఈశ్వరుఁగూర్చి ప్రశంస నెత్తుకొనెను. కాఁక, కణాదఁ డట్టి యీశ్వరుని స్మరింప నైన లేదు. కణాదగోతము లిరువురును బ్రపంచమదృష్టమువలననే యుత్పత్తి నొందెనని తలంచుచున్నారు. ఈయదృష్టమే యీశ్వరుఁడని తిరువాటివారు చెప్పుచువచ్చిరి. అంతకంతకును నైయామకులు జీవాన్మసరిమాన్మలకు భేదముఁ గల్పించిరి. ఈపరమాన్మకు శాశ్వతత్వము, నిత్యత్వము, సర్వజ్ఞత్వము, రూపరాహిత్యము, సర్వవ్యాపకత్వము, సర్వశక్తిత్వము, జగన్నిర్మాణాసమర్థత్వము, సమగ్రముల వారాపాదించిరి. జీవాత్మకు శాశ్వతత్వము, అనేకత్వము, శరీరేంద్రియమనస్సులకంటె పృథక్కు గానండియి, జ్ఞామును సంపాదించుటయు, ఇచ్ఛ, క్లేషము, సుఖము, దుఃఖము, పుణ్యము, పాపమననుష్ఠానిని గలిగియుండటమును గుణమాలు కలవని వారఁరి. ఇదియనంతమై, సర్వవ్యాపియై, యాకాశమునంతను నాక్రమించి యుండుననియు, దేహముతోడి సంబంధముండుటచేత నాడే

హమున్న స్థలముననే తెలిసికొనుట, యనుభవించుట, కార్యములజేయుట యనునవి సంభవించినను నదియెచ్చటనున్నను నొక్కటేయనియు వీరి విభిన్నము.

న్యాయముప్రకారము మనస్సాత్మనలెమొదలవ్యము. అది యొకేయంతరిందియము. కాని, దానికొక్కవలె సర్వవ్యాపకత్వము లేదు. పృథివ్యపైతోనాయువులవలె నది పరమాణురూపము కలదే. దానికొక్కొక్కకాలమున కొక్కటే యూహాత్వముండును. ఆత్మవలె నదియు ననంతమైనచో యూహలన్ని నేకకాలమున గలుగును. ఇది కేవల మసంభవము.

వైశేషికముప్రకారము ద్వైతసిద్ధాంత మేర్పడుచున్నది. శాశ్వతములగు పరమాణువులు, శాశ్వతములగు జీవాత్మలు, శాశ్వతమగు పరమాత్మ యీమూడు సత్యములేయగును. పరిశుద్ధమగు పరమాత్మనుండి యపరిశుద్ధమగుప్రపంచ మెట్లుపుట్టునని చెప్పు వాదములన్నియు వైశేషికమతమున దోషముక్తములే.

సవద్వీపము న్యాయదర్శనాధ్యయనమనకుఁ బ్రసిద్ధి కెక్కినది గాన నాదర్శనస్వరూపమును గొంత తెలుపుట యుచితమని సంగ్రహముగాఁ జెని వ్రాసియున్నాము.

† నవదీప్తిమునిపును నడియాయుండురు. ఇది బంగళాదేశములోనిది. ఇచట నాశేషమును సేవరాజులలోనొకఁడుక్రీ॥ ౧౦౬౩ సంవత్సరమున నీపట్టణనిర్మాణముఁ గావించెను. ౧౨౦౩ సం॥రమున నీపట్టణము మహమ్మదీయులచేతులలోఁ బడెను. హిందూరాజుల పోషణయు, నగరముయొక్క రాజు

† శౌత్తిరామాలయందు న్యాయశాస్త్ర మభివృద్ధిలో నున్నమాట నుత్తమేంద్రునను, ప్రస్తుత మాన్యులయందలి హెచ్చుగా నవలింపబడి యుండుటను మనము గమనింపవలయును. ఈశాస్త్రాధ్యసనమునకు మొదట దారి చూపినవాఁడు అన్నంధట్టు. ఈతనిఁ బట్టియే యీతనివంశస్థులు నన్నంధట్టు వారని పిలువఁబడుచున్నారు. వీరు ఋగ్వేదీయులు. కృష్ణానదీతీరమున కేకపత్రమను గ్రామమున వీరిసంతతివారింకను నున్నారని తెలియనప్పుచున్నది. అన్నంధట్టుకొండ్రీ శ్రీరామసోమయాజులసమర్పించిన శ్రీతిరుమలాచార్యుని పుత్రుఁడు. ఈతఁడు గొప్పపండితుఁడై తర్కసంగ్రహము, తర్కసంగ్రహదీపికా, తర్కభాషాత్వబోధినీటీకా, తత్త్వచింతామణిన్యాయలోకస్థిరాజసమ్, భాష్యపరిపూర్ణోత్తరము కై యటన్యాయభాష్యసమ్, మితాక్షరాలను కాశికానుసాని యగు పాణినీయనూత్రవృత్తి, రాణకోజ్జీవినీ, బ్రహ్మసూత్రవృత్తి యను గ్రంథములను రచించెను. తర్కసంగ్రహమే యిప్పుడూ సాధారణముగా న్యాయశాస్త్రము నారంభించువారు చదువుచుండురు. ఈసంగ్రహముపై గోవర్ధనపండితుఁడు న్యాయబోధినిని, మేరుశాస్త్రీ నాక్యవృత్తిని, పట్టాభిరామపండితుఁడు పట్టాభిరామటిప్పణిని, మఱియొకరు నిరుక్తిని న్యాయభాష్యములుగా రచించిరి. తర్కసంగ్రహదీపికపై నీలకంఠప్రకాశిక, రామరసీయ, నృసింహప్రకాశిక, పట్టాభిరామప్రకాశిక యను న్యాయభాష్యములున్నవి. ఇవిగాక ఖండనములు, ఖండనఖండనములు మొదలుగా నెన్నియో న్యాయగ్రంథము లొకద్రదేశమున బయలుపడెలి యున్నవి.

కీయప్రామఖ్యతయ, నాస్థలము వశిత్రతయ, నాక్షణిక స
చటికి వేలకొలది విద్యార్థులుచేరి గొప్పగురువులయొక్క
శాస్త్రాభ్యాసము చేయుచుండిరి. నవద్వీపమునకు రాజకీయ
ప్రామఖ్యత పోయినను నచట విద్య విగోచుటలేదు. విద్యాం
మలగు నచటగురువులలో అద్భుతమోదయోగియుండెను. న్యాయ
శాస్త్రము నిచట మొదటనెఱకొల్పిన వాఁ డీతఁడే యని వా
డక. అప్పటినుండి యిప్పటివఱకు నాశాస్త్రమచట కొనలు
సాగుచునే యున్నది. ఇచ్చటి మహాగురువులలో మఱియొకఁ
డు వాసుదేవసార్వభౌముడు మిథిలానగరములో పక్షాధి
మిశ్రునికి శిష్యుడై న్యాయధర్మమునంతయు సామర్థ్యముగల
సామర్థ్యమును సంపాదించెనట. దీధతిని, గౌతమసూత్ర
ని వ్యమును రచించిన రఘునాథశిరోమణియు, బాగాళాక్షే
ములో న్మృతిపారమును జెప్పటయందు ప్రసిద్ధిబడసి యిప్ప
టికి తనశాఖ విస్తరించియుండునంత క్రిగడించిన రఘునందన
స్మారతభట్టాచార్యుడను, తత్రమగూర్చి యత్యుత్కృష్ట
మగు గ్రంథమును రచించిన కృష్ణానందాగమయోగియు, స
ద్ధనారవశతాబ్దమున వైష్ణవభక్తిమార్గమును బోధించిన గౌ
రాంగదేవుడను నచరనామమనఁబడు చైతన్యస్వామియు
వాసుదేవసార్వభౌముని శిష్యులే.

బంగాళా, ఒరిస్సాదేశములయందు హెచ్చుగావ్యాపిం
క్రయున్న చైతన్యముగూర్చి, యిచటకొంతచెప్పవలసియున్న
ది. చైతన్యస్వామి ౧౪౭౫ సం॥రమున జనించెను. ఈతఁడు

కృష్ణనియతారమని యీతనిభక్తులఁ మృగము. ఈతఁడు నవ
ద్వీపమునందు న్యాయాదిశాస్త్రములలో గొప్పవాఁడనెంచు
కొని యిరువదినాల్గవయేటనేసన్యసించెను. భక్తిలేనిజన్మము
నిరర్థకమనియు, కేవలాధ్యయనాదులు ముక్తినినంపాదిం
పఁ జాలవనియుఁ బ్రేమయేజగత్తునకు మూలాధారమనియు,
శ్రీకృష్ణుఁడాయనంఁగిపేమకు నిధానమనియు, నాతనిపైలక్ష్య
ముంచి జన్మమునులక్ష్యము చేసికొనవలెననియు నీతఁడుబోధిం
చుచు జగన్నాథమునకువచ్చి తనవైష్ణవమతమును వ్యాపింపఁ
జేసెను. ఈతఁడుకటకమునందు శ్రీకృష్ణభగవానునిధ్యానము
లోముఁగి పండ్రెడుసంవత్సరములచ్చటనే యుండెను. భక్తికి
ధ్యానమేగాకి సంకీర్తనమును, నృత్యమునుఁగూడ, సంగములని
యీతనిమతము. పరమాత్మయందు మనస్సుచలనము, చేయుట
కంతకంటెసాధనములేదని యీతనివివాదము. భక్తిపారవశ్య
ముచే నీతఁ శిష్యులొనఁ కీర్తనములందు మైమఱచిమూర్ఛ
నొందుచుండిరి. చైతన్యఁడుకూడ నొకొక్కప్పుడిట్టిమూర్ఛ
లకు లోనై, యొకనాఁడుజగన్నాథమునొద్ద సముద్రములో
స్నానముచేయుచుఁడఁగా మూర్ఛనచ్చటచెలేసే నసుద్రమునఁ
బడి మృతినొందెననిచెప్పదురు. ఈతఁడుమృతినొందిననీటి
నందలియు నీతఁడు శ్రీకృష్ణనియతారమేయని జనులు
విశ్వసించసాగిరి. చైతన్యశిష్యులును బంగాళాదేశమందంత
టను వ్యాపించి గురువగారిమతమును బోధింపసాగిరి. శ్రీకృ
ష్ణుఁడేపరమాత్మ; జ్ఞానముకంటెను, ఇంద్రియగ్రహము

కంటేను, ధర్మము, శీలము, వుణ్యకార్యాచరణములకంటేను, శ్రీకృష్ణభక్తియే శ్రేష్ఠమనియు వీరిభోధనలసారాంశము. ఇట్టిభక్తివలన సర్వజాతులవారును బవిత్రులగుదురు. చైతన్యమతమానేజాతివారైన నవలంబింపవచ్చును. చైతన్యమతస్థులకు శ్రీకృష్ణసామస్కరణమును సదాచేయుటతప్ప మఱి యొకకర్మకాండలేదు. చైతన్యమతమునుగూర్చిన గ్రంథము లిప్పుడును బాగాఁగా దేశమందెల్ల వ్యాపకములోనున్నవి. చైతన్యనివంటిశిష్యుని, మహాభక్తునిబుట్టింపఁగల్గిన నవద్వీపము చాలమహిమోన్నతమై గాల్గియుండుటకేమిసంశయము? కాని, పాశ్చాత్యవిద్యామోహమీవిద్యాపీఠము క్షీణించుటకు గారణమైనది. ఇచ్చటి 'తొల్' యన సంస్కృతపాఠశాలల సంఖ్య యాయా కాలములలో నెట్లుండెనో నాడియాగజెటీరుగో నిట్లువ్రాసుబడియున్నది.

సంవత్సరము. పాఠశాలలసంఖ్య. విద్యార్థులసంఖ్య.

౧౮౧౬	౧౬	౩౮౦
౧౮౧౮	౩౧	౭౪౭
౧౮౨౯	...	౧౦౦ మండి ౬౦౦ వరకు
౧౮౬౪	౧౨	౧౧౦
౧౮౮౧	౨౦	౧౦౦
౧౯౦౧	౪౦	౨౭౪
౧౯౦౮	౩౦	౨౧౦

౧౮౧౮ సం॥రములోనుండిన ౨౧ బహులలోను ౧౭ బహులలో న్యాయదర్శనమును, ౧౧ బహులలోధర్మశాస్త్రమును, సిక్కినమూడింటిలో నొక్కొక్కదానిలో వరుసగాకావ్యములు, జ్యోతిషము, వ్యాకరణమును భోధింపఁబడుచుండెను. నడియాయందలి 'హోల్' అను సంస్కృతపాఠశాలయొక్కగడ్డియింటిలోనుండును. ఇచటపండితుఁడు శిష్యులకు పాఠములు చెప్పును. ఇచటనే యొకయోగముచుట్టుకు మట్టి గోడలతోనున్న గుడిసెలలో విద్యాధులతిమిక్కిలిపేదగా కాలక్షేపముచేయుచుండును. ఒక్కొక్కవిద్యాధిఁవాఁక గుడిసెయిండును. ఇందులోపానియిత్తడిచెంబును, చాపయుండప్ప మఱియేసామగ్రియునుండదు. విద్యాధిధర్మశాస్త్రము నభ్యసించుట కెమిదిసంవత్సరములును, న్యాయమునభ్యసించుటకు పదివత్సరములును నిచట వాసముచేయును. పండితుఁడు పాఠశాలయొద్ద కాపురముండక యభ్యయనకాలమునకచటికి వచ్చుచుండును. అభ్యయనము తెల్లవాసజాముకుండి సూర్యాస్తమయమువఱకును జరుగుచుండును. గురువే తనసొమ్ముపెట్టి పాఠశాలను, గుడిసెలనుకట్టించి ప్రతినంవత్సరమును నేయుంచుచుండును. విద్యాధులశ్రేణితమును నీయనక్కఱలేదు. కొలఁదికాలముక్రిందటివఱకును గురువేవిద్యాధులకు భోజనమును, బట్టలనునిచ్చి పోషించుచుండెను. వార్షికములవలనను వివాహోపనయనకాలములందుదొరకిన సంభావనలతో నీతఁ

డిట్టివ్యయముచేయ సహధుక్తయైయుండెను. బహుశ్చ పాఠశాలలో సగటున ౨౫ గురు విద్యాధులుండురు ఈ విద్యాధులు తమజీవనమున కేమియులేనివారైయుండురు, గురువుచిత్తముగావనతినిచ్చి, పాఠముములు చెప్పుచుండగా, వీరుతిండికి బట్టలకును వర్తకులను, భూస్వామిలను యాచించియు, పర్వదినములందు భిక్షాటనముచేసియు కావలసినధనమును సంపాదించుకొందురు.

నడియాలోన్యాశాస్త్రమే ముఖ్యముగా నిభ్యసింపబడుచున్నను సంస్కృతపాఠములు వ్యాకరణపాఠములుగూడ జరుగకపోలేదు. ఇచ్చటసాధారణముగా వాక్యాధ్యయనము జరుగుచుండును. అంద వాడబలము చే ప్రతిపక్షిన్తోడగొట్టగలవాడు; బహుశ్చరింపబడును.

౧౮౯౨ సం॥రమున నడియాపాఠశాలలజూచిన కజెలు గారీపాఠశాలలగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు. “తరతరముల నుండియు సత్యావేషణనరులగు శిష్యులకుపన్యాసములిచ్చుచు నీగుడిసెలను నుపన్యాసమందిరములందు ప్రాచీనవిద్య విచ్చిన్నముగాకుండ కాపాడుకొనవచ్చుచున్న యీగురువులను చూచి నాకుమిక్కిలియునభిమానముజనించినది. తనచుట్టును శిష్యవర్గము వలయాకారముగా, గూర్చుండియుండి గురువు వారికిసూక్ష్మములైన న్యాయమర్మముల విప్పిచెప్పుచుండును. ఆయుపన్యాసమును వినటవలన నైరోపావాసునికి తలదిమ్మ

సవద్యేషము.

౧౮౯

పట్టిపోవును గానినడియావిద్యాధిప్రతివిషయమును సూత్ర
ముతప్పక యనునరించగలడు. నేనువెల్లనప్పడచట మధ్య
నయస్సనందున్నవారును, వెంట్రుకలు నెరసినవారును విద్యా
ధులుగానుండిరి. ” అని.

శ్రీమం.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

† కాకరపట్టు.

ఇదికృష్ణాజిల్లాలో వసస్థాతీరమున బ్రహ్మకుండక్షేత్రమునకు సమీపముగానున్నగ్రామము. ఇచటచాలకాలమునుండియు సంస్కృతవిద్యచెలకొనియున్నది. మూడువందలయేండ్లకుపూర్వముండియు నిచటవిద్యజరుగుచుఁడనని యిచోవాసులెప్పుడును. ఇచ్చటశాస్త్రములందు చాలగొప్పవారాదినుండియు నుండిరని తెలుపుటకు ఓరొక్కభజెప్పవచ్చును. చాలకాలముక్రిందట నుద్దండభారతీస్వామిలవారను నొకయశీశ్వరుఁడుండెను. అతఁడుకాశ్యపునందు సకలశాస్త్రములసామూల్యముగ నభ్యసించితినినగర్వముచే దనతోశాస్త్రవాదమును దొలుతచేసినఁగాని భిక్షుగైకొనువాఁడుకాడఁట. తనతోనాతఁడెప్పుడును నొకబంగరుచేటను నొకబంగరుచీపుగును నుంచుకొని, విద్వాంసునిట్లుచెరిగి యిట్లుతుడిచివేసెదవని చెప్పుచుండెనట అతఁడొద్దిజయముజేసికొని తుదకు కాకరపట్టుచేరి యచటివారితోడను శాస్త్రచర్చయిసఁగాని

భిక్షుగైకొనన నెనట. అచటిపండితులారనిచుట్టుండేరి యాతః
ఃప్రశ్నలకు తరములని చ్చుటయేగాక, యాప్రత్యుత్తరముల
యందే యానికి బ్రశ్నలువేయుచుండిరట. స్వాములవారు
ను వారివైదవ్యమునకు విస్మయపడి యోడిపోయిననియొప్పు
కొనఁజాలక, కవిత్వమున నెవరికైన ప్రజ్ఞకలదాయక, “ఆశ్చ
ర్యమాశ్చర్యమతఃపరంకిమ్” అనుసమన్యనిచ్చెనట వెంట
నేయొకపిలకవితేచి,

“యోగీశ్వరోవాఽపి యతీశ్వరోవా

విద్వత్ప్రభుర్వామదనాంతరోవా

కాంతాలకాంతానచచిత్తవృత్తిః

ఆశ్చర్యమాశ్చర్యమతఃపరంకిమ్.”

అనిసమన్య బూర్తిచేసెట. అంతనాయతి ‘యోడితినని’
యొప్పుకొని యచటినుండి వెడలిపోయెనట.

ఈకథవలన నచట సర్వశాస్త్రములును, గవిత్వమును
జరకాలమానుండియు హెచ్చుగా నభ్యసింపఁబడుచుండినవని
మాత్రము మనము తెలిసికొనఁగలము. కుండలీగ్రంథము
సవ్యయింపఁగలవారును పూర్వకాలమున నీగ్రామమున నుండి
రట. ముఖ్యముగా నీగ్రామమున నలంకారశాస్త్రమునందు
గట్టివాఁడని ట్లిక్కడి విద్వాంసులు రచించిన యల్పకాథ
గ్రంథములబట్టి తెలియుచున్నది. చర్లవారిలో నొకరు స్వా
హిశ్యరత్నాకరవ్యాఖ్యను వ్రాసెను. అనివిల్లవారిలో నొకరు
అష్టాదాయయశశ్చందోదయము నలంకారగ్రంథము

ను 'వాగ్ని తణుకుతాల్కలోని ముక్తిరాలపాడు అనేవల్లూరి పల్లి నగ్రహారముగాఁ బడసిరి. మఱియొకరు వాసిరెడ్డివారి పై అలంకారముకావలసి వాగ్నిరి. అనిసింగరాజువారిలోను కరు జ్యోతిషునందు ప్రజ్ఞకలిగి హైదరాబాదు నవాబునకు జ్యోతిషముచెప్పి యొకయగ్రహారము సంపాదించెనట మొగలితులు రాజుల యాస్థానమున చర్ల (బహ్మయ్య శాస్త్రి) లుగారుండి మంచియశస్సుగాంచి.

ఇచట శాస్త్రములు, సాహిత్యమునేగాక వేదము, అవధానములందుగూడ ప్రఖ్యాతిబడసిన వారనేకులు గలరు. గోదావరి, కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలలోని విద్యాలయములందలి పండితులందఱును సాధారణముగా కాకట్రాలోనే ఫిద్య నభ్యసించినవారేయై యున్నారు. ఇచట నింకను సంస్కృతపాఠశాల సాగుచునేయున్నది. ఈపాఠశాలలోఁ జదువుటకు చాలదూరపుజల్లాలనుండియు నిద్వాధులు వచ్చుచుందురు.

† అభినవపండితరాజు బ్రహ్మశ్రీ అల్లమరాజు రామశాస్త్రిలవారి "సంస్కృతపాఠశాలావిజయ" మను నమన్వితగ్రంథమునుండి వైవిధ్యములు సంగ్రహింపబడినవి.

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీన విద్యాపీఠములు.

చోళ తత్త్వాలలు.

పూర్వకాలమునుండియు మన దేశముగణితమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కియున్నది. అందున జ్యోతిశ్శాస్త్రము వేదమునకొకయంగముగా శేర్పబడియున్నది. వేదములోఁ జ్యోతిష్వచయమునఁ గీసికొనియే తిలకు, జాకొబీ, డీక్షిట్, మొదలగువారు వేదకాలమున నర్జునంపబ్రయత్నించిగాని, వారివాదమునకు తగినంతబలము వేదములో కానరాదని కయే (Kaye) గారినుడున్నారు. వేదకాలములో మానమునకు 30 రోజులచొప్పున. 12 మాసములును, అప్పుడప్పుడొక యధికమాసమును కుండెను. సంవత్సర ముత్తరాయణ దక్షిణాయనముగాఁగూడ విభజింపబడియుండెను. ఋగ్వేదములో రెండుమాఁడునక్షత్రముల పేర్లైతెలుపబడినవి గాని లెక్కినసంహితలలో 22 లేక 24 నక్షత్రములను నీయఁబడివి. ఈనక్షత్రములలో నపుడు కృత్తిక మొదటిదానినిగా నెంచుచుండిరి. ఇప్పుడు మనకశ్వని మొదటినక్షత్రము. కృత్తిక మొదటినక్షత్రముగానుండుటబట్టి వేదకాలము సుమారు క్రీ.పూ॥ 2500 అని లెక్కలువేయు

చున్నారు. వేదములలోగ్రహములపేర్లు వేతే తెలియఁజెప్పలేదుగాని, కొందఱుకొన్నిపదముల కథఁముచు గ్రహములపరముగాఁ జెప్పుచున్నారు. గ్రహణములఁగూర్చి వేదములో వ్రాయఁబడియున్నదని లడ్విగ్ (Ladwig) గారు చెప్పియున్నారు.

జ్యోతిషవేదాంగము, సూర్యప్రజ్ఞప్తి, యనువాసలో తొలుత జ్యోతిశాస్త్రవిషయములు శాస్త్రముగా వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇందు మొదటిదానిలో నైమిషంవశిరములకొకసారి వర్షచక్రముతిరిగిచచ్చును. ఈయొకనావత్సరములకును ౧౮౩౦ సాధారణదినములు. నావత్సరము నకు ౩౬౬ దినములుండుటచేత నిదిచాలదీర్ఘముగానన్నది. ౨౭ నక్షత్రములను నక్షత్రమునకు ౧౦౪ నమాంశములును నిందుచెప్పఁబడియున్నవి. ఈపంచవర్షచక్రము నుకరింపఁకాంతిలోనారంభమయియఁజెను. శ్రేణిష దీనికిమొదటినక్షత్రము. అట్లుండుటకీగ్రంథము క్రీ॥పూ॥ ౧౦౦౦ సం॥రప్రాంతములలో రచింపఁబడియుండవలెను. సూర్యప్రజ్ఞప్తియనునది వైనులజ్యోతిర్గ్రంథము. ఇదియనేవిషయములలో జ్యోతిషవేదాంగముచుబోలియున్నది. జ్యోతిర్మండలములన్నియు మెరుపుచుట్టునుదిరుగునని బ్రాహ్మణులలోబాటు నమ్మియుండటచేత జైను లిద్దఱు సూర్యులను, ఇద్దఱుచంద్రులను, నక్షత్రగణములనురెంటిని ఏర్పాటుచేసికొనిరి. దీనిప్రకారముపంచవర్షచక్రము కర్కటకములోసూర్యుడు పుష్యయందుండఁగానారంభమగుచున్నది.

దీనిప్రకారమున్నీనక్షత్రములును సమానాంతముగాలుభాగింపబడియుండలేదు.

వరాహమిహిరుడు మొదలగువారు కీ||శ|| ౧౧౧౦ ప్రాంతమున గ్రహులనుండితాముసంపాదించిన సూర్యసంస్కృతి మూలము వ్యాపకములొబ్బెట్టిరని కొందఱుశలంచుచున్నారు. గ్రహులశాస్త్రమును నునశాస్త్రమును వీరుసమ్మేళముచేసి గట్ట. “రాసులపేర్లు, ఏడుదినములవారము, కొంతిశాస్త్రపరిభాష, గణితసంజ్ఞలు, మున్నగువానినివీరుసేకరించిరి. నాథారణముగా గ్రహులసంస్కృతిమలనే వీరుచేకొనిరి. వేదాంగజ్యోతిషమును వారుచాలమట్టు విసర్జించిరి. గ్రహపరిభాషను బట్టి హిందువులజ్యోతిషము చాలమట్టును గ్రీకులయొడి యెఱువు తెచ్చుకొనినదే యనిచెప్పవచ్చును.” అని కయేగారు వ్రాయుచున్నారు.

వరాహమిహిరుడు వ్రాసిన పంచసింధూతక పైతృమహా, వాసిష్ఠ, హిమక, పాలిశె, సౌరిసింధూతిములనారమైయున్నది.

హిందువులజ్యోతిష్శాస్త్రగ్రంథములలో నెక్కువభాగవారములొనున్నది సూర్యసంస్కృతిము. తరువాతిగ్రంథములన్నియుదీనియనుకరిణములే. దీనిప్రకారముభూమి నాధారములేక, పలనముయుగముగోళము. దీనిమట్టుయొక్క-నజ్యోతిర్గణముతిరుగుచుండును. దీనియన్వేషకాలక(Deameter)౧౩౦౦ యోజనములు నీసికి, చక్రదుగ్గిరిగలదూరము ౧౧,౧౬౦ యోజనములు.

తక్కిన గ్రహములకొలతల్నియు నవి సమానగతిగలవను నుద్దేశముతోలెక్క వేయబడినది. వీనిలో ౪,౩౨౦,౦౦౦ సంవత్సరములుగల వర్షచక్రముపయోగింపబడినది.

ఈచిన్నగ్రంథమునందు జ్యోతిశ్శాస్త్రచరిత్రగూర్చిన చాలవిషయములను విడిచివేయవలసినది. ఆర్యభట్టుడు భూమితనయిరునుపై చలనముకలిగియున్నదనుడివేయ. గ్రహములుకలుగుటకీతడు కారణములనునిరూపించెనగాని యవి యంగీకృతములుకాలేదు. బ్రహ్మగుప్తభాస్కరులు కొన్ని యంశములలో సూర్యసిద్ధాంతము నంగీకరింపలేదు. కాని మొత్తముపై గానినే యుపసరించిరి. సూర్యసిద్ధాంతము రచింపబడిన తరువాత హిందువులజ్యోతిశ్శాస్త్రసిద్ధాంతములలో నేమార్పులు గలుగ లేదనియే చెప్పవచ్చును.

శ్రీస్తుతజ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులలో మూడుమూలవాడున్నారు. ౧. సౌరపక్షము. ౨. ఆర్యపక్షము. ౩. బ్రహ్మపక్షము. ను నీమతములలోనిభేదములలోనుకటి సంవత్సరమునలడుండు దినములన క్షయగూర్చినది.

	ది.	గం.	మి.	సె
సౌరపక్షములో	౩౬౫	౪	౧౨	౩౬,౫౬౪
ఆర్యపక్షములో	౩౬౫	౬	౧౨	౩౦ ను
బ్రహ్మపక్షములో	౩౬౫	౬	౧౨	౩౦,౯౧౫

ను నున్నవి.

హిందువులలో శంకుతోఽగూడిన నలికాయంత్రమును ఘటికా (Clepsydra) యంత్రమును ముఖ్యము లైననని పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులు తలచుచున్నారు. గోళము (Sphere) కూడ నుపయోగములోనుండినట్లు గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. పురాతనయంత్రములలో ఘటికాయంత్ర మొక్కదానిఁ గూర్చిమాత్రమే మనకిప్పుడు బాగుగఁదెలియును. అతిప్రాచీన కాలములో నీ దేశమున జ్యోతిషాలలున్నట్లు తెలియదు.

కానియప్పుడు మన దేశములో సుప్రసిద్ధములగు నాలుగు జ్యోతిషాలలున్నవి. మొదటిది ఢిల్లీయందున్నది. దీఁకి 'జంతర్ మంతర్' అనిపేరు. ఇది ప్రస్తుత ఢిల్లీపట్టణమున వైల్వేస్టేషనునుండి గవర్నమెంటు పశాసుకుపోవు మార్గమునంటియున్నది. ఈ జ్యోతిషాలయందు ౧. సమాఖ్యంత్రము, ౨. జయప్రకాశము, ౩. రామయంత్రము, ౪. మిశ్రయంత్రమునని నాలుగుయంత్రము లున్నవి. వీనిలో సమాఖ్యయంత్రమునందు షష్ఠాంశయంత్రమును, మిశ్రయంత్రములోని యతిచక్రము, దక్షిణోచ్చతియంత్రము, కర్క-రాశివలయమునను యంత్రములునుజేతియున్నవి. ఈ జ్యోతిషాలను జయసింగు క్రీశ్ ౧౭౧౦లో నో ౧౭ ౨౪ లోనో నిర్మించియున్నట్లు తెలియుచున్నది.

రెండవజ్యోతిషాల జయపురములోనిది. దీనియందున్న యంత్రములు సమాఖ్యయంత్రము, షష్ఠాంశయంత్రము, రాశివలయయంత్రము, జయప్రకాశము, కపాలము, రామ

యంత్రము, దిగంశయంత్రము, నరివలయయంత్రము, దక్షిణోవృత్తియంత్రముననునవి. ఇవిగాక ఉన్నతాగ్రయంత్రము, చక్రియంత్రము, క్రాంతివృత్తిచక్రిము, ననుయంత్రములును వీనక్షత్రపరిశీలనశాలయంద కలవు. దీనిని జయసింగు ౧౭౩౪ సం॥రమున గట్టించెను.

మూడవది ఉజ్జయినిలోనున్నది. ఉజ్జయినికవాతియని పేరు. ఇచటినక్షత్రశాల పరిస్థుతపురుషునిలో, ప్రాచీనదీప్తిరమున జయసింగపురమును భాగముననున్నది ఇచ్చటనున్న యంత్రములునమాస్త్రియంత్రము, నరివలయయంత్రము, దిగంశయంత్రము, దక్షిణోవృత్తియంత్రముననునవి. ఇవియన్నియు శిథిలావస్థలోనున్నవి. తగినజాగ్రత్తనీకొననియెడల నివియచి కాలపు న రూపుమానిపోవును. పాశ్చాత్యులకిప్పుడు గ్రీకులెట్టిదో పూర్వకాలమున భరతవర్షమున కుండునియట్టిదయ్యుండెను. ఈపట్టమునుండియే లంకావృత్తమునుండి దూరమును కొలుచుచుండిరనియు, జ్యోతిశ్శాస్త్రమునకేయాదిపీఠమైయుండెననియు నిష్పటికినిచెప్పకొనుచున్నారు. ప్రపంచమునందెక్కడను న జ్యోతిర్విద్యయెక్కువగాప్రబలియిండెను. ఇతమందుదాసపూర్వాన్నత్యమున కదివచ్చునుగాక. ఇచ నక్షత్రశాలను గూడ జయసింగేకట్టించెను.

నాలుగవది కాశీలోనున్నది. దీనికి 'మాన్ మండిత్' అని పేరు. ౧౭ వ శతాబ్దారంభమున సంబరపురాధీశుడుగానున్న మూన్ సింగుదీనినిగట్టించెను. ఇదిగంగ కడమయొడుగున మణికొ

కాఘట్టమునకు సమీపములోనున్నది. మాన్సింగుకట్టించిన మందిరముపై జయసింగుకొత్తయంత్రములను నిలిపెను. దీని యందున్నయంత్రములు సమాఖ్యయంత్రము, నరివలయము, దిగంశయంత్రము, చక్రయంత్రముననువి.

ఇట్టిస్థలములయందు గొప్పగొప్పజ్యోతిశాస్త్రజ్ఞులనే కలుచేరియుండిరి. విరిచట్టను శిష్యబృందముండెను. వీరందఱునుగలిసి జ్యోతిశాస్త్రమును నాటినుండినేటివఱకును కొన వాగజేయుచున్నారు. కాని యాశాస్త్రము మఱివృద్ధికాకుండ నిలిచిపోవుటశోచనీయము. జ్యోతిశాస్త్రముపై నిపుడభిమాన మేర్పిగిపోవుచున్నది. కేసలము జాతకములునాయుటకును, ఫలములను దెలిసికొనుటకు మాత్రమిపుడిదియపయోగించుచున్నది. పంచాంగములువ్రాయువారియందు విమర్శతక్కువ. మొదటపంచాంగములయందు సమశ్రేణు న్నవారును, దాని సనుసరించువారును నెక్కువగనుండినగదా యట్టివిమర్శయప సరమగును? కాని, పూర్వకాలమున పంచాంగములయపయోగము ప్రతిష్ఠింపఁబడినను, ప్రతికార్యమునకును గావల్సిన యుండెను. అట్టిసమయమున నాశాస్త్రమును హాన్నతదశయందుండి యభివృద్ధి నొందియుండుట కేమిసంశయమందును?

శ్రీరస్తు.

ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

ఇతరవిద్యాపీఠములు.

ఇతివఱకు నేవో కొన్ని విద్యాపీఠములగుర్చిమాత్రమే వ్రాయఁబడినది. కాని, భరతవర్ష మనాదినండియ విద్యలకాటపట్టెముండు సుస్థియములగు స్థలములయందు విద్యలయముల నెలకొని యుండెననుట యతిశయోక్తి కానేరదు. వేదకాలముఁబట్టి పూర్వముండిన విద్యాలయములు ఊరిండుటయు, గొత్తచోట్ల మఱికొన్ని తలచూపుటయుఁ దటస్థించుచుండెను. అన్నిటిఁగూర్చియు వ్రాయుటకిచట వనకాశము లేదు.†

ఆయాస్థలములు విద్యాపీఠములుగా నేర్పడుటకు కొన్ని కారణములు కానవచ్చుచున్నవి. బౌద్ధవిహారములున్నచో తెల్ల సాధారణముగా విద్యల కాటపట్టెలై యుండును. బౌద్ధ

† ఆంధ్రదేశమందు ప్రఖ్యాతివడసిన విద్యాలయముల నాదినుండియు నుండినవనుటకు సంశయములేదు. అట్టివానిచరిత్రఁ దెలిసినవారు దయయించి నాకు దెలిపినచో నీపుస్తకమున పునర్ముద్రణసమయమున నాయావృత్తాంతములఁ జేరుటకు వీలుగనుండును.

గ్రంథకర్త.

విద్యను, మతమును దమదేశమున వ్యాపింపజేయనెంచి విద్యలనేర్చికొనుటకును, మతగ్రంథములను సాహించుటకును మనదేశమునకు వచ్చినవారిలో ఘాహియాను, ఉద్యాన, పురుషవర, (Peshawar) మధుర (గుజరాతులోనిది), సంకాస్య, కన్యాకుబ్జ, సాకేత, శావస్థి, కపిలవస్తు, రామగ్రామ, వైశాలి, పాటలీపుత్ర, రాజగృహ, శ్రీతవర్ణ, గయా, చంపా, నాలందా, తామ్రలిపులను స్థలములను దర్శించి యుండును. ఉద్యాన, తక్షశిలా, సింహపుర, ఉరశ, కాశ్మీర, పునచ, రాజపురీ, శ్రావస్థి, కపిలవస్తు, రామగ్రామ, కుశీనగర, వారణాసీ, ఘాతీపుర, వైశాఖీ, న్యూ, హిరణ్యపర్వత, చంపా, కజింగడ, పుండ్రవర్ధన, కామరూప, సమతట, తామ్రలిప్తి, వేంగీధ్వజకములనేకాక, మోళద్రవిడదేశములందలి విద్యాపీఠములును, మతములును దర్శించుట. సింహపుర, కాశ్మీరపుర, భరుకచ్ఛ, అటవీ, కచ్ఛ, పలభీ, ఆదపుర, ఉజ్జయిని, మహేశ్వరపుర, మూలస్థానపురములును పఠానుత్సాగు దర్శించినవి. ఈట్లెందులకు అనునాతడు తామ్రలిప్తి, హరికేల, రాజగృహ, గయా, నాలందా, వైశాలి, కుశీనగర, కపిలవస్తు, శ్రావస్థి, వారణాసులను సందర్శించెను.

గొప్పమతాచార్యులు స్థాపించిన మతములును విద్యలకు నెలవై యుండును. శ్రీశంకరాచార్యులవారు తాముజూచిందిన యద్వైతసిద్ధాంతములను వ్యాపింపజేయుటకు శృంగేరిమొదలగుస్థలములయందు మతములను స్థాపించిరి. విశిష్టా

ద్వైత సిద్ధాంతముల వ్యాపనమునకు శ్రీరామానుజయతీంద్రుడును బృహద్దత్తాశ్వారులచే దనకుఁ బూర్వముననే పవిత్ర మంతములఁజేసిన కంచి, శ్రీరంగము మొదలగు స్థలములందు మఠములనేర్పఱిరి. ఉడిపి, వధుర మొదలగు ప్రదేశములందు ద్వైతమతప్రవర్తనమునకై శ్రీమధ్వగురుఁడు స్థాపించిన మఠములును బ్రఖ్యాతకెక్కియున్నవి. ఇట్లే మహావీరుఁడు వల్లభేంద్రుఁడు, చైతన్యఁడు మొదలగువారు ననేకమఠములను స్థాపించిరి. వీనియందెల్ల వేదాంతచర్చజరుగుచు, శాస్త్రము లభివృద్ధి నొందుచుండెను.

ప్రసిద్ధిపొందిన దేవాలయములుందు ప్రదేశములును విద్యల కాటవట్లయి విలసిల్లుచుండెను. అట్టివానిలో కాశీగూర్చి వేటచెప్పనక్కఱలేదు. జగన్నాథము మతవిద్యలకు నెలవు. శ్రీకూర్మము మూఁడు మఠములవారికిని తావైయుండెను. సింహాచలము, కాశహస్తీ మొదలగుస్థలములు విద్యలకు పూర్వకాలమునఁ బ్రసిద్ధిబడసి యుండెను. శ్రీశైలము కాలాక్షుఖులను శైవాచారుల కాటవట్టై యుండెను. సీరికి విద్యావ్యాపనమునందగల యత్సాహము ప్రశంసాపాత్రము. ఈరీతిగా దేవాలయములున్నచోట్ల నెల్ల విద్యాధికులు చేరుచు నాశ్రయవిద్యలఁ గాపాడుచుండిరి.

వదీతీరములకును, విద్యలకును విచిత్రమగు సంబంధమున్నది. గంగా గోదావరీ, కావేరీ మొదలగు నదీతీ

ప్రాంతములనున్నవారు విద్యలయం దధికముగాఁ గావించుచు
న్నారు. సాధారణముగాఁ బుణ్యనదులయొడ్డున బ్రాహ్మణులు
నివాసము లేర్పఱచికొనియుండి, యాప్రాంతములందు విద్య
లను సాగఁజేయుచుండిరి.

బ్రాహ్మణాగ్రహారములు విద్యాస్థానములుగూ నుండు
టయందు వింతయేమియు లేదు. రాజులనుండియో, మఱియె
ట్లో బ్రాహ్మణులగ్రహారముల సంపాదించి, తమవిద్యలను
శిష్యులకు బోధించుచు, నవి విచ్చిన్నములుకాకుండ కొనసా
గించుచు వచ్చిరి. బిటువాడ, కృష్ణారాయపురము, కాకరప
ట్టు, పేరూరు మొదలగు నాధ్రదేశములందు గ్రహారము
లందు కుదాహరణములు.

అగ్రహారములందేగాక గొప్పపండితుఁ డొక్కఁడైనను
వాసముండినస్థలమును గొంతకాలమువఱకును విద్యులకు నెల
వులై యుండెను. అట్టిస్థలములలో ధవళేశ్వరమొకటి. ఇచట
చర్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగా రనేకులగు శిష్యులకు విద్యాదా
నము చేసినవిషయము ప్రఖ్యాతము. వీరియశస్సును విఖ్యా
తకవిశిరోమణులగు తిరుపతివేంకటేశ్వరులు లోకమున వ్యా
పింపఁజేసినారు. ఆంధ్రదేశమున కవిత్వము దొమ్మరివిద్యగాఁ
బరిణమించినసమయమున, దానికి క్రొత్తశృంగారములను,
గళలను బుట్టించి తిరిగి యది చవులూరునట్లుచేసి, యాంధ్ర
వాఙ్మయచరిత్రయందు క్రొత్తయుగము ను గల్పించిన యీశవి
శేఖరులపంటివారికి గురువగు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

సింహుటచే ధవళేశ్వరము ధన్యమయ్యెను. ఇట్లే యితరస్థలములయందును బండితులును, విద్వాంసులును నివసించుచు శాస్త్రాభివృద్ధి జేయుచుఁ దమశిష్యులును బ్రభాతులగునట్లు చేయుచుండిరి.

ఇంతవఱకును వివరింపఁబడిన స్థలములయందు రాజావరణమున్నను, లేకున్నను విద్య సాగుచునే యుండెను. ఈస్థలములే చాలకాలమువఱకు నిలిచియుండిన విద్యాపీఠములు. రాజావరణముఁ గలిగినచో నవి మఱింత ప్రభావములై యుండుటకు వీలుండును. విద్యాభిమానులగు నాయారాజుల యాస్థానముల కనేక విద్వాంసులు, పండితులు, కళానిపుణులును జేరుచు వానిని మహోన్నతవిద్యాస్థానములుగ నొనర్చుచుండిరి. వీరిసంపర్కముచే రాజులును విద్వాంసులగుచుండిరి. ఇట్టి రాజస్థానముల నన్నిటి సెచట శేర్మొనుట కవకాశము లేదు. కవిష్కుఁడు, అశోకుఁడు, చంద్రగుప్తుఁడు, హర్షుఁడు, మొదలగువారు విద్యల నెట్లు పోషించిరో జగద్విఖ్యాతము. రాష్ట్రకూటరాజగు నృపతుంగుఁడు కన్నడవిద్వాంసులను, చోళరాజరాజు తమిళవిద్వాంసులను, చాళుక్యరాజరాజు శైమంగువిద్వాంసులను బోషించుటఁగూర్చి యందఱికినిఁ దెలిసిన విషయమే. ధారానగరాధినాథుఁడగు భోజునకు విద్యాపోషణమునందు పెట్టినదిపేరు. బుక్కరాయాదాల యాస్థానమున సాయనాచార్యులు మొదలగువారి యునికియు, మనమసిద్దికా

లమున నెల్లూరు తిక్కనాదులయునికియు, ఓరంగల్లున శైవమతపరమార్థకులయు, గవీశ్వరులయు నునికియు, విజయనగర కృష్ణశైవరాయల సభయం దప్పదిగ్గజముల యునికియు, తంజావూరు రఘునాథభూపతియ్యాస్థానమున ననేకవిద్వత్కవుల, గళాప్రవీణుల యునికియు, నాయాచక్రవర్తుల యశస్సును వేనోళ్ళ చాలుచున్నది. పూర్వకాలమునుండియుఁ బీఠికాపురాధిపతులు విద్యాపోషకులుగానుండిన సాంప్రదాయము నిప్పటిరాజావారును నిలువఁబెట్టుచు ననేకవిధములుగ నార్యవిద్యాభివృద్ధికిఁ బోషించుచున్నాడు. శ్రీఆనందగజపతి మహారాజులుంగారి పోషణయందు సమ సచిన్యలును విజయనగరమున విజృంభించినవి. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయస్థాపనమునకు విజయనగరము మతియేస్థలమునకునుఁ దీసిపొదు. బాబ్బిలిసంస్థానముమాట వేతె చెప్పనక్కరలేదు. వెంకటగిరి, గద్వాల, నూజివీడు మొదలగు సంస్థానములును విద్యాపోషణమునఁ బ్రఖ్యాతిమెందియున్నవి.

విద్యానిలయము లీరీతిగా భరతవర్షమున సర్వసాధారణముగా నెల్లచోట్లకుఁ ప్రబలియుండెను. ఇక సామ్రాజ్య పాతకాలలన్ననో గ్రామమున కొకటిచొప్పున నుండియేయుండెను. అవి యిప్పటిబతులవలె సంవత్సరమున కొకసారి “ఇన్స్ పెక్టురు”గారు “తనిఖ”కి వచ్చినప్పుడుమాత్రమే తెలువబడక, గ్రామస్థుల నిరంతరశోధనలకుఁ బాలయియుండి బాగుగ సాగు

చుండెను. ఇప్పటి విద్యాస్థితిని తలంచుకొన నంతయు విచారము కలుగకపోదు. అరుగ్రామములకొకబడి, ఏదుపదరపు మైళ్ళలో నున్నవారికొకబడి. అదియైనను సరిగ జరుగునది కాదు. వీనికై వ్యయపథికము. పాఠములుచెప్పు నయ్యవారులకంటె తనిఖిచేయవారి పైవ్యయమే హెచ్చు. పన్నులు చెల్లించువారిపై భారము పెరిగిపోవుచున్నది. వారు తమపిల్లలు చదువుకొనుచున్నారని చంకలు గుడ్డుకొనుటయేగాని, యేమి చదువుచున్నారు? ఎల్లు చదువుచున్నారని కనుగొననై కనుగొనరు. చదువువచ్చినవారిసంఖ్య (అసగా సంతకము చేయఁగలవారిని గలిపికొని) నానాటికి హెచ్చిపోవుచున్నది. నివేదికలయం దట్టహాసముగా మాత్రముండును. దీనినిజూచి మోసపోవువారెవరు?

శ్రీరస్తు. ప్రాచీనవిద్యాపీఠములు.

ఉపసంహారము.

హిందూ దేశమున నాధ్యాత్మికవిద్యయే ప్రబలియుండెననియు, జరులెప్పుడును నాముస్మికచింతతోడనే కాలము గడుపుకొనుచుండిరనియు, బ్రాహ్మణులే విద్యలనభ్యసించుచుండిరిగాని బ్రాహ్మణేతరులకు విద్యయనునదేలేదనియు, నీ బ్రాహ్మణులుతాముజ్ఞానపంపన్నులయి యితరులనంధకారము లోమించియణగఁద్రొక్కిరనియుఁ గొందఱుతిలంచుచున్నారు. ఇదికేవలమున సత్యము. ఆధ్యాత్మికవిద్య బ్రాహ్మణేతరులందు లేదందురా? పురాణపఠము సర్వసాధారణముగా నవలంబింపఁబడియుండుటయు, నీపురాణములయందాధ్యాత్మికవిజ్ఞానము నర్వజనసుబోధమగునట్లు ఎల్లరుకుతెనుజీవనములను మహాత్ములచరితముల నాచర్యములఁజేసికొని సత్ప్రవర్తనము గలిగియుండుటకై యత్యైవముఁగలిగించు నితిహాసముతోఁగూడ బొందుపఱుపఁబడియుండుటయుఁ జూడ నాయాధ్యాత్మికవిద్య జరులయందు వ్యాపించియుండెననియే చెప్పవలయును. ధన సంపాదనమునకును, సౌఖ్యజీవనమునకును వలయువిద్య బ్రా

హృదయేతరులయందు లేదందురా. ఇది మొదటియవన దముకంటె
వనత్యము. ధనమంతయు బ్రాహ్మణేతరులకుందేయుడెను.
అనికారమంతయువారిదే. బ్రాహ్మణులు సీతారామాభ్యా
న్నమః' యనుమంత్రమును పారాయణజేయువారేమొయుండి
రి. ఉపనయనమునాడేవారికి 'భవతిభిక్షాందేహ' 'అమ్మా
బిచ్చమమ్మా' యనుమాటలు నేర్పుచువచ్చిరి. నాటికి నేటికి
బ్రాహ్మణులస్థితియట్లేయున్నది. † ఈనడుమ పాశ్చాత్యదర్శ
ములపై భ్రమపుట్టి, బ్రాహ్మణేతరులతోవను బ్రాహ్మణు
లునుపట్టి తమధర్మమునుండి తొలగియున్నారు. బ్రాహ్మ
ణులు తమతోపోటీకిదిగుచున్నారని బ్రాహ్మణేతరులు భ్రమ
పడుచున్నారు. కాని పాశ్చాత్యమోహమునకు బాలైన బ్రా
హ్మణులనంభ్య చాలతక్కువయే. మొదటియండియు నార్య
ధర్మములఁగాపాడికొనుచువచ్చిన బ్రాహ్మణులలో నీకొలది
మందియైనఁ దమకిర్తవ్యమునుమఱవక శీఘ్రముగనామో
హమునుండి తప్పించుకొందురుగాక.

కట్టుబాట్లులేని సంఘములు నశించును. సంఘమునం
దలి వివిధభాగములవారు తమతమధర్మములను మాత్రము
విర్వహించుకొనుచు, నితరులవృత్తులతోనికీ దామును ప్రేలు

† ఇదిగాక బిచ్చమెత్తుకొనుట యొక్క బ్రాహ్మణులకేగాని యితరు
లుధనధాన్యములతో కులతూగుచుండవలసినదేయని "బ్రాహ్మణేనవివా
శ్యేషం భిక్షవృత్తిర్విగ్రహితా" యనికుక్రిందీతిసారమున నిధింపబడి

పెట్టకుండనియెడల నాయామార్గములగు వివిధవృత్తులహేతు
ను పూర్ణాభివృద్ధి నొంది సంఘములయు 'తే'యముగానుండు
టకు తోడ్పడుచుందురు. సంఘమునునది మనుష్యునిశరీరము
మటిది. శరీరానయవములు తినుకువిభాజకములైన పనులను
మాత్రమే చేయుచున్నంత కాలమును నాశరీరవృద్ధి నడచు
చుండును. కాని, ఒకొక్కలవయవ మొక్కొక్కరీతిపనిని చేయు
టకే యలవాటుపడియుండును. తనకుఁగల ధర్మమునువిడిచి
యితరావయవధర్మముల నిర్వర్తింపమొనరింపపుట్టెనుండియు
ననారోగ్యప్రియారాధించును. కనుపాలోచింప మొదలించు
టయు, శ్వాసకోశమును భుజిపనాగభించుటయు, మేదస్సు
చక్త్రపరిసరణముజేయునారంభించుటయు ముక్కువశవనారం
భించుటయు, నసంధివలులు. అనితమవృత్తులనుదప్ప నితర
వృత్తులనవలంబింపలేవు. సరేకదా, యగ్లారంభించినచోరసా
భానముగానుండును. శరీరమోగికినపాయము సంభవించును
అట్లేసంఘములకు వివిధావయవపాములైన యాయాంర్థ
ములవారు తమధర్మమునిర్వర్తించుచు సంఘమునంతటికే
నిపాయముకలుగును. బాహ్యమును వర్తకముచేయులేదు.
వైశ్యుఁడు యుద్ధముచేయులేదు, క్షత్రియుఁడు భూమిసాధన
చేయులేదు, శూద్రుఁడు రాజ్యముచేయులేదు, ఆశ్వాచర
చేసి సరియైనపదేశము చేయులేదు ఒకొక్కఁగుణమొక్కొ
క్కవర్ణమువారికిసహజముగా, జన్మసంస్కారముచేత పట్టుపడి
యుండును. కృషి వేషధర్మకల విటివాను ముస్కాపెరఁగువ

వేర్చికొనిన, గొంతవినోదముగా వాసమయమునకుఁ గాన్పించ
వచ్చునగాని యెల్లప్పుడును నట్లేనడుచుచుండుట హాశ్యాస్పద
మగును. అట్లేయొకొక్కప్పుడాయాజాతులవారిలరులవృత్తుల
స్వీకరించి నూతనసంస్కరణములఁ దీసికొనిరాబ్రయత్నించి
పను పనిశాశ్వతముగానుండజాలవు. అందుచేతనే సంఘము
నందు వర్ణవిభాగము విధియైయున్నది. ఆ యావర్ణములవారు
తమతమవృత్తులనే యవలంబించుచుండుట తమయభివృద్ధికిని
మొత్తముమీద సంఘాభివృద్ధికిని ననితలంచి పనిచేయుచున్నం
తకాలమును నాసంఘమారోగ్యము ననభవించు చుండును.
గాని, యొకరినుకరు ద్వేషించుకొనమొదలిడినచో, కడుపు
వర్వమునుదీసింపవేయచున్నదని భ్రమపడి, తక్కిన యవయ
వములు తామేలకష్టపడవలయునని యూరకొనినచో, దమ
కేహనిగల్పించుకొని, ప్రియావర్ణములు తక్కినవారితోఁ
బాటు నశించి సంఘనిర్మూలనమును జేయువారగుదురు.

“క్రేయాన్ స్వధర్మోవిగుణః పరధర్మాత్ స్వనష్టితాత్
స్వధర్మోధనమక్రేయః పరధర్మోభయావహః. భగవద్గీత
3:35

ఇతరుని ధర్మమును బాగుగఁజేయుటకంటె తనధర్మము
ను బాగుగఁజేయఁజాలకుఁ డనినను దానియందేకృషిసల్పుట క్రే
యస్కరము. స్వధర్మానుష్ఠానమునందు చావైనను మేలు;
పరధర్మముభయావహము” అన భగవద్వాక్యము, ననందర్శ
మునఁ స్ఫురింపవలయును. తొలు దొల్ల నీవర్ణవిభాగము జన్మముఁ

బట్టికలుగలేదు. 'చాతుర్వర్ణహ్యయాస్మత్ప్రగుణకర్మవిభాగశః' యనునట్లు వారివారిగుణములు కర్మలయందలి భేదము చేత నే యుచికలిగివది. ఈవర్ణములలో పీరుగొప్ప, వీరులేక్కువను మాటలేదు. ఎవరిధర్మమును వారుర్వర్తించుచు నాయాకర్మ లబ్ధి జ్యేష్ఠ లేయగుచుండురు.

“విప్రాణాంజ్ఞానతోజ్యేష్ఠ్యం క్షత్రియాణాంతుషీర్యతః

వైశ్యానాంధాన్యధనతః శూద్రాణామేవజన్మతః.” అని మనువువచించియున్నాడు.

† “బ్రాహ్మణీంక్షత్రియాకన్యాం వైశ్యాంశూద్రీంతధైవచ యస్యవీతేగుణాస్స తి తాంమేకన్యాంపివేదయ సకు లేనఃగోత్రేణ కుమారోమమఃస్మిశ్శిం గణేనత్యేచధ ర్మేచ తతాశ్శ్రమతేనః॥”

ఈగుణములుగలకన్య బ్రాహ్మణియైనను, క్షత్రియ యైనను, వైశ్యయైనను, శూద్రయైననునరే. అట్టిదానినిగూర్చి నాకు తెలుపుము. నాపుత్రుడగు (గోతమునకు) కలగోత్ర ములతోబనిలేదు. అతనికిగుణము, నశ్యము, ధర్మమునేప్రియ ములు. అనువచనమునుబట్టియు గుణకర్మలే యీవర్ణవిభా గమునకు ముఖ్యమై పూర్వముండెనని తెలియుచున్నది. విద్యయనునదొక్కజాతివారికేగాక అందఱకును సామాన్య ముగా లభించవలసినదే. ఆచార్యులను మొకవర్ణమువాడయై యుండవలెనను నియమములేదు. “శ్రీద్వైతానాంశ్రీభాంవిద్యా

మాదదీతావరాదసి. అంత్యాదపిపరంధర్మం స్త్రీరత్నందుష్కు-
లాదపి॥” అధమవర్ణమువానినుండియు శ్రద్ధతో, శుభమగు
విద్యనుఁబడయవలయును. అంత్యవర్ణమువానినుండియుఁ బరమ
ధర్మమును వినవలయును. దుష్కులమునఁబుట్టినను స్త్రీరత్న
మును చేర్చినవలయును.” అగుమనఃపునఃచనము సదాస్మరణీ
యము. ఇట్టిహక్కులు సాధారణముగా న్నవర్ణములవారికి
గలవను, వర్ణరాంకర్యముకలిగించి సంఘమునందలివిజ్ఞానము
నుపలుచన చేయుటయుచితముగాదు. “యోఽధీత్యద్విజోవే
దానవ్యత్రకురుతే శ్రమమ్ సజీవన్నేనశూద్రీత్వ మాశుగచ్ఛతి
సాన్వయః॥” ద్విజుఁడు వేదాధ్యయనముఁ జేయక యిలర
వృత్తినవలంబించినవెంటనే తనవంశముతోఁగూడ శూద్రత్వ
పొందుననుమాట యసత్యముకానేరదు.

పూర్వకాలమున విద్యవృత్తులనుసరించి యేర్పడుపఁ-
బడి సంఘమునకంతటికి నుపయక్తమగునట్లుండెను. గానిపరుల
యాశ్రయముఁబొందుకొనగాదు. ఆయావృత్తులవారు తమకుచిత
ములగు పనులచుభాగుగ నేర్చుకొని యనాదిగ నెలకొనియుండిన
విద్యలనుగళలను బోషించుచువచ్చిరి. ఋగ్వేదాసామాధర్వణ
వేదములును, ఆయుర్ధనుర్గాంధర్వతంత్రములనునుపవేదము
లును, శిక్షా, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, కల్పము, నిరుక్తము,
జ్యోతిషమునను, వేదాంగములును, మీమాంసా, వేదాంతి,
వ్యాయ, వైశేషిక, సాంఖ్యయోగములను దర్శనములును,
క్షత్రికోపములు, పురోణములు, స్మృతులు, నాస్తికమతము,

అర్థశాస్త్రము, కామశాస్త్రము, శిల్పము, అలంకారశాస్త్రము, సంస్కృతకావ్యములు, దేశభాషాకావ్యములు, యావనమతము, నానాదేశములయారాచరములునని ద్వాత్రింశద్విద్యలు ప్రఖ్యాతములైనవి. మాటలతో నేర్చికొనవలసినవి విద్యలనియు, మాటలరాకపోయినను నేర్చుకొనదగినవి కళలనియుఁ జెప్పబడును. కళలఱువదినాల్గుగని ప్రసిద్ధిమైదియున్నవిగాని, విద్యలవలెవియు ననంతములనియు, నాయాకళలనభ్యసించువారు నేర్చికొనవాఁయందే కృషిసల్పుచుండవలయునని శుక్రసితీసారమునఁ గలఁబడినది. ఆచతుష్వర్ణికళలపేర్లుమాత్రమనుబంధమున పొదుఁబఱువఁబడియున్నవి.

ఈయఱువదినాల్గుకళలెగాక యితరకళలునుఁ బూర్వకాలమున మనదేశమునఁ బాదుకొనియుండెను. ఈకళలు బ్రాహ్మణేరులే యభ్యసించుచుండిరి. అయాకళలకొక్కవంశమున నెక్కటిగా సాగుచునచ్చుచుండెను. లిండ్రీయే పుత్రికు వంశానుగతమగు తనవిద్యను నేర్పచవచ్చెను. ఆకళలమర్మములఁ దొకరుచెప్పట కిష్టపడరు. ప్రస్తుతికాలమునను కళారవాన్యములను సాధారణముగావెలిబుచ్చుట మనవారిలోఁబర కేశములకుఁ బోయియావృత్తివిద్యలనేర్చికొనుటకు వెల్లినవారు చెప్పఁగాటలనుబట్టిచూడగా నాదేశములందు మనవారికి ముఖ్యావశ్యకములగు కిటుకులనుచెప్పరని విధనచ్చుచున్నది. ఆకిటుకులుతెలియనిదే నేర్పనవిద్యయందు

కును పనికిరాదు. కావుననే యీరహస్యములను తండు లేపు త్రొలకుఁ దెలుపుచు వానితమచతురులగు కాపాడికొనుచు వచ్చిరి.

స్త్రీవిద్యకూడఁ బూర్వకమునఁ బ్రబలముగ నే యుండెను. విదుషీచతురులగు నార్యస్త్రీలసఖ్య యమితముగ నుండెను. ఋగ్వేదమునందలి మంత్రముల రచించినవారిలో విశ్వవర, ఇంద్రమాతృగణము, వాగ్దేవి, అహలా, గోపా ముద్ర, అదితి, యమి, శశ్వతి, ఊర్వశి, ఘోషా, సూర్య, మొదలగువారును, వేదాంతవిజ్ఞానమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవారి లో మైత్రేయి, గార్గి, దేవహూతి, ఆత్రేయ మొదలగువారును బ్రాహ్మణులసంరక్షణముఁ జేసిన భారత, గణితజ్యోతిషము లందు క్రసిద్ధికెక్కినలీలావతి, భాగదేవి, మొదలగువారును. జనాబాయి, ప్రేమాబాయి, మొదలగుభక్తురాంబులు, ఇంక లేఖ, సుభద్ర, గంగాదేవి, మొదలగుకవయిత్రులును, దేశ భక్తితత్పరుగాండ్రగు మీరాబాయి, సాయుక్త, దుర్గావతి మొదలగువారును భారతదేశస్త్రీవిద్యాధిక్యమునకు నిదర్శన పాఠ్యులైయున్నారు. వీరీతిగా వేదబేదాంగాది విద్యలయొ డేగాక స్త్రీలకుచితములగు కళలందును ప్రవీణురాండ్రై యుండిరి. స్త్రీజనోచితములగు కళలును అఱునదినాలుగు స్నేహు వాత్సల్యతాయనకామసూత్రము, శ్రీమద్భాగవతము మొ దలగు గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈకళలపట్టిక ఈ గ్రంథముచివర నీయఁబడినది.

† ఈక్రమీతి ౬౩ ౧౦౦ ౨ ఇండియాదేశపు స్త్రీగర్భ మణిగూర్చి ఆంధ్రసామ్రాజ్యచరిత్ర చూడఁగల విద్యుషీచతురులు గ్రంథమును జదువవలయును.

ఈర్ష్యా నేవర్ణమునానికి తగినవిద్యవారికిలభించుచుండ, నన్నవస్త్రములకు లోపములేకుండ, నెల్లరును నైకమత్యముతో భ్రష్టమై పర్తించుచుండిరి. సాధారణజనులకు రాజసీతతో నేప్రసక్తియులేకయుండెను. పరులసహాయమక్కరలేకుండఁ దమకుకావలసిన వస్తువులను దామే చేసికొనఁగలిగియున్నప్పు డితరులప్రసక్తియేమిగలదు? రాజ్యముఁ బాలించువాఁడెవ్వఁడైన నేమి? 'రామోవా రావణోవా' యరువచనము ప్రజలకు రాజులమోక్షల యభిప్రాయములు దెలుపుచున్నది. రాజ్యవిప్లవములు కలిగినప్పుడు రాజధానియందేదో చిన్నకలవరమును దానినిగూర్చి గ్రామములలో చెప్పికొనుటయుఁదప్ప మతేమియుఁగలుగకుండెను. రాజెవ్వఁడైనను జాత్రువిహితమగు పన్నును జనులిచ్చివేయుచుఁదక్కిన పనులను దామేచూచుకొనుచుండిరి. రాజతానుగ్రహించిన పన్నులను పశ్చాత్తాపముపయోగాధికమే వ్యయపఱచుచు, విద్యలను గళలను సభివృద్ధిచేయుచుండెను. ఇట్లు దేశముగూర్చి బాధ్యతగలవాడు సాలకులై యుండినంతవఱకు నంతయునరిగనే జరిగెను. పరదేశస్థులు వచ్చి నాటినుండియుఁ బరిస్థితులుమాత్రినవి. మహమ్మదీయులిండియాపైఁబడి కొల్లగొట్టి యీ దేశముననుండక తమ దేశమునకు మఱిలిపోవుచున్నంతకాలమును నరాజకము ప్రబలియుండుటయేగాక విద్యలును, గళలునుక్షీణించుచువచ్చెను. కానినీచిది మాత్రానే క్రమక్రమముగ స్థిరపరచుటనేర్పఱచుకొనుచువచ్చి నానాటికిదమదేశమును ముఱచియుండియాదే.

శవదేశముని యచటిప్రజలతోఁబాటు కలసిపెరిసి కిరుగ నేర్చికొనినవాఁడనియుఁ దిరిగిపూర్వవిద్యలను గళలును కలఁలెత్తసాగెను. ఐరోపాఖండవాసులందఱో నే వచ్చిరి. వీరి కాలమంతయు స్వదేశపాలకులయందంతః కలహములఁబుట్టించి, తామేమాధ్యస్త్యమును వహించి, యేకప్రమునులేకయే, దేశమునాకృమింపఁబ్రయత్నించుటయందుగతించెను. ౧౭౦౦ సం॥వమునుండి నుమారు నూటయేబదినంవత్సరము లిండియా స్థితి యిట్లేయుండెను. తుద కంగ్లీషువారిచట తమయధికారమును పాదుకొల్పిరి. తమరాజ్యాధానమును స్థిరమార్గమునఁ గొనసాగించుకొనట కొకమార్గము నేర్పఱచుకొన నెంచిరి. అట్లేర్పఱచువలసిన విషయములలో విద్యయొకటియై యుండెను. అప్పటికిండియాదేశపు విజ్ఞానముంగూర్చి తెలిసికొనఁ జాలు పాలకులెవ్వరును లేకుండిరి. రాజకృతినధిగానుండిన బెంటికువంతు వింటియాదేశపువిద్యగూర్చి తెలిసికొనఁ బ్రయత్నింపలేదు; ఈదేశస్థులమూఢులనియు, ననాగరికులనియు, పాశ్చాత్యుల నాగరికతయే యిండియాభివృద్ధిలోనికి తేగలదనియు నాతఁడునమ్మియుండెను. ఆకాలమున నాయుంగ్లాండుదేశపువిద్యయందే యెన్నియోలోపములుండెను. పాఠకళలందు కలుత్యమును నత్యసంధతయు తీరించి యుండెను. ఇట్టివిద్యనుగళలుగూర్చి తెలిసిన బెంటికువంతువులైన కీదేశపువిద్యలును, గళలును నెఱురుదించును? తాను తానేవాదనని నమ్ముచుండిన పాఠితరులయొన్నత్యమును

గూర్చి తెలిసికొనఁ బ్రయత్నించునా? ఈ ప్రభువునకు 'తాజ్
 షహల్' సాందర్యమేమియు సంతోషదాయకముకాలేదు.
 అందుచేతదాన్ని మొదటవేలమువేయించెను. ఈపిచ్చితనము
 నుజూచి యెవ్వరునుపాడలేదు. ఆయనకుకోపమువచ్చి యా
 మందరమందిరమును పడగొట్టించి యందలిస్ఫటికశిలల నూడ-
 బెఱికి యమ్మివేయనెంచెను. ఈకళాధురంధరునకు చేదోడు,
 వాదోడుగా మెకాలేయనువిద్యాధురంధరుఁడరిగియుండెను
 ఈమహాత్మునకిండియాదేశముఁ గూర్చియెట్టిపరిచయములేకు
 న్నను, దానివాఙ్మయముగాలి తనకు సోకియుండకున్నను,
 భారతవర్షముయొక్కయు నరబ్బలయు వాఙ్మయము సంతటిని
 గలిపినను ఐరోపావారియొక పెట్టెడుపుస్తకములతోఁ దుల
 తుగఁజాలవను మహావాక్యమును నెలవించెను. వీరుపురి
 తోడను నింగ్లీషుప్రభుత్వకాలమున విద్యయారంభమయ్యెను.
 సంస్కృతమును దేశభాషలును నడుగంటెను. పాశ్చాత్యవిజ్ఞాన
 వ్యాపనమును మిషతో ప్రభుత్వోద్యోగములకొఱకాసించు
 వింత విద్యావఁతులతెగయొకటి యేర్పాటయ్యెను. ఈతెగ
 వారును నింగ్లీషుపద్ధతులపై నేర్పాటైనవిశ్వవిద్యాలయముల
 యందు ప్రాచీనతీచీనమేళనమువలన నిండియాతిరిగిపరితిభ
 కెక్కునని తలంపసాగిరి. పాశ్చాత్యవిజ్ఞానము వేషభాషలను
 మార్పుగలిగెనుగాని యార్యవిజ్ఞానమున కెట్టియభివృద్ధినిఁ
 కల్పింపలేదు. ఈసందిగ్ధసమయమున ప్రాచీనతీచీనవిజ్ఞానము
 యొక్కమేళనముబొందుటకుమాత్రుగ గెండునువంతునిచిహ్ను

చీన్నెలు బయలుపడెడివి. వేషభాషలు మాత్రము మిగిలినవి. భారతదేశకౌశ్మత్సముంగూర్చిగాని, విద్యాధికృతంగూర్చిగాని, నాగరకతాప్రాశస్త్యముంగూర్చిగాని యాపాశ్చాత్యులే తమకుఁదెలుపునంతవఱకును వీరికి తమకత్తినామధ్యములు పొడకట్టకున్నవి. మీయపనిషత్తులయందే పరమాత్మని గూర్చిన సంపూర్ణవిద్యయున్నది. తప్పట పగులిడుచున్న మాతాశ్రునామకమగు వైద్యముకంటె మీయాయుర్వేదమే ప్రశస్తమైనది. సంఘముగూర్చిమీపూర్వులేర్పఱచిన కట్టుబాట్లనుంచివి అనియీరీతిగా తెల్లదొరలే చీటీలువాసిమఁకుపంపినగాని మనలనుమనమే నిరసించుకొనుచుంటిమి. అట్టిచీటీలలోనొకటి “ఐరోపాయందలి విశ్వవిద్యాలయముల ననుకరించుచున్న ప్రస్తుతభారతవర్షమందలి సర్వకళాశాలలు దేశీయబుద్ధికౌశల్యమునకును, కళలకును వినాశనహేతువులగుచున్నవి. తొలుతనివి ప్రభుత్వోద్యోగములకొరకొగ్గి యు తెలిసిగుమాస్తాలను నృష్టిచుటకు నెలకొల్పఁబడినవి; వానియందే శములంతకంటె సొచ్చుగాపోవక యనిగుమాస్తాపనులుకు ధనసంపాదనమును మాత్రము విద్యకుముఖ్యార్థులగు నభిప్రాయమునుబుట్టింది యుత్తమకళానైపుణ్యము నడుగంటఁజేయుచున్నవి. బి. యే ఎ. యే. ఎల్. ఎల్. డి. ఇత్యాది చిరుదములును, ప్రభుత్వోద్యోగములవలన గలుగుధనలాభమునుపాధ్యాయులు, న్యాయవాదులు, ఇంజనీరింగువైద్యవిద్యలు పధ్యసింధువారికిమాత్రమేలభ్యములగుచున్నవి. విశ్వవిద్య

ఇందు మొదలు 'మెట్రిక్యులేషన్' ఫెర్రియస్ వాడును, జి. వై. కములనుండిన గ్రహించిన మిడిమిడిజ్ఞానముతో వచ్చి మురాయింగ్గీషుమాటలతో, సగము నేర్పవయుపాధ్యాయులయొద్ద శిక్షబొంది తొల్లెటినుండియు, గళానైపుణ్యమున నవ్రతి మాచుడై నిలిచియున్న శిల్పినిజూచి గర్వముతో బ్రవర్తించుచున్నాడు. ఈ శిల్పవిద్య నానాకియవేక్షచే షీణించిపోవుచున్నను నేటికి సత్యమునందును, నిర్మలత్వమునందు, ఆధ్యాత్మికతత్వగోధయందును బాశ్చర్యవిద్యకంటె నెన్నియోర్జ్జామించియున్నను దానిగతియింతకువచ్చెనుగదాయని వగవలసియున్నది. దేశీయశిల్పమున మశానుగతముగా నేర్పికొనియున్న శిల్పిలును బోషణలేరుడుట చేరుమాస్తావసులకొరకు దేవులకునుతో, వర్తకసంబంధమున కళలకర్థమొందిన పాశ్చాత్యులకునుకరించునుగో, ఇండియాదేశపుశిల్పినియునానోపునోనన్మృదున కళానిహీనులగు బాహ్యులనుగీయునుగో, యెట్లెక్కాముగనుపుచున్నాను..... సవకవిద్యవలనను, సవకవాశిజ్యశయములనను, హిందూకేశము తననాగరకతనుగోల్పించున్నది..... ఇప్పటివిద్యకును గళావిజ్ఞానమునకును నెట్టిసంబంధమునులేదు. ఇండియాదేశపు కళలతత్వమును నిరూపించుకొనిన కెవ్వరును బ్రతుకొచ్చిచియుండలేదు. ప్రపంచమందలి మితగదేశముల కళలతోననే సమానముగనుపానమును దేశీయకళలకును నిర్దుష్టమియున్నదని యెప్పుడుకెప్పుడును జూచుకొనలేదు. పూర్వకాలమున

ఐందోయాదేశము కళలయందితరదేశములకు గరువై విలసిల్లే నగాని నేటివలె నెన్నడును శిష్యత్వము సంగీకరించియుండ లేదు. అసహజులగువానినిది. “మధ్యయుగములో ఛాన్సి సుదేశమునకభూసి, కైర్వోట్లో మధ్యహిందూదేశమునకు నాలందాయట్లుండెను. సత్యమగువిజ్ఞానమునకు నిధానములై విశ్వాసులదేశములందు ధర్మప్రవర్తనకు మూలస్థానములై యిట్టిహిందూబౌద్ధవిశ్వవిద్యాలయములు ప్రస్తుతహిందవుల కళానైపుణ్యమున కాదిహేతువులై యుష్మిని చెప్పనచ్చును పూర్వకాలపుచేతనలున, జిత్రకళలును ప్రస్తుతమైరోపాయందు వాణిద్యాశయములచే నెట్లడగంటిపోయినవో యట్లే హిందూదేశమునందును నాయాకళలనభ్యసించు జతుల వారును నానటికీ క్షీణించిపోవుచున్నారు. ఇట్టికళానభ్యసించు జతులవారిగూర్చిగాని, వారికళానైపుణ్యముం గూర్చిగాని విద్యావంతులు తెలిసికొనఁబ్రయత్నింపకుండుట యెరియ నవమానకరము.” అని ఫెర్గ్యుసనుగారు వ్రాసిరి.

ఈరీతిగావీరును, నిట్టివారనేకులితరులును మనలనుఁ గూర్చి మనకుఁ దెలుపువఱకును ననాగరకపురుషులమేయని నమ్మియుంటిమి. వారుచెప్పినంతనే నాగరకులమోమి. ఈ సమ్మోహనాస్త్రఫలమిప్పుడిప్పుడు తగ్గిపోవుచున్నది. తెలివి తెచ్చికొని, ‘ఇన్నాళ్లును నేనేయవస్థయందుండియుంటిని? ఇదియేలోకము? ఎంతమాటిపోయినది.’ అనిదిగ్భ్రమతో నలుగడలజూచుకొని పూర్వాపన్నమ శీఘ్రముగఁబొందఁబయ

త్వించుచున్నాము. తొలుతబలహీనముగానున్నట్లుశోచింపఁ
నచిరకాలమున పూర్వబలము చేరికొనఁగలదు. ఇప్పటియవ
స్థయందు మనచుట్టును బలిసియున్న యడవులను ఛేదించవలసి
యున్నది. ఎన్నియోవిషయములను మఱచిపోవలయును.
ఎన్నియోవిషయములకు జ్ఞాపకము తెచ్చికొనవలయును. 'ము
నుద్మదు మనశేళమున నెలకొనబోవు' జాతీయవిద్యపూర్వపు
రీతిగా నుండఁగోను. అప్పటికంటె లక్షణముగా నుండకపోదు.
మనవిజ్ఞానము మాటుమణిగియున్న కాలములో నితరదేశము
లందితిరనాగరకతలు బయలుదేరినవి వీరిలోఁగూడ కొంచెము
గుణము లేకపోలేదు. ఆగుణములను మనముస్వీకరింప
వలయును. ఆర్యవిద్యాస్వరూపముమాత్రము మాటిపోకుండ
మఱింతశోభతోఁగ్రకాశి చుమార్గము నారయవలయును.

మొట్టమొదటకేళాశాలలును, బడిలును మొదలగునవి
పూర్వమువలె పల్లెటూరిలోనేకే బయనముకావలెను. పిల్లల
చదువుకొఱకు పట్టణములలో చేరి యెందరోగృహస్థులు తమ
సొమ్మును నిష్కారణముగా గోల్పోవుచున్నారు. పల్లెటూళ్లలో,
సౌఖ్యముగ కాలక్షేపము చేయుటకు వలయుధనముకంటె, పట్ట
ణములో సౌఖ్యములేకన్నను మూడింతలువ్యయమగును. ఈ
లోఁగాభాస్వాములగువారు తమగ్రామములోని పౌరుములనుస్వ
యముగఁ జూచుకొనుటకు వీలులేక పోవుటచేత నవిపాదగు
చుండును. ఇతరవిద్యార్థులకు పట్టణవాసమువలన గలుగునష్ట

మలనేకములుండను. వారిదృష్టిచదువుమీదనులువదు. నాగరికత పోతోబయలుదేరుచు దినది; మనుగలుగు మార్పులకు పీరుపాలగుదురు. పట్టణవాసము చేయుచుండటచే, దాము నాగరికలమైతిమనితలంచి పీరుతమగ్రామములకేగునప్పుడతర గ్రామస్థులయెడ గర్వముతోబ్రబర్తింతురు. కావునప్రాధమిక మాధ్యమిక పాఠశాలలన్నియు గ్రామములందుండపలసినదే. గ్రామముఃకొక పాఠశాలలేచి, గ్రామసంఘము సభికారము లోనుండవలెను. కావలసినయెడల నుత్తమకళాశాలలు పట్టణములకు సమీపములోనుండవచ్చునుగానిపట్టణములలో నెన్నడు మునుడఁగూడకు. పూర్వజ్ఞాధన ఘామములన్నియు సాధారణముగాఁ బట్టణపరిసరప్రాంతములయందేయుండెను.

ప్రస్తుత విద్యావిధానమునందు వసతిగృహములకు (Hostel) ప్రాముఖ్యత యీయఁబడుచున్నది. వసతిగృహములలో నేమో మాహాత్మ్యమన్నదిని ప్రభుత్వము వారభిప్రాయపడుచున్నారు. వీనివలన నిందువసించు విద్యార్థులయందు కొందఱకి స్థిరమైతిని యేర్పడుచుండట యొకలాభమే గాని, తక్కినవిద్యమను దలండుచో నీలాభమంత లెక్కలోనికిరాదు. ఈమెత్తి యొకచోటనేవసింపకున్నను లభింపఁగలదు. కాని, విద్యార్థులలోనే విద్యార్థులు కొన్నిదురభ్యాసములకు పాలగుచుండుదు. సిగరెట్లు, బీడీలు, చుట్టలు మొదలగువానిని త్రొక్కుటయు, నొకరిమించవలెనని మఱియొకరి

హెచ్చగా డబ్బు వెచ్చ పెట్టుచు, లేనిపోని వేషములలోనికి
ఁగట మొదలగు సనర్థములేకాక, శరీరము ముక్తపాయకరము
లగు నలవాట్లను నిచట పట్టుపడ ను. ముఖముగా యశావ స
మంతురించుచుండిన విద్యార్థుల ననగా సదుపాదేంద్రముండి
యిరువదిమూండేంద్ర మధ్యన న్నవారిని కలసి యొకఁడో పరుం
డనీయఁగూడదు. ఇది కొందరికి నవ్వ పుట్టింపవచ్చును గాని,
విద్యార్థులకు కలుగు నాపదనడలంచి యుతిజాగ్రత్తగ నుండ
వలయును. తెల్లదండుల చెంతనుండినచో వారీయసర్థములకు
శాలుకారు. గృహము, పేరీమ, అనుబంధము ననునూహలు
ప్రొత్తుటకు వసతిగృహము లె తమాత్రము ననువుపడవు.
విద్యార్థులుండినఁ జెల్లతిండులో 'డయ, నక్కచెల్లెండు, అన్న,
దమ్మలతోడను కలసిమెలసి తిరుగవలెను. లేదాగురువుగాని
యింటనైనను వసింపవలయును. ఎట్లయినను వారు గృహస్థ
ధర్మములను బరీక్షించుటకు వీలుగానుండవలయును.

పెద్దహారశ్రమ లకొఱకును, కుచ్చీలు, బెంచీలు, తేబిళ్లు,
గాలరీలు మొదలగువానికొరం నువ్వుయమునికఁ గట్టిపెట్టవలె
ను. విద్యకొఱ కేర్పడియుండిన ధనములో మూడువంతు
లిప్పుడు దీనికే వియోగపడుచున్నది. శుభ్రముగ నాలుగు
వైపులనుండియు గాలియ, వెలుతురును వచ్చుగృహములే
పాఠశాలలకున్ గాఢాశాలలకును జాలును. పాఠశాలలలో
చాపలును, గళాశాలలలో తివాసీలునునుండిన జాలును. ఇప్పుడు

టి బెంచీబల్లలనుండి నడుములు వంగిపోవుచున్నవి. వెన్నెముకలు వంకరబొట్టుచున్నవి. విద్యార్థులు స్థిరముగా నడుచుచుచున్నట్లు పదిమిమ్ములైనను గూర్చుండలేకపోవుచున్నారు. పూర్వులవలె స్వమున కిట్టి బెంచీబల్లలు మొదలగునవి లేకుండటయే కారణమని పెద్దలు తలంచుచున్నారు.

పైవాని మానివేయుటవలన నెంతయోధనము మిగులును. అదినినియోగించి ప్రతిమాధ్యమిక పాఠశాలకును గళాశాలకును ననుబంధముగా పెద్దపొలములను గొనియుంచవలెను. ప్రతివిద్యార్థియుఁ దనచేతులతోఁ గష్టపడుట యావశ్యకమనియు, దానివలనఁ బుష్కలబోధనయు, నెవనిమ్ముకు వాడు తనజీవనముకొరకు పాలుపడవలెననియు చమత్కరింపఁజ్ఞునవారికి నాటవలయును. ఈవిద్యార్థులు పొలముపై కష్టపడుటవలన వచ్చు ఫలసామువలననే సాధారణముగా నాయాపాఠశాలలు కొనసాగవచ్చును. వారికి నూరుపడకుట, బట్టలు నేయుటయుఁగూడ నేర్పవలెను. అట్లు చేయుటవలన మనుష్యునకు ముఖ్యవశ్యకములగు తిండియు, బట్టయువారికి లభించినచో, స్వతంత్రజీవనముఁ జేయుటకు వీలగునని మనస్సునఁ కెక్కును. పరులసేవకొరకు నిద్యకాదనునూహ వారి యందుఁ జిక్కిరదు. అప్పుడుగాని సత్యసంధత, ధైర్యము, స్వాతంత్ర్యభావము మున్నగుగుణములు వారికి లభింపఁజాలెడి సేమభావము, సాత్త్వికజీవనమునందిచ్చు, మొదలగున

వలవడవు. కళాశాలలీపాలములపై విద్యార్థులుచేయు కృషివలనవచ్చు రాజశితో సాగకపోయినను ప్రభుత్వమువారిప్పుటికంటె జాలతక్కువధనముతోడనే వానిని సాగింపవచ్చును. ఒకప్పుడన్ని తరగతుల విద్యాలయములందును బూర్వమువలె సుచితముగనే విద్యాదానము చేయుటకు వీలుండును.

విద్యగురువులు సంతృప్తిపొంది సుఖజీవనముచేయుచుండినగాని వారెంతవిద్యావతులైనను దమవిధిని బాగుగ నిర్వహింపరనుమాట సత్యము. అందుచేతవాఁనిసుఖజీవనమున తోసువగునట్లు వారిజీతము లేర్పఱుపవలయును. ఈజీతములు వారి కములుగా నుండవలయునుగాని, మాసికములై యుండఁగూడదు. ప్రతిమానమును జీతము నిచ్చుచుండుటవలన నేనెలజీతమానెలలోనే వ్యయమగుచుండును. ఇచ్చినజీతము కంటికి కనఁబడదు. మొత్తముగా నిచ్చినయెడల వారు ఇంతవేతెయుంచుకొని సంవత్సరమంతయు క్లుప్తముగ వాడుకొనునలవాటుచేసికొనియుండును. వారి కములఁబుచ్చుకొనునాచారము పూర్వకాలమునండియు మరదేశమున నుండుటయేగాక యిప్పుడును బాశ్చాత్యదేశములందున్నది.

విద్యాబోధన దేశభాషలమూలముననేబరుగవలయును. పరదేశభాషల ప్రాధాన్యము లగ్గిపోవలెను. ఇందువలన బరదేశభాషల నభ్యసింపకూడదని యభిప్రాయము కాదు; అది యైచ్చికము కావలెను. ఇతరదేశముల వాగరికతఁ దెలిసికొనుటకును తమతమ యభివృద్ధులకొఱ కాయాదేశములవ

అంటిచుచుండు విభావములు దెలిసికొనుటకును బరశేశభా
 మాపరిచయ మవసరమే. కాని, యవియన్నియు మాతృభాష
 తత్వాతరావలసినవే. మనదేశమునదప్ప మతెచ్చటను నీప్ర
 పంచమునందు పరశేశభాషలమూలమున విద్యనేర్పికొనుట
 యెఱుంగము. పరభాషామూలమున శీఘ్రముగా జాతీయతా
 స్వరూప ములరించిపోవుచుండును. రానురాను మాతృభాష
 ముఱపునకు వచ్చును. గ్రామ్యభాషయొకటి యేర్పడుచుండు
 ను. పరభాషను నేర్పికొనుటకు చాలకాలమువట్టును. ఎక్కు
 వశ్రమయగును; జ్ఞానసంపాదనమునకు ముఖ్యకాలమగు చిన్న
 తనమంతయు కేవలపరభాషాపదసంపాదనముతోగడచిపోవును.
 చిన్నతనమున గలిగినముప్పును తొలగించుటకు తరువాత
 వీలుండదు. జీవితమునందు జయప్రదముగఁ గాలముగడుపుట
 దుష్కరమగును. సంపాదించవలసినది జ్ఞానముకాని భాష
 కాదు; అట్టిజ్ఞానము సాంతభాషమూలముననే యెక్కువనుల
 భముగ లభ్యమగును. నిర్వివాదాంశము. ఇంతకును నాకు
 ర్తభాషయందు సంపూర్ణజ్ఞానము కలుగుటకా వీలులేదు. ఆభా
 షనుమాట్లాడు దేశసులవలె నితరు లంతస్పష్టముగఁ దమయభి
 ప్రాయములను వెలిబుచ్చజాలరు. సగముసగము పట్టుబడిన
 యాపరభాషవలన బుక్కువేయు నభ్యాసము స్థిరపడి స్వతః
 త్రచిమర్శనమువలన జ్ఞానము సంపాదించుట యుండకుండును.
 తీవ్రీతిగా దేహమునకును మనస్సునకును గలుగునాయానమే
 మిగులునుగాని, మఱియొకలాభముండదు. ఇంతకును సాఫ

రభాష మపయోగించువా రిసంఖ్య తక్కువగనేయుండవు; దానిప్రచారమువలన కొత్తవితతెగయొకటి యేర్పడును. వీరికి సాధారణజనులకిను నెడమగుచుండును. ఇండియాలో ననేకభాష లున్నవి. అందఱకును సామాన్యమగుభాష యొకటి యుండవలెననిగా యనిన నాదినుండియు నట్టిసామాన్య భాషగా నెలకొనియుండిన హిందీభాషనే యపయోగించు కొనవచ్చును. విద్యనేర్చుటయందమాతృము మాతృభాషనే యవశ్యము నుపయోగింపవలెను. పరదేశభాషాజ్ఞాన ముప్పరితమాత్రమున నెవ్వఁడును విద్వాంసుడు కాఁజాలఁడు. ఇచ్చటికిని మంచిగ్రంథములను రచించుచున్నవారు పండితులును మాల్వీలునేగాని స్వతంత్రముగ వనోహరములగు గ్రంథములనువ్రాయు పరదేశభాషాజ్ఞానుల “గ్రాడ్యుయేట్లను” మనముకానము.

ప్రతివిద్యశాలయందును నైవభక్తియు నీతిపరతయు కుదురుకొనఁజేయు బోధనలఁ జేయుచుండవలెను. ఇన్ని మతములకు నెలవైన యీదేశమున మతవిద్యను సాగించుటకు నీలులేదనియు, నందువలన మతద్వేషములు ప్రబలుననియు ప్రభుత్వమువారు జరికి జోక్యము కలుగఁజేసికొనకున్నారై స్తవనతమమాత్రము నిరాఘాటముగా బోధింపఁబడుచున్నది. బ్రాహ్మణమతమున, మహమ్మదీయమతమును క్రైస్తవమతముకంటె నెందులో తక్కువయైపోయినదో తెలియును.

రాదు. ఇది మనచర్చకు స్థలముకాదు. కాని, యార్యమహా
మృదీయమతముల యోత్కృష్టముధవమోహమున మునిగి
యున్న పాశ్చాత్యులకును, వారిప్రేరణకు లోబడియున్న వా
రిని బోధపడదు. క్రీస్తుసాత్వికత త్వమునినుచుండు బోధవల
యొనక కాట్లాడుచుండు నీపాశ్చాత్యప్రభువులు మనమతము
నుగూర్చి తెలిసికొనకయే దానిని నిరోధింపనెంచుట వింతగా
దోషకపోదు. సర్వజనులకును సామాన్యముగా నేవైషమ్య
ములును లేకుండ నార్యమతబోధ సలుపుట కవకాశము లే
కపోలేదు.† ఇట్లే నీతిపరతనుగూడ సుపాధ్యాయుల సన్నివ
ర్తననుబట్టియే కాక మహాత్ముల చరితములమూలమునను నేర్ప
వచ్చును. మతమును, నీతియు బునాదులుగా లేనివిద్య నిరర్థ
కమగును.

దైవభక్తిరహితప్రస్తుతవిద్యావిభానమునలోపించియున్నది
దేశభక్తి. ఇప్పటిచదువులు పరదేశభక్తికనువుగా నున్నవిగాని
స్వదేశముపై నించుకయు పభిమానము బుట్టించకున్నవి. మ
నోద్యయంతయు నితర దేశములను బోషించుటకును నితర దేశ
ములను ప్రేమించుటకునే యనువుపడియున్నది. అందుచేత
వైదికవేద్యవిషయమున శ్రద్ధతీర్చికొనవలసియున్నది. పాశ్చా
త్యదేశభక్తిచరిత్రమును వ్రాయువారు భిన్నభిన్నమును మోర్చి
పాశ్చాత్యదేశభక్తిచరిత్రమును వ్రాయువారు భిన్నభిన్నమును మోర్చి
పాశ్చాత్యదేశభక్తిచరిత్రమును వ్రాయువారు భిన్నభిన్నమును మోర్చి

య

తాని తమసొంత నేత్రములతోఁ జూడఁ బూనవలయును. ముఖో-
పేకులచరిత్రములు, మహాత్ములప్రవర్తనములు, దేశభక్తి మేళి-
తులై తమతమ కార్యముల నిర్వహించిన పూర్వుల జీవితచారి-
త్రములు, ఇట్టివానిమూలముననేగాక స్వదేశవస్తుధారణాన్-
వీ, స్వదేశవస్తువులనే యుపయోగించుటయందు తగ్గిరత, కఠ-
దేశవస్తువులను సాధ్యమగునంతవఱకు వాడకుండ టయందు
పట్టుదల మొదలగుగుణములను విద్యార్థులయందు నెఱిఁగల్ప-
టవలనఁగూడ నీదేశభక్తిని బుట్టించవచ్చును.

తరువాత పాఠశాలలయందు నేర్పవలయుఁగల పాఠములు
గూడ చాలవఱకు మాణిపోవలయును. బోధనావద్ధతయను-
మాటవలయును. విద్యాదానకాలములయందు మార్పులు
ఁబొగవలయును. ఈరీతిగా నాలోచించకొనుచుఁగోయింపుచో
ప్రస్తుతవిద్యావిధానమున నెన్నయోసంస్కరణములు జరుగి-
వలసియున్నది ఒకొక్కసంగతి తెలిసికొలదిని, మనవారు
పోరగాపోరగానిక్కడ నొకమానికొక్కచో నొకమానికయు-
పడి, యొక “వక్షిణీపాఠ” జరియరగుచున్నది. కావున, ము-
ఖ్యముగావలసిన విద్యావార్త్యమునకుఁగొంతగా పునాదులు
నేసికొనివలసియున్నది. ఇప్పటివిద్యకేజరీయవిజ్ఞియనిపేరున్న
ప్రభుత్వమువారి ధనసహాయమును బడయునది. ప్రభుత్వపు
విద్యయనియు, స్వయంసహాయముచే సాగించువిద్యయను
యక్షదం” యనియు వాడుకగణము నేరించుననునది.

గార్యములేదు. ఆయాతరగతుల జాతీయపాఠశాలలను దను
నసంపదలయు విద్యావిధానముగూర్చి మఱియొకచో ముచ్చ
టించబడును.

ప్రాచీనవిద్య ఖీణించిపోవుటకుఁ గారణమేమి? దానిని
తిరిగి స్థాపించుటకు దానియందు పటుత్వము తప్పిపోయినదా?
సంఘము నభివృద్ధిమార్గములోనుంచుట కేలచాలకుండెను?
నాతములందు గొప్పమార్పులఁ గలిగింపఁగలిగి, రైలుబండ్లు,
టెలిగ్రాఫులు, తపాలాఫీసులును లేనికాలములో ఛప్పందే
శములును నెక్కేభరశఖండమున కంగములను జ్ఞానమును,
నైకమత్యమును గలిగిరిని యనేకవిద్యలకును గళకును నాల
వాలమై, యేమెట్టుములేకుండ సౌఖ్యజీవనముఁ జేయుటకు
దోడ్పడియుండిన యార్యవిద్య యిప్పుడు నట్టి పరిస్థితులను
మనదేశమున నెలకొల్పు జాలదా? వసిష్ఠ విశ్వవిశ్రుతులనుండి
రామప్రసాద, రామకృష్ణులవఱకునుగల ఋషివర్గమును, పాణిని
చాణక్యులనుండి చంద్రకాంతశర్కాలంకారునివఱకును గల
విద్వాంసులను, మైత్రేయి గౌర్గులనుండి యహల్యాభాయి
రాణిభవానులవంటి నారీమణులను, చంద్రగుప్త శివాజీలవంటి
చక్రవర్తులను బుట్టింపఁగలిగి, యార్యనాగరకత నవిచ్ఛిన్నము
గా నీనాడును కనబడఁజేయఁగలిగిన పూర్వవిద్యావిధాన
మిఁకముందును నుపయోగపడి మనదేశమును పూర్వపు

కాని, జాతీయవిద్యావిధానము దేశకాలముల ననుసరించి యేర్పడువలయును. మనము రైలుబాడ్లు, ఆవిరియంత్రములు, ముద్రణయంత్రములు, విద్యుచ్ఛక్తి వీనిప్రభావము హెచ్చుగానున్న యుగములోనున్నాము. స్వరాజ్యము జాతీయభావమునుమాటలకు వినుచునట్టి మార్గమున గృహింపల్సియున్నాము. ఈవిషయంత్రమునకు లోబడిపోయి మనమును బాశ్చాత్యులుగా మారిపోకుండ నార్యులస్వరూపమును భూమిపై నిలుపవలయు బాధ్యత మనకుండున్నది. మనకును ముద్రణయంత్రములును, రైలుబాడ్లును కావలసియున్నవి గాని, వానివలనంగలుగు దుఃఖవరంపరలను దెచ్చిపెట్టుకొనుటకుకాదు; ప్రపంచమునకంతటికి నార్యస్వరూపమునిచ్చుటకే, యార్యవిజ్ఞానప్రవాహముతో లోకమును సారవంతముచేయుటకే మనకును బరిశ్రమ లభివృద్ధి నొందవలెను. 'వాకి' జ్యము కొనసాగవలెను. కాని, వానివలనవచ్చుధనముతోను పొంగుకుటకాదు; పరులదైన్యమును బాపుటకే; స్వార్థశ్యాగ్త్యధర్మ, నిరోధాత్మములను క్రొత్తరూపములతో, 'బ్రీకాళిం' మణేయుటకే ఇతరులు తమదేశమును ప్రేమించునట్లు మనమును మనదేశమును ప్రేమింపవలయునుగాని యాయభిమానమును బురస్కరించుకొని యొండురులతో, జోరాడికొని జగల్లయుమును గలిగొందుటకుకాదు. శాస్త్రాభివృద్ధియే మనదేశమున గావలయును గాని, యవి జగచ్ఛాంతిగొనకేముని తలంపవలయును.

పూర్వవిద్యావిధానమంతయు నిట్టి జగచ్ఛాంతికొఱకే
యనువుపడి యుండెను. ఆవిద్యయందలి యాదర్శములనింకను
లోకమునకుఁ జూపుటకే హిందువుఁడనువాఁడు జీవించియు
న్నాఁడు. అతఁడు కాలానుసరణముగ నితరవిద్యలయందలి
గుణములను దనయందు జీర్ణముచేసికొనుచు, దనయాధ్యాత్మిక
కలత్తమును మఱచిపోక ప్రాచీనాద్యనాగరకతను శాశ్వత
ముగా లోకమున నీలుప సంపూర్ణప్రయత్నములసలుప నిష్ప-
దైన వారంభించునుగాక !

స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం

న్యాయేన మార్గేణ మహీం మహీశాః

శోభాహ్లాదేభ్యః శుభమస్తునిత్యం

లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు॥

అను ధర్మము లాశాంతములవఱకు వివరములుగాక!

అనుబంధము ౧

మతవిద్య

మొదటినుండి తక్కిన విద్యలన్నియు నభివృద్ధి నొందుచుండినను పరమాత్మనుగూర్చిన విద్యయే విద్యయనీ గ్రహింపబడుచువచ్చినది. అట్టి యాముష్మికవిద్య నేడంతరించిపోయి యైహికవిద్యయే ప్రబలయుండుటచేత నవీనప్రపంచమున నాయాందోళనము పొడచూపినదనియు, నదియే లోకవివాశకహేతువనియు ననేకులు తలంచుచున్నారు. కాని, పూర్వమునుండి నేటివఱకు లోకవిశిష్టతలు మాటుచునేయున్నవి. ఆయాకాలములకును జనులకును ననువగునట్లు విద్యావిధానములును మాటుచు విచ్చుచున్నవి. ప్రస్తుతము దేశీయపద్ధతులప్రకారము విద్యనేర్పుటకు బ్రయత్నించినయెడలఁ దిరిగి మతవంబంధమగు విద్యను పునరుద్ధారణ చేయవలయును. అట్లు చేయుటలో పూర్వుల మతసిద్ధాంతముల నుల్లంఘింపక విద్యావిధానమునందు నేటికాలమున కనుకూలములగు మార్పులను చేసికొనవలయును. అట్టి మతవిద్యావిధాన మెట్లగు సరింపవలయు నని యోచించి సం 1909 రమ లో బంగాళా దేశీయ విద్యాసంఘము వారిొక శిక్షాక్రమమును విధించియుండిరి. దాని నీ క్రింద పొందుపఱచుచున్నాము.

“జానూరితములవారికి తమతమ మతములంగూర్చిన

విద్యను బోధించుట యీ సంగతులను వారియందే శములలో నొకటి. అట్టివిద్యకొఱకు ప్రత్యేకముగా ధనమును సమకూర్చి యుంచవలయును. ఆయామతాచారములను, కర్మలను విధిగా విద్యాధులచే నవలంబించుజేయుట పైవిద్యయుద్దేశముకాదు. హిందువులు, మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు, బ్రాహ్మణమతస్థులు మొదలగువారు తమతమతములంగూర్చినవిద్యను స్వీకరింప నభిలషించిననే యాయావిద్యలను వారికి నేర్పవలయును. తమతమముగాక యితరతమములగుగూర్చి తెలిసికొనవలయునని కోరినచో వట్లును బోధనేమవచ్చును.”

మఃము రౌపవిధములు. (౧) తత్త్వాశము—అనగా ఆయామఃములగుగూర్చి విషయములను తెలిసికొని పఠించుట. (౨) సాధనాశము—తెలిసికొనినదాని నాచరణలోనికి దీసికొనినపుడు.

ఈ రెండును అవిభాజ్యములు. ఒకదానిని తెలిసికొని రౌపదవదాని నుపేక్షచేయుటవలన లాభములేదు. నశ్వరమగుదానిని క్రమముగ వదలించుకొని యనశ్వరమగుదానిని పొందుటయే యీమతవిద్యయుద్దేశము.

తత్త్వభాగములలో నీ కిందివిషయములు చేయున్నవి:—

౧ మతమునకు మూలాధారములు:—

౧ (అ) అవియేని? వేదములు—మనువు

శ్రుతులు, స్మృతులుకూడను—యాజ్ఞవల్క్యుడు

పురాణము, న్యాయసూత్రము, సాది వద్దర్శనములు.

కూజితలు—ఇది

తంత్రము.

(ఆ) వైవానిపరీక్ష, వానిచరన్పరావిరోధత్వము.

౨ (అ) వైవానిభాష్యములు.

(ఆ) వానిసంగ్రహము.

౩ హిందూమతమునకుఁ దక్కినమతములయొడల విరోధభావము లేదు.

౨ బ్రహ్మతత్వము:—(౧) నిర్గుణబ్రహ్మము. (౨) సగుణేశ్వరుడు. (౩) అవతారములు.

౩ జీవతత్వము:—(౧) అతిమానుషము:—(అ) జీ

వతలు (ఆ) సిద్ధగంధర్వాదులు.

(౨) మానుషము:—(అ) దేహ

ము (ఆ) ఆత్మ (ఇ) అభివ్యక్తి

సంస్కృతి, ముక్తి (ఈ) పునర్జన్మము (ఉ) కర్మము.

(౩) తిర్వగ్జడములు.

౪ జడతత్వము:—౧ మాయ, ప్రకృతి, అదృష్టము, శ్రిగుణములు, పంచభూతములు, పరమాణువులు, సప్తలోకములు.

మృత్యుస్మృతిస్థితి,లయము,తత్ప్రవాహము(The law of Rhythm)

సూక్ష్మము

సాధనాభాగము.

మృత్యుస్మృతిస్థితి,లయము,తత్ప్రవాహము.

౨ ఆచారకాండము:—ఆచారము, సంస్కారము.

౩ పరమార్థసాధన.

౧ కర్మకాండము:—యజ్ఞ, శ్రాద్ధాదికీయాకాండ శీర్షభృణము.

(౧) ఇచ్చాప్రపేతులై కర్మనాచరించుటగాక, క్రమకే ఓనుండి దాని నిత్యము ననుసరించుటయే దీని ముఖ్యప్రయోజనమని తెలుపుట.

(౨) అట్టిశిక్ష యెందుకు కావలెను? దానిమూలతత్త్వ మేమి?

౨ ఆచారసంస్కారములు.

బాహ్యభ్యంతరశౌచమే దీనికి ఫలమనియు, మనో వాక్కాయకర్మలయందు నిర్మలులై యుండుటకే యిట్టివి విధిం పుభదినవనియుఁ దెలుపుట.

ఆచారము—బ్రహ్మచర్య, గార్హస్థ్య, వానప్రస్థ, సన్యాసాశ్రమములు; మనోవాక్కాయసంయమము, ఆహారాదులయందలి నియమములు.

సంస్కారము—దశవిధసంస్కారములు.

౩ పరమార్థసాధన: పరమాత్మనుఁ దెలిసికొనుట, తన యాత్మతత్త్వమునుఁ దెలిసికొనుట—కర్మ, జ్ఞాన, భక్తిమార్గములు.

మతవిషయములను పేరితిగా నేర్పాటుచేసినను అన్ని

వయస్సులవారికిని నొక టేరీతివిద్య సభ్యసింహజేయక వారివా
రికి తగిన టేర్పాట్లు చేయుట యవసరము. కావున మతవిద్యనే స్త్రీ
పాఠశాలలలో ప్రథమ, మధ్యమ, ఉత్తమశాఖలని మూడు
శాఖ లేర్పాటుచేయవలయును. ఆయాశాఖలయందు నేర్పఁ
దగినయంశముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాము.

ప్రథమ (ఁనంవత్సరములనుండి ౯ సం॥రములవఱకు)

తత్త్వభాగములో ౧ (౧) (౨) ధర్మమూలములు-కేవలనామ
కథనము.

౨. (౨),(౩) బ్రహ్మతత్త్వము, నగునేశ్వరుఁ
డు. అవతారములు.

౩. (౨) (అ,ఆ,ఈ) దేహము, ఆత్మ, పునర్జన్మ
స్థము, కర్మము; (౩) తిర్యగ్జడములు.

౪. (౨) సృష్టి, స్థితి, లయములు.

పాఠనాభాగము: ౧. (౧),(౨) కర్మకాండ-దీక్షియద్దేశము, ఆవశ్యకత.

౨. (౧),(౨) శౌచము-దాని యావశ్యకత;
ఆచారము, బ్రహ్మచర్యము, సంయమనము.

కర్మకాండ నాచరిణిలోఁ బెట్టించుట యీసంఘమున
వారియద్దేశముగాదు. కావున గొప్పయూచార్యులయు, భక్తు
లయు నుదాహరణములమూలమున దానిప్రాముఖ్యతను నచ్చఁ
జెప్పవలయును. ధృష్టు, ప్రశ్నోదాఁడు, రామఁ , బుద్ధుఁడు
చైతన్యుఁడు మొదలగువారి జీవితచారిత్రములనుండి చిన్నప్రశ్నో
ద్ధలమనస్సులలో నాటుకొను విషయములను దీసికొని పాఠ

చేయవలయును.

నర్వశక్తుడు, సర్వాశక్తుడు, కరుణామయుడు నగు దేవుడు ప్రపంచమునంతటినీ పాలించుచున్నాడనియు, ఇహ లోకజీవనము కరలోకయాత్రకు సాధనమనియు, విద్యాధులకు నష్టకము పుట్టుట బోధింపవలయును.

మధ్యము (౧౦ సం॥రములునుండి౧౫సం॥రములవఱకు)

ఈతరగతియందు ప్రథమశాఖకు సిద్ధింపబడిన విషయములగుూర్చి మఱితవిపులముగా బోధ చేయుటయేగాక యీక్రిందివిషయములనుగూడ బోధింపవలయును.

తత్త్వభాగము; ౧, (౨) (అ, ఆ), (౩); మతమునకుమూలములగువాఁగుూర్చిన వ్యాఖ్యానము; వానిని సంగ్రహముగా దెలుపుట; హిందూమతమునకు పరమతసహిష్ణుత గలదని చెప్పట.

౨. (౧) : ర్గణబోధము.

౩. (౧) (అ) (౨) (౩) సిద్ధ, గంధర్వాదులు, మనుష్యులు (తత్వ).

౪. శ్రకృతి, అదృష్టము, పంచభూతములు, సప్తలోకములు.

సాధనాభాగము: ౨, (౩) సంసారములు, దశవిధసంస్కారములు

౩. పరిమార్ధసాధనము.

ఈపాఠములను నేర్చునపుడు భీష్ముడు, జనకుడు, రామచంద్రుడు మొదలగు బ్రహ్మచారులు, గృహస్థులు, సాధువులు, మతబోధకుల చరిత్రములను సంక్షేపముగా తెలుపవలయును.

ప్రథమశాఖముందు నేర్పినవిషయములను సమ్మతి
చేయుటయేగాక, మనము నివ్వరించు ధర్మములన్నియు నీశ్వ
రప్రీతికేమనియు, మనమీలోకమున నాచరించు కర్మమున్నియు
ధర్మము ననుసరించియే చేయవలెననియు, నచ్చజెప్పవల
యును. ఆ సూర్యాశ్రమములందు వివిధావస్థలలో మహాత్ము
లెల్లు సంచరించిరో తెలుపు కథలను చెప్పచుండవలయును.

ఉత్తమశాఖ(౧౬ సారములను డి ౨౦ సం॥రములవఱకు)

ఈశాఖలో తొలుత సుదాహరింపబడిన శీతోక్తము
నందలి విషయములన్నియు విపులముగా బోధింపబడవల
యును. ఆయాశాస్త్రములలో కొన్నిభాగముల నెంచికొని
బోధింపవలయును. హిందూమతప్రవర్తకులలో గొప్పవారి
చారిత్రములను, భక్తులచారిత్రములను, దెలుపుచు, బుద్ధుడు,
శంకరుడు, మధ్వాచార్యులు, రామానుజుడు, చైత
న్యముడు, నానకు, తుకారాము, కబీరు మొదలగువారి మత
ముల సారమును బోధచేయవలెను. ప్రథమ, మధ్యమశాఖ
లలో దెలిపిన విషయములందు సమ్మతమును దృఢపఱచుట
యేగాక, యానమ్మకములప్రకారము నాచరింపవలయుననియు,
దినిదినమును తమప్రవర్తనమును శోధించుకొనుచు,
పూర్వముచేసిన తప్పులను తిరిగిచేయకుండ కాపాడుకొనవల
యుననియు, దీనివంతయు విధిగా జరుపవలయుననియు జెప్ప
వలయును.

అనుబంధము ౨.

శి యో వ ల్లి.

(తైత్తిరీయోపనిషత్తు: ౧౧వ అనువాకము.)

సశ్శ్చై॑ వద॑ ధర్మం॑ చర॑ స్యా॒ధ్యాయాన్మాప్ర॑మదః॑॥౮
చార్యాయ॑ ప్రియంధ॑న మా॒హృత్య॑ ప్ర॒జాతస్తు॑ మా॒వ్యవచ్ఛే॑
ఘ్నీ॑! సత్య॑ స్మ ప్ర॒మదిత॑వ్యమ్! ధర్మా॑ స్మ ప॒మదిత॑వ్యమ్!
కుశ॑లా స్మ ప్ర॒మదిత॑వ్యమ్! భూత్యై॑ న ప॒మదిత॑వ్యమ్! స్వా
ధ్యాయ॑ ప్రవచనా॒భ్యాం న ప్ర॒మదిత॑వ్యమ్॥ దే॒వపితృ॑శార్య
భ్యాం న ప॒మదిత॑వ్యమ్! మాతృ॑దే॒వో భవ॑! పితృ॑దే॒వో భవ॑!
అచార్య॑దే॒వో భవ॑! అతిథి॑దే॒వో భవ॑! యాన్య॑నవద్యాని॑ క
మా॒ణి! తాని॑ సే॒విత॑వ్యాని॑! నో॒ ఇత॑రా॒ణి! యాన్య॑స్మాకం
సుచరి॑తాని॑! తాని॑ త్వయా॑పాస్యాని॑॥ నో॒ ఇత॑రా॒ణి! యేకే॑చా

స్మచ్చేయాగ్ం సా బ్రాహ్మణాః తేషా త్వయాఽఽసనేన
 ప్రశ్వసితవ్యమ్ శ్రద్ధయాదేయమ్ అశ్రద్ధయాఽదేయమ్ శ్రీ
 యాదేయమ్ హియా దేయమ్ మియా దేయమ్ సంవిధా
 దేయమ్ అథ యది తే కమవిచికిత్సావాప్యత్తవిచికిత్సావా
 స్యాత్ యేతత్ర బ్రాహ్మణా స్సౌమ్యశినః యుక్తా ఆయుక్తాః
 అలూక్షాధర్మకామాస్సుః యథా తే తత్ర వత్సేరణ తథా
 తత్ర వత్సేథాః అథా భ్యాఖ్యాతేషు యే తత్ర బ్రాహ్మణా
 స్సౌమ్యశినః యుక్తా ఆయుక్తాః అలూక్షాధర్మకామాస్సుః

యథా తే తేషు వత్సేరణ తథా తేషు వత్సేథాః ఏషు
 ఆదేశః ఏష ఉపనేశః ఏషా వేదోపనిషత్ ఏతదనుశాస

నమ్ ఏవ ముపాసితవ్యమ్ ఏవ ముచైతదుపాస్యమ్

అనుబంధము 3

(౧) అ

చతుష్టయ కళలు—పురుషోచితములు.

(శుక్లసీతపాఠాదు. iv, iii, ౧౫—౧౬.)

౧. నృత్యము (Dancing) ౨. అనేక వాద్యములయందు పంచయము.
(Playing on the drum, the violin etc.) ౩. కస్త్రీలుకా
మధానము (Toilet) ౪. అనేకరూపావిర్భావస్థితి (Disguising one-
self in various forms) ౫. కయ్యల స్నేహములు, పుష్పగ్రాహము
(Arranging beds and making garlands) ౬. ద్యూతాద్యనేక
క్రీడలు (Playing at dice etc.) ౭. కామకాస్త్రమునందలి యానే
కానములు (Various ways of men and women in the
enjoyment of each other)—ఈయేడును గాంధర్వకళలు. ౮. మక
చందాసములను, మద్యద్రవ్యములను జేయుట (Preparing honey etc.,
liquors and other intoxicating things) ౯. శిల్పసంస్కారము మొ
దలగునవి (Surgery) ౧౦. హివాదిరసములను వదులుట, అన్నాదులను
వదులుట (Preparing beverages and cookery) ౧౧. వృక్షము
లను పెండ్లుట (growing trees) ౧౨. పాపాణము, ధాతువులనుండి భ
ృష్ణములు చేయుట (Preparing chemical substances) ౧౩. పంచ
కర్మములనుండి యాయావస్తువులను జేయుట (Making sugar & other
substances from the sugarcane) ౧౪. ధాత్యవస్థలను
కలుపుట (Mixing organic and inorganic substances)
౧౫. ధాతుసాంకర్యముగలన పార్థక్యముగ జేయుట (Preparing
organic compounds out of elements) ౧౬. ధాత్యవస్థలను
యోగము జేయుట (Preparing mixtures) ౧౭. ధాతుసాంకర్యముగ

(Analysis of salts)—ఈపదికలకు నాయుద్వేదమునందును పీఠిక వచ్చును. ౧౮. పదవిన్యాసములతో శస్త్రముల సంధానము, సిద్ధిపము (Handling & flourishing weapons in various postures) ౧౯, ౨౦, ౨౧, ౨౨ వల్లయుద్ధము, ముష్టియుద్ధము, బాహుయుద్ధము, నియుద్ధము (Wrestling) ౨౩. కలాశ్చిలక్షితము శుశరీరస్థానములందు యాస్త్రాద్యస్త్రములను ప్రయోగించుట (Discharging machines and other weapons in the most effective manner) ౨౪. వాద్యసంకేతముల ననుసరించి సేనావ్యూహముల రచించుట (Various formations of the army with instructions from the band and other musical instruments) ౨౫. గజాశ్వసంధానములపై నుండి యుద్ధము చేయుట (Fighting on horses and elephants and in chariots) ఇవి ధనుర్విద్యకు సంబంధించినవి. ౨౬. వివిధాసన మద్రలతో చేయునగు సంతోషపెట్టుట. (Various *yogic* postures) ౨౭. సాధ్యము. గజాశ్వసంకేతము (Charioteering and the training of horses & elephants) ౨౮. మన్ను, కిలప, కౌయి, ఇంద్రధాతువులు. వీనితో కందలు మొదలగు షాస్త్రాలను చేయుట (Pottery etc.) ౨౯. చిత్రలేఖము (Drawing) ౩౦. చలువులను, నుతులను ప్రవృత్తు, స్రాసానము (గట్టు, ఉన్న స్థలములను సమభూములుగా చేయుట (Digging tanks etc., level-ling) ౩౧. హీనుధ్యానములను వివిధములు గలుగఁ జేయుట (Painting) ౩౨. నీలము, వాయువు, అగ్ని కేవలము మోక్షము చేయుట, ఆటంకపెట్టుట (Use of water, air and fire for offensive purposes and checking their offensive action) ౩౩. నౌకలు, గభములు మొదలగు యానములను నిర్మించుట (Building ships, chariots etc.) ౩౪. నూలములతో త్రాళ్ళు చేయుట (Making ropes out of fibres) ౩౫. గాములతో బట్టలు చేయుట

(Weaving) ౩౬. రత్నపరీక్ష (Testing diamonds) ౩౭. బంగారము, వెండి మొదలగువాని పరీక్ష (Testing gold, silver etc.) ౩౮. కృత్రిమరత్నస్వర్ణములఁ జేయుట (Making artificial gems and gold) ౩౯. బంగారము మొదలగు లోహములతో నగలను జేయుట (Making gold etc., ornaments) ౪౦. లేపనములఁ జేయుట (Preparation of various unguents) ౪౧. ద్రవ్యములను మృదువు చేయుట (Tanning) ౪౨. పశువుల చర్మముల నొలుచుట (Skinning) ౪౩ పాలు పీకుట మొదలు దానినుండి నేయి తీయుటనుఁ గలజ్ఞానము (Dairying) ౪౪. రవికలు మొదలగువానిని కుట్టుట (Sewing) ౪౫. నీటియందు బాహువులతో నీచుట (Swimming) ౪౬. ఇంటియందలి వంటపాత్రలను శుద్ధిచేయుట (Clearing of household utensils) ౪౭. వస్త్రస్మార్జనము (Washing of cloths) ౪౮. ఘోషకార్యము (Barbering) ౪౯. నువ్వులు మొదలగువానినుండి నూనె తీయుట (Extracting oil from various seeds) ౫౦. నాగలినిపట్టి దున్నుట మొదలగు కర్మము (Agriculture) ౫౧. వృక్షాద్యాగోహణము (Ascending trees etc.) ౫౨. ఇతరుల మనోన్యత్తి ననుసరించి సేవ జేయుట (Faithful service) ౫౩. వెదురు, గడ్డి మొదలగువానితోఁ బాత్రములు, కుస్తువులఁ జేయుట (Basket making etc.) ౫౪. కాగితపాత్రలఁ జేయుట (Making glassware) ౫౫, ౫౬. అసంపేదనము, అపహాణము (Letting and withholding water) ౫౭. లోహముల నుండి శస్త్రాస్త్రములఁ జేయుట (Making swords and other weapons from metals) ౫౮. గజశ్వచక్రభోజ్యములను బెంచుట (Care of elephants, horses, bulls and camels) ౫౯. శిశువులను శిక్షించుట, వాని నెత్తుకొనుట, యాడునట్లు చేయుట (Care of infants) ౬౦. అపరాధులను శిక్షించుట (Punishing)

criminals) ౬౧. నానాదేశముల వ్రాతల వ్రాయుట (Learning to write in the characters of different countries) ౬౨. పాంజూలము మొదలగువానిని సమకూర్పుట (Pansupari) ౬౩. కియ్యపలసినదానిని నాలశ్యము చేయుట. ౬౪. తినకు రావలసినదానిని ప్రియు తెచ్చికొనుట.

అనుబంధము 3 (౧) ఆ

చతుష్స్థితిశీలు—పురుషో తములు.

(శబ్దకర్తాకర నిమిటలువున నుగాహరింపఁబడినవి.)

ఇతిహాసము.	రిత్య శాస్త్రము.	
ఆగమము.	రిధాన్వయజకోశము.	
కావ్యము.	మల్లశాస్త్రము.	
అలంకారము.	సూదకర్మము.	
నాటకము.	దోహదము.	
గాయకత్వము.	గీతవాదము.	
క్షవిత్వము.	ధాతువాదము.	
కామశాస్త్రము.	8 ఖివాదము.	24
పురోహితము.	రసవాదము.	
దేశభాషాలిపిజ్ఞానము.	జలవాదము.	
లిపికర్మము.	అగ్ని శాస్త్రము.	
వాచకము.	ఖివాదము.	
అవధానము.	జలస్తంభము.	
స్వరశాస్త్రము.	వాక్యశాస్త్రము.	
శాకునము.	వయస్కము.	

జకర్లణము.		దిత్రక్రియ.	
మోహనము.		లోహక్రియ.	
విద్వేషణము.		అశ్మక్రియ.	
ఉచ్చాటనము.		మృత్రియ.	
మారణము.		దారుక్రియ.	
కాలవగచనము.		వేణక్రియ.	
పరకాయప్రవేశము.		చర్మక్రియ.	
పాదుకాస్థి.	40	అంబరక్రియ.	56
వాక్స్థి.		అదృక్కర్తవ్యము.	
ఘటికాస్థి.		దూతీకర్తవ్యము.	
బ్రాహ్మజాలికము.		మృగయము.	57
అంజనము.		వాణిజ్యము.	
దృష్టివగచనము.		పాశుపాల్యము.	
స్వరవచనము.		కృషి.	
మణిగుంత్రౌషధాదిస్థి.		ఆసనకర్మము.	
వోరకర్మము.	48	ప్రాణిద్యూతకౌశలము.	

—

అనుబంధము 3

౨ (అ)

చతుష్షష్టిక శ్లో (స్త్రీలకు చితములు)

(రఘువంశము 8-సర్గ-66 శ్లో. ౨౭. మల్లినాథనివ్యాఖ్యానమునుండి)

(భోజరాజు వివరించినది.)

గీతము.	ఉపకరణక్రియ.
వాదిత్రము.	ఆజీవజ్ఞానము.
నృత్యము.	తీర్థగోష్ఠినిచికిత్సితము.
నాట్యము.	మాయాకృతము.
చిత్రము.	సామండసమయజ్ఞానము.
పుస్తకకర్మ.	కీడాకౌశలము.
వ్రతచ్ఛేద్యము.	సంవాహనము.
లిప్తిజ్ఞానము.	8 శరీరసంస్కారకౌశలము. 24
వచనకౌశలము.	ఆయశ్చాప్తి.
వైలక్షణ్యము.	రక్షావిధానము.
మాల్యవిధి.	రూపసంఖ్య.
గంధయుక్తి.	క్రియామూర్తము.
అస్వాద్యవిధానము.	జీవశ్రీహృదయము.
అనురంజనజ్ఞానము.	నయజ్ఞానము.
రత్నపరీక్షా.	చిత్రవిధి.
సేవ్యము.	16 గూఢరాశి.

తులావిధి.	నీవీ సంసనము.	
క్షీప్రగ్రహము.	గుహ్యస్పర్శనలోమ్యము.	
అనుష్ఠాపి.	పరమార్థకౌశలము.	
లీళి.	భూషణము.	
స్మృత్యనుక్రమము.	సమానార్థత.	
లీలావ్యాపారమోహనము.	ప్రోత్సాహనము	
(ఫలవ్యామోహము. పాతాం.)		
గ్రహణాదానము.	మృదుశ్రోభప్రవర్తనము.	
ఉపస్థానవిధి.	40 ప్రక్షుద్ధసాదనము.	56
యుద్ధము.	సుప్తాపరిత్యాగము.	
శతము.	పరమస్వాపవిధి.	
గతము.	గుహ్యగ్రహము.	
స్త్రీపురుష భావగ్రహణము.	సాశుసాతనము.	
వ్యరాగపకాశనము.	రహస్యవిశేషించుట.	
ప్రత్యంగదానము.	స్వీయాంశపథక్రియా.	
నఖచిచారము.	ప్రస్థితానుగమనము.	
దంతవిచారము.	48 పునర్నిరీక్షణము.	64

అనుబంధము 3

(.౨) ఆ

చతుష్పతిశిలు.

స్త్రీలకుచితములైవవి.

(వాత్స్యాయనకామసూత్రమునూడి)

భాషావిపర్యయములు.

చదువుట, ఉపన్యసింపుట. రహస్యభాషల నేర్చికొనుట.

నిఘ్నాంతమునూట్రవాయుట, కవిత్వము. బహుభాషాజ్ఞానము.

శ్లేషకవిత్వము.

సామపుకథలుచెప్పట.

8

సమస్యాపూర్తి.

వాక్చమత్కృతి.

వ్యస్తాక్షరి మొ॥

ఇతరులనుకరించుట.

గృహసంబాధములగుః శిలు.

బట్టలుకుట్టుట.

పిండినూటలుచేయుట.

ధారముతో చిత్రవిచిత్రముల, చిత్రవిచిత్రములగు పిండినూటలు

గట్టించుట.

చేయుట.

శయ్యలమర్చుట.

పానీయములను తీయుట.

16

.దేశాలంకరణము.

సందనాద్విధవ్యములతో మకరి శరీరములనుకారముల

కలంకాయుట.

సమర్చుట.

పాముదిగ్గము.

16 వశ్యము.

గృహ

సుగంధగ్రవ్యంబులనువయో బాగరములు త్రిప్పట.
 గొడుట. కోడిపందెములు, గొట్టెపందె
 పుస్తకములునుచుట. ములు మెలు||
 పూలహారములుచేయుట. చిలుకలకు మాటలు నేర్పుట.
 నాతములకునుశరీరమునకును, ఒకేవస్తువు ననేకవిధములగా
 బట్టకును రంగునేయుట జేయుట.
 కాటుకి దెడుట, బొట్టు పెట్టుట. హస్తలాఘవము. 40
 జడవేయుట. 24 ద్యూతిము.
 వస్త్రములగుండులనుమాపుట వశ్యవిద్య.
 చేతిపనులు. బహుగూపములధరించుట.
 శేఖరేఖనము. కూచుమారవిద్య.
 చిత్రలేఖనము. శాస్త్రసంబంధములగుకళలు.
 తెరలు వ్రాయుట. అలంకారములలో రాశ్య నమ్మ
 మట్టితోబొమ్మలుచేయుట. ర్పుట.
 పట్టువేణిపెట్టుట. గృహలంకరణము.
 ముగ్గు పెట్టుట. వెండి, అలంకారములను
 పూసెట్టెల నమర్చుట. 32 శోధించుట.
 పుష్పరథముల నిర్మించుట. వివిధలోహములగుర్చిన
 క్రీడావినోదములు. జ్ఞానము. 48
 బొత్తి ఖానాలన్నియును. విలువయుగు తాళ్యకును పూస
 జ్ఞానదజాలము. లకును రంగువేయుట.

బాహ్యచిహ్నములబట్టిని   వీణాదీకమువైవాయించుట.
 ధులయునికినికనుగొనట.   జలతరంగము.
 తోటపని, వృత్తములఁగూ   నాట్యము.
 స్థిరజ్ఞానము.   మర్యాదలు నడపుట.
 లేళ్లరములను చిత్రముగా   వ్యాయామకళలు.
 వ్రాయుట.   చిన్నపిల్లలయాటలు.
 మణులనమర్చుట.   వ్యాయామక్రీడలు.
 పచ్చబొట్లు పొడుచుట.   నృత్యము.
 సంగీతమునకుఁబంధించినవి.   యుద్ధనైపుణ్యము.
 కంఠముతో గానముచేయుట.

ప్రథమభాగము సమాప్తము.

ఈ గ్రంథమును వ్రాయుటయందు నాకుపకరించిన

—* గ్రంథములు *

1. మనుస్మృతి.
2. గౌతమధర్మసూత్రములు.
3. ఆపస్తంబశ్రోతసూత్రిములు.
4. తత్త్వసంగ్రహము : న్యాయబోధిని.
5. అంధ్రచుహాభౌతికము : నన్నయభట్టు.
6. అంశులచరిత్రము : చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు.
7. శ్రీనాథుని కాశీఖండము.
8. ,, భీమఖండము.
9. అజితపురాణ : గన్న.
10. కర్ణాటకకవిచరిత్ర.
11. రాజమహేంద్రవరచరిత్ర : చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు.
12. Buddhism: Rhys Davids.
13. Footfalls of Indian History: Sister Nivedita
14. Ancient Indian Education: Keay
15. A History of Education in Ancient India:
N. N. Muzumdar
16. Life of Hsuan Tsang: Beal
17. Buddhist Records of the Western World:
Hieun Tsang-Beal
18. Travels of Fa-Hian: Legge

19. Records of the Buddhistic Religion: Itsing-
Takakusu
20. Rajatarangini: Kalhana: Steins' Translation
21. System of Sanskrit Grammar: Belvalkar
22. Antiquities of India: Barnett
23. Sanskrit Literature: Macdonell
24. Hinduism: Monier Williams
25. The Seed of Race; Sir John Woodroffe
26. Bharata Shakti
27. Tamils eighteen hundred years ago: Kanaka
sabha Pilla
28. Tamil Studies: M. Sreenivasachary
29. Buddha and the gospel of Buddhism: Anand
Coomaraswamy
30. Vernaculars as the media of instruction: Modi
31. A History of Indian Architecture: Fergusson
32. The Indian antiquary (From October 1919 on
wards) Geographical dictionary of ancient
and medieaval India: Nandalal Dey
33. The Dawn Magazine
34. Indian Logic: Satis Chandra Vidyabhushan

ప్రాచీనాంధ్ర నౌకాజీవనచారిత్రము

గ్రంథకర్త: శ్రీయుత భావరాజు వేంకటకృష్ణారావు
గారు, బి. యే. టి. యల్.

పూర్వము ఆంధ్రు లేయేదేశములతో, ఏయే ద్వీపములతో వర్తకముచేసిరో, ఎగుమతి దిగుమతులెట్లుండెడివో ఏయే రాజులకాలమున సముద్రవర్తకమునకు ప్రోత్సాహము కలిగెనో, ఆంధ్రులు పూర్వ మేయేచోట్లకు సముద్రప్రయాణముచేసి, ఎచ్చెచ్చట హిందూవలస రాజ్యములను, హిందూనాగరికతను స్థాపించిరో యీసంగతులన్నియు నిందు విపులముగ వివరింపబడినవి. అపూర్వగ్రంథము. ప్రతిఆంధ్రునియింట నుండవలసినది. ప్రతిగ్రంథాలయమున, పాఠశాలలోను ఉండవలసిన గ్రంథరాజము.

వెల రూపాయి (పోస్టేజీకాక)

అమరావతీస్తూపము, ఇతర వ్యాసములు

గ్రంథకర్త: మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు

ఇందు ప్రాచీనాంధ్రదేశము కీర్తిని ఖండాంతరములందు కూడ చాటిన 'అమరావతీస్తూపము', చారిత్రమును, 'ప్రాచీనవిద్యావిధానము', 'మన ప్రాచీనవిద్యాసంస్థలు', 'అనాద్యుతవాఙ్మయము', 'శాద్ధవాఙ్మయము-పరిశోధన' అను విషయములనుగూర్చిన వ్యాసములును గలవు. మన పూర్వపు ఔన్నత్యమును, ప్రశస్తిని తెలిసికొనుటకు తప్పక చదువవలసిన గ్రంథమిది.

వెల పండ్రెండణాలు (ప్రొస్తేజికాట్)

National Library

Calcutta 27

1-10 పుటలు లోగ్ర ముద్రణాలయమునందు ముద్రింపబడినవి,
ఎగ్మూరు, మదరాసు : ౧౯౩౬.